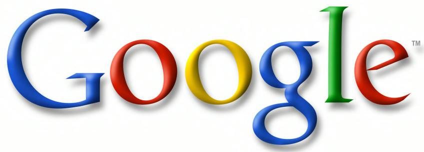
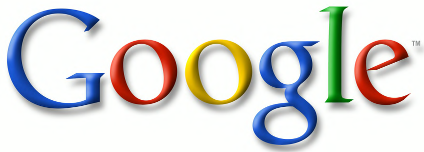
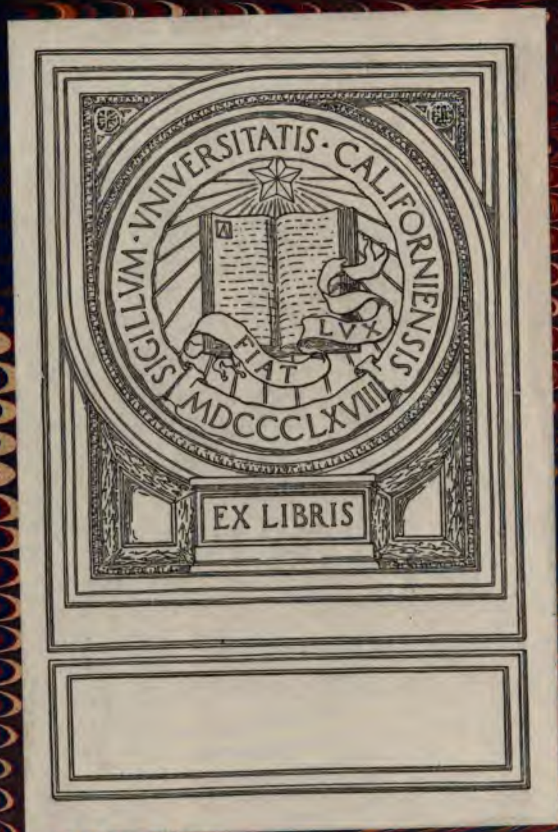

UC-NRLF
$B 36 865

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

AANTEEKENINGEN

OVER

KOLONIALE ONDERWERPEN,

DOOR

E. DE WAAL.

X.

EEN HANDUITGAAF DER INDISCHE BEGROOTING VOOR 1867, MET EENIGE OPMERKINGEN.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1867.

INHOUD.

Karakter van deze begrooting. Blz. 3.

Onze editie. § 1. Algemeen overzicht. 5. § 2. Uitgaven in Indië. 6. § 3. Uitgaven in Nederland. 34. § 4. Middelen in Indië. 39. § 5. Middelen in Nederland. 49.

Opmerkingen. 53—102.

1°. Omtrent de inrichting van deze begrooting in het algemeen:
A. Uitgaven en middelen der Buitenbezittingen. 53.
B. Materieele uitgaven en ontvangsten. 54.
C. Heerendiensten. 69.
D. Het ramen der wisselvallige posten. 70.
E. Afronding der cijfers. 72.

2°. Omtrent de inrichting van het hoofdstuk der uitgaven in Indië:
F. De verlangde voordracht van deze uitgaven bij meer dan één wet. 72.
G. De afdeelingen. 76.
H. De onvoorziene uitgaven. 78.
J. De onderdeeling der afdeelingen. 85.
K. De verlangde afzondering der uitgaven voor goevernementskultures. 86.
L. Openbare werken. 88.
M. Bijzondere opmerkingen omtrent de onderafdeelingen. 89.

3°. Omtrent de inrichting van het hoofdstuk der uitgaven in Nederland:
N. Algemeene aanmerking en bijzonderheden. 97.

4°. Omtrent de inrichting van de ramingen der middelen:
O. Middelen in Indië: algemeene indeeling. 98.
P. Idem: benamingen. 99.
Q. Idem: bijzonderheden. 99.
R. Middelen in Nederland. 102.

Hierbij algemeene omslag, titel en inhoud, voor het Tweede Deel dezer Aanteekeningen.

X. (*)

EEN HANDUITGAAF DER BEGROOTING VAN NEDERLANDSCH INDIE VOOR 1867, MET EENIGE OPMERKINGEN.

---

31 Maart 1867.

'tZou zeker zeer verkeerd zijn, de Indische begrooting voor 1867, gelijk zij bij vier wetten van 16 Sept. ll. is vastgesteld, te beschouwen als een grondslag waarop de wetgever besloten heeft voort te bouwen, als een getrouwen spiegel der financieele politiek van het moederland jegens de kolonie tijdens de vaststelling. Immers deze eerste spruit van de stambepaling der komptabiliteitwet zag het licht onder omstandigheden, die naar alle recht en billijkheid èn buitengewoon èn ongunstig genoemd mogen worden. Van die omstandigheden werd de voornaamste, het onzalige geschil over de diensten aan de Javasche hoofden, breed ontvouwd in ons vorig nummer. De overige —

(*) Nu het mij, door de genade van het allezend publiek, gegeven is een derde Deel van deze Aanteekeningen te beginnen, maak ik van de steeds voorbehouden volkomen vrijheid gebruik tot een kleine wijziging in den vorm, om redenen voor den lezer van geen belang.

ofschoon of omdat *difficile est satyram non scribere* — laten we rusten. Ieder weet het: er was geen tijd, geen stemming, voor behoorlijk overwegen; men zag meer bezwaar tegen 't verschuiven van den ingangstermijn der komptabiliteitwet dan tegen haar uitvoering op erkend gebrekkige wijze; een ander maal, dacht men, zal 't wel beter gaan. Doch uit dit alles volgt nog niet, dat het oorbaar zou zijn, bij 't voortzetten van onze studiën op het gebied der Indische financiën deze vrucht van het «gemeen overleg» met minachtend zwijgen voorbij te gaan. Een nadere kennismaking schijnt veeleer in menig opzicht raadzaam. En juist het: «hierna beter!» des wetgevers moet tot spreken aanmoedigen, zoo ge iets op 't hart hebt dat bij het betere onderzoek misschien in aanmerking zou kunnen komen.

Men ontvangt hier vooraf (in vijf §§) een soort van hand- of volks-uitgaaf der vastgestelde begrooting; namelijk een algemeen overzicht, den tekst van elk der vier begrootingsdeelen volgens de vier wetten, en uit de toelichtende stukken (*) zooveel als meldenswaard scheen; dit laatste bepaaldelijk ter aanduiding van de bestemming der begrootingsposten en van de verschillen tusschen elk vastgesteld en het oorspronklijk voorgedragen cijfer.

(*) Deze stukken zijn voornamelijk: de algemeene M. v. T. van 2 Maart 1866, gevoegd bij de oorspronklijke begrootingsvoordracht van 6 April; de „uitgewerkte en toelichtende staten„ (door ons aan te duiden met de letters U. S.), mede bij die voordracht gevoegd aangaande de uitgaven; en de M. v. B. van 26 Juli met bijgevoegde staten van wijzigingen enz.

§ 1. *Algemeen Overzicht.* (Hoofdstukken en Afdeelingen.)

Uitgaven.

	Afdeelingen.	Hoofdstuk I: in Nederland.	Hoofdst. II: in Indië.	Totaal.
I.	Inkomen van den G. G. en kosten van diens huis	Memorie.	290600.00	290600.00
II.	Hooge collegien en de Algemeene Secretarie	"	856178.00	856178.00
III.	Departement van Justitie	"	2517122.00	2517122.00
IV.	Id. van Binnenlandsch Bestuur	10930266.08	39766224.00	50696490.08
V.	Id. van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid	36634.78	7446267.00	7482901.78
VI.	Id. der Burgerlijke Openbare Werken	923950.00	7483649.00	8407599.00
VII.	Id. van Finantien	17147193.63 *)	2454028.00	19601221.63
VIII.	Id. van Oorlog	3063752.30	17902202.83	20965955.13
IX.	Id. van Marine	975431.00	5992419.82	6967850.82
X.	Pensioenen en andere uitgaven van algemeenen aard	2552558.20½	2062800.00	4615358.20½
XI.	Onvoorziene uitgaven	100000.00	500000.00	600000.00
		35729785.99½*)	87271490.65	123001276.64½

*) Waaronder aan »Bijdragen van N. I. aan de middelen tot dekking van 's Rijks uitgaven» *f* 16231789.63.

Middelen.

	Hoofdstuk I: in Nederland.	Hoofdstuk II: in Indië.
A. Verkoop van producten	*f* 60420647.82	
B. Verschillende inkomsten	- 91522.82½	
C. Ontvangsten van het Departement van Oorlog	- 2250.00	
D. Ontvangsten van het Departement van Marine	- 67000.00	
A. Verpachte middelen		*f* 13436265.00
B. Belastingen en inkomsten van onderscheiden aard		- 17633322.00
C. Landelijke inkomsten en cultures		- 13103149.00
D. Verkoop van producten en goederen		- 14807224.00
E. Verschillende inkomsten		- 893935.00
F. Ontvangsten van het Departement van Oorlog		- 226033.00
G. Ontvangsten van het Departement van Marine		- 160500.00
H. Geldswaarde van materialen uit 's lands voorraad te verstrekken ten behoeve der verschillende administratien en diensten.		- 2159428.00
	f 60581420.64½	*f* 62419856.00

Totaal als boven . . . *f* 123001276.64½

§ 2. *Uitgaven in Indië.* (Onderafdeelingen van Hoofdstuk II.) (*)

I. *Inkomen van den G. G. en kosten van diens huis.*

1. *Inkomen van den G. G. en kosten van diens huis*, *f* 285600.

Traktement *f* 160000. Onderhoud der tuinen te Buitenzorg en Tjipannas *f* 21600. Meubelen *f* 4000. Reiskosten *f* 100000. — Van den tweeden post zegt de U. S.: «In eene volgende begrooting zullen de kosten van onderhoud voor 's lands plantentuin, ditmaal voor splitsing omvatbaar, behooren te worden uitgetrokken onder de Vde afdeeling.»

2. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 5000.

Oorsp. *f* 10000; bij M. v. B. aldus verminderd. De bestemming van dezen en gelijksoortige posten is aldus bepaald bij artt. 2 en 3 der wet, houdende vaststelling van dit hoofdstuk:

(2) *Wanneer de sommen, in dit hoofdstuk uitgetrokken voor een der door Ons bij de splitsing in artikelen aan te wijzen onderwerpen van uitgaaf, begrepen in de onderafd.* 1, 4, 5, 6, 8 *tot en met* 11, 13 *t/m* 16, 18 *t/m* 33, 35, 36, 38 *t/m* 52, 54 *t/m* 62, 64 *t/m* 77, 80 *t/m* 94, 96 *t/m* 105, 107 *t/m* 111, *ontoereikend mogten worden bevonden, kunnen de ontbrekende bedragen, met inachtneming van art.* 3 *der wet van* 23 *April* 1864, *verhoogd worden door overschrijving uit de sommen, bij de betrokken afdeelingen voor onvoorziene uitgaven toegestaan.*

(3) *De in den loop van het dienstjaar opkomende be-*

(*) Onze specifikatiën beginnen met hst. II, omdat daardoor hst. I (veelal een aanhangsel van het eerstgenoemde) beter begrepen zal worden.

Van de nu in den tekst volgende cijfers vóór de kursief gedrukte titels, zijn de Romeinsche die der «afdeelingen», de gewone die der «onderafdeelingen».

Al het *kursief* gedrukte is letterlijk uit de wet overgenomen.

Het niet kursief gedrukte bevat de bijzonderheden uit de toelichtende stukken, op blz. 4 bedoeld, en andere.

hoeften, welke niet in de begrooting zijn omschreven, worden op den post voor onvoorziene uitgaven der betrokken afdeeling aangewezen met inachtneming van art. 6 *der wet van* 23 *April* 1864.

II. *Hooge collegien en de Algemeene Secretarie.*

3. *De Raad van N. I.*, *f* 151200.

Vicepresident *f* 36000, 4 leden ieder *f* 28800.

4. *De Algemeene Rekenkamer*, *f* 368640.

Oorsp. *f* 353040, t. w.: *a.* president en leden *f* 88800; *b.* bureaux, vast personeel *f* 186240; *c.* id., tijdelijk personeel, luidens U. S. «onvermijdelijk voor het onderzoek en de verevening der verantwoordingstukken, en het afsluiten der begrooting, over het tijdvak vóór 1 Jan. 1867», *f* 75000; *d.* voor materieel *f* 3000.

Bij M. v. B. wordt *a* verhoogd tot *f* 104400, ten einde aan den president *f* 18000 en aan elk lid *f* 14400 's jaars toe te leggen, waardoor hun bezoldiging in «betere evenredigheid» zal staan tot die «van andere op hetzelfde standpunt geplaatste hoofdambtenaren in N. I.», en tevens, «zoo noodig, aan Nederlandsche hoofdambtenaren die hier eene verdienstelijke comptabele loopbaan achter zich hebben» de gelegenheid zal geopend worden «in het collegie zitting te nemen».

5. *De Algemeene Secretarie*, *f* 529338.

Personeel *f* 513418, waarvan *f* 35040 voor den Raad van Indië; voor materieel *f* 15920, waarvan *f* 1820 als voren.

6. *Reis- en verblijfkosten in Indië*, *f* 5000.

7. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 2000. (Zie bij 2.)

III. *Departement van Justitie.*

Aan 't hoofd van deze afd. stond oorsp. een onderafd., getiteld *het departement* en bedragende *f* 57100, waarvan men bestemde voor een Direkteur *f* 24000, voor lager personeel *f* 30000, voor materieel *f* 3100. Bij M. v. B.

Djokjo *f* 1276270, Madura *f* 123860, Cheribon *f* 36000; het overige voor de Buitenposten.)

Zie verder post H der Middelen in Indië.

17. *Buitengewone voorschotten* (niet binnen 't dienstjaar aan te zuiveren), *f* 75000.

18. *Publieke feesten*, *f* 21066. ('s Konings verjaardag *f* 9375.)

19. *Verschillende uitgaven in het belang der openbare orde*, *f* 558196.

«Kruis- en residentiepraauwen» *f* 34540; djaijangsekars *f* 122262; barisans en pradjoerits *f* 241080; schutterij Ambon *f* 400; papangers Timor *f* 300; straatverlichting, vlaggen en vlaggestokken *f* 70747; tegengang van zeeroof *f* 32367; schipbreukelingen en dergelijken *f* 6500; uitroeijing van tijgers en krokodillen *f* 50000.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

20. *Landsdrukkerij en Javasche Courant*, *f* 80772.

Voor materieel *f* 2275; het overige personeel.

21. *Landbouw en veeteelt*, *f* 65168.

Oorsp. *f* 101464, waaronder *f* 500 aan premiën voor verbetering van het paardenras, *f* 240 voor «personeel bij de koekralen»; het overige voor toezicht op waterwerken.

Bij de openbare debatten (7 Sept.) vermindert de minister den post met *f* 36266 (zie Aant. IX blz. 492) wegens traktementsverhoging voor inlandsch personeel bij waterleidingen, zoodat overbleef *f* 65198; dit cijfer noemt hij dan ook (*Bijbl.* blz. 988[1]); hoe het in *f* 65168 veranderde blijkt niet.

22. *Landelijke inkomsten en andere grondlasten*, *f* 1773411.

Oorsp. *f* 1892212, waarvan: *a.* kontroleurs en ambtenaren ter beschikking op Java *f* 384100; *b.* schrijvers en oppassers bij de kontroleurs *f* 59098; *c.* onderkollekteurs *f* 215820; *d.* schrijvers bij de onderkollekteurs *f* 40800; *e.* papier voor de onderkollekteurs *f* 500; *f.* personeel bij de vischvijvers *f* 4200; *g.* kollekteloon op Java *f* 957934; *h.* herziening van den aanslag aldaar *f* 500; *i.* verhuur van woeste gronden *f* 2000; *k.* kosten dezer inkomsten onder Celebes *f* 27260.

Bij M. v. B. *g* vermeerderd met *f* 40000, *k* met *f* 1920; *i* verminderd met *f* 1000.

Bij de openbare debatten (7 Sept.), wegens traktementsverhogingen voor inlandsch personeel, verminderd: *b* met *f* 26000, *c* met *f* 107910, *d* met *f* 22991, *f* met *f* 2820. (Verg. Aant. IX blz. 492.)

23. *Opnamen*, *f* 397942.

Oorsp. *f* 386202, waarvan *f* 370322 voor de statistieke opname van Java en *f* 15880 voor de topographische en statistieke opname van Zuid-Celebes. Laatstgenoemde post bij M. v. B. met *f* 11740 verhoogd.

24. *Cultures in het algemeen*, *f* 168452.

Oorsp. *f* 168587, t. w.: *a.* twee «hoofdinspecteurs der cultures» op Java *f* 43200; *b.* «landbouwinrigtingen» *f* 19612; *c.* «inkoop van zaadpadie, landbouwgereedschappen en andere benoodigdheden om aan de bevolking te worden verstrekt» *f* 20000; *d.* «bevordering van verschillende cultures op Java en Madura» *f* 20000; *e.* «bevordering van de zijdewormenteelt» aldaar *f* 7000; *f.* «pakoekidangcultuur» aldaar *f* 225; *g.* toezicht op de Buitenbezittingen *f* 38550; *h.* «bevordering van rijst- en andere cultures» aldaar *f* 20000.

Bij M. v. B. *g* met *f* 90 verhoogd en *f* geschrapt om gevonden te worden uit *d.*

25. *Koffij*, *f* 14169162.

Oorsp. *f* 13999412, tegen een geraamden oogst voor Java en Madura van 841000 en voor Sumatra en Menado van 176000 pikels. Uit den U. S. is niet precies op te maken welke kosten voor Java, welke voor de Buitenbezittingen geraamd zijn.

Bij M. v. B. vermeerderd met *f* 345250 wegens oorspronklijk te min berekenden «inkoopsprijs» op Java en met *f* 2700 voor personeel in Menado.

Bij de openbare debatten verminderd met *f* 178200 wegens traktementsverhogingen voor inlandsch personeel. (Zie Aant. IX blz. 492.)

26. *Suiker*, *f* 10931028.

Levering geraamd op 619104 pikels, benevens 320996 pikels ter terugbetaling van door het goevernement voor te schieten plantloon, welke ook in geld geschieden kan.

Bij M. v. B. wordt voorgesteld de som te verhogen met *f* 580000, ten gevolge van een door den minister MIJER aan den Koning voorgedragen tijdelijken maatregel ter tegemoetkoming «aan de bezwaren waarmede de suikerfabrikanten voortdurend hebben te worstelen». De minister berekent wel is waar de meerdere uitgaaf, door dien maatregel in 1867 te veroorzaken, op *f* 880000; maar vindt vrijheid om daarvan hier af te trekken *f* 300000 wegens geraamde winst à *f* 5 per p. op 60000 pikels suiker, die dan aan het goevernement meer geleverd zouden worden! Later ziet men toch in, dat het zoo niet kan en wordt de verhoging voorgesteld op *f* 880000.

Deze verhoging vervalt door een amendement bij de openbare debatten (7 Sept.).

27. *Specerijen*, *f* 480711.

«Deze onderafd.», meldt de U. S., «zal wegvallen nadat de overgangsmaatregelen, tijdens de opheffing van het specerijmonopolie verordend, zullen ophouden te werken.» Voor Ambon duurt die overgang, volgens Stb. 1863 n^{r}. 169, tot ult^{o}. 1868. Op Banda zijn, luidens M. v. B. omtrent hoofdstuk IX der staatsbegrooting voor 1866, «alle perkeniers, slechts drie uitgezonderd, tot de opheffing toegetreden, onder voorwaarde dat zij nog gedurende drie jaren in de gelegenheid worden gesteld om de helft van hun product tegen den laatst vastgestelden prijs te blijven leveren.» Die drie jaren, zegt de U. S., verstrijken met ult^{o}. 1867.

28. *Peper*, *f* 33397. Alleen in Benkoelen.

29. *Kina*, *f* 47712.

30. *Vogelnestjes*, *f* 17734.

Oorsp. *f* 19486. Bij de openbare debatten verminderd

met *f* 1752 voor traktementsverhoging van inlandsch personeel. (Zie Aant. IX blz. 492.)

31. *Bosschen en stapelplaatsen*, *f* 997183.

Oorsp. *f* 1097043, bij den U. S. verdeeld als volgt: A. «de bosschen» (alleen op Java) *f* 335290, waarvan voor beheer en onderzoek *f* 132270, aanplant *f* 55500, kap en vervoer *f* 147520; B. «de opname en kaartering der djatibosschen op Java» *f* 24070, waaronder aan «verstrekking van postpaarden» *f* 2000; C. «de stapelplaatsen» 687683, waarvan *f* 32000 voor Buitenbezittingen en overigens: personeel *f* 52766, onderhoud van zaagmolens *f* 917, «inkoop van houtwerken op de stapelplaatsen, transportkosten, opstapelen van houtwerken en houtvlotten, en benoodigdheden uit 's lands voorraad» *f* 602000; D. «het inlandsch personeel op Java en Madura buiten de Preanger-regentschappen» *f* 50000.

Ten gevolge van verscheidene wijzigingen bij M. v. B., hoofdzaaklijk op grond van de nieuwe regeling in Stb. 1865 nr. 96, wordt A *f* 255010, waarvan voor beheer en onderzoek *f* 133510, aanplant *f* 55500, kap en vervoer *f* 50000, Buitenbezittingen *f* 16000; B *f* 26070; C *f* 681870, door vermindering van personeel en opheffing van zaagmolens.

Bij de openbare debatten wordt D verminderd met *f* 15767 aan traktementsverhoging voor inlandsch personeel. (Zie Aant. IX blz. 492.) Zie verder post H der Middelen in Indië.

32. *Provisiën*, *f* 505000.

Oorsp. *f* 605000, waarvan *f* 5000 «ter zake van de levering van peulvruchten in de Preanger regentschappen», en *f* 600000 voor «inkoop, emballage en transport van verschillende goederen, provisien voor algemeen gebruik, peulvruchten en sapanhout».

Bij M. v. B. de *f* 600000 verminderd tot *f* 500000 als «genoegzaam».

33. *'s Lands civiele pakhuizen*, *f* 423121.

Ongeveer de helft voor personeel (juist bedrag blijkt niet). Zie verder post H der Middelen in Indië.

34. *Commissiepenningen aan de factorij der Nederlandsche Handelmaatschappij*, *f* 140000.

Krachtens het konsignatiekontrakt van 1855.

35. *Brievenpost*, *pakketvaart*, *paardenpost*, *f* 1457502.

Oorsp. *f* 1357502, aldus verdeeld: A. brievenpost *f* 800000; B. pakketvaart (in den Indischen Archipel) *f* 294228; C. paardenpost *f* 209594; D. uitgaven van verschillenden aard *f* 53680, waarvan *f* 40000 voor «kosten op de internationale correspondentie en brievenporten voor de verzending en ontvangst van brieven buiten N. I.»; de rest voor «herbergen».

Bij M. v. B. verhoogd met *f* 200000 aan «subsidie voor eene geregelde stoomgemeenschap met Australië». Deze post bij amendement verminderd met *f* 100000 (7 Sept.).

36. *Personele toelagen*, *f* 47952.

Oorsp. *f* 47352; bij M. v. B. met *f* 600 verhoogd. Van deze toelagen worden genoten *f* 40872 door regenten op Java (*), *f* 1200 door Europeesche beambten, het overige door inlanders en vreemde Oosterlingen.

37. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 150000.

Oorsp. *f* 300000. Bij M. v. B. aldus verminderd. Zie verder het aangeteekende bij 2 en post H der Middelen in Indië.

V. *Departement van Onderwijs*, *Eeredienst en Nijverheid*.

38. *Het departement*, *f* 113750.

Oorsp. *f* 117750: Direkteur *f* 24000, verder personeel *f* 90000, voor materieel *f* 3750.

Bij M. v. B. de *f* 24000 verminderd met *f* 4000.

39. *Onderwijs voor Europeanen en daarmede gelijkgestelden*, *f* 587697.

Oorsp. *f* 583673, waarvan voor toezicht op dit onderwijs *f* 21200 plus een onbekend bedrag aan reiskosten; voor gezamenlijke reiskosten *f* 7000; het gymnasium Willem III *f* 129840; de lagere en weeshuisscholen: per-

(*) Een van die regenten, genietende *f* 12000, overleed reeds vóór 1867.

soneel *f* 365439, materieel *f* 17625; de ambachtschool te Soerabaja *f* 14700; de studie der Javaansche taal *f* 27871.

Kleine wijzigingen bij M. v. B. vermeerderen het personeel der lagere scholen met *f* 2004, het materieel met *f* 100, de ambachtschool met *f* 1920.

40. *Onderwijs voor de inlandsche bevolking*, *f* 165598.

Oorsp. *f* 185591, waarvan voor een inspekteur *f* 15850; kweekscholen voor onderwijzers op Java *f* 45045, buiten Java *f* 10524; reiskosten voor onderwijzers en kweekelingen *f* 500; andere scholen op Java: personeel *f* 38456, materieel *f* 944; onderwijs buiten Java *f* 68974; vervaardiging van leer- en leesboeken (meest Java) *f* 5000; kosten op verkoop van schoolwerkjes *f* 500.

Bij M. v. B. de *f* 45045 verhoogd met *f* 480; bij de openbare debatten verminderd met *f* 20475 wegens traktementsverhogingen. (Zie Aant. IX blz. 492.)

41. *Christelijke eeredienst*, *f* 510904.

Oorsp. *f* 508904, waarvan voor Protestanten *f* 299879 benevens *f* 3500 voor staatstoezicht; voor Roomschen *f* 80280; voor beiden (reiskosten, traktementsverhogingen, wachtgelden) *f* 125445. Bij M. v. B. voor Prot. zendelingleeraren verhoogd met *f* 2000.

42. *Inlandsche eeredienst* *f* 10539.

«Traktementen en toelagen aan inlandsche priesters en tegemoetkoming in het onderhoud van graven» *f* 6039, en «bouwen en herstellen van Mahomedaansche tempels» op en buiten Java *f* 4500.

43. *Kunsten en wetenschappen* *f* 69042.

Oorsp. *f* 68610, waarvan bezoldigingen van ambtenaren «belast met wetenschappelijke onderzoekingen en met werkzaamheden in het belang van kunsten en wetenschappen» *f* 33370; «kosten van de wetenschappelijke onderzoekingen, het vervaardigen van teekeningen van oudheden, het verzamelen van naturalien ten behoeve van 's Rijks Museum en

andere uitgaven» *f* 33840; «toezigt op de verzameling schilderijen in de paleizen te Weltevreden en Buitenzorg» *f* 1200. Bij M. v. B. voorlaatste som verhoogd met *f* 432.

44. *'s Lands plantentuin te Buitenzorg*, *f* 4800. Personeel.

45. *Geneeskundige dienst*, *f* 430529.

Oorsp. *f* 512272, waarvan: toelage aan den chef der militaire geneesk. dienst *f* 6000; bureaupersoneel en materieel *f* 8720; opleiding van inlanders (ook vrouwen) *f* 23000; speciale kosten van maatregelen betreffende: «besmettelijke ziekten» *f* 15000, krankzinnigen *f* 17760, leprozen *f* 35802, syphilis *f* 46000, vaccine *f* 187473; de rest diverse uitgaven voor personeel, materieel (waaronder *f* 26696 aan ijs), inrichtingen.

Bij M. v. B. de toelage van *f* 6000 geschrapt, de kosten der vaccine met *f* 360 verhoogd.

Bij de openbare debatten deze laatste kosten met *f* 76103 verminderd wegens traktementsverhogingen voor inlandsch personeel. (Zie Aant. IX blz. 492.)

Zie verder post H der Middelen in Indië.

46. *Veeartsenijdienst*, *f* 16972.

Waaronder voor opleiding van inlanders *f* 6663.

47. *Godshuizen en gestichten van weldadigheid*, *f* 118718.

Oorsp. *f* 152718, waarvan voor het oudemannenhuis en de weeshuizen te Samarang *f* 58218; voor «behoeftige inlanders ter Sumatra's Westkust» *f* 500; «andere uitgaven voor en in verband met weldadige oogmerken» *f* 94000.

Bij M. v. B. de laatste post verminderd met *f* 34000 op grond van de werklijke uitgaven in 1864.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

48. *Kamers van koophandel*, *f* 4500.

Tegemoetkoming aan de sekretarissen en bureaukosten. — Oorsp. *f* 5400; bij M. v. B. met *f* 900 verminderd «ten gevolge van de opheffing der kamer te Macassar».

49. *Toezigt op de maten en gewigten*, *f* 900.

50. *Mijnwezen*, *f* 2719505.

Hiervan voor het mijnwezen in het algemeen: personeel en bureaumaterieel *f* 139362, andere uitgaven *f* 15000; voor tin op Banka *f* 2435188, waaronder aan rijst *f* 850000 en aan afschrijving van mijnschulden *f* 80000; Borneosche steenkolen *f* 128488; stofgoud *f* 1267.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

51. *Zout*, *f* 2379849.

Oorsp. *f* 2381289: aanmaak *f* 2201321; rest opschuring en verkoop, op en buiten Java dooreen.

Bij de openbare debatten verminderd met *f* 1440 aan traktementsverhogingen voor inlanders. Zie Aant. IX blz. 492.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

52. *Personele toelagen*, *f* 15164.

Hiervan aan prins Aquasi Boachi en radhen Saleh (toelagen van politieken aard) *f* 10800; den hortulanus van 's lands plantentuin *f* 1800; twee «schoolmeesters» *f* 510.

53. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 300000.

Zie het aangeteekende bij 2 en post H der Middelen in Indië.

VI. *Het Departement der burgerlijke openbare werken.*

54. *Het departement*, *f* 85160.

Oorsp. *f* 102960: *a*. Direkteur *f* 24000; *b*. verder personeel *f* 66540; *c*. materieel *f* 7420; *d*. reiskosten *f* 5000. Bij M. v. B. verminderd: *a* met *f* 4000, *b* met *f* 15120 (overgebracht naar 55); en vermeerderd *c* met *f* 1520 (overgebracht van 55).

55. *Personeel van den waterstaat en de burgerlijke openbare werken*, *f* 536904.

Oorsp. *f* 516900, waarvan personeel *f* 486900 plus *f* 25000 reiskosten, materieel *f* 5000. Bij M. v. B. de eerste post vermeerderd met *f* 21524 en de laatste verminderd met *f* 1520: vergel. 54.

Nog was oorsp. voorgedragen (als afzonderlijke onderafd. 65) een hoofdingenieur voor de spoorwegen op *f* 12000. Deze is bij M. v. B. geschrapt als «volgens later ontvangen mededeeling» niet nodig.

56. ***Onderhoud, herstelling en verbetering van gebouwen en werken***, *f* **2093896.**

57. ***Nieuwe werken***, *f* **3781306.**

De cijferbijzonderheden omtrent deze beide onderafd. kunnen aldus samengetrokken:

	Voor gewoon onderhoud.		Voor meer belangrijke herstellingen en verbeteringen.		Voor nieuwe werken.	
	Ontwerp.	Bij M.v.B. geschrapt.	Ontwerp.	Bij M.v.B. geschrapt.	Ontwerp.	Bij M.v.B. geschrapt.
A. Gebouwen en waterstaatswerken in het algemeen.						
Civiele gebouwen	*f* 369000	*f* 9099	*f* 514000	*f* 45804	*f*1900000	*f*439194
Waterstaatswerken.	545542	20375	445000	215118	1727900	171640
Zoutpakhuizen	78359	3209	56524	20000	200000	20000
Verschillende inrichtingen. . . .	12215	486	5000		10000	
B. Marine-inrichtingen.						
Soerabaja	14800	5000	60000		200000	
Onrust, Kuiper, Batavia	35200	2500	10000		75000	
Steenkoolpakhuizen &c.	6900	537	18618		20000	
C. „Cultuurgebouwen en werken”.						
Geldkamers voor landelijke ink.	450	80	0		7000	1079
„Waterwerken, kanalen en gebouwen met de cultures in betrekking”	15600	240	150000	6417	150168	33029
Gebouwen voor de peperkultuur (Benkoelen)	1000		100		4000	300
Gebouwen voor het boschwezen.	800	45	800	74	4000	702
Pakhuizen voor de koffijkultuur.	27100	283	33500	707	65000	16769
„ „ „ suiker „ .	230		10000		0	
D. „Gebouwen en werken der steenkolenmijnen”	1410		2178		4000	
E. „Bakens en verkenningsteekenen”	6700	351	8195	5000	96951	
	*f*1115306	*f*42205	*f*1313915	*f*293120	*f*4464019	*f*682713

Onderafd. 56 (oorsp. gesplitst in twee onderafd.) bestaat uit de som der 1ste en 3de kolom, verminderd met de som der 2de en 4de; onderafd. 57 uit het verschil tusschen de 5de en 6de kolom.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

58. ***Uitgaven voor de verschillende inrigtingen van den waterstaat, niet begrepen in de vorige onderafdeelingen***, *f* **39229.**

Personeel en materieel voor „waterleidingen en overvaarten, ateliers voor de openbare werken, steen- en pannebakkerijen, brandspuitwinkels en brandwezen, stoombaggermolen en modderschouwen” en dergel.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

59. *Inkoop van niet in voorraad zijnde materialen*, *f* 140000.

Geen toelichting gegeven.

60. *Huishuurindemniteit en locaalhuur*, *f* 150000.

Vergoeding «bij ontstentenis van landswoningen voor ambtenaren die daarop aanspraak hebben» en «huur van bureau-, school- en magazijnlocalen».

61. *Stoomwezen*, *f* 34220.

Personeel *f* 33990, materieel *f* 230.

62. *Telegraphie*, *f* 372934.

Oorsp. *f* 372854, waarvan personeel *f* 337160, het overige materieel. Bij M. v. B. het laatste met *f* 80 verhoogd.

63. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 250000.

Oorsp. *f* 500000. Bij M. v. B. alzoo verminderd.

Zie verder onderafd. 2, en post H der Middelen in Indië.

VII. *Departement van Finantiën.*

64. *Het departement*, *f* 308800.

Oorsp. *f* 312800: Direkteur *f* 24000, bureaupersoneel *f* 200000, twee inspekteurs *f* 33200, «bewerking van de algemeene boeken en rekeningen loopende tot en met 1866» (waartoe «het vaste personeel zal te kort schieten») *f* 50000.

Bij M. v. B. de *f* 24000 met *f* 4000 verminderd.

65. *'s Lands algemeene geldkassen*, *f* 292086.

Personeel *f* 139926, rest materieel.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

66. *Verponding en kadaster*, *f* 23450.

Personeel *f* 16100, materieel *f* 460, kosten van achterstand *f* 6390. «Teruggave van in vroegere jaren ten onregte betaalde verponding, bruikleen of grondhuur» *f* 500.

67. *Verpachtingen*, *f* 4245.

a. «Collecteloon op het hoofdgeld der Chinezen, Maleijers en Parnakans» *f* 3745. Dit loon «bedraagt te Soerakarta en Djokdjokarta 20, te Amboina 10, te Bandjermasin 8 pct., op Timor 3/5 der opbrengst».

b. «Inhuur van particuliere postpaarden tot bijwoning der verpachtingen op Java en andere kosten» *f* 500.

68. *Belasting op paarden en rijtuigen*, *f* 11090.

Kollekteloon in N. I., 5 pct.

69. *Huistaks*, *f* 23045.

Kollekteloon: te Makasser 2 pct., elders 1/6 der opbrengst.

70. *Klein zegel*, *f* 34796.

Personeel *f* 7520, materieel *f* 700, kollekteloon (5 pct.) *f* 26476. «Teruggave van ten onregte betaalde zegelgelden» *f* 100.

71. *Regten van successie en overschrijving*, *f* 8275.

a. «Collecteloon op de collaterale successiën onder Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen te Batavia, Samarang en Soerabaija» *f* 3025, onder vreemde Oosterlingen aldaar *f* 1250.

b. «Teruggave van in vroegere jaren ten onregte betaalde regten van successie en overschrijving, alsmede boeten» *f* 4000.

72. *Belasting der troeboekvisscherij te Siak*, *f* 1992.

«Tractement van den opzigter, de roergangers en roeijers».

NB. Bovendien wordt voor den afstand van deze belasting aan inlandsche grooten betaald *f* 19375. Zie de lijst bedoeld bij 16.

73. *Inkomende en uitgaande regten*, *f* 593551.

Oorsp. *f* 586780, waarvan voor personeel *f* 486410, materieel *f* 6131, beide dooreen (doch hoofdzaaklijk materieel) *f* 91239, en voor «teruggave van regten aan aannemers bij invoer van goederen ten dienste van het gouvernement» *f* 3000.

Bij M. v. B. vermeerderd met *f* 6646 aan personeel en *f* 125 aan materieel, — voornamelijk wegens openstelling van havens in de Lampongs en op Billiton.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

74. *Openbare verkoopingen*, *f* 192228.

Personeel *f* 184669, materieel *f* 2559, en «praktizijns- en geregtskosten, zoomede afschrijving van oninbare schulden» *f* 5000.

75. *Amfioen*, *f* 850000.

a. «Daggelden en toelagen aan gecommitteerden, reis- en verblijfkosten, alsmede verstrekking van particuliere postpaarden tot het bijwonen der verpachtingen» *f* 2500. *b.* «Inkoop en transport van amfioen» (350 kisten Bengaalsche à *f* 2150) *f* 752500. *c.* «Overname van aangehaalde amfioen en van amfioen door de pachters bij het einde van het pachtjaar overgehouden, alsmede transport van amfioen in Indië» *f* 75000.

76. *Belasting van de negorijbevolking in de residentie Amboina en onderhoorigheden*, *f* 2612.

Oorsp. vergeten. Kollekteloon, 8 pct.

77. *Registratieregt van pandelingen*, *f* 2500.

«Loon aan de ambtenaren».

78. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 125000.

Oorsp. *f* 250000. Bij M. v. B. aldus verminderd.

Zie verder 2, en post H der Middelen in Indië.

VIII. *Departement van Oorlog.*

79. *Tractementen en fourragegelden van den staf van den G. G. en het kommandement van het leger, alsmede tafelgelden*, *f* 57030.

Staf *f* 20190; kommandement (waarvoor ook de tafelgelden) *f* 36840.

80. *Tractementen, fourragegelden, bureau- en andere kosten van den generalen staf, de administratie, de gewestelijke en plaatselijke militaire kommandanten, benevens die van het lithographisch etablissement en den instrumentmakerswinkel*, *f* 922254.86.

Oorsp. *f* 932739.86, waarvan:

a. Generale Staf. Personeel *f* 75020, bureaukosten (personeel en materieel dooreen) *f* 11676, briefporten *f* 200, bibliotheek van het militair departement *f* 285, garnizoensbibliotheken voor officieren *f* 1350; totaal *f* 88531.

b. Administratie. Personeel *f* 295148.50, bureaukosten

(pers. en mat.) *f* 49107, kleedingmagazijnen (pers. en mat.) *f* 15388.02, «kosten van de uit den voorraad van andere departementen te ontvangen artikelen» *f* 275000; totaal *f* 634645.52.

c. Gewestlijke militaire kommandementen. Person. *f* 147384, bureaukosten (p. en m.) *f* 10698, boeken *f* 75; totaal *f* 158157.

d. Plaatslijke id. Personeel (waaronder karbouw- en ossendrijvers) *f* 33772.02, bureaukosten (p. en m.) *f* 3606; totaal *f* 37378.02.

e. Lithographisch etablissement. Personeel *f* 9770.52, «kleine uitgaven» *f* 300; totaal *f* 10070.52.

f. Instrumentmakerswinkel. Personeel *f* 3660, «kleine uitgaven» *f* 300; totaal *f* 3960.

Bij M. v. B. *a* verminderd met *f* 8280 aan personeel, vermeerderd met *f* 525 voor de garnizoensbibliotheken; *c* verminderd met *f* 2730 aan personeel.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

81. *Tractementen*, *soldijen*, *toelagen*, *fourragegelden*, *bureau- en andere kosten van de wapencorpsen van het leger*, *f* 6749882.86½.

Oorsp. *f* 6738152.76, t. w.:

a. Wapen der infanterie. Personeel *f* 4567962.89½, bureaukosten *f* 10068, «kosten voor het schijfschieten» *f* 24338, «kosten der corpsscholen» *f* 5297.50, materieel *f* 1300; totaal *f* 4608966.39½.

Organieke sterkte 747 officieren en 21190 man, waarvan voor Java en expeditiën daarbuiten 496 off. en 13392 man, en voor garnizoenstroepen der Buitenbezittingen 251 off. en 7798 man. De manschappen bestaan uit 7846 Europeanen, 872 Ambonezen, 654 Afrikanen en 11818 inlanders.

b. Wapen der kavalerie. Personeel *f* 326118.82, bureaukosten *f* 678, schijfschieten *f* 500, korpsscholen *f* 145.50, kleine onderhoudskosten van paarden *f* 1709.46; totaal *f* 329151.78.

Sterkte 36 officieren, 585 man.

c. Personeel van het wapen der artillerie. Personeel *f* 652476.85, bureaukosten *f* 912, korpsscholen en oefening met geschut *f* 4500, kleine onderhoudskosten van paarden *f* 749.58; totaal *f* 658638.43.

Sterkte 96 officieren, 2582 man (waarvan 1044 inlanders).

d. Personeel van den staf en het materieel van het wapen der artillerie. Personeel *f* 605562.48½, bureaukosten *f* 27854, materieel *f* 105595, id. uit den voorraad van andere departementen *f* 99300; totaal *f* 834309.48½.

Sterkte: staf, 10 officieren (militaire ambtenaren inbegrepen); artilleriekommandementen, 19 officieren en 35 minderen; konstruktiewinkel, 8 officieren en 266 minderen, ongerekend civiel personeel; pyrotechnische werkplaats en buskruidfabrikatie, 4 officieren en 48 minderen; geweermakersschool en werkplaats, 2 officieren en 120 minderen.

e. «Corps genie en sapeurs met de militaire opzigters en het corps magazijnmeesters en conducteurs der genie.» Personeel *f* 385118.17, bureaukosten *f* 11748, korpsscholen *f* 220.50; totaal *f* 397086.67.

Sterkte 57 officieren en ambtenaren, 20 «opzigters», 968 minderen.

Bij M. v. B. wordt *a* verhoogd met *f* 5180.10½, *b* met *f* 1060, *c* met *f* 4010, *d* met *f* 500, *e* met *f* 980: alles voor personeel.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

82. *Remonte*, *f* 66820.

Voor de kavalerie *f* 37400, artillerie *f* 25000, lijfwachtendragonders van Soerakarta en Djokjokarta *f* 4420.

83. *Tractementen*, *soldijen*, *fourragegelden*, *bureau- en andere kosten van de militaire school te Meester Cornelis*, *het corps pupillen te Gombong en het corps stafmuzijkanten*, *f* 152575.82.

Oorsp. *f* 152325.82, waarvan:

a Militaire school: personeel *f* 64751, bureaukosten en hulpmiddelen bij het onderwijs *f* 2572; totaal *f* 67325.

b. Pupillen (geheel personeel) *f* 61726.75.

c. Stafmuzikanten: personeel *f* 22515.18, materieel *f* 642, «subsidie» *f* 320.59; totaal *f* 23275.77.

Bij M. v. B. verhoogd: *a* met *f* 150, *b*. en *c* ieder met *f* 60, alles voor personeel.

84. *Tractementen, soldijen, toelagen, bureau- en andere kosten van het personeel en de gedetineerden in het militair huis van arrest te Willem I, benevens de kosten van de militaire auditien en de gevangenen in voorloopige opsluiting*, *f* 32966.93.

Oorsp. *f* 32906.93, waarvan *a* het huis van arrest: personeel *f* 19480.19½, bureaukosten *f* 180, materieel *f* 480; *b*. «militaire auditien en gevangenen in voorloopige opsluiting»: personeel *f* 7674.73½, bureaukosten *f* 3762, materieel *f* 1330.

Bij M. v. B. *a* met *f* 60 verhoogd voor personeel.

85. *Tractementen, soldijen, fourragegelden, bureau- en andere kosten van de geneeskundige dienst en de hospitaaldienst*, *f* 1003374.30½.

Oorsp. *f* 1002974.30½, waarvan *a*. geneeskundige dienst: personeel *f* 640475.40, bureaukosten *f* 9848, materieel *f* 21847.40; *b*. hospitaaldienst: personeel *f* 255454.70½, bureaukosten *f* 1428, «toelagen aan lijders» en dergel. *f* 57575, materieel *f* 16346.20.

Bij M. v. B. *a* verhoogd met *f* 200 voor materieel, *b* met *f* 200 voor personeel.

86. *Inspectie over en instructie bij inlandsche corpsen*, *f* 11262.

Oorsp. *f* 6792, bij M. v. B. aldus verhoogd; geheel personeel.

87. *Tractementen, soldijen, fourragegelden, bureau- en andere kosten van de lijfwachten en legioenen te Soerakarta en Djokdjokarta*, *f* 130359.49½.

Oorsp. *f* 129999.49½, op zeer weinig na geheel personeel. — Bij M. v. B. verhoogd met *f* 360.

88. *Onder de voorgaande onderafdeelingen niet begrepen uitgaven van verschillenden aard ten behoeve van de legercorpsen en inrigtingen*, *f* 6218625.74½.

Oorsp. *f* 6241946.08, t. w.: «*a.* voeding voor de troepen *f* 2068772.94; *b.* voeding in de hospitalen *f* 1244189.30; *c.* voeding voor de paarden der troepen en voor de lijk- en ziekenwagens *f* 179550.80; *d.* uitwendige verlichting van militaire inrigtingen, niet begrepen onder *e* en *f*, *f* 33612; *e.* licht voor de wachten en het doen van ronden *f* 13945.68; *f.* licht voor de stallen der cavalerie en artillerie, voor de gevangenvertrekken in het huis van arrest te Willem I en de provoosthuizen *f* 5370.20; *g.* groote kleeding en klein equipement *f* 262433.60; *h.* aanschaffing van verschillende voorwerpen van huisraad, fournituren, kazernering, velduitrusting, harnachement, stalbehoeften, meubilair, kook- en kampements-effecten, ziekenkleeding en fournituren en meer dergelijke uitgaven *f* 250846; *i.* herstelling van verschillende voorwerpen van groote kleeding, huisraad, kazernering, velduitrusting, wapening, ledergoed, harnachement, stalbehoeften, meubelen, zieken- en lijkwagens en meer dergelijke *f* 96130; *k.* wasschen en vullen van stroozakken en hoofdkussens bij de corpsen, van ziekenkleeding en fournituren bij de hospitalen en van tafel- en beddegoed bij de militaire school te Meester Cornelis *f* 177370.56; *l.* reis- en verblijfkosten, voeding en passage- en tafelgelden bij reizen over land en zee in N. I. *f* 675900; *m.* voeding en transportmiddelen voor marcherende troepen *f* 107250; *n.* vervoer van goederen over land en te water *f* 166150; *o.* voeding en passagegelden en premiën aan gezagvoerders en geneesheeren voor suppletietroepen en hunne geleiders, alsmede voeding en passagegelden voor naar Nederland vertrekkende officieren en militaire ambtenaren met hunne gezinnen en voor mindere militairen *f* 310165; *p.* huis-, bureau- en magazijnhuur en inhuur van gebouwen *f* 443340; *q.* renten van door

militairen bespaarde (in 's lands kassen bewaarde) gelden *f* 1700; *r.* toelagen aan jongelingen van Europesche afkomst, wegens opleiding in eenig handwerk of ambacht in eene der werkplaatsen of inrigtingen bij het leger *f* 5000.»

NB. De posten *a*, *c*, *g*, *h*, *i*, *k*, *l*, *m*, *n* en *p*, zijn bij den U. S. nog onderdeeld tot aanwijzing van het bedrag voor ieder wapen, dienst of inrichting.

Bij de M. v. B. wordt minder gevraagd voor *a* *f* 6175.80, *d* *f* 100.80, *e* *f* 127.26, *g* *f* 2245.62½, *k* *f* 32.85, *l* *f* 18600; méér voor *p* *f* 3960.

89. *Communicatievaartuigen en transportetablissementen*, *f* 16500.40.

Personeel en materieel; meest in de Buitenbezittingen.

90. *Expeditiën*, *f* 500000.

«Kosten in het algemeen, boven de gewone op voet van vrede, voor de uitrusting van expeditiën.»

91. *Geniewerken*, *f* 1917219.38.

Oorsp. *f* 1935242.38, waarvan: *a.* «aanvulling der geniemagazijnen *f* 211430; *b.* gewone geniewerken *f* 1265104; *c.* buitengewone geniewerken *f* 458708.38.»

Omtrent *b* wordt op den U. S. aangeteekend, dat dit bedrag met de «*f* 234896, tot aanvulling der magazijnen op de beide hoofdstukken geraamd,» *f* 1500000 uitmaakt, «gelijk in de laatste jaren voor dit onderwerp werd toegestaan».

Omtrent *c*, dat de regeering «geen grond» heeft gevonden om verder gevolg te geven aan het koninklijk besluit van 7 Dec. 1836, krachtens welk voor deze werken jaarlijks een millioen op de begrooting moet worden uitgetrokken; dat de uitgaaf hier als elders jaarlijks behoort geraamd; en dat voor 1867 *f* 500000 voldoende zijn geacht, welke som men verkrijgt door bij *c* te voegen «*f* 41291.62 voor aanvulling der magazijnen, begrepen in de te dier zake op het Iste en IIde hoofdstuk geraamde sommen».

Bij M. v. B. wordt *a* verminderd met *f* 18023 om over te brengen op hoofdstuk I.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

92. *Nonactiviteitstractementen en wachtgelden*, *f* 9933.33.

«Voor officieren en militaire ambtenaren», «naar de vermoedelijke behoefte».

93. *Voorschot op soldij*, *f* 13157.70.

Oorsp. *f* 19628.70, voor «drie maanden voorschot op soldij van naar Nederland terugkeerende militairen beneden den rang van officier». Bij M. v. B. veranderd in «twee maanden» als voren, volgens «laatstelijk» gemaakte bepaling.

94. *Personele toelagen*, *f* 240.

Voor een klerk bij de geniemagazijnen.

95. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 100000.

Oorsp. *f* 110000; bij M. v. B. aldus verminderd.

Zie voorts 2.

IX. *Departement van Marine.*

96. *Het departement*, *f* 202588.

Toelage van den chef *f* 15600, personeel voor het departement en «de algemeene dienst» *f* 177988, verder personeel en materieel *f* 9000.

97. *De maritime etablissementen en magazijnen*, *f* 576466.

Oorsp. *f* 573466, waarvan: *a.* het etablissement te Soerabaja, personeel *f* 159288; *b.* Onrust, personeel *f* 136256; *c.* de fabriek voor de marine en het stoomwezen te Soerabaja, personeel *f* 117920; *d.* de magazijnen te Batavia, personeel *f* 21648; *e.* de steenkolenpakhuizen, personeel *f* 8594, materieel *f* 30000; *f.* «uitgaven van onderscheiden aard», *f* 99780, waarvan: personeel *f* 1300; «gewoon onderhoud der drooge dokken, kielligters, vlotten, ponten, spillen, werk- en andere ligte vaartuigen, stoomzagerijen en smederijen, de werfmaterialen, aanmaak en onderhoud der gereedschappen en inventarisgoederen bij de verschillende ateliers, benevens herstellingen aan bruggen, bokken, kappen, herstellingen die buiten bemoeijenis van den waterstaat worden verrigt» *f* 73000; ineenzetting van het uit Nederland ge-

zonden ijzeren drijvend droogdok *f* 18000; verlichting en bewaking der etablissementen, bureaubehoeften etc. *f* 7480.

Bij M. v. B. het personeel *c* verhoogd met *f* 3000.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

98. *De geographische dienst*, *f* 128959.

Personeel *f* 91869, materieel *f* 31920, gemengde post *f* 5170.

99. *De hydrographische dienst*, *f* 35090.

Personeel *f* 23390, rest materieel.

100. *De haveninrigtingen*, *f* 161127.

Oorsp. *f* 160503: personeel *f* 125362, materieel *f* 32141, «verstrekking van drinkwater aan de schepelingen van bevriende mogendheden in de havens van N. I.» *f* 3000.

Bij M. v. B. personeel vermeerderd met *f* 624.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

101. *De bebakening, kustverlichting en het loodswezen*, *f* 185909.82.

Oorsp. *f* 179268, waarvan: de algemeene inspektie, personeel *f* 28920, materieel *f* 805; het loodswezen, personeel *f* 67487, materieel *f* 41000; de kustverlichting, personeel *f* 23434, materieel *f* 17622.

Bij M. v. B. de kustverlichting verhoogd met *f* 4433.95 personeel, *f* 2207.87 materieel.

Zie verder post H der Middelen in Indië.

102. *Personeel der zeemagt*, *f* 3000000.

103. *Materieel der zeemagt*, *f* 1400000.

Bij deze beide onderafd. bericht de U. S., dat «de denkbeelden omtrent eene splitsing der marine-uitgaven in Nederland en in Indië», waarover gehandeld is bij gelegenheid der staatsbegrooting voor 1866, «nog niet tot genoegzame ontwikkeling zijn gekomen om daarop een uitgewerkten begrootingstaat te doen rusten. In dien stand der zaak blijft er niets anders over dan de raming in algemeene cijfers voor te dragen. De gevolgen der splitsing zullen bij de behandeling der begrooting van N. I. voor 1868 in de bijzonderheden kunnen worden beoordeeld. — De nu aan-

gevraagde credieten zijn nagenoeg dezelfde als voor 1865 werden toegestaan. Ten aanzien van het *personeel* bestaan, ook in verband met het nog onzeker tijdstip van uitzending van vier ijzeren stoomschepen, tot wier aanbouw door den Koning magtiging is verleend, voor alsnog geen gegevens die eene verhooging of verlaging voldoende zouden motiveren. En wat het *materieel* betreft,.... tegen eene vermindering, die gewis uit de scheiding der kosten van herstelling der Indische en Nederlandsche bodems zal voortvloeijen, zullen belangrijke uitgaven overstaan, wegens den aanbouw van houten vaartuigen in N. I. en het onderhoud daarvan.»

Ten vervolge hierop meldt de M. v. B., dat de nu opgetreden ministers van Marine en van Koloniën zich zullen beijveren de bedoelde splitsing «zoodra mogelijk tot stand te brengen» op de grondslagen hunner voorgangers. «De ondergeteekende», gaat de minister Mijer voort, «stelt zich voor, de uitvoering in overleg met zijn ambtgenoot aldus te doen plaats hebben. I. De kosten der zeemagt in N. I. worden gebragt ten laste van den Staat of van N. I., in verband tot de verdeeling dier zeemagt in de volgende kategorien: 1°. oorlogsschepen, afgezonderd van 's Rijks zeemagt, om tijdelijk in N. I. te worden gebezigd tot handhaving van het Nederl. gezag en tot bevordering van de algemeene belangen van Nederland in de Indische wateren; 2°. *a.* schepen en vaartuigen, gebouwd of aangeschaft ten laste der koloniale geldmiddelen, bestemd om in Indië te blijven, en aldaar dienst te doen zooveel mogelijk op gelijken voet als de schepen der Ned. marine, en de wachtschepen, in N. I. in dienst gehouden wordende; *b.* vaartuigen, bestemd voor transport- en flottille diensten, tot dusver bekend onder den naam van Indische gouvernementsmarine, omdat zij meer bepaald als hulpmiddelen van bestuur aan Indië zijn verbonden. II. Na overleg tusschen de Ministers van M. en van K. wordt de sterkte der zeemagt, in een volgend jaar voor N. I. benoodigd, jaarlijks in tijds bepaald.

III. De kosten van de schepen der 1e kategorie zijn ten laste der Staatsbegrooting. Bijzondere bepalingen, door den G. G. v. N. I., na raadpleging van den kommandant der zeemagt, chef van het Departement der Marine in N. I., vast te stellen, regelen den voet, waarop in inrigtingen van N. I. herstellingen kunnen geschieden aan de schepen dezer kategoriè, en waarop uit de magazijnen van N. I. verstrekkingen kunnen plaats hebben ten behoeve dier schepen of van het daarop dienstdoende personeel. IV. Alle kosten van aanbouw, uitrusting, in dienst stellen, onderhoud en opleggen van de schepen en vaartuigen, die uitsluitend voor N. I. bestemd zijn, komen ten laste der begrooting van N. I. Ten laste dezer begrooting komen ook de kosten van het personeel der Ned. marine op de schepen der 2e kategorie lr. *a* gedetacheerd in het belang eener goede gezagvoering en eener behoorlijke bemanning. Dit gedetacheerde personeel blijft één geheel uitmaken met dat hetwelk dienst doet op de schepen der 1e kategorie. Het Ministerie van Marine in Ned. houdt bij voortduring de rekeningen aan van dat personeel, en zorgt, in overeenstemming met de bestaande voorschriften, voor de uitbetaling der vaste tractementen aan de betrokken zeeofficieren, dek- en onderofficieren, der delegatien uit de zeetractementen en scheepssoldijen, en der kosten van kleeding. Deze betalingen, zoomede die, later hier te lande te doen, wegens te goed gemaakte maar onuitbetaald gebleven soldijen van de schepelingen, worden tusschen de Dep. van M. en van K. verrekend. V. De kosten van het personeel der Ned. marine op de schepen der 2e kategorie lr. *a* gedetacheerd, komen eerst ten laste der begrooting van N. I. met den dag der plaatsing op die schepen. Door de begrooting van N. I. worden gedragen de kosten van terugzending van dat gedetacheerde personeel, met inbegrip der scheepssoldijen, tot den dag van aankomst in Nederland; voorts de kosten vallende op het onderhoud, het victualieren en gereed maken voor de terugreis van

transport- of andere schepen, uitsluitend uitgezonden om manschappen af te lossen, alsmede de kosten gevorderd gedurende de terugreis van die schepen. VI. Insgelijks komen ten laste der begrooting van N. I. de vaste en activiteitstractementen, zoomede de toelagen, onder welke benaming ook, van den kommandant der zeemagt en chef van het Dep. der M. in N. I. en van het verder personeel van 's Rijks zeemagt bij het Dep. der M. in N. I. of bij andere Indische inrigtingen gedetacheerd. Ten laste derzelfde begrooting komen de vaste en zeetractementen van dat personeel tot den dag van aankomst in Nederland, alsmede de kosten der passage. VII. De Koning regelt, op voordragt van de Ministers van M. en van K., de toevoeging aan het drijvend materieel der kolonien van de nog voorhanden voor de dienst aldaar meer bijzonder bestemde of geschikte vaartuigen, thans tot de Ned. marine behoorende. De gevallen kunnen zich voordoen, waarin ook particuliere werkplaatsen voor den bouw van de bewuste vaartuigen en praauwen worden benuttigd, maar ook dan schijnen de kosten niet wel anders dan uit de begrooting van Marine te bestrijden. Voorschriften, in den laatsten tijd uitgegaan, hadden de strekking om aan de gouvernementsmarine geen verdere uitbreiding te geven.»

Voorts meldt de M. v. B., ook naar aanleiding van vragen in 't V. V., dat de levering van vier ijzeren stoomschepen reeds is aanbesteed, volgens overeenkomst van 5 April 1866; dat, indien geen betere voorwaarden nog te bedingen zijn, hetgeen de minister Mijer «gaarne zal overwegen», elk dier vaartuigen zal te staan komen op *f* 400000 (dat is zonder beschieting en uitrusting), en twee daarvan op 1°. Jan. 1867 gereed moeten zijn om zee te kiezen, de twee overige zes maanden later»; en dat de kosten «zullen worden gebragt ten laste der koloniale fondsen van 1866»; dat reeds in 1865 «het Indisch bestuur was aangeschreven om een aanvang te doen maken met den bouw van vier houten rader-

stoomschepen van 150 pk.»; «dat in Indië eenige afwijking van het daarvoor aanbevolen stelsel wenschelijk wordt geoordeeld»; dat nu in 1867 daarmede zal kunnen begonnen worden.

«Voor zoover men zich daarover uitliet», zegt het Eindverslag, «vonden de (bovenbeschreven) grondslagen der splitsing goedkeuring». «Men gaf in overweging, of het niet billijk zou zijn, dat de steenkolen, door de Ned. oorlogsschepen in de Indische wateren te gebruiken, ten laste der Indische begrooting kwamen.» Antwoord: Dit «zal een onderwerp uitmaken van nader overleg met den Minister van Marine».

Zie verder post H der Middelen in Indië.

104. *Personele toelagen*, *f* 2280. Aan een dokmeester.

105. *Reis- en verblijf- en transportkosten*, *f* 100000.

106. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 200000.

Oorsp. *f* 400000; bij M. v. B. aldus veranderd. Zie verder 2, en post H der Middelen in Indië.

X. *Pensioenen en andere uitgaven van algemeenen aard.*

107. *Pensioenen*, *gagementen en onderstanden*, *f* 1350000.

a. Civiele pensioenen *f* 360000; *b*. militaire pensioenen, gagementen en onderstanden *f* 650000; *c*. pensioenen en onderstanden aan «inlandsche ambtenaren» *f* 230000; *d*. «pensioenen en onderstanden aan weduwen van civile ambtenaren en inlandsche personen» *f* 110000.

«Er was verschuldigd» in		1862	1863	1864
voor	*a*	*f* 314000	*f* 324000	*f* 332000
	b	590000	603000	621000
	c	189000	189000	206000
	d	85000	91000	95000

Bij M. v. B. worden «lijsten der in Indië betaalbare pensioenen en gagementen, opgemaakt naar den toestand op 1 Jan. 1866», overgelegd, aantonende voor *a* *f* 294783, *b* *f* 666009, *c* *f* 216837 en *d* *f* 102972. Op grond van

deze latere gegevens (die niet gedrukt zijn) *a* met *f* 40000 verminderd, *b* met die som verhoogd.

108. *Ridder- en medaille-soldijen en toelagen aan broeders der orde van den Nederlandschen Leeuw*, *f* 8800.

Die soldijen, namelijk alleen voor zoover betreft gepaspoorteerden en gegageerden, (voor nog dienenden zijn zij onder afd. VIII begrepen,) worden geraamd op *f* 8000; de toelagen op *f* 800. Zie verder post H der Middelen in Indië.

109. *Nonactiviteitstractementen*, *wachtgelden*, *onderstanden en verloftractementen*, *f* 222000.

De drie eerste betalingen, alleen aan ambtenaren, (die aan militairen staan onder afd. VIII,) *f* 162000; verloftraktementen van ambtenaren en officieren *f* 60000.

110. *Transportkosten uit en naar Nederland en reis- en verblijfkosten in Indië*, *f* 350000.

a. «Transportkosten van gouvernementspassagiers uit en naar Nederland» (ongerekend «met verlof of pensioen naar Nederland vertrekkende officieren en militaire ambtenaren, alsmede gepasporteerde militairen,» waarop gerekend is bij onderafd. 88,) *f* 222500; *b.* «vergoeding aan gouvernementspassagiers wegens verpligt verblijf in eene noodhaven» *f* 20000; *c.* «reis- en verblijfkosten in Indië voor civile ambtenaren bij aanwijzing of verandering van bestemming, reiskosten van ambtenaren op wachtgeld of met verlof wegens ziekte tot bereiking van de plaatsen waar de tijd van wachtgeld of verlof wordt doorgebragt; tractementen over het tijdvak tusschen het verlaten van een vorigen en het aanvaarden van een nieuwen post; reiskosten van gepensioneerde civile en militaire ambtenaren en officieren van hunne laatste standplaats naar de plaats hunner bestemming, en van weduwen en weezen van landsdienaren en gepensioneerden» *f* 107500.

111. *Verschillende uitgaven*, *f* 7000.

a. «Kosten van de examens voor de benoembaarheid tot ambten en bedieningen in N. I.» *f* 5000.

b. «Bestellingen door het ministerie van Koloniën te doen» *f* 2000. («Hoofdzakelijk kaarten en boekwerken, die hier te lande worden verkrijgbaar gesteld, voor zoover zij niet benoodigd zijn in de bureaux van het departement».) Verg. rubriek B post *c* der Middelen in Nederland.

112. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 125000.

Oorsp. *f* 250000; bij M. v. B. aldus veranderd. Zie voorts 2.

XI. *Onvoorziene uitgaven.*

113. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 500000. Zie post H der Middelen in Indië.

§ 3. *Uitgaven in Nederland.* (Onderafdeelingen van Hoofdstuk I.)

I en 1. *Inkomen van den G. G. en diens huis.*

II en 2. *Hooge collegiën en de Algemeene Secretarie.*

III en 3. *Departement van Justitie.*

Bij deze drie onderafd. is blijkens § 1 geen som uitgetrokken. Ze dienen voor mogelijk nodige overschrijvingen uit hoofdstuk II, krachtens art. 30 komptw.

IV. *Departement van Binnenlandsch bestuur.*

4. *Gewestelijk bestuur*, *f* 2800. Traktement van een hoogleeraar voor de opleiding van tolken voor de Chineesche taal.

5. *Inlandsche vorsten en grooten*, *f* 37000. Geschenkgoederen.

6. *Landsdrukkerij en Javasche Courant*, *f* 15800. Materieel.

7. *Producten*, *f* 10429666.08.

Oorsp. *f* 10754666.08, t. w.: *a.* «kosten van vervoer, bewaring, verkoop en aflevering der gouvernementsproducten» *f* 10004666.08; *b.* «aankoop en vervoer van goeniezakken» *f* 400000; *c.* rente aan de Handelmaatschappij over de bewuste 10 millioen *f* 350000.

De post *a* is samengesteld als volgt:

	Koffie.	Suiker.	Tin. (*)	Specerijen. (†)	Totaal.
Onkosten in Indië	*f* 170000	*f* 152000	*f* 16000	*f* 1560	*f* 339560
Assurantie	390893.13	129441	42671.50	3469.31	566474.94
Avarij, gros en particulier . . .	79842	31862.40	11012	708.62	123425.02
Vrachten	3216400	2725360	67980	28600	6038340
Cargadoorsprovisiën ¼ pct. . . .	8041	6813.40	169.95	71.50	15095.85
Premiën aan de gezagvoerders .	29240	24776	618	260	54894
Courtage van verkoop	401200	160110.72	33202.40	3597.07	598110.19
Courtage van sorteren	0	53200	0	449.63	53649.63
Registratie en opcenten	273562.44	109173.18	45278.84	2444.84	430459.30
Onsplitsbare kosten in Nederland	255000	228000	40000	15600	538600
Commissie 2 pct.	791468.36	315858.92	131705.07	7024.80	1246057.15
	f 5615646.93	*f* 3936595.62	*f* 388637.76	*f* 63785.77	*f* 10004666.08

Bij amendement (7 Sept.) wordt *a* met *f* 325000 verminderd wegens te hoge raming der vrachten.

8. *Provisien*, *f* 350000. « Aankoop en vervoer van provisien en goederen voor algemeen gebruik. »

9. *Opnamen*, *f* 15000. Kosten der publiceering van gewestlijke overzichtskaarten der topographische opname van Java. Volgens M. v. B. « hoopt men », dat deze kaarten « over eenige maanden voor de pers gereed zullen zijn ».

10. *Brievenposterij*, *f* 55000. « Uitkeering aan het Ministerie van Finantien ter zake van het vervoer van brieven en drukwerken per overlandmail. »

11. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 25000. De wet houdende vaststelling van hst. I heeft ook artt. 2 en 3 als hst. II. Zie bl. 6. Art. 2 noemt de onderafd. 4 t/m 10, 12, 13, 15 t/m 17, 19 t/m 22, 25, 26, 28, 29, 31 t/m 36.

V. *Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid.*

12. *Mijnwezen*, *f* 18134.78.

Opleiding van personeel *f* 13120. Materieel voor mijnwezen *f* 250. Idem voor steenkoolmijnen *f* 1850. Kosten van

(*) De kosten van het tin, als pachtschat door de Billiton-maatschappij op te brengen, zijn hier niet inbegrepen; zie onderafd. 12.

(†) De U. S. geeft nog afzonderlijk de kosten van noten, foelie en nagelen. Zie verder onderafd. 27 van hoofdstuk II.

Billiton-tin, als pachtschat door de Billiton-maatschappij op te brengen *f* 2914.78.

13. *Verschillende uitgaven*, *f* 16300.

Oorsp. *f* 17000, t. w.: Japansch-Nederlandsch-Engelsch Woordenboek *f* 5000; aanmoediging van wetenschap en kunst *f* 7000; Kommissie voor de Protestantsche kerken in O. en W. I. *f* 1000; opleiding in Nederland van kweekelingen der Soerabajasche ambachtschool *f* 3500; verpleging van krankzinnigen *f* 500.

Bij M. v. B. wordt de laatste post geschrapt als vervallen door het overlijden van den eenigen verpleegde.

14. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 2000. Zie 11.

VI. *Departement der Burgerlijke openbare werken.*

15. *Burgerlijke openbare werken*, *f* 313100. «Aankoop en vervoer van goederen en benoodigdheden».

16. *Telegraphie*, *f* 11700. Materieel.

17. *Spoorwegen*, *f* 372150.

Reiskosten enz. van den goevernementskommissaris *f* 300; keuring van materieel *f* 600; gewaarborgde renten *f* 371250.

18. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 25000. Zie 11.

VII. *Departement van Finantien.*

19. *'s Lands algemeene geldkassen*, *f* 310500. Vervoer van speeie naar Java.

20. *Klein zegel*, *f* 2654. Materieel.

21. *Regten van successie en overschrijving*, *f* 1000. «Teruggave van in vroegere jaren ten onregte gestorte».

22. *Amfioen*, *f* 551250. Aankoop en vervoer van Levantsche.

23. *Bijdragen van N. I. aan de middelen tot dekking van 's Rijks uitgaven*, *f* 16251789.63. Verschil tusschen het geraamd totaal der middelen en dat der uitgaven, in Nederland en in Indië tezamen.

Oorsp. *f* 12995279.11½.

24. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 50000. Zie 11.

VIII. *Departement van Oorlog.*

25. *Personeel*, *f* 1797664.75.

Oorsp. *f* 1638539.75, waarvan: *a.* bezoldiging van een Indisch officier, adjudant des Konings *f* 6391; *b.* koloniaal aandeel in de kosten der akademie te Breda *f* 113900; *c.* en *d.* geneeskundige dienst *f* 37100; *e.* werfdepôt Harderwijk *f* 67451.05; *f.* «uitzending van suppletietroepen en betalingen ten behoeve van uit N. I. in Nederland aankomende officieren en minderen» *f* 1397697.70; *g.* verpleging en transport van militaire veroordeelden, die in Indië niet behoorlijk hun straf kunnen ondergaan, *f* 16000.

Bij M. v. B. post *b* verhoogd met *f* 2875 wegens nadere berekening; *c* met *f* 23250, door de kolonie een evenredig aandeel in de geheele kosten der kweekschool te doen dragen; *f* met *f* 133000 wegens verhoging der handgelden ten gevolge van zeer onvoldoend aanbod, in 1865 500 man minder dan gevraagd, in 1866 nog minder.

Post *f* is bestemd voor: het uitzenden van 2500 Europeanen met geleidende officieren, en het werven van nog 360 Europeanen «om den geregelden loop der werving en der oefening van de aangeworvenen te verzekeren», samen *f* 1185697.70; de werving in Guinee, die al minder oplevert omdat men alleen «werkelijk vrije lieden» werft, *f* 50000; transportkosten van uit N. I. terugkeerende officieren en minderen *f* 260000; onderstanden aan gepaspoorteerden en derg. *f* 35000.

26. *Materieel*, *f* 1216087.55.

Oorsp. *f* 1197539.55: *a.* «aankoop en vervoer van goederen tot aanvulling der magazijnen» *f* 1185654.55; *b.* «boekwerken, platen, kaarten, instrumenten, eereteekenen en dergelijke benoodigdheden» *f* 11885.

Bij M. v. B. *a* verhoogd met *f* 18023, *b* met *f* 525, wegens nadere stukken.

27. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 50000. Zie 11.

IX. *Departement van Marine.*

28. *Personeel*, *f* 5851.

29. *Materieel*, *f* 919580.

«Aankoop en vervoer» van rondhouten *f* 90705; van artilleriematerieel *f* 40667; van steenkolen, 7000 ton à *f* 18.50, *f* 129500; van «goederen ter aanvulling der magazijnen en benoodigdheden voor de dienst der marine, niet onder de drie vorige posten begrepen» *f* 650208; voor de geographische dienst *f* 3500; voor de hydrographische dienst *f* 5000.

30. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 50000. Zie 11.

X. *Pensioenen en andere uitgaven van algemeenen aard.*

31. *Pensioenen*, *onderstanden*, *toelagen en gratificatien*, *f* 1764000.

Oorsp. *f* 1754000, t. w.: *a.* civiele pensioenen *f* 600000; *b.* militaire pensioenen en gagementen *f* 1134000; *c.* pensioenen aan weduwen en weezen *f* 2000; *d.* onderstanden, toelagen en gratifikatiën *f* 18000.

Deze aanvraag werd toegelicht door *nominatieve* staten der op 1°. Jan. 1866 in Ned. betaalbare civiele pensioenen, *f* 563822 (*); militaire pensioenen, *f* 802838; gagementen, *f* 273740; weduwenpensioenen, *f* 1752; onderstanden enz., *f* 15928.

De post *b* bij M. v. B. met *f* 10000 verhoogd, wegens een met 1°. Jan. 1867 in te voeren verbetering der gagementen, waardoor b. v. een soldaat *f* 200 in plaats van *f* 144 's jaars zal bekomen, en wier geldelijk gevolg wordt berekend over 't getal herwaarts teruggekeerde gegageerden van elken rang in 1865.

32. *Verpleging van gegageerde O. I. militairen*, *f* 44008.20½.

Te Leiden *f* 400; rest voor Bronbeek.

(*) Onder deze *f* 564000 zijn *f* 126000 begrepen voor personen die niet onder de eigenlijke civiele ambtenaren kunnen gerangschikt worden, zooals: Goeverneurs Generaal (drie), officieren en minderen van het sedentaire zeewezen, militaire ambtenaren, geestlijken, onderwijzers, natuuronderzoekers, ingenieurs en dergelijken.

33. *Medaille-soldij*, *f* 400.

34. *Transportkosten uit en naar N. I.*, *f* 60000.

Oorsp. *f* 80000, waarvan *f* 5000 voor «vergoeding wegens verpligt verblijf in eene noodhaven»; zijnde voor die vergoeding in 1862—64 uitgegeven gemiddeld *f* 4817, en alleen voor transportkosten in 1864 *f* 61218. Met behoud van de *f* 5000 werd de post tot *f* 60000 verminderd bij M. v. B., op een aanmerking in 't V. V. dat de eerste raming niet van spaarzaamheid getuigde. Men zal het eventueel tekort vinden op de onvoorziene uitgaven.

35. *Verloftractementen en wachtgelden*, *f* 509150.

Civiele verloftr. *f* 300000; militaire *f* 200000. In 1862—64 resp. gemidd. betaald *f* 261700 en *f* 165000.

Wachtgelden *f* 9150, waarvan *f* 8550 voor een afgetreden lid in den Raad van Indië en *f* 600 voor een gewezen direkteur van het gymnasium Willem III.

36. *Verschillende uitgaven*, *f* 125000.

a. Kosten van burgerlijke examens *f* 3000. *b.* «Uitrusting, voorloopig tractement en voorschotten op tractement aan landsdienaren bij vertrek naar N. I.» *f* 100000. (Hiervoor betaald in 1862—64 gem. *f* 65000.) *c.* «Keuring van goederen en benoodigdheden en daarmede in verband staande uitgaven» *f* 17000. (Als voren *f* 16700.) *d.* «Aankoop en vervoer van boekwerken en gedrukte stukken voor de algemeene dienst» *f* 5000.

37. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 50000. Zie 11.

IX. *Onvoorziene uitgaven.*

38. *Onvoorziene uitgaven*, *f* 100000.

Oorsp. *f* 150000. M. v. B. «vond vrijheid» tot de vermindering.

§ 4. *Middelen in Indië.*

De aanhef der hiertoe betreklijke wet luidt (men lette op het imperatieve):

«*Tot goedmaking van de uitgaven, begrepen in de al-*

gemeene begrooting van N. I. voor het dienstjaar 1867, *worden over dat jaar gebezigd de na te noemen in Indië te ontvangen middelen en inkomsten, waarvan de raming der opbrengsten bij deze wet is gevoegd, te weten:*».

De nu volgende benamingen zijn weder letterlijk uit de wet overgenomen. Het cijfer naast elk middel is dat van de bij de wet gevoegde raming. Die raming heeft, luidens de M. v. T. van 2 Maart, «in het algemeen tot grondslag de gemiddelde uitkomst, in de drie laatste jaren verkregen»; waar een andere grondslag in de M. v. T. vermeld wordt maken we daarvan gewag.

A. *Verpachte middelen.*

		Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
a.	*Hoofdgeld der Chinezen* (*)	*f* 20040	*f* 1986	*f* 22026
b.	*Slagten van rundvee, buffels, schapen en geiten*	575736	4884	580620
c.	*Slagten van varkens*	48156	57296	105452
d.	*Het regt om te visschen in de aan het Gouvernement toebehoorende vijvers in de nabijheid der kampong Sambong Java (Macassar)*		4440	4440
e.	*Arak en andere sterke dranken*	192828	98655	291483
f.	*Verkoop van saguweer*		16346	16346
g.	*Inlandsche tabak*	142800		142800
h.	*Inlandsche neringen en bedrijven*	141120		141120
i.	*Wayangs*	6000		6000
k.	*Tolbruggen, sluisgelden, veren en overtoomen*	67896	4200	72096
l.	*Verschillende middelen, gezamenlijk verpacht wordende*	108	134260	134368
m.	*De Duizend Eilanden*	6120		6120
n.	*Vogelnestklippen*	59340	96	59436
o.	*Kleine lombard*	331404	32261	363665
p.	*Amfioenpacht*	10103120	900425	11003545
q.	*Licentien op pho- en tophospelen*	235620	142504	378124
r.	*Nipahout en kreupelbosschen*	33024 (†)		33024
s.	*Verkoop van sirie*		12750	12750
t.	*Landtaks op peper*		48276	48276
u.	*Goudmijnen*		14574	14574
		f 11963312 (*)	*f* 1472953 (*)	*f* 13436265

(*) In den ramingstaat is verkeerdelijk bijgevoegd: *en Maleijers.*

(†) Wij namen de vrijheid hier den ramingstaat niet te volgen, die dezen post verkeerdelijk onder de Buitenbezittingen brengt.(*) Deze sommen bedragen in den ramingstaat *f* 11930288 en *f* 1505977, wegens de verkeerde plaatsing van het middel der kreupelbosschen.

Deze cijfers zijn de geboden pachtsommen over 1865, uitgezonderd de amfioenpacht waarvoor «het geraden is voor 1867 op een lager bedrag te rekenen»: hier heeft men daarom genomen het gemiddelde over 1863—65.

B. *Belastingen en inkomsten van onderscheiden aard.*

a. Inkomende en uitgaande regten, pakhuishuur, zoomede ontvangsten ter zake van toezigt en andere werkelijk bewezen diensten, *f* 680000. (*)

«De werkelijke ontvangst heeft bedragen op Java en Madura in 1862 *f* 8101197.30, 1863 *f* 7405269.44, 1864 *f* 6368544.86; terwijl in de bezittingen buiten J. en M. jaarlijks wordt ontvangen ongeveer *f* 1175000. De vermindering der drie eerstgenoemde cijfers laat niet toe daarop eene raming voor 1867 te doen steunen, hetgeen te minder aangaat, vermits bij die raming ook inzonderheid valt te rekenen op den invloed der op 1 Jan. 1866 in werking getreden nieuwe tariefwet. Die invloed is slechts zeer benaderend te waarderen, daar geenerlei zekerheid bestaat omtrent de som der in- en uitvoeren in 1867, allerminst omtrent de mate waarin de eerste ten gevolge der verlaging der regten zullen toenemen. Eene zorgvuldige, schoon uit den aard der zaak onzekere, berekening mag het verlies aan regten, door de nieuwe tariefwet te veroorzaken, doen schatten op *f* 1600000.» Dit verlies is afgetrokken van de op *f* 8400000 berekende ontvangst over 1865.

b. Consumtieregt van Javatabak bij overvoer over zee, *f* 114600.

Java en Zuid- en Oost-Borneo. «De raming is gegrond op de verwachte ontvangst voor 1865.»

c. Belasting op den invoer en verkoop van tabak, *f* 9327.

Alleen in West-Borneo.

(*) De ramingstaat geeft nu verder niet meer afzonderlijk de cijfers voor Java en voor de Buitenbezittingen.

d. Haven-, ankerage- en loodsgelden, *f* 189671.

«De raming berust op vroeger verkregen uitkomsten in de verschillende deelen van N. I.»

e. Kleinzegelregt, *f* 532710.

Ruim *f* 3000 meer geraamd dan voor 1865, wegens «jaarlijks toenemend verbruik van zegels».

f. Collaterale successien onder de Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen, *f* 60466.

g. Idem onder vreemde Oosterlingen, *f* 30034.

h. Belasting op de overschrijving van eigendommen en vastigheden, *f* 297784.

i. 5 *pct. op de inkomsten der particuliere bazaars*, *f* 5455.

Alleen in West-Java. «De raming is gegrond op den laatsten aanslag».

k. Tolpoorten en tollen, *f* 13000.

Alleen in Zuid- en Oost-Borneo. Bijzondere raming.

l. IJkgelden, *f* 1700.

«Worden tot dusver geheven» in Batavia, Buitenzorg, Krawang, West-Borneo, Banda en Ternate. «De raming is getoetst aan hetgeen in den laatsten tijd in 's lands kas is gevloeid.»

m. Belasting op paarden en rijtuigen, *f* 221800.

«Tegenwoordige ontvangst».

n. Recognitien of tributen van inlandsche vorsten, *f* 12160.

Verschuldigd door den panembahan van Sumanap.

o. Hoofdgelden der Chinezen, Maleijers en Parnakans, *f* 37006.

Op Java alleen in de vorstenlanden. Zie blz. 19. «Geraamd naar de ontvangsten in den laatsten tijd».

p. Venduregten, *f* 636136.

Omstreeks *f* 35000 meer dan het geraamde voor 1865. «De opbrengst neemt steeds toe, ook door de oprigting van nieuwe vendukantoren.»

q. Belasting op het djati- en ijzerhout, *f* 1000.

Alleen op dit hout, afkomstig van de partikuliere lande-

rijen in Krawang. Hoger geraamd wegens «vooruitzigt» op «meer uitgebreiden» kap.

r. Inkomsten van 's lands drukkerij, *f* 32000.

«Ontvangst van den laatsten tijd».

s. Idem der brievenposterij, *f* 369100.

Hoger geraamd, omdat «vooral op de drie hoofdplaatsen de opbrengst voortdurend toeneemt».

t. Idem der paardenposterij, *f* 59488.

Lager geraamd, omdat «van de gouvernementspostpaarden steeds minder gebruik wordt gemaakt ten gevolge van het bestaan van particuliere paardenposterijen op verschillende plaatsen van Java».

u. Idem der telegraphie, *f* 216000.

Geraamd als over 1865, «hoewel de verlaging van het tarief (Stb. 1865 nr. 62) aanvankelijk het verkeer niet had doen toenemen». .

v. Verponding, *f* 955898.

Geraamd volgens nieuwste berichten omtrent den aanslag. Java en Madura *f* 924609; Sumatra's Westkust *f* 15788; Celebes *f* 13444; Ambon *f* 2057.

w. Huistaks, *f* 467360.

Palembang *f* 288730, Menado *f* 135330, Celebes *f* 43300.

x. Verhuring van vogelnestklippen, *f* 3010.

Preanger *f* 2750, Samarang *f* 60, Japara *f* 200.

ij. Verkoop van zout, *f* 6514965.

«Men rekent op het volgende debiet:

Java en Madura 29722 koijangs ad . . .	*f* 5747982
Buitenbezittingen 4068 » »	- 756983
Voorts op vergoeding door transportaannemers wegens te min uitgeleverd zout	- 10000
	f 6514965

z. Belasting der negorijbevolking in de residentie Amboina en onderhoorigheden, *f* 32652.

Oorsp. *f* 30000; bij M. v. B. gewijzigd naar latere opgaven van het getal huisgezinnen.

C. *Landelijke inkomsten en cultures.*

a. Ongebouwde en gebouwde eigendommen en tuinen, *f* 12212628.

Landrenten en bedrijfsbelasting. De landrenten zijn geraamd naar «de uitkomsten van 1864», doch «opgevoerd, daar de trapsgewijze afschaffing der heerediensten toeneming van welvaart bij de bevolking moet doen verwachten». Ook de bedrijfsbelasting, «onder de gebouwde eigendommen begrepen, belooft eene hoogere opbrengst sedert de visschers en serozetters, na de intrekking der vischpacht, daarin zijn aangeslagen».

b. Vischvijvers, *f* 222020. Gewoonlijk mede verstaan onder landrenten.

c. Vertiening van landerijen en landerijen aan particulieren afgestaan of verhuurd, *f* 360752.

Ongerekend 710 pikels suiker. Voor Makasser is geraamd naar den op blz. 40 genoemden maatstaf. Voor Java meer, ten gevolge van aangegane overeenkomsten.

d. Uitbestede boschperceelen, *f* 300000.

Oorsp. *f* 200000; bij M. v. B. gesteld op «de gezamenlijke cijfers van hoogste inschrijving voor de tot dusver uitbestede boschperceelen».

e. Restitutie van voorschotten ter zake van landbouw-ondernemingen, *f* 7749.

«Alleen in Japara zal nog tot en met 1870 jaarlijks» deze som «zijn terug te ontvangen».

D. *Verkoop van producten en goederen.*

a. Koffij, *f* 8493150.

Geraamd als volgt: 50000 pik. Java, ad *f* 40, *f* 2000000; 870 p. Java en Menado voor huishoudelijk gebruik en ten behoeve der schepen, ad *f* 42, *f* 36540; 3366 p. inferieure id. ongeschikt voor verzending naar Nederland, ad *f* 15, *f* 50490; 159940 p. Sumatra, ad *f* 40, *f* 6397600; nog 60 p. voor huishoudelijk gebruik, ad *f* 42, *f* 2520; vergoedingen van

transportaannemers wegens te min uitgeleverde, *f* 6000.

b. Suiker, *f* 3951500.

250000 pik. ad *f* 15, *f* 3750000; «vergoedingen van transportaannemers en van tekortkomsten op de levering van suiker door de fabrikanten, zoomede voor verkoop van suiker voor huishoudelijk gebruik», *f* 201500.

c. Specerijen, *f* 35682.

400 pik. kruidnagelen ad *f* 29.20, *f* 11682; restitutie van rijst te leveren aan de perkeniers op Banda *f* 23600; vergoedingen van transportaannemers *f* 400.

d. Peper, *f* 66800. (Benkoelen.)

450 pik. witte ad *f* 24 en 4000 zwarte ad *f* 14.

e. Vogelnestjes, *f* 44246. Naar de opbrengst van 1864.

f. Hout, *f* 130473.

Naar het verkochte «aan particulieren» in 1863 en 1864.

g. Tin, *f* 10300.

Verkoop «voor huishoudelijk gebruik» *f* 300; vergoedingen van transportaannemers *f* 10000.

h. Borneosche steenkolen, 0.

«Het is niet waarschijnlijk dat in 1867 verstrekkingen tegen betaling zullen plaats hebben.»

i. Rijst, *f* 544280.

Verstrekkingen op Banka: 100000 p. aan de mijnwerkers ad *f* 5, en 5000 p. aan partikulieren ad *f* 8.25, — *f* 541250; «verkoop op Menado» *f* 30; vergoedingen van transportaannemers *f* 3000.

k. Opium, *f* 1456093.

Java 70548 katti ad *f* 20, *f* 1410960; Buitenbezittingen 1110 kat. *f* 45133. Voor Java geraamd naar Stb. 1864 nr. 159, «dat waarschijnlijk in de eerstvolgende jaren geen verandering zal ondergaan».

l. *Verschillende goederen*, *f* 74700.

E. *Verschillende inkomsten.*

a. Praauwenveren, *f* 2105.

«Verhuur van het stoomvaartuig Bogor» te Batavia en «belasting op het praauwenveer ter Westerafdeeling van Borneo».

b. Waterleidingen, *f* 2630. Verkoop van drinkwater te Anjer en uit den artesischen put te Samarang.

c. Verkoop en verhuur van huizen en gronden, *f* 90000.

d. Boeten en confiscatien, *f* 168000.

e. Kadastraal bureau, *f* 6800.

f. Cultuurprocenten door de contractanten te storten wegens het te hunner beschikking gelaten product, *f* 36000.

Geraamd naar bijzondere opgaven. «Deze inkomst zal van lieverlede vervallen, daar de storting niet meer wordt gevorderd door de contracten, overeenkomstig de suikerregeling van 1860 gesloten.»

g. Restitutie door de regenten van Tjandjoer, Sumadang en Limbangan van een gedeelte der kosten van het personeel bij de groote pakhuizen te Tjikao, Karangsambong en Bandjar, *f* 1130.

h. Opbrengst van afgekeurde en overtollige goederen, *f* 162000.

i. Contributien voor de pensioenen, *f* 169730.

k. Civile proceskosten, 7700.

l. Onderwijs of schoolwezen (*schoolgelden van de gouvernements lagere scholen*), *f* 60400.

m. Idem (*school- en kostgelden van het gymnasium Willem III*), *f* 29400.

n. Restitutie van in vroegere jaren verleende buitengewone voorschotten, *f* 120000.

o. Registratieregt van pandelingen, *f* 5000.

Celebes en Z. en O. Borneo.

p. Ontvangsten wegens bijdragen der regenten en hoofden van Boeleleng en Djembrana in de kosten der vestiging van gouvernementsambtenaren aldaar, *f* 33000.

q. Alle andere ontvangsten, niet tot de vorengenoemde behoorende, 0.

«Deze rubriek is nieuw. Het schijnt regelmatiger, voor de onvoorziene inkomsten en toevallige baten een afzonder-

lijken post uit te trekken dan, gelijk tot nog toe in de Indische begrooting gebruikelijk was, zoodanige ontvangsten te doen zamenvloeijen met de opbrengst van afgekeurde en overtollige goederen.»

F. *Ontvangsten van het Departement van Oorlog*, *f* 226033.

«Deze ontvangsten», meldt de M. v. T., «bestaan in: *a.* bijdragen door ouders of voogden voor jongelingen bij het pupillencorps *f* 4000; *b.* tegen betaling te verstrekken schrijfpapier, distinctieve teekenen, artikelen tot onderhoud van kleeding, ledergoed, klein equipement, harnachement enzv. *f* 69000; *c.* opbrengst van op publieke vendutie te verkoopen oude goederen, afkomstig uit de kleedingmagazijnen *f* 9500; *d.* boeten en andere wisselvallige ontvangsten, voortspruitende uit de aanneming van te leveren kleeding, huisraad enzv. *f* 10000; *e.* tegen betaling te verstrekken remontepaarden aan de officieren der cavalerie en artillerie *f* 8160; *f.* opbrengst van op publieke vendutie te verkoopen afgekeurde troepenpaarden *f* 1000; *g.* tegen betaling te verstrekken goederen en op publieke vendutie te verkoopen oude goederen uit de artilleriemagazijnen *f* 11373; *h.* tegen betaling te verstrekken artikelen uit de geniemagazijnen *f* 2000; *i.* tegen betaling te verstrekken geneesmiddelen en chirurgicale instrumenten en op publieke vendutie te verkoopen oude goederen uit de hospitalen *f* 9500; *k.* tegen betaling te verstrekken vivres *f* 20000; *l.* terugbetaling van verpleegkosten in de hospitalen door officieren, burgerlijke ambtenaren, particuliere schepelingen en andere personen *f* 75000; *m.* boeten en andere wisselvallige ontvangsten, voortspruitende uit de aanneming voor de levering van vivres, brand- en lichtstoffen *f* 6000; *n.* aanmaak van artikelen voor particulieren bij den artillerie-constructiewinkel *f* 500.»

G. *Ontvangsten van het Departement der Marine*, *f* 160500.

Volgens M. v. T. bestaan deze uit; «*a.* voeding van parti-

culiere schepelingen, aan boord van Zr. Ms. schepen en vaartuigen verpleegd wordende *f* 4200; *b.* verkoop van afgekeurde oorlogsbodems, inventaris- en andere goederen *f* 50000; *c.* verstrekking van goederen aan vreemde oorlogsschepen en die welke tot de Nederlandsche marine, doch niet tot het eskader behooren, zoomede aan particulieren, uit de magazijnen van de marine en die van de fabriek voor de marine en het stoomwezen *f* 12000; *d.* het gebruik maken door Nederlandsche oorlogsbodems, niet tot het eskader behoorende, door vreemde oorlogsbodems of door particulieren, van 's lands drijvende droogdokken, den ketel, bok en pont en de kielligters, het dokken, vertimmeren en herstellen van genoemde bodems, koopvaardijschepen enz. *f* 60000; *e.* verstrekking van steenkolen uit 's lands voorraad aan vreemde oorlogsschepen, Nederlandsche oorlogsbodems niet tot het Indisch eskader behoorende, en particulieren *f* 15000; *f.* verkoop van zeekaarten uit het depôt en de onderdepôts *f* 2500; *g.* verschillende zaken *f* 17000.»

Van post *d* zegt de M. v. T. verder, dat «alleen is gerekend voor Onrust op *f* 40000 en voor baten van het marine-etablissement te Soerabaija op de gemiddelde uitkomst der laatste drie jaren of *f* 20000»; in verband met het Indisch besluit van 4 Juni 1865, «krachtens hetwelk met 1 Jan. 1867, bij herstelling van koopvaardijschepen op het marine-etablissement te Onrust, van wege die inrigting geene materialen meer verstrekt, en bij de fabriek voor de marine en het stoomwezen te Soerabaija geene werkzaamheden voor particulieren meer verrigt zullen worden». «De baten van het etablissement Onrust waren reeds vóór dit besluit van lieverlede verminderd, terwijl de hulp der fabriek, bij de uitbreiding der industrie te Soerabaija, slechts zeer zelden meer door particulieren wordt ingeroepen. Daar alzoo de ontvangsten bij die inrigting alleen kunnen voortvloeijen uit werk voor schepen, behoorende tot de Nederlandsche marine, maar niet tot het Indisch eskader, en

voor vreemde oorlogsbodems, hetgeen slechts zelden zal voorvallen, zijn die in de raming niet begrepen.»

H. *Geldswaarde van materialen uit 's lands voorraad te verstrekken ten behoeve der verschillende administratien en diensten*, *f* 2159428.

Dit cijfer verdeelt zich volgens de M. v. T. en M. v. B. aldus over de onderafd. van hoofdstuk II der uitgaven:

8. *f* 300. 9. *f* 1500. 10. *f* 10500. 12. *f* 1000. 14. *f* 2000. 15. *f* 500. 16. *f* 8868. 19. *f* 40700. 31. *f* 2000. 35. *f* 3000. 37. *f* 20000. 45. *f* 16000. 47. *f* 500. 50. *f* 16275. 51. *f* 1000. 53. *f* 10000. 56 en 57 (niet afzonderlijk bekend). *f* 615188. 58. *f* 8950. 63. *f* 50000. 65. *f* 1000. 75. *f* 1000. 78. *f* 10000. 80 *f* 275000. 81. *f* 99300. 91. *f* 52877. 97. *f* 1900. 100. *f* 14498. 101. *f* 2370. 102. *f* 280487. 103. *f* 512415. 106. *f* 50000. 108. *f* 300. 113. *f* 50000.

§ 5. *Middelen in Nederland.*

Even gebiedend beveelt de wet dat over het dienstjaar 1867 «worden gebezigd de na te noemen in Nederland te ontvangen middelen en inkomsten, waarvan de raming der opbrengsten bij deze wet is gevoegd». Wij handelen daarmede als in den aanhef van § 4 gemeld.

A. *Verkoop van producten.*

a. Koffij.

«850000 pikols, 50150000 N. ponden ad 40

cents per ½ N. p.	*f* 40120000
Bij: 1 pct. veilingkosten	401200
	f 40521200
Af: voor contante betaling 1½ pct. . . .	601800
	f 39919400
Af: voor schade over 2/3, 1³⁰ pct. . . .	343982
	f 39575418»

Bij de raming van hoeveelheid en prijs is volgens M. v. T. «tot grondslag genomen het gemiddelde der laatste tien jaren, 1856 tot en met 1865». Zoodanige raming «schijnt» luidens de M. v. B. «als regel te moeten worden gehandhaafd, juist omdat wel niemand in staat zal zijn de vraag te beantwoorden, wanneer de ongunstige staat van zaken in Europa, waaraan ongetwijfeld de nadeelige uitslag der laatste koffijveilingen is toe te schrijven, een beteren keer zullen nemen, en derhalve geen betere gegevens voorhanden zijn».

b. Suiker.

«760000 pikols, 42560000 N. ponden,	
ad *f* 38 per 100 N. p.	*f* 16172800.00
Af: ordinaire korting 1 %	161728.00
	f 16011072.00
Bij: 1 % veilingkosten	160110.72
	f 16171182.72
Af: voor contante betaling 1½ %. . .	240166.08
	f 15931016.64
Af: voor schade over 2/3, 1^{30} %. . .	138070.40
	f 15792946.24.»

Omtrent hoeveelheid en prijs geldt ook hier de aanteekening bij *a*.

c. Tin.

«80000 pikols, 4840000 N. ponden,	
ad *f* 50 per 50 N. p.	*f* 4840000.00
Af: ordinaire korting 2 %	96800.00
	f 4743200.00
Bij: 1 % veilingkosten	47432.00
	f 4790632.00
Af: voor contante betaling 1½ %. . .	71859.48
	f 4718772.52
Af: voor schade over 2/3, ½ % . . .	15729.24
	f 4703043.28.»

Hoeveelheid geraamd als *a* en *b*. Ook de prijs is oorspronklijk geraamd naar het bedoelde gemiddelde, ad *f* 70. In 't V. V. wordt aangemerkt dat dit de laatstbehaalde prijzen, zelfs reeds tot *f* 46½ gedaald, verre overtreft, en dat «volgens deskundigen voor de prijsvermindering der tin eene algemeene oorzaak bestaat», de sterke afneming der welvaart in Noord-Amerika. De M. v. B. erkent dat «de voortgaande daling» van den prijs hier een uitzondering op den voormelden regel eischt; vandaar de verandering in *f* 50, zijnde «nagenoeg de laatstverkregen prijs».

d. Noten, *f* 239547.95.
e. Foelie, *f* 71767.71.
f. Nagelen, *f* 39924.64.

Deze drie posten worden verkregen door de hoeveelheden te stellen op de helft van het gemiddelde der laatste tien jaren (uit hoofde van de overgangsmaatregelen op blz. 12 vermeld) en de prijzen op dat gemiddelde; alzoo:

d. 3000 pik., 177000 N. p. ad *f* 0.70 per ½ N. p.,
e. 800 » , 46400 » » *f* 0.80 » » » ,
f. 1400 » , 82600 » » *f* 0.25 » » » ,

en door achtereenvolgens af te trekken: 1 % ordinaire korting, 1½ % voor contante betaling en 1.30 % voor schade over 2/3.

B. *Verschillende inkomsten.*

a. Opbrengst van tin, in natura als pachtschat te voldoen door de Billitonmaatschappij, *f* 55272.82½.

Deze maatschappij, meldt de M. v. T., «is verpligt als pachtschat aan het gouvernement te leveren 3 pct. van de opbrengst harer mijnen. Die opbrengst wordt geraamd op 20000 pikols. Het voornemen bestaat om het als pachtschat te ontvangen deel in Nederland te verkoopen, weshalve de onzuivere opbrengst dier 600 pikols is berekend naar dezelfde verhouding als het Bankatin», dus op *f* 49389.40. Bij M. v. B. veranderd als boven.

b. Contributien voor de burgerlijke pensioenen, *f* 7500.

c. Ontvangsten wegens door het Ministerie van Kolonien aan het Indisch bestuur te doene bestellingen, *f* 2000.

Verg. onderafd. 111 op blz. 34.

d. Vergoeding door de vennootschap tot het aanleggen en exploiteren van eenen spoorweg van Samarang over Soerakarta naar Djokdjokarta voor de kosten van het Regeringstoezigt op hare werken, *ingevolge art.* 25 *der acte van concessie*, *f* 6750.

e. Uitkeering door de vennootschap als voren van de door haar, *ingevolge art.* 81 *der acte van concessie*, *over het jaar* 1867 *te ontvangen renten van tijdelijk belegde gelden*, *f* 40000.

f. Alle andere ontvangsten niet tot de vorengenoemde behoorende. Memorie.

C. *Ontvangsten van het Departement van Oorlog*, *f* 2250.

«Teruggave van oningediend soldijvoorschot, van reis- en kostgelden en van studiekosten; opbrengst van te verkoopen kooi- en baksgoederen». Raming gegrond op het gemiddelde der drie laatstbekende jaren.

D. *Ontvangsten van het Departement van Marine*, *f* 67000.

«Teruggave door het Ministerie van Marine, wegens het verplegen van zieken der Nederlandsche zeemagt in O. I. in de militaire hospitalen aldaar.» Het cijfer is gelijk aan het hiervoor in uitgaaf geraamde bij onderafd. 102.

«Behalve deze teruggave zal, ten gevolge der (op blz. 29) vermelde regeling, ook in Nederland worden terugbetaald hetgeen in Indië wegens onderhoud enzv. van bodems der Nederlandsche marine zal worden ten koste gelegd. Eene raming dier kosten is echter voor alsnog niet wel mogelijk.» (M. v. T.)

Zoo ver de begrooting. Ik verzoek nu in de eerste plaats eenige opmerkingen te mogen maken omtrent haar *inrichting*. Daardoor wordt meteen gevolg gegeven aan de bedreiging op blz. 40 van Aant. VI.

«Een droog onderwerp!» Wel mogelijk. Maar in alle geval een onderwerp van geen gering belang. Van de inrichting der begrooting hangen o. a. twee kapitale vereischten af: klare voorstelling van de financieele zijde des beheers (ook bij de tegenover de begrooting te houden rekening) en beteugeling des bestuurs. Een onderwerp tevens, — 't zij mij vergund dit bij te voegen na het bewuste vertoog op blz. 517 van het vorig nummer, — geenszins alleen te doorgronden door de «mannen der kunst»; integendeel geheel «binnen de grenzen» der eigenaardige roeping van de afgevaardigden des volks; ja waarop zij bij uitnemendheid hun invloed behoren te doen gelden.

Wij plaatsen telkens het algemeene vóór het bijzondere en beginnen dus met de opmerkingen die op *uitgaven en middelen beide* betrekking hebben.

A. De eisch eener klare voorstelling der Indische financiën wordt niet geëerbiedigd, wanneer de begrooting, gelijk deze, er zich zoo weinig op toelegt om de uitgaven en middelen der *Buitenbezittingen* van de overige (de onsplitsbare algemeene uitgaven en de uitgaven en middelen van Java met zijn onmiddellijk aanhorige kleine eilanden) te scheiden. — Ik bedoel alzoo geen zuivere afzondering. Toen men in 't V. V. (bij onderafd. 9 van hst. II) «in 't algemeen zoodanige inrigting der begrooting wenschelijk» verklaarde, «die het opmaken eener balans van ontvangst en uitgaaf van elke der buitenbezittingen mogelijk maakt», heeft de minister te recht geantwoord, dat «de uitgaven voor de buitenbezittingen in de begrooting volkomen afgezonderd voor te dragen niet wel doenlijk is, dewijl zeer vele onderwerpen van uitgaaf niet vatbaar zijn voor splitsing». Maar de splitsing behoort tot de uiterste grenzen der oorbaar-

heid voortgezet. Vroegere Indische begrootingen deden in dat opzicht meer dan de tegenwoordige: vergel. *N. I. in de S. G.*, III, blz. 5, 6, 171 enz. Alle nodige bouwstoffen zijn steeds voorhanden en met gemak tot de door ons gewenschte voorstelling te verbinden. — Intusschen beloofde de regeering aan den in 't V. V. uitgedrukten wensch «zooveel mogelijk te gemoet te komen bij de bewerking van volgende begrootingen».

Het kan geen kwaad reeds hier te melden, dat we in een later nummer, bij 't beschouwen van de taakverdeeling der Direkteuren, het hoge nut van een *departement* der Buitenbezittingen hopen aan te tonen. Is er zoo 'n departement, dan komen daaronder alle speciale kosten van het burgerlijk bestuur dier gewesten; ook wellicht gevoeglijk de kosten der justitie. Verzamelt men dan nog bij afd. VIII en IX in afzonderlijke onderafdeelingen alle bepaaldelijk voor de Buitenbezittingen te doene uitgaven van Oorlog en Marine, de voorstelling zal den vereischten graad van juistheid bereikt hebben. Over de middelen zie opmerking O beneden.

B: Hoe heeft de begrooting te handelen met de *materieele* uitgaven en ontvangsten?

Daarover is wat geschreven! De kwestie schijnt innigspeciaal; men zou geneigd zijn haar aan de haspelende specialiteiten over te laten. — Toch moet zij, zal er klaarheid van voorstelling in de begrooting wezen, door het gemeen gezond verstand beslist.

Uitgaven, dit kan den leek niet genoeg herhaald, zijn bevelen aan de bewaarders van 's lands gelden en goederen om tot aangewezen bestemmingen geld of materieel af te geven. De begrooting van uitgaven is een begrenzend plan van al zulke bevelen voor een bepaalden tijdkring. Elke begrooting staat op zich zelve. Er mag dus niet aan getwijfeld: geen uitgaaf, materieele of geldelijke, buiten de begrooting; elke begrooting moet zeggen welke materieele uitgaven zij gedurende den begrootingstijdkring veroorlooft.

Doch hierbij dient in 't oog gehouden, dat een aantal materieele uitgaven begrepen zijn in geldelijke. De geldelijke uitgaaf, bestaande in 't bevel tot aankoop van goederen voor onverwijld verbruik ten behoeve van een bepaaldelijk aangewezen onderwerp, omvat natuurlijk de materieele uitgaaf, bestaande in 't bevel om de goederen af te geven, zoo ze tijdelijk bij de magazijnen worden opgenomen. Al duurt die tijdelijke berging in de magazijnen tot een volgend begrootingsjaar, indien de goederen krachtens de begrooting zijn gekocht voor onverwijld verbruik is het bevel tot afgifte uit de magazijnen *geen andere daad* dan het bevel tot aankoop.

En ziedaar n. f. het criterium der gansche kwestie. Wil men aan het aanwezige materieel een *andere* bestemming geven dan die, uitgedrukt in den begrootingspost krachtens welken het werd aangeschaft, de begrootingspost voor het onderwerp van die nadere bestemming moet met deze materieele uitgaaf bezwaard en dus daartoe de nodige ruimte aanbieden ('tzij oorspronklijk, 'tzij door aanvulling).

Hoe strikter men dit opneemt, te beter zal de klaarheid der voorstelling er bij varen. Spraken we dus daareven van een «bepaaldelijk aangewezen onderwerp», dan versta men daaronder in den regel een begrootings*artikel* en althans nimmer meer dan één onderafdeeling. En zien we op de begrooting posten gelijk dien van *f* 515000 onder de uitgaven in Nederland voor 1867, tot «aankoop en vervoer van goederen en benoodigdheden voor de dienst der burgerlijke openbare werken», dan moet zoo'n post beschouwd worden als een globale machtiging voor den minister om in 1867 een *voorraad* van die goederen bijeen te brengen en te verzenden, maar niet als een machtiging tevens voor het Indisch bestuur om de daarop te ontvangen goederen (die trouwens grootendeels pas in 't volgende jaar zullen aankomen) over onderscheiden soorten van werken te verdeelen. Die verdeeling is een nadere bestemming, door de betrokken begrooting aan te wijzen. *Double emploi* zal dit

stelsel niet veroorzaken, indien men slechts de posten tot aankoop goed omschrijft, en, hetgeen evenzeer behoort, de begrooting afzonderlijk doet aanwijzen de posten in *geld* en de posten in *goederen uit 's lands voorraad.*

Wat de materieele *ontvangsten* betreft levert het vraagstuk niets moeilijks. De wet der middelen wijst aan, welke ontvangsten gedurende het begrootingsjaar «gebezigd worden» «tot goedmaking van de uitgaven». Zij moet dus ook aanwijzen het materieel dat gebezigd wordt tot goedmaking van de materieele uitgaven. M. a. w.: zij wijst hetzelfde bedrag in goederen uit 's lands voorraad aan als dat der geraamde materieele uitgaven. De mogelijkheid dier aanwijzing tegenover den bestaanden voorraad moet aangetoond bij toelichtenden staat. —

De hier kortlijk voorgedragen oplossing wijkt meer dan ik wenschte, omtrent uitgaven en middelen beide, van de ten onzent gevierde leer, met redenen omkleed in 't bekende verslag eener kommissie uit de Tweede Kamer tot onderzoek van de Indische begrooting voor 1862. 't Zou voorzeker vrij wat rustgevender zijn, een geschrift van zulken oorsprong volmondig te kunnen toejuichen. Benijdenswaardig zij wien een erkend gezag alles is! Nademaal echter die gave ons te kariglijk geschonken werd, schiet er niets over dan de gerezen bedenkingen aan de publieke kritiek te onderwerpen en daardoor meteen het voorgedragen stelsel meer te ontwikkelen.

De kommissie beweert drieërlei.

a. De geldswaarde van «voorwerpen, die de Staat in natura ontvangt of zelf doet produceren, zooals djatihout uit de domaniale bosschen, steenkolen uit de Borneosche mijnen, gebakken steen die op Java voor 's lands rekening wordt gefabriceerd, en nog eenige andere», moet in ontvang en in uitgaaf «op de begrooting gebragt». Want «die geldswaarde is evenzeer eene staatsinkomst als de opbrengst eener belasting; het verbruik van die voorwerpen

voor de staatsdienst is evenzeer eene uitgaaf als elke andere die in geld wordt betaald aan derden.»

b. «Maar het verbruik van materieel, dat uit 's lands gelden is gekocht en uit de begrooting is betaald, is, wat de begrooting betreft, van een geheel anderen aard. Wil men de waarde daarvan voor de tweede maal op de begrooting uittrekken, men zou de begrooting geheel noodeloos verhoogen, fictive uitgaven en ontvangsten daarop brengen en dubbel emplooi van dezelfde cijfers maken.»

c. Zelfs indien dat ingekochte materieel voor een ander departement gebruikt wordt dan waarvoor de begrooting de aanschaffing toestond, heeft de latere begrooting er zich niet mede te bemoeijen. Het aldus door het eene departement aan het andere verstrekte materieel «is reeds uit de begrooting betaald; het is landseigendom. Of de aldus ingekochte voorwerpen, wapenen b. v., ten gebruike aan soldaten, matrozen of geregtsdienaars worden afgestaan, is ten aanzien der begrooting geheel onverschillig.» Bij zulke verstrekkingen moet gehandeld worden als volgt: «Wanneer het Departement van Oorlog b. v. aan dat van Marine of van Justitie wapenen of andere voorwerpen uit zijne magazijnen levert, wordt de begrooting van laatstgemelde» (met «begrooting» wordt hier bedoeld het boek der imputatiën op de begrooting, dus de rekening die tegenover de begrooting gehouden wordt) «in uitgaaf bezwaard met de geldswaarde van het geleverde, en met datzelfde bedrag wordt de som van de reeds op het betrokken begrootingsartikel van het Departement van Oorlog geimputeerde uitgaven verminderd. In die vermindering vindt dit departement het middel om de afgeleverde voorwerpen wederom door aankoop van andere te vervangen, zonder dat het eindcijfer der begrooting verhoogd wordt.»

Met betrekking tot *a* bepaal ik mij kortheidshalve bij het hout uit de goevernementsbosschen. Men wil de geldswaarde van al het hout, in een begrootingsjaar te ontvangen,

bij de begrooting in ontvang gebracht hebben. Maar een gedeelte van dat hout wordt opgelegd ten behoeve van een volgend jaar. Hoe strookt dan het verlangde met den inhoud der wet op de middelen, die aanwijst hetgeen tot goedmaking der in de begrooting begrepen uitgaven «gebezigd wordt»? Men zou dus, behalve het hout dat werklijk gebezigd wordt, nog in uitgaaf dienen te brengen het hout dat bewaard moet blijven; anders komt het verschil, tegen de waarheid in, ten voordeele van den sluitpost der geheele begrooting, de bijdrage aan het moederland. Is dat in uitgaaf brengen van iets wat bewaard wordt, te rijmen met afschuw van fiktieve posten?

En er is meer: hoe rijmt deze stelling omtrent het hout in haar geheel met de stellingen *b* en *c*? Immers ook dat hout is «uit de begrooting betaald; het is landseigendom». De staat krijgt het niet voor niets. Indien 't «ten aanzien der begrooting onverschillig is», wáárvoor de eenmaal betaalde «voorwerpen» worden afgestaan, dan geldt dat ook het daadwerklijk betaalde hout.

Deze tegenstrijdigheden zijn bij de door mij voorgedragen oplossing vermeden. Zij vraagt niet, waar het materieel vandaan komt; alleen of er materieel in voorraad is waarvan het verbruik nader moet worden bepaald; en zij brengt eenvoudig op de begrooting in ontvang en in uitgaaf hetgeen gedurende het begrootingsjaar uit den voorraad «gebezigd wordt». Dit, de zorg voor aanvulling, en daarbij meteen het waken tegen nutloze ophoping, zijn de eenige bemoeinissen welke de begrooting met den goederenvoorraad behoeft te hebben. Voor de verantwoording van het totaal der ontvangen houtwerken enzv. is de opname van dat totaal onder de begrootingsontvangsten geen vereischte; want de *betalingen* melden aan de rekenkamer wat aan hout ontvangen is en de materieele verantwoording gaat verder haar gang buiten de begrooting.

Om de stelling *b* te wegen, lette men op haar gevolgen aangaande sommige posten van deze begrooting.

Bij de onderafd. 8, 15, 26 en 29 der uitgaven in Nederland zagen we toegestaan:

f 350000 voor «aankoop en vervoer van provisiën en goederen voor algemeen gebruik»;

f 515000 voor «aankoop en vervoer van goederen en benoodigdheden voor de dienst der burgerlijke openbare werken»;

f 1205677.55 voor «aankoop en vervoer van goederen tot aanvulling der magazijnen» van Oorlog;

f 650208 voor «aankoop en vervoer van goederen» (ongerekend rondhouten, artilleriematerieel en steenkolen) «ter aanvulling der magazijnen» enzv. van Marine.

De uitzending van zulke goederen wordt door het Indisch bestuur aan het ministerie van Koloniën verzocht bij zoogenaamde eischen. Het ministerie heeft tijd nodig om te bestellen, te verzamelen en te verzenden. De eischen moeten dus lang vóór het jaar der behoefte opgemaakt. Gewoonlijk vertrekken de eischen naar Nederland anderhalf jaar, eenige twee jaren, vóór dat jaar; voeg daarbij drie maanden voor de opmaking. De eisch voor 1867 had alzoo dooreen geen anderen vasten grond dan het bekend restant op ult°. 1864: dit werd vermeerderd en verminderd met de vermoede aankomsten en verstrekkingen in 1865 en 1866; het zoodoende vermoede restant op ult°. 1866 en de in 't begin van 1865 opgemaakte raming der behoefte gedurende 1867, — een raming die natuurlijk er vooral voor zorgde niet beneden de behoefte te blijven, — waren de gegevens der vier posten van tezamen ruim *f* 2700000.

Die posten zijn derhalve van zeer globalen aard, — al nemen ze door gebroken getallen (*centen* zelfs!) bespotlijk het air aan van het tegendeel.

De wetgever nogtans kan de gegevens kwalijk onderzoeken; hij moet zich wel bij de cijfers der regeering neerleggen, tevreden met de gedachte dat voor dat geld de waarde in goederen verkregen wordt.

Welnu, die goederenmassa, krachtens zulke gegevens

bijeengebracht, staat volgens de stelling *b* ter beschikking van het Indisch bestuur, zonder meer beperking dan de ruime omschrijvingen der posten. (Bij *c* gaat de kommissie verder; maar laten we dit vooreerst liggen.) De kommissie wil, dat het Indisch bestuur bij de rekening tegenover de begrooting (de rekening die aan de wetgevende macht wordt afgelegd) het van den voorraad gemaakt gebruik niet verantwoorde; want de goederen komen volgens haar niet op de begrooting voor: alleen het geld voor den aankoop komt op de begrooting, hoofdstuk I, en de besteeding van dat *geld* wordt door den minister verantwoord; de goederen worden slechts verantwoord bij de van de rekening der begrooting gescheiden *materieele* verantwoording, die luidens de komptw. nieteens bij de rekening der begrooting wordt gevoegd.

Zou dit stelsel geschikt zijn om zuinigheid in het beheer te bevorderen?

En bevordert dat stelsel een duidelijke voorstelling der kosten van de veelsoortige onderdeelen des beheers? Om een voorbeeld te noemen: wat zal 't onder dat stelsel baten de sommen voor burgerlijke werken op hoofdstuk II te splitsen, gelijk men verlangt opdat afzonderlijk uitkome hoeveel besteed wordt aan werken ten behoeve van de kultures, van de marine? Men laat dan steeds een globale som voor allerlei werken aan materieel uit 's lands voorraad buiten rekening.

Beide desideraten — zuinigheid en klare voorstelling — worden bij de door mij aanbevolen regeling behartigd. Zij beschouwt het aanleggen van een voorraad als iets anders dan het putten uit den aanwezigen voorraad ten behoeve van bepaalde onderdeelen des beheers gedurende een bepaald begrootingsjaar. Zij beschouwt den aangelegden voorraad als iets aanwezigs buiten de begrooting, waarvan de begrooting het gebruik moet bepalen voor zoover in het begrootingsjaar daarvan gebruik wordt gemaakt. Zoodoende noopt de begrooting telkens om de verhouding van voorraad tot behoefte

na te gaan en is de verantwoording van het te bepalen gebruik bij de begrootingsrekening gewaarborgd. Noch dubbel emplooi noch eenige fiktieve opschrijving heeft daarbij plaats. Inderdaad bestaat ten opzichte der begrooting een groote overeenkomst van karakter tusschen 's lands *goederen*- en 's lands *geld*-voorraad.

Het ergste wacht ons bij de stelling *c*, omtrent de materieele verstrekkingen der departementen onderling. Deze zet het begrootingsrecht vierkant de deur uit. Zij acht het «ten aanzien der begrooting», dus voor den begrootingsvaststeller, «geheel onverschillig», of het bestuur over de eenmaal betaalde «voorwerpen» beschikke voor het door de begrooting aangewezen einde of voor een ander. Voorwerpen, krachtens verlof van den begrootingsvaststeller aangeschaft voor Oorlog, kunnen zonder zijn toestemming gebruikt worden voor Eeredienst, en omgekeerd!

Evenmin als deze praemisse kan de daaruit gesponnen regeling den toets aan grondideeën van financieel beheer verduren. Het is een grondidee van financieel beheer, dat uit de begrooting géen uitgaven bestreden worden dan waarvoor zij kredieten opent: toch wil men den begrootingspost, waarvoor goederen uit den voorraad van een ander departement gebruikt worden, in het boek der imputatiën belasten met hun geschatte geldswaarde, niettegenstaande (dit volgt ten minste rechtstreeks uit stelling *b*) bij 't ramen van den post, en ook van de som voor onvoorziene uitgaven der afdeeling waartoe de begrootingspost behoort, die waarde werd uitgesloten. Het is een grondidee van financieel beheer, dat ontvangsten nimmer mogen komen ten voordeele van posten voor uitgaven: toch wil men de geldswaarde der verstrekte goederen aftrekken van de reeds gedane imputatiën op den begrootingspost voor aankoop van dezelfde goederen ten behoeve van het verstrekkende departement bestemd.

Ik zie voorts niet, hoe dat expediënt tot zuinigheid leiden

zou; althans in Indië, waar de onderlinge verstrekkingen der tot verschillende begrootingsdeelen behorende administratiën zoo veelvuldig zijn en ten gevolge van bestaande inrichtingen voorshands wel blijven zullen, zoodat èn de verstrekkende èn de behoevende administratie daarop bepaaldelijk rekenen moet.

De verzekering der kommissie aan 't slot der stelling *c*, dat bij de door haar aanbevolen handelwijze « het eindcijfer der begrooting » niet verhoogd wordt, is onvereenigbaar met de stelling *b*, volgens welke de begrootingspost die de verstrekking behoeft op de geldswaarde der verstrekking niet rekenen mag. Is die begrootingspost dus goed geraamd en belast men dien toch met de geldswaarde der verstrekking, dan moet hij overschreden worden. Ik vrees, ik vrees, — dat de kommissie ten slotte de stelling *b* overboord werpt. Doch — daargelaten dat zulke tegenstrijdigheden op zich zelve reeds de theorie veroordeelen — dàn nog blijkt geenszins, hoe haar procédé, op Indië toegepast, de zuinigheid bevorderen zou.

Op dit punt gelijk op de overige blijft de door mij voorgedragen regeling aan de financieele grondbeginsels getrouw. Den goederenvoorraad beschouwend als iets aanwezigs buiten de begrooting, waarvan de begrooting het gebruik bepaalt, doet het volgens haar niets ter zake waar de voorraad zich bevindt: zij wil slechts dat de begrootingspost, waarvoor uit den voorraad geput zal worden, die behoefte duidelijk vermelde, en dat daartegenover de wet, houdende aanwijzing der middelen, ook de bron voor die soort van behoeften niet verzwijge. Het eenige bezwaar is wat meer arbeid *bij de begrooting;* doch dit zal gaandeweg verminderen, naarmate men er in slaagt om elke dienst voor zich te doen zorgen; en het wordt in alle geval opgewogen door klaarheid van voorstelling, door juistheid van rekening, en door vereenvoudigingen welke zij mogelijk zal maken in het inwendige der verstrekkingen.

Na ons aldus gesterkt te hebben in de theorie der kwestie, betreden wij het veld der feiten, vragende wat de Indische komptabiliteitwet voorschrijft en hoe deze begrooting daaraan beantwoordt.

De komptw. zet bij art. 35 den gezonden regel voorop, dat begrootingsposten «middellijk noch onmiddellijk door eenige bate, den lande aankomende, verhoogd worden». Zij maakt echter één uitzondering bij art. 36, luidende: «Wanneer voorwerpen, die voor 's lands dienst zijn aangekocht of voortgebragt, worden afgestaan aan een ander departement van algemeen bestuur dan dat hetwelk de uitgaaf tot aankoop of voortbrenging gelastte, wordt de begrootingspost, bestemd tot aanschaffing van gelijksoortige behoeften, in het dienstjaar waarin de afstand plaats heeft, (onverschillig wanneer de aankoop of voortbrenging is geschied,) voor de geschatte geldswaarde goedgeschreven, en met een gelijk bedrag belast het artikel, waaruit het departement van algemeen bestuur, dat de goederen behoeft, de uitgaaf tot aanschaffing kan kwijten.» Overigens laat zij zich over ons onderwerp niet uit.

Art. 36 betreft alzoo de imputatiën op de begrooting, de rekening die tegenover de begrooting gehouden wordt; men moet daaruit afleiden wat het wil omtrent de begrooting zelve.

Men ziet aanstonds, dat omtrent het «voortgebragt» materieel, dus het materieel bij *a* hierboven bedoeld, de wet niet geheel denkt als de kommissie. De kommissie onderscheidt tusschen dit materieel en het «ingekochte»; de wet niet. De wet is meer konsequent; want, gelijk we aanmerkten, ook het «voortgebragt» materieel wordt niet voor niets verkregen; het is evenzeer uit de begrooting betaald als het andere.

Doch wàt de wet eigenlijk wil omtrent de begrooting zelve, is niet volkomen helder. Zij zegt dat «het artikel» der begrooting, dat de goederen behoeft, met de geschatte

waarde «belast» wordt; zij zegt niet, of de begrooting op zulke verstrekkingen rekenen moet.

Hoe 't hiermede zij, onze bedenkingen blijken genoeg uit het vorenstaande.

Wij hebben thans met drie stelsels te doen gehad. Van alle drie verschilt dat der vastgestelde begrooting. Zij brengt in ontvang (post H der Middelen in Indië) en in uitgaaf (blijkens de toelichting van dien post) de «geldswaarde van materialen uit 's lands voorraad te verstrekken ten behoeve der verschillende administratien en diensten». Afgaande op het cijfer en op hetgeen ter zake in de stukken voorkomt, (de begrooting zelve geeft geen licht,) moeten we onder deze omschrijving alleen verstaan het materieel door de eene administratie of dienst aan de andere verstrekt.

Het was dit stelsel, in Indië gevolgd sedert de begrooting voor 1862, waaruit de voormelde kommissie aanleiding nam om het hare te ontvouwen. Te recht voert zij aan, dat, als men de waarde van dàt materieel in ontvang en in uitgaaf brengt, men «om consequent te zijn dit evenzeer zou moeten doen wanneer de voorwerpen ten gebruike worden afgegeven voor het departement zelf, dat ze uit zijne begrooting betaalde». Wijders kan naar het bovengezegde verwezen. —

De begrooting derhalve voldoet niet aan de wet. Meldenswaard is de wijze waarop deze ongehoorzaamheid door de regeering werd toegelicht en door de Tweede Kamer bejegend.

«Het zal moeten bevreemden», zegt de M. v. T., «dat bij de aanbieding dezer wetsvoordragt het voorschrift van art. 36 der comptabiliteitswet buiten toepassing is gebleven. Tegen de uitvoering dier bepaling zijn in Indië bezwaren gerezen, waaromtrent met den landvoogd van gedachten wordt gewisseld. Eene beslissing dienaangaande kon evenwel niet worden afgewacht zonder de indiening dezer begrooting al te zeer te verschuiven.»

«Welke zijn die bezwaren», vraagt hierop zeer zacht

het V. V., «en wanneer is de beslissing te wachten? Zou het niet veel beter zijn geweest, aan te vangen met aan art. 36 zoo goed mogelijk te voldoen en aan de ondervinding de beslissing over te laten of al dan niet het daar bepaalde wijziging behoeft? Te meer aanleiding bestond tot het doen dezer vraag, omdat men in N. I., na vroeger aldaar omtrent het in ontvang en uitgaaf brengen der zoogenaamde verstrekkingen van het eene departement van algemeen bestuur aan het andere hetzelfde stelsel te hebben gevolgd, hetwelk in het moederland gebleken is goed te werken, in lateren tijd een weg is opgegaan die tot noodelooze opdrijving der begrootingscijfers leiden moet (vergelijk het verslag der Commissie uit de Kamer over de Indische begrooting voor 1862).»

De minister Mijer antwoordt: «De uitvoerbaarheid van het stelsel van regularisatie der verstrekkingen door middel van overdragten van bezwaar, in art. 36 der comptabiliteitswet aangenomen, werd in Indië al spoedig in twijfel getrokken, vooral op grond van het veelvuldig voorkomen en den omvang der verstrekkingen daar te lande. Men trachtte de opgeworpen bedenkingen dezerzijds te wederleggen en had zich voorgesteld, dat daarnaar het Indisch begrootingsontwerp overeenkomstig art. 36 zoude zijn ingerigt. Toen dit bleek niet het geval te zijn, ontbrak de tijd om nopens dit punt nog nader van gedachten te wisselen met het Indisch bestuur, alvorens de begrooting aan te bieden aan de Staten Generaal. Niettemin is de nu afgetreden minister nogmaals uitvoerig op de zaak teruggekomen en heeft hij op volledige toepassing van art. 36 voor het vervolg aangedrongen. Ook de ondergeteekende deelt in het gevoelen, dat regularisatie der verstrekkingen, zoo als de aangehaalde wetsbepaling die beveelt, zeer ver de voorkeur verdient boven de tot nu toe in Indië aangenomen handelwijs, waardoor de begrooting onnoodig met belangrijke sommen wordt verhoogd, en geen ware voorstelling wordt gegeven

van de behoeften der Indische dienst. Hij zal dus ernstig blijven aandringen op volledige toepassing van art. 56, zoolang de beweerde onuitvoerlijkheid van dat voorschrift hem niet overtuigend wordt bewezen.»

Thans wordt uit de kamer een iets krachtiger toon vernomen. «Met nadruk», meldt het Eindverslag, «kwam men terug op de klagt» over niet-uitvoering der wet. «De wijze, waarop dit punt in Indië is behandeld, getuigde niet van eerbied voor de wet. De beweerde onuitvoerlijkheid moest te vreemder in de ooren klinken, nu de ondervinding hier te lande sedert jaren heeft geleerd, dat die bepaling goed werkt, en dat door het vasthouden daaraan een eind is gemaakt aan vroegere misbruiken. Er waren leden, die zoo veel aan dit punt hechtten, dat zij, indien men werkelijk in Indië geen tijd had gehad om zich genoegzaam voor de toepassing van art. 56 der wet van 1864 voor te bereiden, het in werking komen dier wet, wat de vaststelling der begrooting door de wetgevende magt betreft, voor een tijdperk van een jaar uitgesteld wilden zien. Liet zich toch eene begrooting wel aannemen, die, wat een belangrijk onderdeel betreft, zondigt tegen de wet?»

En de minister schrijft: «Dat de Regering het voorloopig onuitgevoerd laten van art. 56 niet ligt telt, meent zij duidelijk te hebben getoond. Zij vertrouwt echter, dat daarin geen beletsel zal worden gevonden tegen de aanneming dezer begrooting.»

Bij de openbare beraadslagingen verklaart de heer VAN DER LINDEN (30 Aug.), tegen de begrooting o. a. bezwaar te hebben wegens de niet-naleving van art. 56. Het gaat niet aan, het artikel als niet geschreven te beschouwen alleen omdat de Indische administratie bedenkingen heeft. Reeds uit het feit dat het artikel door het departement van Koloniën is voorgedragen, mochten «de Staten-Generaal» destijds afleiden dat tegen de naleving geen «onoverkomelijke» moeilijkheden konden bestaan. Spreker ziet in het geval

«wederom een bewijs, hoeveel moeite het kost om daar ginds de administratie te houden aan de verordeningen en haar te doen eerbiedigen wat wet is en dus geëerbiedigd *moet* worden». — De heer KEUCHENIUS treedt terstond hiertegen op. «Aan onwil der Indische Regering om aan hier te lande vastgestelde bepalingen te gehoorzamen mag niet worden gedacht; de zaak is veeleer het gevolg van omstandigheden, die in Indië bestonden, maar bij de vaststelling der Indische comptabiliteitswet niet genoegzaam zijn overwogen.» Men was ginds «nog niet gereed met de inrigting der nieuwe departementen van algemeen bestuur. Zoolang niet elk departement behoorlijk daargesteld, van instructien voorzien en zijn werkkring bepaald is, zoolang niet op elk hoofd van het departement de zorg en de verpligting is gelegd om voor zijn eigen behoeften zorg te dragen, maar de directeur van producten, voor zooveel het civiel beheer betreft, grootendeels alleen in de behoefte daarvan voorziet: zoolang moet de stipte opvolging van art. 36 in Indië nog bezwaar ontmoeten.» — De heer ROCHUSSEN merkt aan, dat na het ontvangen van de komptw. de zaak der verstrekkingen in Indië geregeld werd bij besluit van 18 Nov. 1864 (Stb. n[r]. 180). (*) Het blijft hem dus een raadsel, waarom de wet, die de grondslag van dat besluit was, niet uitgevoerd kon worden. Hij «kan er geene andere oplossing aan geven dan dat er meer en meer in Indië veld wint een geest van onafhankelijkheid van het moederland en om blijken te geven van die onafhankelijkheid». — De heer VAN HEUKELOM dringt met den eersten spreker aan «op volledige uitvoering van wetten in het algemeen. Het kan niet te veel gezegd worden, dat de Vertegenwoordiging op de

---

(*) Van dit besluit is hierboven niet gesproken omdat het niet de begrooting, maar het inwendige der verstrekkingen betreft. Omtrent de begrooting zegt het alleen, welke autoriteit zorgen moet, «dat het betrokken hoofd der begrooting met de geldswaarde» der gedane verstrekkingen «wordt belast».

rigtige uitvoering van de wetten een onverbiddelijk toezigt houden moet.» Maar hij kan daarom nog niet toegeven, dat het niet voldoen aan art. 36 tot verwerping van de begrooting moet leiden. — De heer Kappeyne verheugt zich over den aandrang op de handhaving van art. 36. Dat art «wordt in elke goede comptabiliteitswet aangetroffen en er is geene reden waarom men het in Indië niet zou kunnen naleven. Het moge welligt in den eersten tijd eenige bezwaren opleveren,» spreker gelooft dat het «de pligt» der kamer is, «te waken dat ook dat wetsartikel zoo spoedig mogelijk in Indië werke. Er bestaat eene soort van tegenstand daartegen bij de Indische administratie, doch de Minister zal die met eenige inspanning gemakkelijk te boven komen.» — De minister deelt daarop mede, dat «in een van de Indische Regering ontvangen zeer uitgebreid betoog de meening is ontwikkeld, dat de groote omvang der verstrekkingen in Indië eene regularisatie bij overdragt van waarden ondoenlijk zou maken»; maar dat «met de meeste uitvoerigheid» en, zoo hij zich durft vleijen, «met eenig goed gevolg» het tegendeel van hier werd aangetoond. Hij verzekert den heer Rochussen, dat van «eene zekere neiging van onafhankelijkheidsgeest in de Indische stukken geen spoor te vinden is». — De heer van der Linden ziet door die mededeeling nog geenszins toegelicht, waarom de begrooting niet overeenkomstig art. 36 kon gewijzigd worden. Er is immers een staat van die verstrekkingen overgelegd, vermeldende zoowel haar bedrag «tot op een gulden» als de onderafdeelingen waarvoor zij dienen moeten. — De minister «weet daarvan niets meer te zeggen» en verzoekt de kamer «ten aanzien van dit punt eenig geduld te hebben».

Wat in deze geschiedenis het meest opvalt is de zwijgende berusting der groote meerderheid. 't Gold dan toch een rechtstreeksche overtreding van de wet, van een belangrijk voorschrift der wet. De M. v. T. achtte ter verontschuldiging het korte bericht voldoende, dat «in Indië tegen de uit-

voering bezwaren zijn gerezen». De bezwaren werden nieteens genoemd. En daarmede nam men genoegen.

De minderheid sprak ten minste; ofschoon eindigend met berusten, deed zij haar afkeuring kennen. Doch ook zij gelijk allen verzuimde te vergen hetgeen in de eerste plaats gevergd moest worden.

Of was niet, na overtreding van de wet, *volledige verantwoording* een hoofdvereischte? Behoorde niet de Tweede Kamer krachtens haar roeping daarop aan te dringen? De redenen der overtreding waren schriftlijk aan den minister ontvouwd; hij had een uitvoerig tegenbetoog naar Indië gezonden: kwam het de kamer niet toe, van die stukken kennisname te vorderen, den inhoud aan de publieke kritiek bloot te stellen?

Nu we van dat genot verstoken zijn, schijnt het wel wat gewaagd den aard der bezwaren te gissen. Intusschen mag men vermoeden, (al scheen de regeering het tegendeel te zeggen,) dat ze meer de waarde, de deugdelijkheid, dan de uitvoerbaarheid van het wetlijk voorschrift betroffen. Hoe kan art. 36 voor het bestuur *onuitvoerbaar* zijn? Het schenkt aan het bestuur, zoo dit wil, ten aanzien van de begrooting den hoogsten graad van vrijheid. De begrooting kon zonder moeite daarnaar ingericht. Men had dit dus plichtmatig moeten doen, met mededeeling van de redenen waarom die inrichting verwerplijk was.

C. Nog een zonde tegen de waarheid begaat deze begrooting met opzicht tot de *heerendiensten*. Zij rept er niet van: 't is alsof die bron van inkomsten, die belasting, niet bestond.

Op dit onderwerp is reeds gewezen in Aant. VI, blz. 39. De daar geuite wensch, dat men zich mocht toeleggen op een berekening van de geldswaarde der heerendiensten, wordt eenigermate teruggevonden in het Eindverslag. «Men vroeg, of de Minister ook eenige bepaalde berekening had omtrent het totaal bedrag der belasting, die in Indië in arbeid wordt

opgebragt». De minister antwoordde ontkennend, zonder meer. Bij de openbare beraadslagingen (28 Aug.) merkte de heer VAN SWIETEN aan, dat uit de beschouwing van de heerendiensten als een belasting in arbeid volgde, dat «omtrent hetgeen aan heerendiensten geheven wordt ook eenige mededeeling door den minister gedaan moet worden bij de behandeling der begrooting».

Onbekendheid der geldswaarde was geen argument om de belasting, en het daarvan te maken gebruik, zelfs niet voor memorie op de begrooting te brengen. En kon het, wat de begrooting van uitgaven aangaat, ditmaal niet bij elk betrokken onderdeel, vermits krachtens de ordonnantie van 15 Feb. 1866 (Aant. VIII blz. 278) in Indië nog onderzocht werd voor welke onderwerpen voortaan heerendiensten gevorderd zouden worden: wat belette van de heerendiensten gewag te maken in een afzonderlijk artikel der wet houdende vaststelling van hoofdstuk II?

Dat wetsartikel had b. v. kunnen luiden: «In de bovenstaande uitgaven zijn begrepen de betalingen aan heerendienstplichtigen. De geldswaarde der te bezigen onbetaalde persoonlijke diensten wordt hier gebracht *voor memorie*.» Tegenover dit aanhangsel der begrooting van uitgaven had de wet, houdende aanwijzing der middelen in Indië, moeten zeggen: «Tot goedmaking van de uitgaven worden, behalve de persoonlijke diensten bedoeld bij art. 57 reg. regl., welker geldswaarde voorshands wordt gebracht *voor memorie*, gebezigd de na te noemen in Indië te ontvangen middelen en inkomsten».

De wet op de middelen in Indië zou dan ook de ware plaats zijn voor zoodanige verklaring van hoofdbeginsels (zeer weinige slechts) omtrent de heerendiensten, als naar mijn inzien van den wetgever behoort uit te gaan. Verg. Aant. VIII en IX.

D. Slechts het kleiner deel der uitgaven en zeer enkele der middelen bestaan uit zoogenaamde vaste posten, posten wier bedrag door organieke voorschriften wordt bepaald,

b. v. jaarwedden van georganiseerd personeel, onoverschrijdbare indemniteiten voor huishuur of bureaukosten, bepaalde uitkeeringen door anderen. Voor verre de meeste onderwerpen dus moet de bij de begrooting van uitgaven of middelen in te vullen som geraden worden. Doch dit raden of *ramen der wisselvallige posten*, waarbij het streven immers is de werklijkheid zooveel doenlijk te naderen, behoort te geschieden naar een bestudeerd *stelsel*.

Van zoodanig stelsel, en zelfs van een niet bestudeerd stelsel, dragen de toelichtende stukken dezer begrooting geen blijk. Hoogstens is hierendaar een vaag plan te herkennen, om voor zulke posten het gemiddelde der tijdens de opmaking laatstbekende drie jaren tot grondslag te kiezen. De afwijkingen zijn te talrijk en sommige te beduidend, dan dat aan een stelsel gedacht zou mogen worden.

De bedoelde studie zou tot voorwerp moeten hebben de statistiek der betrokken posten gedurende een aantal recente jaren. Mij ontbreken daartoe vele onmisbare gegevens.

Moet de regeering zelve die studie niet begeerlijk achten? Mag 't niet der volksvertegenwoordiging ten plicht gerekend, zich te verzekeren dat die studie plaats vinde? Ze zal een aanvang nemen wanneer men overeenkomt, dat al zulke posten bij de begrootingsbijlagen worden toegelicht met hun statistiek over de laatstbekende vijf jaren. Drie jaren schijnen wat kort. Er zijn wetenschaplijke financiers, die voor een Europeeschen staat een numeriek overzicht der laatste tien jaren aanprijzen, waarvan men de twee hoogste en laagste bedragcijfers schrapt alvorens het gemiddelde te berekenen en te overwegen (*). Sommige voorname getallen van déze begrooting (de in Nederland te verkopen hoeveelheden en de prijzen der goevernementsprodukten) rusten trouwens op een gemiddelde van de laatstbekende tien jaren. Doch men kan het overzicht ook over te vele jaren uitstrekken. Voor

(*) Cf. von Malchus, *Politik der inneren Staatsverwaltung*, II, 166.

een staatsleven als het Indische zou een gemiddelde van tien jaren zelfs in den regel verkeerd kunnen zijn. Vergenoegen we ons als proef met vijf jaren. In alle geval is een bloote opgaaf van het gemiddelde onvoldoende. Om tot een waarschijnlijkheidsbesluit te komen moet men den *jaarlijkschen gang* kennen, benevens de oorzaken der opvallende verschillen.

E. 't Spreekt van zelf dat bij die ramingen van wisselvallige posten zekere *afronding* der verkregen getallen niet alleen geoorloofd, maar alleszins rationeel is. De opstellers van deze begrooting dachten er anders over. Zij drijven de liefde voor gebroken getallen tot een uiterste dat, vooral in een begrooting door den Nederlandschen wetgever voor gindsche bezittingen vastgesteld, bespotlijk is. Wij haalden daareven (blz. 59) een voorbeeld aan: men vindt er in menigte. Karakteristiek is onderafd. 92 van hoofdstuk II, waar de Nederlandsche wetgever voor militaire nonaktiviteitstraktementen (een globalen post) in Indië precies *f* 9933.35 toestaat, vermoedelijk om geen betere reden dan dat daarvoor in de drie laatstbekende jaren samen *f* 29800 werd betaald. Het gezond verstand wees hier *f* 9900 of *f* 10000 aan. Nergens waren *de centen* onvermijdelijk. Zelfs waar een strenge berekening van onderdeelen met een breuk sluit, kan de wetgever den uit te trekken post afronden (*). Het lastige gecijfer, geschrijf en gedruk, door de breuken veroorzaakt, wordt door geen enkel voordeel vergoed.

Onze volgende opmerkingen betreffen afzonderlijke deelen der begrooting.

Hoofdstuk II der Uitgaven.

F. De komptw. schrijft voor dat de begrooting van uitgaven — bestaande uit twee *hoofdstukken*, ieder gesplitst in

(*) De berekeningen omtrent de produkten in den ramingstaat der middelen in Nederland (zie blz. 49 en 50) hadden binnenslijns geplaatst kunnen worden, met uittrekking van een rond cijfer ter vervanging van elk gebroken eindcijfer.

afdeelingen welke niet meer omvatten dan ieder één onderdeel van het algemeen bestuur — wordt «vastgesteld bij afzonderlijke wet *of wetten*».

De tegenwoordige begrooting werd voorgedragen en vastgesteld bij twee wetten, bevattende elk een *hoofdstuk*. Luidens het V. V. (§ 3) «beweerden vele leden dat het verre verkieslijk ware, zoo al niet de beide hoofdstukken, dan toch hoofdstuk II, hetwelk meer bepaald de Indische begrooting kan worden genoemd, in even veel wetten te splitsen als daarin thans *afdeelingen* zijn. Het toezigt der Volksvertegenwoordiging op het gebruik van 's lands penningen in het moederland is eerst van afdoenden aard geworden van het oogenblik af, dat daar het beginsel is aangenomen om de uitgaven voor ieder departement van algemeen bestuur bij eene afzonderlijke begrootingswet te regelen. Geene afdoende reden bestond, om het stelsel, dat in het moederland zulke goede vruchten heeft gedragen, ook niet in N. I. toe te passen. Maar bovendien, wat zal er gebeuren indien de Kamer thans, b. v. uit hoofde van de opdrijving der uitgaven bij een bepaalden tak van bestuur in N. I., de daartoe betrekkelijke posten verwerpt? De begrooting van uitgaven, waartoe zij behoort, wordt dan onvolledig en geheel de wet, die haar zou vaststellen, zal ingetrokken moeten worden. Allezins denkbaar is het ook, dat eene der afdeelingen door het aannemen van een of meer amendementen aanmerkelijk gewijzigd wordt. Zullen in dat geval de leden, die tegen zulke amendementen hebben gestemd, ook niet tegen geheel de wet moeten stemmen en deze daardoor groot gevaar loopen van te worden verworpen? De bezwaren worden niet minder als men aan de taak der Eerste Kamer denkt, die bij ééne enkele stemming over het toestaan van 90 à 100 millioen voor de Indische huishouding zal moeten beslissen.»

De minister Mijer antwoordde op het eerste argument met de opmerking, «dat in Nederland de splitsing der

begrooting in onderscheidene wetten hare voorname reden heeft in de omstandigheid, dat verschillende ministers elk tot het verdedigen van zijne begrooting zijn geroepen». Voorts: «Splitsing der Indische begrooting in zooveel ontwerpen als daarin thans afdeelingen zijn, zou, naar men vreesde, het gegronde verwijt hebben uitgelokt, dat de zaken door omslagtigheid en ingewikkelde verwijzingen duister waren voorgesteld. Het ware dan niet mogelijk geweest, voor al de *onderafdeelingen* van hetzelfde hoofdstuk een doorloopend volgnommer aan te nemen; een gemak, dat voorzeker ook reeds bij het onderzoek in de afdeelingen is ondervonden. Verwerping der posten tot een bepaalden tak van bestuur betrekkelijk zal geenszins onvermijdelijk de intrekking van geheel de wet behoeven te veroorzaken. In de wet ware dan een artikel op te nemen, waarbij de wetgever zich voorbehoudt de afdeeling, waaraan de Kamer hare goedkeuring niet hechtte, nader vast te stellen. En zoo de Regering begreep, uit hoofde van het verwerpen eener *afdeeling*, het geheele ontwerp te moeten terugnemen, men mag dan veilig aannemen, dat de gewigtige redenen, die daarvoor moeten bestaan, evenzeer eene stremming in de behandeling der begrooting zouden te weeg brengen, indien één van elf onderling zoo naauw zamenhangende wetsontwerpen wierd verworpen. Wijziging eener begrootingsafdeeling door de aanneming van een of meer amendementen, waarin de Regering geen aanleiding vindt tot intrekking der voordragt, zal die voordragt niet ligt in gevaar brengen van te worden verworpen. Indien het al geschiedde, de ongelegenheid zou niet aanzienlijk toenemen door het verwerpen der geheele voordragt; want ook de verwerping van de posten, tot een bepaalden tak van bestuur betrekkelijk, in een afzonderlijk ontwerp zamengevat, zou verhinderen de begrooting *in haar geheel* af te kondigen; en wanneer *dit* niet plaats heeft vóór 1 Jan. van het dienstjaar, strekt de vorige begrooting tot grondslag van beheer (art. 8 der comptabiliteits-

wet). Het bezwaar, voor de behandeling in de Eerste Kamer aan de splitsing in slechts twee wetten ontleend, schijnt eer gerigt tegen de bepaling, welke aan den tak der Vertegenwoordiging het regt van amendement onthield.»

Volgens het Eindverslag (§ 2) «bleef men in meer dan eene afdeeling» aan het door den minister bestreden denkbeeld «hechten». Zijn gronden «schenen niet afdoende. Zeer zeker kon men niet toegeven, dat, ingeval van splitsing, verwerping van eene der wetten stremming in de behandeling der begrooting zou te weeg brengen.... De verwerping der partiele begrootingswet zou eenvoudig ten gevolge hebben dat de vroegere wet van gelijken aard tijdelijk bleef gelden.»

Tegen dit laatste bracht de minister bij zijn Antwoord in 't midden, dat het «niet wel vereenigbaar» was met het voormeld art. 8. «Daar toch is bepaald dat DE begrooting van het vorig jaar tot grondslag van beheer strekt, indien niet *de wet of wetten*, houdende vaststelling der begrooting, dat is dus *de begrooting in haar geheel*, op 1 Jan. in N. I. is afgekondigd.»

In de Eerste Kamer werd de splitsing schriftlijk met weinig klem voorgestaan. «Sommige leden», meldt haar Verslag, «hadden gaarne meer splitsing gezien»; uit de vereeniging van alle departementen in één ontwerp konden «bij opdrijving van uitgaven, of bij te groote besnoeijing van één departement door het middel van amendementen, voor de Eerste Kamer onoverkomelijke bezwaren ontstaan, waardoor zij er toe gebragt kon worden voor één post de geheele begrooting te moeten verwerpen.» De minister antwoordde, dat deze kamer «zich in dezelfde verhouding ziet geplaatst ook tegenover het meest gewigtige en uitgebreide wetsvoorstel». Bij de openbare debatten drong de heer SCHIMMELPENNINCK het bezwaar wat sterker aan. Daarop verklaarde de heer VAN TWIST den wensch naar splitsing «ten sterkste te ondersteunen». Hij verlangde «*minstens* zoo vele wetten als er hoofden van departementen van algemeen bestuur zijn». «De groote be-

hoefte daaraan zal meer en meer bij de behandeling van de Indische begrooting blijken.» Ditmaal antwoordde de minister: «Ik kan niet ontkennen dat de aangevoerde bezwaren eene zeer ernstige overweging verdienen, meer nog met het oog op deze Kamer dan op de Tweede Kamer. De redenen waarom men aldus bij de aanbieding van deze eerste begrooting is te werk gegaan, zijn letterlijk ontleend aan de overweging, dat daardoor een noodelooze omslag zou worden vermeden en dat de voorgestelde handelwijze inderdaad strekken zou tot gerief van de Kamer.... Ik zal de bezwaren van de beide geachte sprekers zeer gaarne in overweging nemen......»

Onderwijl het bestuur overweegt, moet de kritiek tot een besluit komen. Wij scharen ons aan de zijde der meerderheid in de beide kamers die met één wet voor het gansche hoofdstuk II genoegen nam. De verlangde splitsing heeft meer bedenklijks dan den inderdaad beduidenden omslag. Zij zou boze neigingen voeden, waarmede onze Tweede Kamer reeds in onrustbarenden graad behebt is: de zucht om wetgevend af te dalen in onderdeelen van het beheer waarvan de groote meerderheid geen verstand heeft, en den lust tot onvoorziens in het debat geworpen amendementen. Zij zou voorts het afstemmen van gedeelten der Indische begrooting door de Eerste Kamer vergemaklijken, hetgeen mede in den regel, en wellicht bepaaldelijk voor een vrijzinnige politiek, weinig heils belooft. Dat aan de splitsing «meer en meer groote behoefte» zal gevoeld worden, moet de tijd leeren; de tijd zal het tegendeel leeren indien de vertegenwoordiging meer en meer haar eigenaardig standpunt herneemt. In alle geval kan 't bewijs der noodzaak afgewacht.

G. Hoofdstuk II heeft elf *afdeelingen*. Zeven daarvan (III—IX) dragen den titel van «departementen». Doch slechts zes betreffen, gelijk behoort (*), aanwezige departementen van algemeen bestuur.

(*) Nu wij alleen van de inrichting der begrooting spreken, ligt de taakregeling der departementen zelve buiten het onderwerp. Verg. blz. 54.

Afdeeling III heet wel Departement van Justitie, maar zoodanig departement, in de bepaalde beteekenis van het woord volgens de wet (art. 65 reg. regl.), bestaat niet; men behield het opschrift omdat het vanouds in de begrooting gevonden werd, en omdat nopens de instelling van een departement van Justitie een onderzoek hangende was; het financieel beheer over de afdeeling in Indië zal volgens koninklijk besluit van 21 Sept. ll. door het departement van Financiën gevoerd worden. Dit laatste is daar mede voorgeschreven omtrent de afdeelingen I, II, X en XI.

Van deze zijn I en II een ongelukkige nabootsing van de Nederlandsche staatsbegrooting. Het Nederlandsche hoofdstuk I bestaat geheel uit posten, door de Grondwet aan alle diskussie onttrokken; op zulk voorrecht heeft de Indische kopie voorwaar geen aanspraak. — 't Zou met den Indischen toestand goed overeenstemmen, den Goeverneur Generaal, den Raad van Indië, en de Algemeene Sekretarie (die tot beiden behoort), onder één afdeeling te brengen met den titel *Regeering*.

Dan blijft van II de Rekenkamer over. Deze administratieve rechtbank behoort tot het rechtswezen, dus onder afd. III. Ook indien een Direkteur van Justitie wordt aangesteld, is er niets tegen, hem het financieel beheer over een onderafdeeling «Algemeene Rekenkamer» op te dragen. De meest passende titel voor de alzoo aan te vullen afdeeling zou *Rechtswezen* zijn. Lijkt dat echter al te radikaal, keurt men als gewoonlijk een slechter titel beter, men schrijve: *Justitie en Algemeene Rekenkamer*.

Afd. X is te eenenmale overtollig. Zij wordt beheerd door den Direkteur van Financiën: waarom de onderwerpen niet in zijn begrootingsafdeeling opgenomen? De M. v. T. bevat, als men het daar voorkomende samentrekt, en een tijdelijk argument (gebrek van gegevens tot splitsing) voorbijgaat, twee redenen: Uitgaven van *algemeenen* aard moeten niet komen onder de kosten van eenig speciaal departement.

En verdeeling der bedoelde kosten over de betrokken departementen leidt tot «onnoodige opvoering der begrooting».

Het eerste bezwaar vervalt, zoodra een verordening zegt dat het departement van Financiën met de voorziening in de hier genoemde behoeften belast is. Zoo vindt men onder de afdeeling Financiën de kosten van het beheer der geldkassen, — een onderwerp van zéér algemeenen aard. Doch daarenboven: zijn alle posten der Xde afdeeling werklijk van algemeenen aard? Behoren b. v. de militaire pensioenen, gagementen, onderstanden, verloftraktementen, niet bepaaldelijk onder de kosten der landmacht? Hun afscheiding van het departement van Oorlog is inderdaad niets minder dan een valsche voorstelling. Bestaan er dan hinderpalen in de praktijk? Geenszins. Ook waar het departement van Oorlog de uitgaaf doet, en hiervan alleen is in de begrooting spraak, kan de betaling bij de algemeene kassen geschieden. Ten overvloede bepaalt art. 5 der ordonnantie van 15 Dec. ll. omtrent de ordonnateurs, dat «op plaatsen waar geene tot het departement van Oorlog of dat van Marine behoorende officieren of ambtenaren aanwezig zijn, welke voor de departementen kunnen optreden, dit zal geschieden door de hoofden van gewestelijk bestuur». — Het andere motief is èn op zich zelf weerlegbaar èn in alle geval niet tegen de eischen eener juiste voorstelling bestand. Naar onze meening derhalve moeten de onderafd. 107, 108, 109, 110 en 112, met inachtneming van het *suum cuique*, naar Financiën, Oorlog en Marine overgebracht. Van onderafd. 111 behoort post *b* bij Financiën; post *a* zou aan Onderwijs toevertrouwd kunnen worden wegens zijn nauwe betrekking tot de «wetenschappen».

H. Bij afdeeling XI ontmoet men het stelsel van deze begrooting aangaande de *onvoorziene uitgaven*.

a. De komptw. noemt slechts één soort van posten voor zulke uitgaven, namelijk de sommen die *bij de betrokken afdeelingen* daarvoor zijn toegestaan. Uit die sommen, zegt

art. 5, kunnen door overschrijving verhoogd worden de artikelen der begrooting, door de macht die de artikelen vaststelt aan te wijzen, «wanneer het toegestane bedrag mogt blijken ontoereikend te zijn». En op die posten, zegt art. 6, «worden de in den loop van het dienstjaar opkomende behoeften, welke niet in de begrooting zijn omschreven, aangewezen».

Omtrent andere onvoorziene behoeften bepaalt dezelfde wet bij al. 2 van art. 27, dat «uitgaven voor aankoop, vervoer en verkoop van producten, en de daarmede in verband staande percentsgewijze belooningen,» kunnen «plaats hebben buiten of boven de begrootingen»; en bij art. 31, dat «wanneer de G. G., uit kracht van de hem bij het reg. regl. verleende bevoegdheid», (dus in dringende gevallen,) «credieten boven de begrooting opent», «die credieten binnen den kortst mogelijken tijd aan de bekrachtiging der wet worden onderworpen».

In elke der afdeelingen I tot X staat dan ook een som voor «onvoorziene uitgaven», tot een gezamenlijk bedrag van *f* 1272000 (oorspronklijk *f* 2152000), en de wet, houdende vaststelling van dat hoofdstuk, bepaalt bij art. 2 en 3 (zie blz. 6) hetgeen voorkomt in art. 5 en 6 der komptw.

Waartoe daarenboven deze afzonderlijke afdeeling XI ad *f* 500000?

Volgens de M. v. T., «tot bestrijding van ten eenen male onvoorziene uitgaven. Men denke b. v. aan aardbevingen, watervloeden, volksrampen wier gevolgen leniging eischen.»

Volgens de M. v. B., «alleen voor geheel buitengewone, plotseling oprijzende en inderdaad onvoorziene behoeften.»

«Onvoorzien», «ten eenen male onvoorzien», «inderdaad onvoorzien»: kan iemand uit die onderscheidingen wijs worden?

Bij diepere inzage blijkt, dat afd. XI voor geen andere uitgaven bestemd is dan die waarvoor de G. G. krachtens art. 31 komptw. kredieten boven de begrooting kan openen.

Dus wordt op dit punt de komptw. door de begrootingswet gewijzigd; volgens art. 51 zou de G. G. elk krediet boven de afdeelingen I—X terstond aan de bekrachtiging van den wetgever moeten onderwerpen; de begrooting ontheft hem van die verplichting zoolang zulke kredieten het totaal van *f* 500000 niet bereikt hebben.

Deze wijziging, hoezeer met al te stille trom ingevoerd, is een verbetering.

b. En dat voorbeeld van verbetering der komptw. door een begrootingswet verdient navolging. 't Zou waarlijk nogal dwaas wezen, de hoognodige verbetering der Indische komptw. geheel tot na de onzekere geboorte eener nieuwe voor Nederland uit te stellen, terwijl de jaarlijksche vaststelling der Indische begrooting de schoonste gelegenheid aanbiedt om nopens bepaalde onderwerpen goed overdachte besluiten te nemen. Veel gebrekkigs in het beheer dankt zijn ongestoord bestaan alleen aan 't versmaden van kleine verbeteringen, aan het streven naar volledige omwerking, naar grootsche herschepping! Herscheppen gaat meestal niet vlug. Wij hebben in Indië gedurende 1851—56 ondervonden, welke verrassende uitkomsten verkregen kunnen worden van het vaste voornemen, om zelfs de geringste verbeteringen de moeite der afzonderlijke invoering waard te achten.

Die vruchtbare methode nu, zou men haar niet aldadelijk bij de eerstkomende begrooting over het gansche stelsel der onvoorziene uitgaven uitstrekken? Dat de grondslag van het stelsel ondeugdzaam is, bleek teöver bij het ramen der afdeelingsposten voor zulke uitgaven: men raamde ze zoo ongeveer in den blinde. In Aant. VI blz. 46 en VII blz. 197 (noot) werd de zaak reeds gedeeltelijk behandeld; wij wagen thans (met aangenaam terugdenken aan Indisch Stb. 1847 nr. 18) een geformuleerd voorstel.

De o. u. in kwestie zijn tweeërlei. Ramingen van bij de begrooting omschreven behoeften kunnen ontoereikend zijn.

En behoeften kunnen zich voordoen waarop de begrooting niet rekende.

In het eerste geval veroorlooft de komptw.:

(art. 27) ten aanzien van uitgaven voor aankoop en vervoer (*) van produkten, overschrijding van de begrooting zonder eenige formaliteit;

(art. 5) ten aanzien van alle overige, overschrijving van het tekortkomende uit den post voor o. u. der betrokken afdeeling.

In het andere geval mogen de «opkomende behoeften» (art. 6) mede op dien post worden aangewezen.

In beide gevallen waar die post mag worden aangesproken, kan de G. G. dezen bij urgentie aanvullen. Die aanvulling is gemaklijker gemaakt door afd. XI.

Men ziet van hier de leemten.

Een aantal uitgaven toch zijn van gelijken aard als die voor aankoop en vervoer van produkten; namelijk gebonden aan openbare verordeningen, (zoodat de uitgaven zelve nooit willekeurig geschieden,) doch zeer wisselvallig door omstandigheden welke kwalijk voor ieder jaar nauwkeurig berekend kunnen worden. Wij noemden eenige in Aant. VI blz. 48, zooals vivres, getuigengelden, reisgelden, pensioenen, wachtgelden; de lijst is echter veel grooter: zij omvat alle behoeften waarvan, krachtens openbare verordeningen, de hoeveelheden vaststaan maar de prijzen (volgens voorgeschreven uitbesteedingen b. v.) kunnen verschillen, of de prijzen vaststaan terwijl de hoeveelheden wisselen. Voor zulke uitgaven pleegt men bij de begrooting een gemiddeld bedrag naar de uitkomsten van vorige jaren te ramen, met de overtuiging dat de uitkomst van het begrootingsjaar geheel anders kan zijn. Waarom voor al die gelijksoortige kosten niet één regel? En indien ten opzichte der belangrijkste en wisselvalligste (de kosten der goevernementsprodukten) het niet-limitatief

(*) Er staat ook *verkoop;* maar dat ziet blijkbaar op hoofdstuk I.

verklaren van den begrootingspost wordt goedgevonden, waarom ten opzichte der overige uitgaven van deze kategorie niet? Waarom ten opzichte van die overige heil gezocht bij een post voor o. u., dien men eigenlijk geheel in 't honderd raamt; zóó in 't honderd zelfs, dat men niets kon inbrengen toen de minister Mijer de ramingen van zijn voorganger, ofschoon in overleg met het Indisch bestuur gedaan, schier alle tot de helft verminderde? (*)

Moeten die posten voor o. u. bij de afdeelingen dienen om het bestuur te binden? Het oogmerk zal slechts bereikt worden wanneer de ramingen der betrokken artikelen veel te laag, dus de o. u. spoedig uitgeput zijn. Men heeft echter evenzeer kans op het tegendeel; als de ramingen der artikelen met de behoefte overeenkomen of ze overtreffen, blijven de o. u. beschikbaar, en dan bezitten zulke posten, blijkens dure ervaring, de eigenschap van sterke verleiders tot weelde, tot liefdadigheden ten laste van 's lands kas, enzv. enzv. Art. 6 der komptw. heeft gezorgd dat ze die eigenschap behielden.

«Opkomende behoeften», staat er. Theoretisch moge het woord «behoefte» een breidel zijn, in de praktijk is het vrij rekbaar. Wat hiervan zij, voor die opkomende behoeften behoort de begrooting geen post aan te wijzen dan in den zin, zooëven aan afd. XI gegeven. De begrooting van uitgaven bepaalt de daden van het bestuur die geld of geldswaarde kosten; buiten de door haar omschrevene moeten zulke daden alleen geschieden bij volstrekte onverantwoordelijkheid van uitstel. Waar de behoefte zóó dringt, is de G. G. reeds bevoegd tot aanvulling; de afd. XI heeft den kring van die bevoegdheid voldoende verruimd.

Op deze konsideratiën gronden wij het advies:

1°. bij hoofdstuk II geen posten voor onvoorziene uitgaven uit te trekken, ook geen afd. XI, behoudens 3°. hieronder;

(*) In 't Eindverslag (§ 1) staat zeer juist, dat «het verlaagde cijfer der o. u. evenmin geregtvaardigd kan worden als het oorspronkelijk voorgesteld bedrag».

2°. bij de wet, houdende vaststelling van dat hoofdstuk, het volgende op te nemen ter vervanging van de tegenwoordige artt. 2 en 3:

«Art. 2. Op de in deze begrooting begrepen posten voor zoodanige wisselvallige uitgaven die, even als de uitgaven voor aankoop en vervoer van goevernementsprodukten en voor de daarmede in verband staande percentsgewijze beloningen, krachtens *openbare* reglementen, tarieven en dergelijke verordeningen geschieden, is de tweede alinea van art. 27 der wet van 23 April 1864 van toepassing.»

«Art. 3. De artt. 5 en 6 der wet van 23 April 1864 vervallen.»

3°. ter vervanging van afdeeling XI, bij de wet, houdende vaststelling van hoofdstuk II, te voegen:

«Art. 4. Met wijziging van art. 31 der wet van 23 April 1864 wordt, voor tijdelijke behoeften van zoo dringenden aard, dat de inwilliging van een suppletoir krediet uit Nederland niet kan worden afgewacht, boven de sommen bij deze begrooting en ingevolge art. 2 toegestaan, ter beschikking van den G. G. gesteld een krediet van *f* 500000; onverminderd zijn bevoegdheid krachtens het regeeringsreglement om die som, onder onverwijld in te roepen nadere bekrachtiging door de wet, te overschrijden.»

Mij dunkt, aldus ware een vaardig, ordelijk en zuinig beheer beter verzekerd dan door het tegenwoordige stelsel.

Omtrent het voorgedragen art. 2 dient nog gezegd, dat het zoo algemeen is gesteld, vermits de eerstkomende begrooting de gegevens niet zal bevatten om de bedoelde wisselvallige uitgaven in afzonderlijke *onderafdeelingen*, ter plaatse waar zij behoren, te omschrijven. Zoodra dat kan, moet art. 2 bepaaldelijk op die *onderafdeelingen* al. 2 van art. 27 toepaslijk verklaren. En wel niet alleen ter wille van de helderheid der voorstelling, maar vooral wegens art. 29 komptw.; want overschrijving uit niet-limitatieve kredieten zou ongerijmd zijn. Intusschen kan de algemeenheid van ons ont-

werp geen bezwaar opleveren; uit angst voor de Rekenkamer zal van die ruimte eer te weinig dan te veel partij getrokken worden.

c. Volgens het V. V. (§ 4) «waren er leden, die het een wezenlijk gebrek achtten,» dat art. 2 der begrootingswet overschrijving uit de afdeelingsposten voor o. u. toeliet op posten voor *personeel*, in stede van alleen op posten voor *materieel*. «Alle financiers hechten aan die onderscheiding groot gewigt. Is overschrijving op personeel mogelijk, dan laat zich eene meer partiele of zelfs algemeene verhooging van tractementen denken, zonder dat de Volksvertegenwoordiging iets daartegen vermag. Het uitvoerend gezag kan dan niet slechts die verhooging bepalen, maar daaraan gedurende den loop van het dienstjaar, met hulp van de som voor o. u., een begin van uitvoering geven, waardoor de zaak uit haar geheel is gebragt.» De minister antwoordde, dat, vermits de splitsing der begrooting bij de wet niet verder ging dan tot onderafdeelingen, waar meestal personeel en materieel doormengd zijn, voor de handhaving van het aangeprezen (en door de regeering «geenszins uit het oog verloren») beginsel eerst gezorgd kon worden bij de splitsing der onderafdeelingen in artikelen door den Koning.

De minister had gelijk. Maar hij had daarenboven moeten opkomen tegen 't absolute in de beschrijving van het beginsel. Het beginsel is juist met opzicht tot posten voor *bezoldiging* van *vast* georganiseerd personeel; dàt mag niet uitgebreid worden door overschrijvingen uit posten voor onvoorziene uitgaven. Waar echter posten voor reiskosten, verloftraktementen, pensioenen, en dergelijke, ontoereikend blijken, zou bij 't behoud van het tegenwoordig stelsel omtrent de o. u. geenerlei gezond financieel beginsel verhinderen ze uit de o. u. aan te vullen. En evenmin verbiedt eenig gezond financieel beginsel het aanspreken van de o. u. ter voorziening in de dikwerf opeens voorkomende behoefte aan *tijdelijk* personeel.

Dit meteen als toelichting van het woord *tijdelijk* in ons ontwerp-art. 4 hierboven.

J. Art. 2 der komptw. schrijft voor, dat de afdeelingen, «voor zooveel dit niet reeds bij de wet is geschied,» door den Koning «gesplitst worden in *onderafdeelingen* en *artikelen*». Dit moet in verband gebracht met art. 29, volgens welk, behoudens het bepaalde omtrent de posten voor onvoorziene uitgaven, «geene af- en overschrijving van en op afdeelingen, onderafdeelingen en artikelen der begrooting van uitgaven plaats heeft, dan na verkregen goedkeuring der magt, die de afdeelingen, onderafdeelingen en artikelen heeft vastgesteld».

De splitsing in *onderafdeelingen* is thans geschied bij de wet. «Verder», zegt de M. v. T. van 2 Maart, «kan voor alsnog niet worden gegaan. Schoon toch de comptabiliteitswetgever de gelegenheid opende om ook de *artikelen* te doen vaststellen door de wet, lag het niet in zijne bedoeling dat dit al dadelijk zou geschieden bij de eerste begrooting. Blijkens de gewisselde stukken was het voornemen, eerst langzamerhand daartoe te geraken. Aanvankelijk, althans de eerste malen, zal de Koning zich de splitsing in artikelen moeten voorbehouden. In den regel intusschen zullen de onderdeelen van de uitgewerkte en toelichtende staten de artikelen vormen.»

Hierover is reeds gehandeld in Aant. VI, blz. 33—35. Wij beamen dus het besluit tot vaststelling van de *onderafdeelingen* bij de wet, maar protesteeren tegen het «voor alsnog». Medevaststelling der *artikelen* door de kamers belooft immer meer kwaad dan nut. Niet wegens het evengenoemd art. 29: men zou bij de begrootingswet een doorgaande vergunning kunnen opnemen tot overschrijving uit en naar bepaalde artikelen, — gelijk wij hopen dat ook geschied zal zijn bij het koninklijk besluit houdende vaststelling der begrootingsartikelen voor 1867. Maar wegens de bewuste algemeene bezwaren tegen uitbreiding van de

wetgevende bemoeinis der kamers over onderdeelen van het beheer.

Iets anders is het, dat de kamers op de aan het bestuur overgelaten vaststelling der begrootingsartikelen haar eigenaardigen *invloed* oefenen. Zij kunnen dit met wezenlijk nut door vragen, opmerkingen, eischen zelfs, omtrent de *uitgewerkte en toelichtende staten;* ten einde vooral de klaarheid van voorstelling, de juiste onderscheiding der soorten van uitgaven, benevens volslagen openbaarheid, te verzekeren.

Dáár b. v. komt het aan op behoorlijke afzondering van uitgaven voor *personeel* en uitgaven voor *materieel*, (verg. Aant. VI blz. 40,) op een behoorlijke toelichting van de geraamde behoefte bij elk artikel aan *goederen uit 's lands voorraad.*

Iets anders is het ook, of de onderafdeelingen, ditmaal door de wet vastgesteld, als zoodanig goed zijn, of het geheel der onderdeeling op een juist systeem rust. Wij antwoordden hiervoren reeds omtrent voorname punten ontkennend. Onze overige bevindingen zullen blijken bij 't behandelen der bijzonderheden. Eerst nog een paar onderwerpen van algemeenen aard.

K. In de stukken over de komptw. beloofde de toenmalige minister voortdurend te streven naar «geheele afscheiding» van de twee soorten van goevernementsuitgaven in Indië, die als soeverein en die als *landbouwer*. Hij scheen een zelfstandige begrootingsafdeeling *Koophandel* te willen.

Het door hem ingediende ontwerp der begrooting bevat zoodanige afdeeling niet. Integendeel verdween er zelfs het oude departement der Kultures; de goevernementskultures zouden voortaan slechts een der talrijke onderdeelen uitmaken van een afdeeling Binnenlandsch Bestuur.

«Er waren leden», zegt het V. V. (§ 4), «die dit vooral ook daarom afkeurden, omdat zoo doende het overzigt van hetgeen voor de *cultures* werd uitgegeven, en dus ook de

vergelijking van die uitgaaf met hetgeen de Staat te dezer zake ontvangt, moeijelijk werd gemaakt.» Zij «wilden dat ééne afzonderlijke afdeeling, of zelfs ééne afzonderlijke wet, al de uitgaven voor den bedoelden tak van beheer bevatte.» En wel terstond: «zij konden zich niet met de belofte dat in eene volgende begrooting op dit punt zou worden gelet tevreden stellen.» — De minister Mijer zag hierin geen reden om het ontwerp te veranderen. «Eene naauwkeurige statistiek van deze uitgaven», schreef hij, «is onbereikbaar, omdat in de kosten van het algemeen bestuur vele voor waardering onvatbare uitgaven ten behoeve der cultures zijn inbegrepen.» — Luidens het Eindverslag (§ 3) werd opnieuw op het vereenigen van «al de uitgaven betrekkelijk de gouvernementscultures onder eene en dezelfde afdeeling» aangedrongen. De door den minister bedoelde «niet te waarderen uitgaven zouden dan toch niet zóó veel bedragen, tenzij men het voor het cultuurstelsel vereischte bedrag willekeurig wilde opdrijven. Naarmate men in de laatste jaren takken van gouvernementscultures heeft laten varen, zijn de kosten van algemeen bestuur geenszins verminderd, maar integendeel hoogst aanmerkelijk toegenomen.» — De minister bleef zijn bezwaar voor een «onoverkomelijk beletsel tegen zuivere afscheiding» houden. — Bij de openbare beraadslagingen (30 Aug.) spraken voor de afscheiding de heeren van der Linden en Rochussen. De minister herhaalde zijn schriftlijk antwoord.

Dit vraagstuk is behandeld in Aant. VI, blz. 36—38. Met bijzonderheden die door de opmerking van het Eindverslag lang niet krachteloos worden, betoogden wij het onuitvoerbare der verlangde volstrekte afscheiding *bij de begrooting*, dus ook bij de *rekening* tegenover de begrooting. Doch tevens wezen wij op het nut eener jaarlijksche becijfering van de bedoelde uitgaven en ontvangsten bij afzonderlijke staten. Bij die becijfering zal de opmerking van het Eindverslag telkens te pas komen. Zie voorts het hier onmiddellijk volgende.

L. Tot een aantal onderafdeelingen behoren *openbare werken*. Juiste voorstelling zou dus meebrengen, dat de kosten dier werken bij elke betrokken onderafd. wierden opgenomen. Daartegen echter verzetten zich de hogere eischen eener ordelijke dienstregeling en niet minder die van een zuinig beheer. Behoudens het onvermijdelijk onderscheid tusschen militair en civiel, dient het personeel belast te worden met al de werken in bepaalde *territoriale* kringen, en geplaatst zoowel onder een centraal deskundig oordeel, als onder een centraal bestuur dat voor al de werken de uitgaaf doet. Hoe zal men onder zulke omstandigheden de algemeene rubriek der openbare werken bij de begrooting inrichten?

De gevolgtrekking is zeer natuurlijk: aan het *personeel*, arbeidende voor al de werken samen, moet een zelfstandige algemeene onderafd. ingeruimd; van de *werken* moeten de kosten, door den wetgever in één onderafd. toegestaan, door den Koning gescheiden worden in even zoovele artikelen als er onderafd. zijn waartoe werken behoren, met doorgaande vrijheid van onderlinge overschrijving. De *rekening* zal dan ten duidelijkste de sommen aanwijzen, voor elke onderafd. aan werken besteed. — Uit ons overzicht van de vastgestelde begrooting (afd. VI en VIII) blijkt genoeg, dat zij deze waarborgen voor een klare voorstelling niet verschaft.

Intusschen duidt de beschreven regel zelf op een doeltreffende uitzondering. Is er namelijk een departement voor de *Buitenbezittingen* (zie blz. 54), dan verhindert noch de dienstregeling, noch de zuinigheid, bij dat departement een afdeeling van het personeel der burgerlijke openbare werken te detacheeren. Het dep. der Buitenbezittingen zou dan de uitgaaf doen; maar de voordrachten der gedetacheerden zouden toch steeds door het dep. der Openbare Werken kunnen onderzocht worden, dus de voordragers meteen aan zijn oordeel onderworpen blijven. Men behield alzoo èn de territoriale kringen èn het centraal oordeel èn het centraal bestuur.

Bijzonderheden over de openbare werken beneden.

M. Lopen we thans het geheele hoofdstuk nog eens door, om aangaande sommige posten in 't bijzonder, voor zoover ze niet reeds in de termen van de vorige opmerkingen vielen, tot eventueele verbetering van de inrichting mede te werken.

De nummers die nu volgen zijn die der onderafdeelingen.

1. Moet in drie onderafd. gesplitst, waarop en waaruit geen overschrijving wordt toegelaten, t. w.:

Traktement van den G. G. (Het komt der wetgevende macht alleszins toe, deze bezoldiging vast te stellen.)

Onderhoud van zijn verblijven en het mobilair.

Reiskosten van den G. G. en zijn gevolg.

6. Hoe kan deze post zoo groot zijn? Vergeleken met post *c* van onderafd. 110 kan hij alleen doelen op *dienst-reizen*. Als een lid van den Raad in kommissie wordt gesteld, moeten de reiskosten komen ten laste van de zaak. Als iemand van de Sekretarie den G. G. op zijn reis vergezelt, behoren de kosten tot den post bij onderafd. 1. Rekent men op kostbare reizen van den chef der afdeeling Statistiek (Stb. 1864 nr. 25)?

8. Te splitsen in zes onderafd.: *Hoog Gerechtshof en Hoog Militair Gerechtshof; Raden van Justitie en Rechtbanken van Omgang op Java; Landraden en andere rechtbanken op Java; Wisselvallige kosten van justitie op Java, steunende op openbare tarieven; Andere kleine uitgaven aldaar; Rechtswezen der Buitenbezittingen.* Over de laatste zie blz. 54.

9. Staat ten onrechte onder Justitie. Blijkens U. S. dient deze onderafd. geheel voor verrichtingen, begrepen in de afd. Binnenlandsch Bestuur. Daarheen overgebracht kunnen haar bestanddeelen meestal met andere samengevoegd.

11. 36. 52. 94. 104. Er is geen reden om personeele toelagen tot afzonderlijke onderafd. te verheffen. Ze worden in den regel, krachtens organieke verordeningen, verleend om den persoon in een bepaald ambt te behouden; dus in 't belang van het onderdeel waartoe het ambt behoort.

Ook toelagen die dit karakter niet hebben zijn uitgaven voor het onderdeel waartoe de persoon behoort.

14. In verband met 15 moet de titel *Europeesch gewestlijk bestuur* zijn.

16. Het woord *inlandsche* in den titel bevat, strikt genomen, een nodeloze beperking. Men late het weg en voege aan 't eind nog bij *en dergelijken*, waardoor elders voorkomende politieke uitgaven hier geplaatst kunnen worden. Zie 52.

17. Zulke voorschotten vindt men alleen hier. Voor welke onderwerpen? Worden ze ten behoeve van geen der overige afdeelingen gegeven?

19. *Verschillende* uitgaven: een vreemde titel voor onderafd. die dienen om bepaalde soorten van uitgaven te scheiden. De hier samengebrachte kunnen gesplitst in vier onderafd.: *Gewestlijke politievaartuigen. Gewapende korpsen onder burgerlijk bestuur*. (Hieronder ook de bij 9 begrepen politiesoldaten van Batavia.) *Uitroeijing van tijgers en krokodillen. Andere plaatslijke uitgaven in 't belang der openbare orde.*

Zeeroof behoort onder Marine. Verzorging van schipbreukelingen onder de daareven voorgestelde onderafd. *Andere plaatslijke uitgaven* of onder liefdadigheid.

20. De woorden *en Javasche Courant* door te halen. Niets verplicht, van de Courant meer gewag te maken dan van andere officieele uitgaven der Drukkerij.

21 en 24. Eerst *Landbouw*, dan nogeens *Cultures in het algemeen?*

Veeteelt, waarvoor de verbazende som van *f* 740 wordt uitgetrokken, kan best naar afd. V overgebracht en met *Veeartsenijdienst* (46) vereenigd.

Een der hoofdinspekteurs bij 24 is bepaaldelijk bestemd voor de koffie; behoort dus bij 25.

De zoogenaamde « landbouwinrigtingen », waar trouwens al minder landbouw gedreven wordt (*), dienen tot op-

(*) In den U. S. van afd. VI leest men van Banjoewangi: « Het voornemen

sluiting en tewerkstelling van vagebonden enzv.; behoren dus bij 10.

De pakoekidangkultuur (nu begrepen in *d* van 24) behoort onder 45.

Wat na deze zuiveringen in 21 en 24 overblijft kan vereenigd tot een onderafd., te plaatsen tusschen 25 en 26, met den titel: *Toezicht op de suiker-, rijst- en andere kultures en bevordering van landbouw in het algemeen.*

22. De hierin begrepen kosten der belasting op het bedrijf (gebouwde eigendommen) moeten van die der landrente afgezonderd. Zie Aant. V blz. 416 en volgg.

29. *Kina.* Behoort onder afd. V (geneeskundige dienst).

32. De titel *Provisiën* is volgens de toelichting niet geheel juist: er schijnen ook andere goederen dan eigenlijke provisiën uit dezen post bestreden te worden.

De «levering van peulvruchten» in de Preanger is n. f. een «op hoog gezag ingesteld» kultuurtje. Zij geschiedt geheel vrijwillig, werd mij onlangs verzekerd; maar het bestuur bemoeit er zich mede, voornamelijk in 't belang der marine.

35. *Brievenpost*, *pakketvaart*, *paardenpost.* De drie onderwerpen vereischen afzonderlijke onderafd., met vergunning van overschrijving tusschen het eerste en derde.

41 en 42. *Eerediensten.* Beter vereenigd? Het standpunt der regeering jegens de eerediensten schijnt dit aan te bevelen. Men vereenigt reeds bij 41 vrij uiteenlopende gezinten; liberale Mahomedaansche denkbeelden kunnen er wel bij.

Zijn voorts onder de sommen voor Protestanten niet etlijke begrepen, die beschouwd kunnen worden als kosten van onderwijs en zelfs van gewestlijk bestuur? Men doelt op de diensten van sommige zendelingen in Buitenbezittingen.

43 en 44. Behoren bijeen: de plantentuin is een wetenschaplijke inrichting.

---

bestaat om de bannelingen, vroeger gebezigd voor de nu ingetrokken cochenilleteelt, te benuttigen tot het aanleggen van wegen.»

Bij 45 wordt de kolonie ten onrechte belast met kosten van werkzaamheden voor 's Rijks Museum.

46. *Veeartsenijdienst.* Beter *Veeteelt;* met opname van andere uitgaven daarvoor (zie 21), en met verplaatsing na 48.

47. Een logische orde plaatst deze onderafd. terstond na Eeredienst. — De titel is onjuist: niet al deze uitgaven dienen voor gestichten. Ziet men op tegen *Armwezen?*

48. De titel is onvolledig. Zij heeten kamers van koophandel *en nijverheid.* Beter *Nijverheid in het algemeen*, waaronder uitgaven kunnen komen die anders geen goede plaats vinden.

50. Afschrijving van mijnschulden op Banka. Deze schulden zijn ontstaan door betalingen ten laste van vorige begrootingen en moeten gekweten worden met tin. Voor zoover onder *ontvangsten* gerekend is op tin ter betaling van deze schulden die men later besluit af te schrijven, kan de afschrijving aldaar geschieden. Overigens komt zij wel op een rekening van winst en verlies, niet op een begrooting van uitgaven te pas. Zie voorts art. 22 komptw., waar de bevoegdheid des bestuurs in zake van kwijtschelding van schulden geregeld is.

De uitgaven voor Banka-tin dienden ook in 't algemeen met den laatstbekenden staat der mijnschulden, die men gewoonlijk in goede, twijfelachtige en oninbare verdeelt, toegelicht. Zelfs een raming van den oogst ontbreekt.

51. Hier is zonder de minste toelichting een som van 22 ton voor aanmaak van zout toegestaan.

55 en 58. Te vereenigen onder den titel *Personeel en hulpinrichtingen van den* enzv.

56 en 57. Welk nut heeft het, de kosten van onderhoud, herstelling en verbetering, zóó te scheiden van die voor nieuwe werken, dat tusschen de beide posten geen overschrijving kan geschieden dan bij de wet? 't Zal telkens te laat zijn toestemming te vragen. De werken zullen daaronder lijden, tot schade voor den lande. Om een en ander

te voorkomen zal men elk der beide posten zoo hoog mogelijk begrooten.

Al het gewurm om door afscheidingen en specifikatiën, die toch lang vooruit en grosso modo moeten samengeflanst worden, van de zijde der wetgevende macht tegen overdaad te waken, zal steeds meer kwaad dan goed doen. De wetgever sta één ronde som toe voor alle *gewone* behoeften; (waaronder ook nieuwe werken van gewonen aard, b. v. nieuwe woningen voor ambtenaren, als het getal ambtenaren die krachtens organieke verordeningen vrij woning hebben vermeerderd wordt;) en vordere voor *buitengewone* werken afzonderlijke voordrachten tegen den tijd dat het bestuur den aanvang der uitvoering kan bepalen. (Verg. Aant. VI blz. 48.) Voorts vergunne men eensvooral overschrijving tusschen die ronde som voor werken en de onderafd. voor personeel en hulpmiddelen (55 en 58).

Doch men vordere dan tevens bij de uitgewerkte staten (het schema der door den Koning vast te stellen *artikelen*) de nodige afscheidingen, opdat de tegenover de begrooting te houden *rekening* alle kosten duidelijk voorstelle.

Van die afscheidingen werd een voorname hierboven genoemd (blz. 88). Er is nog een, waarop niet minder gelet moet worden: het afzonderlijk vermelden der werken die een deel uitmaken van de bezoldiging van het goevernements-personeel (*woningen voor ambtenaren*). Tusschen deze en de overige werken immers bestaat een degelijk onderscheid.

In zijn geheel derhalve komt ons plan voor de begrooting der burgerlijke openbare werken hierop neder:

Het personeel en materieel voor de Buitenbezittingen worden gebracht onder het in te stellen departement van dien naam.

Overigens worden de kosten verdeeld in twee onderafd.: *Personeel en hulpinrichtingen* en *Materieel*, met doorgaande vergunning van onderlinge overschrijving.

De onderafd. *Materieel* wordt door den Koning verdeeld

in artikelen, afzonderlijk aanwijzende *elke onderafd. ten behoeve waarvan openbare werken geraamd worden*, zoomede of die werken zijn «woningen voor ambtenaren» of andere.

Tusschen al die artikelen vergunt de Koning eensvooral overschrijving.

59. Bij de vorige in te voegen.

60. *Huishuurindemniteit* en *lokaalhuur* (de laatste tot uitoefening van dienst) zijn twee zaken die niet vermengd moeten. Zie bij 56 en 57.

Dat vergoedingen voor ontbrekende gebouwen onder afd. VI gebracht worden, strookt met haar aard. Het departement der openbare werken, belast met de zorg voor de gebouwen, moet weten of de gebouwen ontbreken, en kan ook het best het bedrag der in dat geval verschuldigde indemniteit beoordeelen. Tevens bevordert het bijeenvermelden der indemniteiten met de kosten der gebouwen een algemeen overzicht van het gewichtige, misschien nog nooit doordachte vraagstuk: of zulke vergoedingen boven verstrekking van gebouwen de voorkeur verdienen.

Maar waarom dan (blijkens de uitgewerkte staten) etlijke zulke indemniteiten onder andere onderafd. opgenomen? Omdat ze tot de kosten van die andere onderafd. behoren kan het motief niet zijn; want dan zouden ook de kosten der gebouwen, tot die andere onderafd. behorende, daar verhandeld moeten worden.

Het zooëven voorgestelde plan zou hierin regel brengen.

66. 70. 71. De inbegrepen posten voor teruggaven van ten onrechte betaalde belasting zijn in strijd met art. 20 komptw., volgens welk «het bedrag der teruggaven wordt gebragt in mindering van de gelijksoortige ontvangsten over het jaar waarin de teruggave heeft plaats gehad».

67. Deze post voor kosten van verpachtingen bestaat schier geheel uit kosten van een niet verpachte belasting (het hoofdgeld *a*). Het onderdeel *a* moet een afzonderlijke

onderafd. zijn. Evenzoo onderdeel *b*, doch dit vereenigd met 75.

72. Hier worden kosten uitgetrokken voor een belasting die men niet vermeldt onder de Middelen. Is die belasting op de troeboekvisscherij verpacht dan moet de post vereenigd met post *b* van 67.

73. De inbegrepen teruggaven «aan aannemers bij invoer van goederen ten dienste van het gouvernement» behoren niet hier, maar tot de onderafd. waarop die goederen voorkomen.

74. Afschrijving van *oninbare* schulden (geen kwijtschelding) behoort te geschieden bij wijze van aftrekking van de ontvangsten, waar op het binnenkomen der schulden moet gerekend zijn. Gerechtskosten daarentegen staan hier goed.

75. Zie 67.

79 *en volgende: afd. Departement van Oorlog.* Hier laat de wijze van voorstelling aan klaarheid veel te wenschen over. Reeds wanneer men in den titel van 80, 81, 83, 84 en 85 leest: *en andere kosten*, en daarna bij 88: *onder de voorgaande niet begrepen uitgaven*, (deze laatste ten bedrage van ruim 6 millioen!) doet de onklaarheid zich gevoelen.

Elke dienst, inrichting, of korps, moet een afzonderlijke onderafd. uitmaken, desnoods met doorgaande vergunning van overschrijving onderling.

Het volgende schema van onderafd. voor de geheele afd. schijnt wel als minimum gevorderd te mogen worden.

Het departement. (Dit wordt samengesteld door den kommandant en den Generalen Staf. Den staf van den G. G. naar 1 overbrengen.) *Administratie. Geneeskundige dienst. Gewestlijke en plaatslijke kommandementen. Wapen der infanterie. Wapen der kavalerie. Wapen der artillerie. Korps pupillen. Personeel der genie. Materieel der genie. Militaire kosten van korpsen, niet onmiddellijk tot het leger behorende. Expeditiën. Justitie. Onderwijs. Reiskosten in dienst. Verloven. Nonaktiviteitsgelden.* (Hieronder ook 93.) *Pensioenen. Spaarkas.*

Den U. S. nagaande vonden wij bij 79—94 geen post, wien niet naar zijn aard een van deze onderafd. kan worden aangewezen.

97, 98, 99, 100, 101. De lidwoorden in deze titels zijn meer dan overbodig.

100. Verstrekking van drinkwater aan schepen van bevriende mogendheden is ten onrechte onder kosten van haveninrichtingen gebracht. Deze en andere beleefdheden jegens bevriende mogendheden vereischen een afzonderlijke onderafdeeling.

102 en 103. Tot lof van de betrokken ministers moet gezegd worden, dat zij zich veel moeite gaven om in de verdeeling tusschen kolonie en moederland van de kosten der zeemacht orde te brengen. Is echter de zaak de moeite wel waard? Sedert de Nederlandsche wetgever ook de Indische begrooting vaststelt, zoodat geen van deze uitgaven zonder zijn voorweten of goedkeuring geschiedt, heeft het vraagstuk de oude beteekenis verloren. Komt het aan, gelijk uit den aard der getroffen regeling valt af te leiden, op een rechtvaardige bepaling van hetgeen de kolonie tot de kosten der Nederlandsche zeemacht bijdragen moet, dan blijft het beslotene verre beneden het ware peil. De kolonie is *minstens* aan het moederland schuldig al de kosten der zeemacht die door het moederland wordt aangehouden om aan de kolonie de nodige bescherming (vrede en veiligheid) te verschaffen. Natuurlijk zoolang het moederland dat gedeelte zijner zeemacht metterdaad voor 't vervullen van dezen eersten plicht jegens de kolonie gebruikt. De eenvoudigste en tevens een rechtvaardige regeling zou dus wezen: oprecht te berekenen, welke zeemacht Nederland zou aanhouden indien het de Oost niet bezat; en al het meerdere te brengen ten laste van de Oost. Welk deel van dat meerdere dan op het een of ander hoofdstuk der begrooting van N. I. of van Nederland zou moeten komen, hing dan eeniglijk van administratieve belangen af.

105. Hier als elders reizen in dienst niet in dezelfde onderafd. met reizen wegens verlof.

107—110. Civiel en militair te scheiden en over te brengen als boven gezegd. Zie blz. 78. — Pensioenen voor Europeanen niet in dezelfde onderafd. met die voor inlanders. Nonaktiviteitstraktementen, wachtgelden, onderstanden in afwachting van wederplaatsing, in één onderafd.; verloven in een ander, met inbegrip van de daaraan verbonden transportkosten.

Hoofdstuk I der Uitgaven.

N. Daar de beide hoofdstukken samen één geheel maken, moeten beide afdeelingen, en ook de onderafdeelingen waar van op beide hoofdstukken posten voorkomen, dezelfde titels dragen. Van dit voorschrift van orde en duidelijkheid is hier bij etlijke posten zonder noodzaak afgeweken. Zoo worden de kosten van *koffie*, *suiker* en *specerijen*, op hoofdstuk II drie zelfstandige onderafd., hier vereenigd in een onderafd. *Producten*; met bijvoeging nogwel van de kosten van *Bankatin* die ginds in de onderafd. *Mijnwezen* begrepen zijn, hoedanige onderafd. men ook hier aantreft. Dergelijke vermenging van ginds gescheiden zaken heeft plaats bij 15 en 36, onder den zelfbeschuldigenden titel van *verschillende* uitgaven, en bij 29 (geographische en hydrographische dienst). Overigens hebben wij hier aan te merken:

7. Met de rente over de staatsschuld van 10 millioen aan de Handelmaatschappij wordt ten onrechte de kolonie belast. Die rente wordt ook ten onrechte voorgesteld als deel der kosten van de goevernementsprodukten.

15. Met de kosten van het Japansch woordenboek wordt zonder den minsten grond de kolonie belast.

21. Strijdt met art. 20 komptw. Zie blz. 94.

25. Deze sluitpost, geheel eigen aan hoofdstuk I, zou beter staan aan 't slot, als afzonderlijke afdeeling.

54. Zonderlinge manier van begrooten tegenover de bekende uitkomsten van 1864.

58. Waartoe dient, ten behoeve van den minister van Koloniën, een krediet voor deze buitengewone soort van onvoorziene uitgaven? Verg. blz. 79. Hij heeft bij 11, 14, 18, 24, 27, 30 en 37, reeds tezamen over *f* 252000 te beschikken tot aanvulling van ontoereikende onderafdeelingen en voor opkomende behoeften. De vraag is uit de stukken niet toe te lichten.

Hoofdstuk II der Middelen.

0. Ons overzicht op blz. 5 verraadt oogenbliklijk het onlogische der indeeling. Let slechts op de titels der rubrieken. Rubriek *B* belooft u alle «inkomsten van onderscheiden aard» en toch vindt ge bij *E* weder «verschillende inkomsten»; *C* belooft alle ontvangsten wegens «cultures» en toch vindt ge pas bij *D* de opbrengst der «producten». De onderdeelen zien er niet fraaijer uit. 't Is een echte warboel.

Waartoe die vier rubrieken? Ik begrijp dat men bij *A* als vanouds de verpachtingen samenneemt, — ofschoon die sleur geenszins de kortste weg is naar een gezond stelsel in de zaken zelve. Ik begrijp dat men bij *F* en *G* de ontvangsten van Oorlog en Marine afzondert. (Van den contrapost *H* behoeft hier niet gesproken.) Maar met welk doel worden de inkomsten, niet begrepen onder *A*, *F* en *G*, nog weder onder vier hoofden, en wel zulke! verdeeld?

De rubrieken moeten òf alle weg, — in welk geval men van zelf acht zou geven op een betere volgorde, — òf anders ingericht.

Voor het laatste geven de tegenwoordige rubrieken *F* en *G* een goeden wenk. Evenals daar de ontvangsten van Oorlog en Marine, kunnen de ontvangsten van elk der overige departementen bijeengeplaatst, zonder daarom de vereischte specifikatie na te laten. *Aan elke afdeeling der uitgaven*

geve men een tegenhanger onder de Middelen. Tegen elke afdeeling der uitgaven staan inderdaad ontvangsten over. Zoo tegenover I, ontvangsten wegens verkoop van onbruikbaar mobilair; tegenover II, als voren, en beboetingen door de Rekenkamer; tegenover III, alle gerechtlijke boeten en konfiskatiën, en de belasting (genaamd «civiele proceskosten») op zekere processen bij de landraden en residentieraden op Java. De volgorde der middelen in elke afdeeling moet dan die der onderafdeelingen van de uitgaven zijn. Men gevoelt hoe de klare voorstelling van het beheer door zoodanige indeeling zou winnen. De moeite der omwerking is gering.

P. Een tweede algemeene aanmerking tegen dit hoofdstuk raakt de *benamingen* der middelen. Geen stelsel is daarin te ontdekken. Sommige benamingen zijn onduidelijk door kortheid, andere buitensporig lang, de meeste slordig, etlijke zelfs onjuist. De voorbeelden van een en ander vallen te zeer in 't oog om ze hier op te noemen. Blijkbaar vergat men doorgaans, dat men bezig was aan een *aanwijzing der middelen door de wet.*

Q. Opmerkingen omtrent bijzonderheden.

A. l. Verschillende middelen, gezamenlijk verpacht wordende. Een vreemde aanwijzing! Tegen de bedoeling der wet, die echter niet onweerspreeklijk blijkt, kan deze klasse vrij wat uitgebreid. Men zou althans het gewest of distrikt dienen te noemen, waar de wet die gezamenlijke verpachting toelaat. De vraag is ook, of dat gezamenlijk verpachten nog wel vereischt wordt, ja of het nog wel zoo geschiedt als hier geraamd.

Zijn onder deze benaming de middelen van *Siak* begrepen? Zie de opmerking over de troeboekvisscherij op blz. 95. Volgens Stb. 1865 n[r]. 100 is aldaar met Juli 1866 ook een zoutpacht ingevoerd, waarvan deze wet geen gewag maakt. — De vraag is niet zonder belang. Verpachte middelen, bij deze wet niet genoemd, zijn onwettig.

B. a. Zoomede ontvangsten ter zake van toezigt en andere

werkelijk bewezen diensten. Natuurlijk hoort er bij: *bij de tolkantoren.*

Beter zou het zijn, deze ontvangsten en de pakhuishuur voor geëntreposeerde goederen, vereenigd, te scheiden van de in- en uitgaande rechten.

B. b en *c.* Deze bijzondere belastingen op tabak kunnen vereenigd.

B. h. «Eigendommen *en* vastigheden»? Men bedoelt waarschijnlijk eigendom van vastigheden. «Overschrijving van vaste goederen» zou de ware titel zijn.

B. i. Blijkens art. 33 in Stb. 1829 nr. 111 wordt niet zonder uitzondering 5% geheven.

B. n. Te vereenigen met *E. p.*

C. a. De belasting op het bedrijf moet niet met de landrente vermengd. Zie blz. 91.

C. d. Te vereenigen met *D. f.*

D. a. b. c. g. i. Is het wel nodig, de hierin begrepen vergoedingen door transportaannemers als ontvangsten te behandelen? Zulke vergoedingen maken een deel uit van de met hen gesloten kontrakten, wier gezamenlijk gevolg de kosten der produkten bepaalt. Het schijnt dus voldoende, onder uitgaven te brengen hetgeen per slot aan de aannemers betaald wordt.

D. i. De verstrekkingen aan de mijnwerkers op Banka behoren onder *D. g.*

D. k. Hier *Opium*, onder uitgaven *Amfioen:* men dient één benaming te kiezen. — Het bedrag moet te eer met de pachtsom vereenigd, omdat de afzonderlijke vermelding tot het verkeerde besluit leidt dat het goevernement bij wijze van handelsoperatie opium verkoopt.

D. l. Verschillende goederen. Zonderlinge aanwijzing, door niets toegelicht. «Afgekeurde en overtollige goederen» worden niet bedoeld, want die komen bij *E, h,* voor. Welke dan? De wet kan toch niet maar zoo in 't algemeen den verkoop van alle goederen toestaan.

E. a. Het stoomvaartuig Bogor is een middel van gemeenschap, door het goevernement verstrekt en onderhouden. Zijn plaats is dus niet hier, maar bij de groep waartoe de posterijen en dergelijke inrichtingen behoren.

E. b. De titel is blijkens de toelichting onjuist, te meer omdat de benaming *Waterleidingen* in de ambtstaal een bijzondere beteekenis heeft.

E. c. Verkoop en verhuur van *gronden* en verkoop en verhuur van *huizen* zijn zeer ongelijksoortige zaken, die niet vermengd mogen worden.

E. g. Kon deze post niet gevoeglijk hier vervallen en afgetrokken van de zoogenaamde koffiepercenten der Preanger regenten, waarmede de bedoelde kosten (die óók uitsluitend de koffie betreffen) verrekend worden?

E. h. Men bedoelt en had moeten zeggen: van het civiel departement. Verg. *F* en *G*.

E. i. Voor welke pensioenen? Dat moet de titel zeggen.

E. q. «Alle *andere* ontvangsten», en dan nog «*niet tot de vorengenoemde behoorende*»? Ook van de taalfout gezuiverd blijft de titel onjuist, blijkens de onmiddellijk volgende rubrieken *F* en *G*.

Het groote nut van dezen afzonderlijken memoriepost, beschouwd uit het oogpunt der bijgevoegde toelichting, wordt niet ingezien. De meeste toevallige baten kunnen een eigen plaats vinden onder de vorige of volgende posten. De overige konden zeer wel met de opbrengst van afgekeurde en overtollige goederen onder een passenden titel vereenigd.

Maar daarenboven komt een post «*andere* ontvangsten», zonder bepaling van soort, niet te pas in een wet die de te bezigen middelen aanwijst.

F en *G*. De omschrijving van deze ontvangsten moest evenals die van de overige bij den ramingstaat zijn opgenomen, in stede van bij de M. v. T. die niet tot de vastgestelde wet behoort.

G. g. Alweer «*verschillende* zaken».

Hoofdstuk I der Middelen.

R. Onze opmerkingen hieromtrent zijn zonder aanduiding uit de bovenstaande af te leiden.

AANTEEKENINGEN

OVER

KOLONIALE ONDERWERPEN,

DOOR

E. DE WAAL.

XI.

DE DEPARTEMENTEN VAN ALGEMEEN BESTUUR IN NEDERLANDSCH INDIE.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1867.

INHOUD.

Wat het regeeringsreglement voorschrijft. Blz **103**.

Een zeer hervormingsgezind denkbeeld uit de Tweede Kamer en het gevoelen van den schrijver daarover. **104**.

Bevoegdheid der hoofden van departementen, in verband met de bestemming der Algemeene Sekretarie. **107—124**. [Het voorgevallene ter gelegenheid van de Indische begrooting voor 1867. **107**. De ordonnantie van 15 Dec. 1866. **113**. Toelichtingen en opmerkingen. **114**.]

De verdeeling der takken van algemeen burgerlijk bestuur onder de departementen. **125—166**. [Toestand vóór de begrooting voor 1867. **125**. Het plan van die begrooting en zijn parlementaire geschiedenis. **129**. Het koninklijk besluit van 21 Sept. 1866. **141**. Het voorgestelde departement van Justitie. **143**. De ingevoerde organisatie beoordeeld en een andere voorgedragen. **154**.]

XI

DE DEPARTEMENTEN VAN ALGEMEEN BESTUUR IN NEDERLANDSCH INDIE.

---

30 Juni 1867.

Een tweede reeks onzer opmerkingen naar aanleiding van de Indische begrooting voor 1867 (zie vorig nummer blz. 53) betreft eenige *daden of ideeën van bestuur*, uit die begrooting blijkende of bij gelegenheid van die begrooting ter spraak gekomen.

Strenge rangschikking schijnt geen vereischte. Etlijke onderwerpen van de bedoelde soort zijn trouwens reeds in vroegere Aanteekeningen behandeld. Ik stel mij evenwel voor, (zonder verbintenis,) voorshands inzonderheid acht te geven op de *uitgaven*: dit woord weder verstaande in den zin van Aant. VII blz. 154 en volgg., dus na uitscheiding van de speciale kosten der inkomsten.

Hiermede is de keus van het tegenwoordig onderwerp genoeg opgehelderd.

Wij lezen eerst het regeeringsreglement.

De naam *departement* wordt er alleen gegeven aan de afdeelingen van het *burgerlijk* algemeen bestuur. Art. 64

namelijk zegt: «De verschillende takken van het algemeen burgerlijk bestuur worden, onder de bevelen en het oppertoezigt van den G. G., beheerd door directeuren, wier getal, werkkring en bevoegdheid worden bepaald door den Koning.» Daarop art. 65: «De hoofden der aldus ingestelde departementen van algemeen bestuur vereenigen zich tot een Raad van Directeuren, telkens wanneer de G. G. hunne zamenwerking beveelt.» Van het algemeen beheer der land- en zeemacht vinden we slechts (art. 41 en 42), dat de G. G. opperbevelhebber is, wat de laatste aangaat «behoudens hare administratieve betrekkingen tot het Departement van Marine». Intusschen heeft de taal der administratie, wier gezag de steller van het reg.regl. ergens inroept, steeds, ook na het reg.regl., een militair en een marine-*departement* in Indië gekend.

De *benoeming* van de hoofden der burgerlijke departementen geschiedt volgens art. 49 door den G. G.; die der bevelhebbers van de land- en zeemacht is bij het regl. in 't midden gelaten (want art. 49 spreekt uitsluitend van ambtenaren); krachtens andere voorschriften geschiedt zij door den Koning.

De verhouding tot den *Raad van Indië* wordt door het regl. aangewezen in twee tempo's. Luidens al. 4 van art. 7 «kan de G. G., in bijzondere gevallen, ambtenaren, alsmede officieren der zee- of landmagt, gelasten de vergaderingen van den Raad bij te wonen tot het geven van mondelinge inlichtingen». Luidens art. 34 «zijn alle collegiën en landsdienaren, geene uitgezonderd, verpligt aan den Raad, op zijne aanvrage, inlichtingen te geven omtrent de feiten, wier kennis vereischt wordt voor de adviezen, door den G. G. van den Raad gevraagd».

Het meest hervormingsgezinde denkbeeld, uit de begrootingstukken op te teekenen, is dat van «eenige leden» in

't V. V., die meenden dat «een aanmerkelijke tred op den weg van vereenvoudiging en bezuiniging zou worden gedaan, indien de Raad van Indië uit de directeuren wierd zamengesteld, of, zoo men het liever anders wil uitdrukken, indien elk lid van den Raad van Indië aan het hoofd stond van een departement van algemeen bestuur». (De militaire departementen niet uitgesloten.) «Tegen de wijziging, bij het volgen van dit denkbeeld in het reg. regl. te brengen, zouden deze leden niet opzien.»

De minister Mijer keurde het ondubbelzinnig af.

Gelijk men weet werd hetzelfde plan bij het eerste onderzoek van het reg.regl., «in al de afdeelingen ernstig» overwogen, slechts door «eenige leden» aangeprezen, en vond het bij het tweede onderzoek «geen verdedigers».

In het oog der kritiek doet minderheid of meerderheid weinig ter zake. Wat echter veel ter zake doet, is het gemis van een geformuleerd voorstel in verband met het reg.regl. Welke artikelen wil men veranderd en hoe? Wie het regl. doorleest zal de strekking dezer vraag bevroeden. Een omstandig toegelicht ontwerp is hier onontbeerlijk voor vruchtbare gedachtenwisseling.

Mij komt de zaak in alle geval van latere zorg voor. De hoofden der meeste departementen zullen het nog een geruimen tijd te volhandig hebben onder den druk der komptabiliteitwet en met het beramen van hoognodige organisatiën, dan dat iets goeds verwacht zou mogen worden van een regeling, die hun boven den arbeid van het eigen departement het uitbrengen van advies over de moeilijkste aangelegenheden van andere opdroeg. Ik zal er dan ook niet over uitweiden.

Evenmin zou 't de moeite lonen, thans breedvoerig aan te tonen waarom de regeling in het reg.regl., afgescheiden van de vorige kwestie, niet is wat zij wezen moest. Doch wie dit beweert dient minstens kortlijk aan te geven, hoe

zij naar zijn meening had moeten zijn. Naar de mijne had het reg.regl., in zijn stelsel:

a. in plaats van art. 64 en 65 moeten bepalen:

«Het algemeen bestuur onder den G. G. wordt verdeeld in departementen, wier hoofden den titel voeren van Direkteur Generaal. Dien titel voeren ook de door den Koning benoemde bevelhebbers der land- en zeemacht als hoofden der departementen van Oorlog en Marine. Overigens wordt het getal, de benaming en de taak der departementen door den Koning vastgesteld.»

b. bij de omschrijving van de verhouding tot den Raad van Indië moeten opnemen, dat de Raad, wanneer hij bedenkingen heeft tegen voorstellen van een Direkteur Generaal, niet adviseert zonder den voorsteller, of wie hem vervangt, op de bedenkingen schriftlijk of mondeling te hebben gehoord.

Een enkel woord ter toelichting. — De titel van Direkteur Generaal strookt veel beter met het karakter van het ambt dan die van Direkteur, welke ook aan ondergeschikte ambtenaren gegeven en niet overal voegzaam te vervangen is. — Art. 65 kan gemist: ook zonder dat is de G. G bevoegd, samenwerking van hoofden van departementen te bevelen. — Bij *b* wordt een uitbreiding van de artt. 7 en 34 voorgesteld. Ik treed echter niet in een beoordeeling van hun overigen inhoud.

Van aktueel belang daarentegen zijn drie andere punten, bij de begrootingsdebatten ter spraak gekomen:

1°. de regeling van de *bevoegdheid* (het machtskarakter) der hoofden van departementen;

2°. in nauw verband daarmede, de bestemming der *Algemeene Sekretarie;*

3°. de *verdeeling der takken van algemeen burgerlijk bestuur* onder de departementen.

Met deze zullen we ons dieper inlaten.

Omtrent de *bevoegdheid*kwestie, en meteen omtrent de verhouding tot de *Algemeene Sekretarie* viel het volgende voor.

De M. v. T. verzekerde, dat de komptabiliteitwet en «de hervormingen welke voor N. I. zijn vastgesteld of voorbereid» wel «grooten invloed» zouden «uitoefenen op de regeling en indeeling der Indische diensttakken en op het belang van den werkkring der directeuren», doch «zonder eenigerlei inbreuk te maken op de bevoegdheid der onderscheidene autoriteiten, gelijk het reg.regl. die heeft afgebakend».

Luidens het V. V. werd «in eene der afdeelingen algemeen» gevraagd, of aan «de nieuwe directeuren» «eenige zelfstandigheid van handelen zal worden gegeven, zoodat zij ook uit een ander dan het finantieel oogpunt, meer dan tot nu toe verantwoordelijk zullen zijn». Men zou dit wenschlijk achten, vermits tot den «verbazenden omslag», waardoor «naar de getuigenis van mannen, door langdurig verblijf in N. I. met het raderwerk van het bestuur aldaar vertrouwd geworden, de behandeling der zaken in die gewesten zich kenmerkt», «veel bijdroeg, dat de Algemeene Secretarie de spil is waarop alles draait en dat de tegenwoordige directeuren en andere hoofdambtenaren geenerlei zelfstan digheid bezitten, niets op eigen gezag wagen te beslissen. Het militaire departement b. v. is niet veel meer dan een trechter tot het brengen der voorkomende zaken bij de Algemeene Secretarie.» «Er bestond reden om te vreezen,» dat het zoo blijven zou, «al ware het slechts omdat de geldsommen op hoofdstuk II voor de ambtenaren ter A. S. uitgetrokken, geenerlei vermindering» hadden ondergaan.

De minister antwoordde, dat de komptw. in «de toekomstige bevoegdheid der directeuren» «over het algemeen geene verandering heeft gebragt. Alleen hunne comptabele verantwoordelijkheid zal toenemen, maar overigens zullen zij het standpunt blijven innemen, dat door het reg.regl.

is afgebakend. Ware het anders, de magt van den G. G. en zijne verantwoordelijkheid zouden verkort, en ook de verhouding der directeuren tot den Raad van N. I. zou verbroken worden.» En aangaande de Algemeene Sekretarie: «Het voornemen bestaat om, bij de mededeeling van 's Konings beslissing omtrent de reorganisatie der departementen van algemeen bestuur, den G. G. uit te noodigen tot een opzettelijk onderzoek, in hoever de inrigting der Algemeene Secretarie ten gevolge der reorganisatie van de departementen voor vereenvoudiging vatbaar zij.»

Nu gevoelde men zich «in eene der afdeelingen», meldt het Eindverslag, «tot eene andere aanmerking genoopt». Er was gesproken van «de verantwoordelijkheid der directeuren». «Dat adjectivum *verantwoordelijk* zou, in verband met den titel van hoofd van een departement van algemeen bestuur, die allengs ook voor de directeuren in zwang komt, aan iets kunnen doen denken, wat naar ministeriele verantwoordelijkheid zweemt, en daartegen meende men te moeten waarschuwen; te meer nog omdat dat denkbeeld in den geest van onzen tijd en misschien ook in de bedoeling van eenigen ligt. Zeer noodlottig zou het zijn, indien het begrip eener politieke of zedelijke verantwoordelijkheid der directeuren, zoo als men die in Europesche constitutionele Staten voor de ministers kent, in Indie wortel schoot. Niet alleen zou het gezag van den Opperlandvoogd, 's Konings vertegenwoordiger, daardoor onberekenbaar veel lijden, maar ook de Raad van Indie, zoo hij al geen geheel overbodig ligchaam wierd, zou tot het nemen van eene andere stelling gedwongen worden, dan in de voorschriften en bedoeling van het Indisch reg. regl. ligt.»

De minister verwees hierop naar zijn vorig antwoord en voegde er bij: «In de uitdrukking 'hoofden van departementen van algemeen bestuur' wordt ten onregte iets gevonden dat allengs in zwang komt. Men zal zich toch ge-

lieven te herinneren, dat de directeuren reeds in art. 65 reg. regl. onder die benaming werden vermeld.»

Toch bleven sommige leden der Tweede Kamer òf het ergste òf minstens een adder in 't gras vermoeden. «Wat beteekent», vroeg de heer J. K. van Goltstein (27 Aug.), «de oprigting van die verschillende departementen van bestuur? Die oprigting wordt toch in geenen deele geregtvaardigd door het reg.regl. Dat kent alleen als hoofd van het bestuur den G. G., omgeven van den Raad van Indie, waaronder geplaatst zijn bewindvoerders en regenten: dus eene ware type van eene autokratische Regering, waarbij het oppergezag krachtig is vastgesteld, hetwelk afdaalt tot de minste beambten, die slechts geroepen zijn de bevelen van het opperbestuur uit te voeren. Wat gebeurt er nu? Nu worden er directeuren bij de verschillende departementen van bestuur aangesteld. Zij worden genoemd verantwoordelijke ordonnateurs. Zij zijn gebonden aan de begrooting, maar regelen verder de uitgaven naar het verlangen der geadministreerden. De invloed van het volk op het bestuur wordt daardoor gevestigd. En zoo heeft er voorbereiding plaats van hetgeen waarnaar het vorige bewind streefde: de voorbereiding tot een onafhankelijk bestaan van de kolonie.» — De heer Rochussen (30 Aug.) legde zijn gewaarwordingen bloot door zekeren nadruk te hechten aan de benaming «*directien* of *takken*», en daarop te laten volgen: «men noemt ze nu departementen van algemeen bestuur». (In dezelfde rede staat: «dat departement, zoo als men het thans noemt».)

Niet in dien geest sprak in de Eerste Kamer de heer van Twist. Meenende «dat het eenig nut zou kunnen hebben dat onderwerp thans te bespreken, omdat de werkkring der directeuren op nieuw door den Koning moet worden geregeld,» zette hij zijn denkbeelden aldus uiteen (14 Sept.):

«Er staan bij dit vraagstuk twee stelsels tegenover elkander. Het eene is, alles zooveel mogelijk te concentreren in den

G. G.; het andere, zooveel mogelijk over te laten aan de directeuren, dezen zelfstandig te laten handelen en den G. G. zooveel doenlijk te ontlasten. Ik ben een voorstander van dit laatste stelsel, en ik meen bespeurd te hebben, dat de minister een voorstander is van het eerste. De zaak is van uitnemend gewigt, omdat zij invloed heeft op den geheelen gang van het bestuur.

«De loop van zaken is deze. De G. G. ontvangt dagelijks eene zeer groote menigte stukken, voorstellen, adressen, pakken, trommels, enz., waaraan ik nu nog somtijds met schrik terugdenk. De G. G. moet dat alles doorwroeten en op alles beschikken. Intusschen, een G. G. is een mensch als een ander en zijne werkkracht heeft hare grenzen. Wat is er het gevolg van? Dat aan een tal van zaken van betrekkelijk minder gewigt dikwijls niet de aandacht wordt gewijd die zij zouden verdienen, omdat het niet mogelijk is. De daartoe betrekkelijke stukken worden vlugtig doorgeloopen, en wanneer daarbij geen gewigtige bedenkingen zich opdoen, besluit de G. G. conform het voorstel of advies.

«En wat is nu het verdere gevolg? Dat, als de G. G. beslist heeft, hij verantwoordelijk is voor die beslissing, en de directeuren van de verantwoordelijkheid daarvoor zijn ontheven. Men heeft een waarborg willen hebben voor goede beslissingen; maar ik geloof dat, wel bezien, die waarborg niets zal blijken te zijn dan een *schijn*waarborg. Ligt het niet inderdaad in de menschelijke natuur, dat als men zich bedenkt wanneer men slechts heeft te adviseren, men zich tweemaal bedenkt als men op eigen verantwoordelijkheid moet handelen? Daarom ligt inderdaad meer waarborg in zelfstandige handeling der hoofden van departementen in zaken van betrekkelijk minder gewigt, dan in de beslissing van den G. G., die toch alles niet behoorlijk kan nagaan.

«Ik heb nog een grond voor mijn stelsel. Worden een

aantal zaken van betrekkelijk gering gewigt aan de directeuren overgelaten, dan wordt de G. G. daarvan ontlast, wordt hem meer tijd gelaten voor de groote belangen, waarvan de regeling en verzorging alleen van den G. G. mag uitgaan.

«De Minister, meen ik, vindt vooral dáárom bezwaren tegen de uitbreiding van den werkkring der directeuren, omdat hij meent dat daardoor te kort zou worden gedaan aan het voorschrift van art. 64 reg.regl., dat zij werken onder de bevelen en het oppertoezigt van den G. G. Maar ik verlang niets dat strijdig is met art. 64; ik verlang volstrekt niet wat in het Eindverslag der Tw. K. is genoemd eene politieke of zedelijke verantwoordelijkheid der directeuren, zoo als men die in Europesche constitutionele Staten voor de Ministers kent. Die verantwoordelijkheid is in de constitutionele Staten het gevolg van het beginsel: de Koning is onschendbaar, de Ministers zijn verantwoordelijk. Maar de G. G. is niet onschendbaar, maar verantwoordelijk aan den Koning. Mijn stelsel sluit niet in het allerminst uit, dat de G. G. èn algemeene instructien èn bijzondere bevelen geve; het neemt dus niets weg van dat oppertoezigt van den G. G. waarvan art. 64 spreekt. Het komt in 't kort eenvoudig hierop neder. De directeuren hebben nu reeds binnen zekere grenzen een zelfstandigen werkkring. Ik zou wenschen dien werkkring uit te breiden zoover maar eenigzins bestaanbaar is.

«Wat ik daar zeide brengt mij tot een ander punt, dat daarmede in verband staat en dat ook in de stukken is behandeld, namelijk de Algemeene Secretarie. Die Algemeene Secretarie is altijd en voor velen een steen des aanstoots geweest, vooral voor de hoofden der departementen van algemeen bestuur. Waarom? Voorstellen van eenig belang, van die hoofden en bij den G. G. komende, worden in den regel vooraf door ambtenaren van de A. S. onderzocht, aan de bestaande verordeningen getoetst, enz. Het gevolg is, dat dikwijls vragen worden gedaan en

bedenkingen worden gemaakt, die, wanneer de G. G. zich daarmede vereenigt, ter beantwoording of oplossing aan de hoofden der departementen worden medegedeeld. Maar het blijven dan toch altijd vragen en bedenkingen, uitgegaan van een adjunct-secretaris of een referendaris, misschien zelfs wel eens van een commies! En dat is dikwijls voor hoofden van departementen niet aangenaam. Van daar wel eens de vraag: waarom moet ook alles die A. S. passeren? Maar wat daarvan zij, zeker is het dat niet alleen de Algemeene Secretarie niet kan worden gemist, maar ook dat daarvoor niet alleen een vrij aanzienlijk aantal, maar ook zeer bekwame ambtenaren zullen worden gevorderd. De Algemeene Secretarie bevat de bureaux van den G. G. Maar ik meen evenwel, dat er vermindering in zal kunnen worden gebragt, indien men in het stelsel, dat ik daar zooeven aanprees, aan de directeuren meer zelfstandigheid toekende. En dat laat zich begrijpen. Wanneer de directeuren meer zelfstandig zullen beslissen, zullen er minder voorstellen en adviezen bij den G. G. komen, zal de G. G. minder behoeven te disponeren, zullen er minder dispositien ter A. S. behoeven te worden uitgewerkt en minder stukken behoeven te worden geëxpedieerd enz.; in één woord, men zal zich kunnen helpen met een veel minder getal ambtenaren. In dien zin geloof ik, dat in het door mij voorgestane stelsel de Algemeene Secretarie, wat het getal ambtenaren betreft, belangrijk zal kunnen worden verminderd.»

De Minister antwoordde (15 Sept.), geenszins gestemd te zijn tegen het stelsel van vereenvoudiging der taak van den G. G., door den heer van Twist aangeprezen en onder diens bestuur reeds in menig opzicht ten uitvoer gelegd. Hij zou de geuite beschouwingen «gaarne in ernstige overweging nemen». Ook hem scheen de Algemeene Sekretarie «voor vereenvoudiging vatbaar».

Zoo ver de parlementaire geschiedenis. Van hetgeen de

regeering daarna ter zake verrichtte is alleen openbaar geworden de Indische ordonnantie van 15 Dec. 1866, Stbl. n^r. 149, waar wij lezen:

Art. 1. «De hoofden van de departementen van algemeen bestuur zijn, als gedelegeerden van den G. G. en ordonnateurs, belast met het aangaan van schulden en de beoordeeling en verevening van vorderingen ten laste van den lande, alsmede de betaalbaarstelling daarvan.»

Art. 4. «Zij zorgen, behoudens het bepaalde bij art. 27 der wet van 23 April 1864, dat de uitgaven blijven binnen de grenzen bij de begrootingswet voor elk artikel gesteld, en zijn verantwoordelijk voor elke overschrijding daarvan, in zoover die verantwoordelijkheid niet door anderen moet gedragen worden.»

Art. 15. «Bij of zoodra mogelijk na de afkondiging door den G. G. van de wet of wetten, houdende de begrooting van N. I., worden de op de begrooting gebragte sommen, met uitzondering van die voor onvoorziene uitgaven, bij afzonderlijk gouvernementsbesluit ter beschikking gesteld van de Direkteuren van de departementen van algemeen bestuur. Zij beschikken daarop, zooveel betreft de uitgaven die zich gronden op algemeene verordeningen of reglementen, op door de bevoegde magt goedgekeurde overeenkomsten, en op bijzondere gouvernementsbesluiten. Voor het doen van andere uitgaven wordt door hen de voorafgaande magtiging of wel de goedkeuring gevraagd van den G. G. Het vragen van goedkeuring heeft plaats als de tijd of de omstandigheden het vragen van de voorafgaande magtiging niet toelaten, dan wel als het betreft sommen waarvan het bedrag te gering is voor afzonderlijke behandeling. Op de uitgaven in de laatste kategorie vallende wordt goedkeuring gevraagd bij maandstaat.»

't Schijnt niet overbodig nog aan te teekenen, dat deze ordonnantie zwijgt van koninklijke machtiging of goedkeuring; maar dat er «gelet» wordt op art. 20 reg.regl.,

waar «inachtneming van 's Konings bevelen» een der voorwaarden is.

Het meegedeelde geeft mij aanleiding tot eenige toelichtingen en opmerkingen.

Nopens het eerste vraagstuk zullen deze zich bepalen bij de burgerlijke departementen; de toepassing der te verkrijgen slotsommen op Oorlog en Marine springt in 't oog.

De instruktie voor de Direkteuren (Stb. 1827 nr. 19), gewijzigd overeenkomstig het koninklijk besluit van 6 Feb. 1855 (Ind. Stb. nr. 25), omschrijft hun *bevoegdheid* als volgt.

Art. 12. Zij «moeten zorgen, dat de onderscheidene deelen van het bestuur eenen geregelden loop hebben. Tot dat einde kunnen zij eene gestadige en onmiddellijke briefwisseling onderhouden met de Gouverneurs, Residenten en alle besturende collegiën en ambtenaren, en aan dezelve de noodige bevelen geven, welke bevelen moeten worden opgevolgd.» Het laatste is veranderd bij art. 15 der instruktie voor de gewestlijke besturen (Stb. 1859 nr. 102, verg. ook Stb. 1861 Lr. 44), volgens welk deze «bevoegd» zijn, «indien zich» tegen de «aanschrijvingen» van «de directeuren der departementen van algemeen burgerlijk bestuur» «bedenkingen verzetten, op eigen verantwoordelijkheid de uitvoering of werking dier aanschrijvingen te schorsen, mits onverwijld daarvan aan den betrokken directeur kennis gevende onder mededeeling van redenen.»

Art. 13. Zij «mogen in het geven hunner bevelen niet afwijken van de bestaande of nader te maken bepalingen en verordeningen.»

Art. 16 en 17. Zij «hebben het regt, ja zijn verpligt, om, daarvoor redenen vindende, voorstellen te doen» «tot vermeerdering van 's Lands inkomsten en vermindering van 's Lands uitgaven», «tot het veranderen, wijzigen of vermeerderen van wettelijke bepalingen, het leggen of afschaffen

van belastingen of het verhoogen derzelve, en diergelijke».

De instruktie regelt dus de bevoegdheid der Direkteuren slechts wat het initiatief tot verbetering der van hogerhand uitgegane verordeningen en wat hun verhouding jegens de gewestlijke besturen betreft; verder vertrouwt zij die regeling aan de «bepalingen en verordeningen» omtrent elk onderwerp. Van die «bepalingen en verordeningen» hangt de mate hunner zelfstandigheid af.

Nu is het overbekend, dat in het tijdperk der vaststelling van de instruktie, en nog lang daarna, de zelfstandigheid der Direkteuren zeer gering was. Het stelsel: «alles zooveel mogelijk te concentreren in den G. G.», heerschte met volle kracht. Mochten zij al, trouwens op gelijken voet als een aantal ondergeschikte autoriteiten, hun klerken en mindere bedienden benoemen en ontslaan, — welk recht daarenboven telkens weder beperkt werd, — uitgaven buiten de betaalbaarstelling van door de regeering bepaalde sommen konden zij niet doen zonder speciale machtiging of, waar het bedrag beneden zeker peil bleef, goedkeuring. Zelfs moest volgens het reglement van 1829 op de uitbesteedingen, een sprekend voorbeeld, niet alleen iedere uitbesteeding krachtens speciale machtiging of onder nadere goedkeuring van de regeering geschieden, (ofschoon hetzelfde reglement eensvooral beval dat in alle daarbij vermelde diensten, «indien zulks slechts eenigzins uitvoerlijk is, niet anders zal mogen worden voorzien» dan bij uitbesteeding, en ofschoon hetzelfde reglement de wijze van uitbesteeding tot in de minste bijzonderheden voorschreef,) maar ook ieder kontrakt, overeenkomstig de goedgekeurde uitbesteeding gesloten, nog weder aan de regeering ter goedkeuring aangeboden worden. En zoo was het met verscheidene handelingen.

Het is evenzeer bekend, dat de G. G. van Twist er veel werk van maakte om deze centralisatie te temperen; dat hij omtrent menig onderwerp de beschikking, die volgens

de «bepalingen en verordeningen» door het hoofd des bestuurs genomen moest worden, aan de Direkteuren overliet.

Minder bekend echter schijnt het, — althans bij de voormelde diskussie scheen men dit te vergeten, — dat de G. G. van Twist zoodoende geen «nieuwigheid» bedreef. Hij ging buiten kijf op dien weg verder dan zijn voorgangers; doch zijn voorgangers betraden reeds dien weg. Ik zal de bewijzen, waaronder merkwaardige, niet optellen. Alleen, met terugzicht op de diskussie, een paar uit het bestuur van den G. G. Rochussen.

Het was de G. G. Rochussen, die bij besluit van Febr. 1846 (Stb. nr. 6) de zooeven aangehaalde bepaling, dat kontrakten, krachtens door de regeering goedgekeurde uitbesteedingen gesloten, nog nadere goedkeuring door de regeering vereischten, introk, en daarvoor in plaats stelde, dat na de goedkeuring der uitbesteeding het aangaan der kontrakten zou zijn overgelaten aan den betrokken Direkteur, die, let wel, «jegens het Gouvernement *verantwoordelijk*» werd verklaard «ter zake van de overeenstemming» der kontrakten met de goedgekeurde uitbesteeding, «alsmede ter zake van den vorm der acten». Om die verantwoordelijkheid te doen werken, werd bepaald dat de Direkteur een exemplaar der kontrakten met het procesverbaal der goedgekeurde uitbesteeding zou zenden aan de Algemeene Rekenkamer, en dat deze van «afwijkingen of gebreken in den vorm» bericht zou geven aan de regeering.

Het was de G. G. Rochussen, die bij besluit van Sept. 1846 (Stb. nr. 28), met wijziging weder van het bedoelde en van een ander reglement van 1829, «het verleenen van goedkeuring op uitbesteedingen van 's lands werken, waarvan de uitvoering door het Gouvernement is geautoriseerd, en de plannen en begrootingen van kosten zijn goedgekeurd,» dus tevens het sluiten der kontrakten dientengevolge, aan den betrokken Direkteur overliet, «mits de gearresteerde begrootingen van kosten niet worden overschreden».

Wellicht brengt hier iemand in 't midden: die daden dagteekenden van het begin van zijn bestuur; stuitte hij later zelf niet op het bedenklijke van zulke machtsoverdrachten? Ik geloof, met alle bescheidenheid, het staken van deze partieele vereenvoudigingen aan twee andere oorzaken te mogen toeschrijven: aan een later opgevat voornemen tot algemeene herziening der financieele verordeningen, en nog later, aan de meening dat zoodanige herziening zou stroken met de nieuwe Grondwet, mits *na* de vaststelling der door haar verlangde koloniale wetten.

De G. G. van Twist, 't werd reeds elders gezegd, zag noch in de Grondwet bezwaar om bestaande verordeningen te verbeteren, noch daarbuiten reden om gedeelten van verordeningen niet te verbeteren in afwachting van algemeene herziening. Daaraan is die reeks van vereenvoudigingen te danken, welke zijn regeering terstond kenmerkten. Telkens wanneer men onder de dagelijksche behandeling der zaken een overtollige bemoeinis van het hoofd des bestuurs tegenkwam, werd zij afgesneden, zonder te vragen of 't geval op zich zelf daartoe beduidend genoeg was. Over 't algemeen dan ook waren de destijds genomen maatregelen tot uitbreiding van de bevoegdheid der Direkteuren niet van ingrijpenden aard. In karakter stemden zij met de vorige overeen. Wie zich daarvan door een wandeling in de dreven van het Staatsblad wil vergewissen, zal drie kategorieën ontmoeten: uitbreiding van de macht tot aanstelling van mindere beambten (*); uitbreiding van de macht tot kleine uitgaven, en tot andere handelingen, onder nadere goedkeuring (†); overdracht van de toepassing van verscheidene personeele verordeningen (§).

Het motief werd weldra duidelijk aan de officieele wereld verkondigd. «Overwegende», leest men in Stb. 1851 n^r. 49,

(*) Stb. 1851 n^r. 48; 1852 n^r. 65.
(†) 1852 n^{rs}. 4^a, 14, 25, 62, 77.
(§) 1851 n^{rs}. 49, 56, 77; 1852 n^r. 16; 1853 n^{rs}. 13 en 76.

«dat het gebruikelijk is aan de ambtenaren die van verlof uit Nederland terugkeeren en niet aanstonds na de verstrijking van hun verlof weder geplaatst kunnen worden, een wachtgeld toe te kennen ten bedrage»....., «en dat die toekenning, welke thans geschiedt door den G. G., gevoegelijk overgelaten kan worden aan den Direkteur Generaal van Financiën, daar deze, voor het geval dat het de bedoeling mogt zijn om aan eenig van verlof terugkeerend ambtenaar geen wachtgeld te verleenen, daarvan tijdig van wege den G. G. kan worden verwittigd». En in Stb. 1851 n^r. 56: «Overwegende, dat bij het bestaan van bepalingen, welke duidelijk aanwijzen de gevallen waarin vrij transport naar Nederland genoten wordt, en van bepalingen welke omschrijven wat onder vrij transport wordt begrepen, het onnoodig is den tegenwoordigen regel te behouden, volgens welken in diezelfde gevallen het vrij transport telkens aan den G. G. gevraagd en door hem verleend en daarna op de krachtens de verleening aangegane kontrakten zijne goedkeuring gegeven wordt».

Intusschen mag niet verzwegen, dat deze laatste soort van machtsoverdracht, dus ook de besluiten van 1846, hoe doeltreffend op zich zelve, uit het oogpunt van financieele wetgeving beschouwd aan een organisch gebrek leden. Want de geldelijke aanspraaklijkheid der Direkteuren stond nergens ontwijfelbaar geschreven. Wel bezigden sommige goevernementsbeschikkingen, waaronder openbare, omtrent de Direkteuren den term «verantwoordelijk»: zie het eerstvermelde besluit van 1846; maar moest die iets meer beduiden dan de zedelijke verantwoordelijkheid die zich oplost in goedkeuring of berisping? Zoo vindt men in het bij dat besluit aangehaalde Stb. 1835 n^r. 12, dat «de aanmerkingen» die naderhand op de daar bedoelde door een Direkteur bekrachtigde kontrakten «mogten vallen, eene quaestie zullen uitmaken tusschen het Gouvernement en de autoriteit die het contract gesloten en voorloopig goedgekeurd heeft»:

moest dat juist een vergoedingskwestie zijn? Achtten etlijke adviseurs het pleit voldongen door een beroep op het burgerlijk recht, hun kon met grond te gemoet gevoerd, dat het hier een staatsrechtlijk vraagstuk gold en het staatsrecht zijn eigen wetboek had. Het pleit was alleen te beslechten door de financieele verordeningen; in deze kwamen uitdrukkingen voor die het vraagstuk verduisterden; uit haar ganschen aanleg evenwel, en inzonderheid uit de anders onbegrijplijke voorzorgen omtrent de geldkostende daden der Direkteuren, straalde de wil om hen niet geldelijk voor te goeder trouw begane fouten te doen boeten. Over kwade trouw oordeelde de gemeene strafrechter.

Wat derhalve zou 't gevolg zijn, indien de Direkteuren, ten aanzien van die onderwerpen waaromtrent zij krachtens machtsoverdracht beslisten, door te goeder trouw tegen de «bepalingen en verordeningen» te handelen, den lande schade berokkenden? Niets dan berisping door den G. G., zoo hij er kennis van kreeg, hetgeen verwacht werd van de Rekenkamer. Dusdanige zedelijke verantwoordelijkheid moge een niet te versmaden prikkel zijn voor het eergevoel, uit het oogpunt van financieele wetgeving is zij onvoldoende.

Dit gebrek werd eerst weggenomen door de komptabiliteitwet van 1864. Art. 82 aldaar luidt: «Al wie, behoudens de bepaling van het vorig artikel,» (dat art. handelt van den minister en den G. G.,) «bevoegd is of gedelegeerd wordt tot het aangaan van schulden en tot de beoordeeling en de vereffening van vorderingen ten laste van den lande, alsmede tot de betaalbaarstelling daarvan, en als zoodanig den lande schade toebrengt, is verpligt de schade te vergoeden.» En art. 83: «Vóór de afsluiting van iedere dienst worden in 's lands kas weder overgestort, en alzoo tot de begrooting teruggebragt, de sommen waarover door de betrokken personen» (dus ook de Direkteuren) «meer mogt zijn beschikt dan het beloop der aan hen verleende credieten.»

En nu, welken invloed moeten deze artt. op latere rege-

lingen hebben? Mij dunkt, het is zoo klaar als de dag: naardien de geldelijke aansprakelijkheid der Direkteuren vaststaat, kan hun bevoegdheid, om zonder speciale machtiging of goedkeuring van den G. G. overeenkomstig «bepalingen en verordeningen» te handelen, te geruster uitgebreid. Ook degenen, die in 1846 niet aarzelden aan Direkteuren de uitvoering van sommige verordeningen over te laten, op grond van de toen bestaande vrij losse «verantwoordelijkheid», moeten er te minder gevaar in zien sedert de verantwoordelijkheid zooveel steviger werd.

Ging de ordonnantie van 15 Dec. 1866 van dezelfde gedachte uit? Door helderheid en juistheid onderscheidt haar voornaamste bepaling ter zake, de twee eerste leden van art. 15, zich niet. (*) Het eerste lid laat de begrootingsommen (onvoorziene uitgaven uitgezonderd) onvoorwaardelijk «ter beschikking» van de Direkteuren stellen. Het onmiddellijk volgende echter bewijst, dat dit niet het geval is;

(*) Noch de verordening in 't algemeen. De gejaagde tijd waarin zij ontworpen werd, en bekende eigenschappen van daarbij betrokken hoofdpersonen, gaven trouwens weinig hoop op iets met zorg afgewerkts. — Reeds art. 1 verraadt den onhelderen geest. De inschuiving «als gedelegeerden van den G. G.» is meer dan overtollig; de bijvoeging «en ordonnateurs» een erge tautologie. (Daar «het aangaan van schulden» en wat in art. 1 verder volgt niets anders beduidt dan de term «ordonnateur», zegt het art. inderdaad: de hoofden der departementen zijn, als ordonnateurs, ordonnateurs.) Daarentegen heeft men bij dit art. er niet aan gedacht, dat de hoofden der departementen, ook als gedelegeerden van den G. G., geenszins *onvoorwaardelijk* «belast» kunnen worden «met het aangaan van schulden», vermits een menigte schulden worden aangegaan door den G. G. zelven; (elke benoeming b. v. is het aangaan van een schuld;) zoodat hier de voorwaarde moest zijn ingelascht: «op den voet van deze ordonnantie», of iets dergelijks (zie art. 15). — Art. 4 spreekt van een begrootingswet die de artikelen der begrooting vaststelt: de begrootings*wet* doet dat niet. — Het geheele art. 4 kon gemist wegens art. 15 der ordonnantie, in verband met art. 83 der komptabiliteitwet. Wilde men aan art. 83 herinneren, waarom dan niet meteen aan art. 82? — Op art. 15 valt meer aan te merken dan het hierboven in den tekst vermelde. Het slot van het vierde lid b. v., volgens welk goedkeuring wordt gevraagd «als het betreft sommen waarvan het bedrag te gering is voor afzonderlijke behandeling», is geen bepaling. Wat is een te gering bedrag voor een afzonderlijken brief? Waarom dat niet meer door de regelende macht bepaald gelijk vroeger, laatstlijk bij Stb. 1852 nr. 14?

men bedoelde: «onder de nu volgende bepalingen». Of liever, men wilde eigenlijk de begrootingsommen niet ter beschikking maar onder het beheer der hoofden van departementen stellen. In het tweede lid zal de zonderlinge uitdrukking: «zij *beschikken daarop*, *voor zooveel betreft* de uitgaven», wel eenvoudig meenen: zij *doen* de uitgaven». Zij doen dus de uitgaven, die «zich gronden op algemeene verordeningen of reglementen». Welke uitgaven zijn dat? *Alle!* Onder «algemeene verordeningen» behoort elke wet (zie art. 31 reg.regl.), dus ook het reg regl. zelf, zoomede de komptabiliteitwet, en elke begrootingswet! Natuurlijk is zulk een absurditeit, ofschoon gezegd, niet bedoeld. Maar wat heeft men dan bedoeld? Moeten we licht zoeken uit de bijvoeging «en op bijzondere gouvernementsbesluiten»? Zóó als die woorden daar staan, nà de pas aangehaalde, zoek ik vergeefs. Zij brengen niet verder dan tot de *gissing*, dat de geheele zinsnede bedoeld kàn hebben: de uitgaven waartoe de G. G. hen bevoegd heeft verklaard.

Eerst latere regeeringsdaden derhalve, waaronder misschien hiertelande antwoorden op interpellatiën, zullen kunnen uitwijzen, of de «ernstige overweging», den 15 Sept. beloofd, een resultaat opleverde gelijk de heer VAN TWIST wenschte en naar onze bovenstaande opmerking logisch uit artt. 82 en 83 komptw. voortvloeit.

Wat overigens de daarbij te volgen methode aangaat: het is te hopen dat men zich houden zal aan die welke onder zijn bestuur zoo vruchtbaar was en nu na de komptw. zooveel vruchtbaarder kan zijn; dus met de toekenning van ruimer bevoegdheden aan de Direkteuren niet wachte totdat de reglementen omtrent elk onderwerp «algemeen» kunnen worden herzien. Al wordt een algemeene herziening van menig reglement door de komptw. uitgelokt, niets verhindert gedeeltelijke verbeteringen vooraf.

Over de *Algemeene Sekretarie* sprak de heer VAN TWIST met blijkbare opprijsstelling van de diensten, hem als G. G. door haar bewezen. Als toenmalig lid en chef durf ik deze waardeering namens de firma aannemen. Er is in die vijf jaren van Mei 1851 tot Mei 1856, door hogeren en lageren, hard gewerkt, en samen voor weinig geld. De kosten der Algemeene Sekretarie bedroegen destijds minder dan in 1849 en 1850, zeer veel minder dan in 1857 en vervolgens. (Zie de cijfers uit de afgesloten begrootingsrekeningen in Aant. VII.) Van onzen kant komt hem de ruimste erkenning toe, dat het verkregen resultaat niet verkregen zou zijn zonder het strenge toezicht van den G. G., en vooral niet zonder zijn gestrengheid jegens zich zelven in de vervulling van den plicht (want het *is* een plicht), om zoover slechts eenigszins mogelijk elken dag af te doen wat voor afdoening gereed was. Hierdoor bleef de bureaumachine geregeld aan den gang. Een G. G. die met horten en stoten werkt kost altijd meer aan bureaupersoneel.

Waar echter de oud-G. G., al is het op een voor ons vleijende wijze, besluit, dat bij de invoering van zijn stelsel omtrent de Direkteuren de Algemeene Sekretarie «niet kan worden gemist», — dat steeds «daarvoor een vrij aanzienlijk aantal zeer bekwame» (dus redigeerende en de voordrachten der Direkteuren onderzoekende) «ambtenaren zullen worden gevorderd», — bestaat er tusschen ons verschil in oogmerk.

Een zuivere verhouding van den G. G. tot de Direkteuren brengt mijns inziens als eerste voorwaarde mede, dat hij rechtstreeks met hen arbeide. Die alles onderscheppende staf van sekretarissen en examineerende redakteurs, waardoor ook onwillekeurig alle vertrouwelijke omgang tusschen beveler en uitvoerder wordt belet, moet dus opgeruimd. De Direkteuren moeten niet slechts de uitvoerders van den geredigeerden wil des landvoogds, zij moeten tevens de redakteurs van dien wil zijn. Behoudens noodzaaklijke uitzonderingen moeten zij de besluiten, de aanschrijvingen aan

de gewestlijke besturen, de brieven aan den minister, ontwerpen: een en ander volgens mondelinge opgaven of schriftlijke schetsen van den G. G. gelijk thans de Algemeene Sekretarie. Zij zullen zoodoende zijn wil èn beter verstaan èn vroeger kennen. Veel nodeloos geschrijf zal daardoor vervallen. De Algemeene Sekretarie losse zich op in een onkostbaar «Kabinet van den G. G.», met een ambtenaar van middelbaren rang, referendaris b. v., aan 't hoofd. Natuurlijk blijven het goevernementsarchief en de goevernementsboekerij bij dit nieuwe bureau van den landvoogd. Als bewaarder van het archief zal de chef van het Kabinet, of de onder hem met deze taak te belasten ambtenaar, verplicht moeten zijn, bij elke voordracht van Direkteuren de stukken over te leggen die op de zaak betrekking hebben; indien dan stukken gevonden worden waarop de voordracht niet gelet heeft, zal hij ze bij nota moeten aanwijzen. Redaktiewerk echter worde hem alleen opgedragen wanneer het kwalijk door de departementen geschieden kan. Het Kabinet zij overigens niets dan een kantoor van ontvangst, registratie en expeditie der aan den G. G. gerichte of van hem uitgaande stukken. De registratie moet meteen dienen voor het dagelijksch toezicht van den G. G. op de Direkteuren ter voorkoming van achterstand enz. — Naar mijn overtuiging is dit plan, mits door een vaste deskundige hand, zonder groote bezwaren te verwezenlijken en belooft het een beteren gang der dienst dan het stelsel der voormelde rede.

«Dus ziet gij geen nut in het door den heer van Twist bedoelde, ook vóór en na zijn bestuur voorgeschreven, onderzoek van de voordrachten der departementen ter Algemeene Sekretarie?» Door dat te beweeren zou ik mijn eigen glazen inslaan: er liggen nogal vele nota's van bedenkingen tegen voordrachten der departementen voor mijn verantwoording. Ik wil zelfs meer zeggen: menigen goedbevonden maatregel, onder elken landvoogd, is men aan opmerkingen van de

Algemeene Sekretarie verschuldigd. Maar wat bewijst dit tegen de aanbevolen hervorming? Goede opmerkingen zijn uitsluitend te verwachten van een goed personeel. In mijn stelsel nu zouden de bekwaamste redakteurs bij de departementen geplaatst worden, waar hun gaven reeds uit hoofde van het aldaar bestaande recht van initiatief vruchtbaarder moeten zijn. Tot dusver was 't integendeel regel, op ontdekte of vermoede talenten zooveel mogelijk beslag te leggen voor de Sekretarie; zoodat de departementen zich met het overschot — soms een heel treurig overschot — moesten behelpen.

Voor de opheffing van het ambt van Algemeene Sekretaris pleiten, afgescheiden van de vorige, etlijke gewichtige redenen (*)......

Doch ik houd reeds te lang een verklaring terug, zonder welke het hier geopperde verkeerd zou beoordeeld worden. Zij is deze, dat er nog veel moet gebeuren eer ons plan op geheele voltrekking aanspraak maakt. Ten eerste moet het regeeringsreglement daarvoor gewijzigd, want verscheidene artikelen vorderen het aanwezen van een Algemeenen Sekretaris en van sekretarissen van het goevernement. En een rechtstreeksche, dagelijksche, samenwerking van den G. G. met de hoofden der departementen, in dien omvang als wij voorstelden, is ondenkbaar, zoolang geen spoorweg Batavia en Buitenzorg verbindt. Moge toch de regeering ernstig overwegen, hoevele bestuursbelangen door het uitblijven van die verbinding lijden!

Ik stel mijn denkbeeld dus slechts voor als een doel, als een doel van verdere strekking dan hetgeen de regeering beloofde te onderzoeken.

(*) Deze zienswijze is niet pas heden of gisteren bij mij opgekomen. De heer VAN TWIST kan getuigen, hoe de fungeerende Algemeene Sekretaris in 1854 over een bevestiging in dat ambt dacht.

Wij zijn gevorderd tot *de verdeeling der takken van algemeen burgerlijk bestuur onder de departementen.* Dit onderwerp overtreft in aktualiteit de vorige; want de proef die men thans neemt met het bij de begrooting voor 1867 goedgekeurd organisme, *kan* niet doorgezet zonder groote schade voor de publieke zaak. 't Is meteen een zeer ingewikkeld onderwerp. Laten we trachten het te òntwikkelen.

Art. 64 reg.regl. beveelt ter zake tweeërlei. 1°. «De verschillende takken» (dus *al* de takken) van het algemeen burgerlijk bestuur worden door Direkteuren beheerd. 2°. Het getal en de werkkring dezer Direkteuren worden bepaald door den Koning.

De toenmalige regeering begreep, in afwachting van de komptabiliteitwet, het aanwezige zooveel mogelijk in stand te moeten houden. Dit geschiedde bij het koninklijk besluit van 6 Feb. 1855 (Ind. Stb. nr. 25). Het verandert alleen den Direkteur Generaal van Financiën, wien een algemeen toezicht op de overige Direkteuren was opgedragen, in een gewoon Direkteur van Financiën, aan de broeders gelijk. En blijkbaar voor onderdeelen die niet wachten konden, verleent het aan den G. G. de bevoegdheid, «onder des Konings nadere goedkeuring, den werkkring der hoofden van de departementen van algemeen bestuur te wijzigen». (Alsof «wijzigen» niet genoeg ware, staat er nog bij: «te beperken en uit te breiden».)

Pas in de laatste jaren, hetzij vermits de komptw. te lang uitbleef, hetzij nà die wet, werd deze bevoegdheid aangewend. Zoodoende was tijdens de aanbieding der begrooting voor 1867 de toestand geworden als volgt.

Er waren vijf Direkteuren: Financiën, Middelen en Domeinen, Produkten en Civiele Magazijnen, Kultures, Burgerlijke Openbare Werken. Tot hun werkkring behoorden de natemelden «takken». (*)

Financiën. De financiën in het algemeen (het financieele

(*) De nu volgende aanwijzing verschilt van die in den *Regeringsalmanak voor* 1866, doch hoofdzaaklijk slechts door inkrimping der definities.

in allerlei aangelegenheden). Het ontwerpen der algemeene begrooting van uitgaven en middelen. Het ordonnanceeren op de vastgestelde begrooting van uitgaven, voor zoover niet aan andere autoriteiten opgedragen. Het kasbeheer. De algemeene boeken. Het muntwezen en de kredietinstellingen. Personeele zaken betreffende civiele dienaren, zòoals delegatiën, voorschotten, kortingen, borgtochten, verloven, wachtgelden, pensioenen. Sommige van die zaken betreffende niet-civiele gepensioeneerden.

Middelen en Domeinen. De verpachte middelen (*). De niet verpachte belastingen, voor zoover niet aan andere departementen opgedragen. «Handel en scheepvaart in het algemeen en hetgeen daartoe betrekking heeft» (Stb. 1827 n^r^. 19). De afstand van goevernementsgrond in huur, met recht van opstal, of in eigendom, — voor zoover niet aan Kultures opgedragen. Het vendumonopolie. De tinmijnen op Banka. De niet verpachte vogelnestholen (†). Het kadastraal bureau te Batavia en de landmetersdienst. De aanleg der hoofdplaatsen. Het pandelingschap.

Produkten en Civiele Magazijnen. De civiele voorraad en de voorraad voor verscheidene departementen tezamen. De verkoop van goevernementsprodukten en andere goederen. Het vervoerwezen, voor zoover niet aan Openbare Werken opgedragen: dus de posterijen, de pakketvaart, de overtocht van goevernementsreizigers, de verzendingen van produkten en andere goederen te land en te water, enzv. De telegraphie. De landsdrukkerij. Het zoutwezen.

Kultures. De landelijke inkomsten. Het niet verpachte deel der belasting op het bedrijf. De goevernementskultures. De heerendiensten. De niet verpachte goevernementsbosschen

---

(*) Uitgezonderd de arènpacht, die echter geen bijzondere melding vereischt, daar zij met ult°. 1866 ophield.

(†) Ik neem dit aan omdat de *Regeringsalmanak voor* 1866 het zegt. In mijn tijd stonden de vogelnestholen die het goevernement zelf exploiteerde onder Produkten, krachtens een niet openbare wijziging van Stb. 1832 n^r^. 15.

en de houtstapelplaatsen. De landbouw in het algemeen (afstand van goevernementsgrond daarvoor en strafinrichtingen waar landbouw gedreven werd inbegrepen). De veeteelt met de burgerlijke veeartsen.

Openbare Werken. De «waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken» (Stb. 1865 nr. 30), met de hulpinrichtingen daartoe betreklijk. De partikuliere spoorwegen, tramroads en dergelijke. De niet verpachte overvaarten. Het landmeterschap (niet de dienst maar de bevoegdheid). Het mijnwezen, uitgezonderd de tinmijnen op Banka. Het algemeene stoomwezen (Stb. 1862 nr. 4). Het brandspuitwezen.

In strijd met het reg.regl., werden een aantal onderwerpen van algemeen burgerlijk bestuur niet door Direkteuren «beheerd», t. w.:

1°. De niet financieele betrekkingen van de regeering tot het rechtswezen (waarover straks breedvoerig).

2°. Idem tot de eerediensten. Het algemeen toezicht op de Protestantsche werd gevoerd door een «Bestuur der Protestantsche kerken in N. I.», waarvan de G. G. den voorzitter en drie leden, de laatsten ieder uit een drietal door dat kerkbestuur voorgedragen, benoemde. Met een centraal staatstoezicht op de Roomsche en Mahomedaansche was niemand belast.

3°. Het onderwijs. Het «lager en middelbaar» onderwijs werd beheerd door een Hoofdkommissie van Onderwijs; het «inlandsch» onderwijs door een Inspekteur.

4°. Het armwezen. Een centraal toezicht op de bestaande goevernementsinstellingen van liefdadigen aard en op het armwezen in het algemeen was, het financieele uitgezonderd, aan niemand opgedragen.

5°. De openbare gezondheid. De «burgerlijke geneeskundige dienst» werd beheerd door den chef der militaire.

6°. Verscheidene onderwerpen van gewone politie (*).

(*) Moge deze zeer onwetenschaplijke benaming geen ergernis geven! Een keus tusschen de twee of drie dozijn wetenschaplijke definities van politie scheen nog bedenklijker.

De verblijfsvergunningen b. v. werden beheerd door de Algemeene Sekretarie. Overigens was aan den Prokureur Generaal bij het Hoog Gerechtshof, hoofd van de rechtspolitie, zeker algemeen toezicht op de «politie» opgedragen (art. 181 der R. O.).

7°. De schutterijen en andere onder civiel gezag staande gewapende macht. Hierover werd wel eenigermate een militair, maar geenerlei burgerlijk, centraal toezicht uitgeoefend.

8°. De beschrijving van land en volk. Er waren ingenieurs voor de «geographische dienst», belast met «sterrekundige plaatsbepalingen, triangulatiën en magnetische of meteorologische waarnemingen»; deze werden beheerd door den chef van het marinedepartement (Stb. 1862 nr. 44a). Er was een «kommissie tot verbetering der Indische zeekaarten», met bijbehorend hydrographisch bureau: deze werd voorgezeten door den chef van het marinedepartement (Stb. 1860 nr. 63). Er was bij het militair departement een «topographisch bureau» met «lithographisch etablissement», dat ook, misschien voornamelijk, niet-militaire landkaarten vervaardigde. Er was bij de Algemeene Sekretarie een «afdeeling statistiek», belast met «de zorg tot het verkrijgen van een behoorlijke statistiek van N. I.» (Stb. 1864 nr. 25). Er was een zelfstandig inspekteur voor «de statistieke opname van Java». En men had besloten, «in elk gewest waar de statistieke opname daartoe genoegzaam gevorderd» zou zijn, een «kadastraal-statistiek bureau» op te richten, welke bureaux (op het einde van 1865 reeds in twee gewesten ingesteld) zorgen moesten voor «de behoorlijke bijhouding der veranderingen in de bebouwde gronden en de dessa's, en hare overbrenging op de dessa- en verzamelkaarten; het verkrijgen eener behoorlijke statistiek; het houden van aanteekeningen omtrent al wat strekken kan tot vermeerdering der kennis van hetgeen met het bezit en gebruik van den grond en de wederkeerige regten en verpligtingen van hoof-

den en bevolking in verband staat» (Stb. 1864 nr. 166): deze bureaux stonden in betrekking tot de afdeeling statistiek der Algemeene Sekretarie. Een afzonderlijk personeel was bezig aan het in kaart brengen der goevernementsdjatibosschen op Java, onder Kultures. Buiten dat alles werkten het kadastraal en de landmetersbureaux onder Middelen.

9°. Andere wetenschaplijke nasporingen. Zonder centraal toezicht waren door het goevernement bezoldigde personen in etlijke vakken van wettenschap werkzaam.

10°. De «staatkundige aangelegenheden». Zie art. 17 der eerste instruktie in Stb. 1859 nr. 102 en Stb. 1861 nr. 44.

11°. De uitvoering der verordeningen omtrent de benoembaarheid tot burgerlijke ambten.

De regeering had alzoo ook lang nadat het verschijnen der komptabiliteitwet de vroegere aanleiding wegnam art. 64 onuitgevoerd gelaten.

Mij dunkt, met reden. Dat art. toch was door de komptw. feitlijk gewijzigd. Voortaan zou de Indische begrooting door de wetgevende macht worden vastgesteld; de begrooting moest noodwendig in laatste instantie over de regeling der departementen beslissen; men mocht het verkieslijk achten, in stede van zelf te regelen, een ontwerp van regeling bij de eerste begrootingswet voor te dragen. En daaraan was nog een voordeel verbonden. Zelf regelend, had het bestuur zich stipt moeten houden aan art. 64; de regeling voordragend aan den wetgever kon men desnoods van dat art. afwijken: de wetgever immers bezat volkomen vrijheid om bij de begrootingswet de oudere wet te wijzigen. De gelegenheid tot een goede regeling zou dus gunstiger zijn.

Welk gebruik werd van die gelegenheid gemaakt?

De minister VAN DE PUTTE verlangde vijf departementen: Justitie, Binnenlandsch Bestuur, Onderwijs en Nijverheid, Openbare Werken, Financiën. Van dit plan werden de om-

trekken aldus geschetst in de M. v. T. van 2 Maart 1866:

«Een directeur voor de zaken der justitie mag niet blijven ontbreken. Met grond is herhaaldelijk beweerd dat de procureur-generaal bij het Hooggeregtshof, zal hij zich ernstig wijden aan de roeping om den opperlandvoogd als regtsgeleerd raadsman ter zijde te staan, veel te zeer van zijn eigenlijke taak wordt afgetrokken. De steeds toenemende werkzaamheden bij het hof vorderen zijn onverdeelde aandacht. Hij kan inderdaad niet langer worden bezwaard met de overweging van de vaak moeijelijke en ingewikkelde quaestiën buiten het regtswezen. En dit geldt evenzeer voor den president, wat betreft diens bemoeijingen aan de voordragt van regterlijke ambtenaren verbonden; daargelaten nog de min wenschelijke verhouding, waarin die bemoeijingen den voor het leven aangestelden regterlijken ambtenaar plaatsen tegenover den G. G. Het is daarenboven van het meeste belang, dat de ontwerpen van eenigzins beduidende algemeene verordeningen steeds aan regtsgeleerd onderzoek worden onderworpen; maar de omvang der werkzaamheden verhindert meer en meer het Hooggeregtshof en den procureur-generaal, het van hen door de Indische Regering verlangde oordeel met die voortvarendheid uit te brengen, welke in het algemeen belang mag worden geëischt. Het gevangeniswezen eindelijk kan niet langer aan eene opzettelijke zorg blijven onttrokken.

«De instelling eener directie van cultures heeft in der tijd den meest redelijken grond gehad, maar voegt niet meer in den tegenwoordigen toestand. De directeur der cultures is in werkelijkheid geworden de directeur der zaken van het binnenlandsch bestuur.

«Veel beter is het alzoo voorgekomen, de zorg der cultures op te dragen aan een zoodanig directeur, die immers in de eerste plaats geroepen zal zijn tot toezigt op de handelingen der bij de cultures zoo zeer betrokkene gewestelijke hoofden. Moesten de cultuuraangelegenheden worden

geleid door een directeur, nevens den chef van het binnenlandsch bestuur werkzaam, dit zou onvermijdelijk, zoo al niet tot verwikkeling, dan toch zeker tot omslagtige briefwisseling voeren tusschen de beide directeuren.

«De bedoelde opdragt der cultuurzaken zal dus ongetwijfeld aan den goeden loop der administratie bevorderlijk moeten zijn en in geen opzigt de behartiging der belangen van de nog in stand te houden gouvernementscultures benadeelen. Onder den directeur namelijk worden die belangen toevertrouwd aan twee hoofdinspecteurs, die, in tegenstelling van de thans in dienst zijnde inspecteurs, hunne aandacht geheel zullen wijden aan de cultures. Een hunner is in het bijzonder met het toezigt op de koffijcultuur te belasten; de andere met het toezigt op de bewaterde velden, waaronder ook de gouvernementssuikercultuur eene plaats bekleedt. Beide zullen de taak van den directeur, met betrekking tot de cultures, in groote mate verligten.

«De bemoeijingen omtrent de producten, die tot dusver den werkkring vormen van den directeur der producten en civile magazijnen, worden evenzeer opgedragen aan het hoofd van het binnenlandsch bestuur. Die bemoeijingen, hoewel gewis van grooten omvang, vorderen veel meer de hulp van een tamelijk uitgebreid bureaupersoneel, dan wel de inspanning van het hoofd der directie.

«Een derde directeur zal voortaan geroepen zijn, de belangen van onderwijs en nijverheid ter harte te nemen. Hem zullen voornamelijk de intellectuele behoeften der bevolking en de nijverheidsbelangen, voor zoover deze met het Gouvernement in aanraking zijn, moeten bezig houden. Met het onderwijs zullen hem de zaken van eeredienst, kunsten en wetenschappen, burgerlijke geneeskundige dienst, krankzinnigen- en armwezen worden toevertrouwd. De nijverheid omdat inzonderheid de kamers van koophandel, de betrekkingen met handelsagenten van vreemde mogendheden, de aanvragen tot oprigting van fabrieken, het toezigt op

maten en gewigten, de octrooijen, de tentoonstellingen en het mijnwezen. En vermits men zich vleijen mag, dat de zoo gebrekkige en wisselvallige zoutaanmaak door inlanders weldra voor een goed deel aan de Europesche nijverheid zal kunnen worden overgelaten, zullen de aan het zoutmonopolie verbonden bemoeijingen, ook ter verligting van den directeur voor de zaken van binnenlandsch bestuur, almede tot den werkkring behooren van den directeur van onderwijs en nijverheid.

«Uit dat laatste oogpunt zullen stoomwezen en telegraphie en het toezigt op aanleg en exploitatie der spoorwegen, onderwerpen wier behartiging voornamelijk technische kennis vordert, in het vervolg tot het beheer behooren van den directeur der burgerlijke openbare werken.

«De takken van beheer 's Lands inkomsten betreffende, waaronder ook die, welke tot dusver de aandacht trokken van een directeur der middelen en domeinen, zijn deels, voor zoover zij met het bestaande stelsel in aanraking komen, nog voorloopig gebragt onder het binnenlandsch bestuur; overigens eigenaardig onder finantien.»

De M. v. T. vergat te melden, hetgeen de voorgedragen begrooting uitwees, dat sommige onderwerpen van burgerlijk bestuur niet onder de geschetste departementen gebracht zouden worden. De «afdeeling statistiek» ter Algemeene Sekretarie, ofschoon zich bewegende op het terrein van het departement van Binnenlandsch Bestuur, zou blijven. De «geographische dienst» en de «hydrographische dienst», volgens de schets takken van het departement van Onderwijs en Nijverheid, bleven onder Marine. De haveninrichtingen, de bebakening, de kustverlichting en het loodswezen, werden van het op te heffen departement der Middelen en Domeinen naar Marine overgeplant. Het «lithographisch etablissement», van gelijksoortig gemengd karakter als de landsdrukkerij, bleef onder Oorlog.

Bij den minister Mijer vond het plan slechts op één

punt tegenstand: hij schrapte den Direkteur van Justitie. Daarvan straks. Overigens wijzigde hij niets dan den titel «Onderwijs en Nijverheid»; waar namelijk «Eeredienst» werd tusschengevoegd, omdat de «eerediensten niet minder dan het onderwijs en de nijverheid een hoofdbestanddeel» van den werkkring dezer Direktie zouden uitmaken.

Trouwens, het V. V. had reeds eenigermate het uitzicht geopend, dat de meerderheid der Tweede Kamer het plan — wij zwijgen weder vooreerst van Justitie — wel zou aannemen. Slechts «enkele leden», wordt er bericht, «zagen in de opheffing der afzonderlijke directie van cultures groot bezwaar. Zij konden het vermoeden niet van zich weren, dat die opheffing zamenhing met het denkbeeld om de nog overgebleven gouvernementscultures met minder zorg te behandelen en door toenemend verval geheele afschaffing voor te bereiden. Meer algemeen achtte men die onderstelling geheel ongegrond. De Minister, die de cultuurwet heeft ingediend, kon geene afschaffing der koffij- en suiker-cultuur bedoelen. Integendeel, hij wilde door de benoeming van hoofdinspecteurs der cultures, die op een hooger standpunt dan de tegenwoordige inspecteurs geplaatst zullen zijn, het toezigt op de cultures verbeteren.» Voorts werd slechts «twijfel geopperd, of de nieuwe directeur van onderwijs en nijverheid wel veel zou te verrigten vinden». «Er waren leden, die de cultures bij de afdeeling nijverheid en het onderwijs bij het binnenlandsch bestuur wilden hebben overgebragt.»

Luidens de M. v. B. vreesde de minister Mijer uit de opheffing der afzonderlijke kultuurdirektie «geenerlei nadeel voor een behoorlijk toezigt op dezen belangrijken tak der Indische dienst»; en zou, «naar men hopen mag», de taak van het nieuwe departement van Onderwijs «steeds in gewigt en omvang toenemen» door «de zoo zeer gewenschte uitbreiding» van het inlandseh onderwijs. «Zal dit uitnemend belang met ernst worden behartigd, het moet dan

noodwendig worden toevertrouwd aan de zorg van een directeur, wiens aandacht niet door velerlei beslommering wordt afgetrokken.»

Thans deden sommige stemmen zich krachtiger horen. Door «verscheidene leden», zegt het Eindverslag, «werd de afschaffing van de afzonderlijke directie der cultures, die sedert 1832 onafgebroken bestond en dus nagenoeg zoo oud is als het cultuurstelsel zelf, streng gegispt. Men kon zoo iets verwachten van een Minister, die aan de spoedige verwezenlijking van den toestand, in § 6 van art. 56 reg. regl. bedoeld, meer hechtte dan aan de getrouwe naleving van § 1 van dat art., niet van een staatsman die krachtige handhaving der gouvernementscultures op den voorgrond stelde. Van deze zijde werd dus aangedrongen op de instandhouding der directie van de cultures, waaronder dan het beheer der landelijke inkomsten of landrenten te begrijpen ware. Was dat niet meer mogelijk, dan zou de vereeniging van het beheer der cultures met het departement van finantien vrij wat verkieslijker zijn, dan die van dat beheer met het departement van het binnenlandsch bestuur. In elk geval en bij welke directie de cultures ook gevoegd wierden, viel het moeijelijk te begrijpen waarom het woord *cultures* zelfs uit de omschrijving van den werkkring der directien moest verdwijnen. Zoo veel gewigt had de zaak dan toch wel, dat vermelding daarvan in den titel van den beheerder te pas kwam. De Minister had de omschrijving van het departement van onderwijs en nijverheid aangevuld met het woord *eeredienst.* Deze leden zouden zich tegen de bijvoeging niet verzetten, maar meenden, als men in dit opzigt iets nieuws invoerde, te sterker op het behoud van het woord *cultures* in de omschrijving der departementen te moeten aandringen.

«Vele andere leden achtten die inlassching van het woord *eeredienst* niet zoo geheel vrij van bedenking. Gold het hier inderdaad slechts een woord, om der wille der vol-

ledigheid bij de twee andere gevoegd, niemand zou zulk eene zeer onschuldige bijvoeging wraken. Hoogstens zou men het eene zonderlinge anomalie kunnen noemen, dat terwijl in Nederland de afzonderlijke departementen van eeredienst worden opgeheven, de Regering er in N. I. prijs op stelt om iets wat naar zoodanig afzonderlijk departement zweemt in 't leven te roepen. Maar de M. v. B. geeft zekere meerdere beteekenis aan de bijvoeging door uit te doen komen, dat de eerediensten een «*hoofdbestanddeel*» van den werkkring des nieuwen directeurs zullen uitmaken. Wat heeft men daardoor te verstaan? Toch immers niet dat voortaan de evangelisatie op Java regtstreeksche ondersteuning bij het Bewind vinden zal, ja zelfs van dat Bewind zal uitgaan?...

«Terwijl men de warme belangstelling, die de Minister voor de uitbreiding van het inlandsch onderwijs aan den dag legde, zeer toejuichte, twijfelden de meeste leden aan de noodzakelijkheid van een afzonderlijk departement van onderwijs en nijverheid, of verklaarden zij zich zelfs regtstreeks daartegen. Er was iets gekunstelds in die zamensmelting van een departement van algemeen bestuur, welks hoofd tegelijk het schoolwezen behartigen, voor de Christelijke en Mahomedaansche eerediensten zorgen, en dan zich inzonderheid met de leiding van nijverheidstakken, gelijk den aanmaak en verkoop van zout, bezig houden moet. Deze laatste takken van beheer schenen eigenaardig bij de directien van finantien of van openbare werken te behooren.»

De minister antwoordde: dat «het woord *cultures* alleen daarom niet in de omschrijving van de directie voor het binnenlandsch bestuur is opgenomen, omdat in N. I. de cultures een hoofdbestanddeel vormen van dat bestuur»; dat «tijdens het bestaan eener afzonderlijke directie de op hoog gezag ingevoerde cultures op twee na alle zijn ingetrokken», zoodat «men daarin ten onregte een middel tot haar behoud» zag (*);

(*) Dit laatste staat in § 1; het overige in § 5.

dat de bijvoeging *eeredienst* «uitsluitend geschiedde ter wille der volledigheid»; en dat het zoutwezen aan Onderwijs c. a. werd toegedeeld «ter verligting van de taak die van andere directeuren zal worden gevergd».

Intusschen was uit een gezegde in de M. v. B. omtrent het geldelijke der voordracht gebleken, dat de ontworpen regeling niet overeenstemde met die welke het Indisch bestuur had gewenscht. Volgens het Eindverslag «verlangde men in eene der afdeelingen algemeen met den aard der afwijkingen te worden bekend gemaakt». Hierop bepaalde de minister zich bij de mededeeling der «voorname afwijking». Deze was, «dat volgens de Indische voorstellen de gouvernementscultures, met eenige minder belangrijke onderwerpen, den werkkring zouden hebben gevormd eener directie van landbouw, handel en nijverheid, terwijl daarnevens zou zijn opgerigt eene directie van binnenlandsche zaken of binnenlandsch bestuur», waaronder ook «eeredienst, onderwijs, enz.». «Daar evenwel de directeur van cultures door zijne veelvuldige aanraking met de hoofden der gewesten inderdaad was geworden de directeur van binnenlandsch bestuur, werd het niet mogelijk geacht de cultures van het binnenlandsch bestuur te scheiden, zonder tot een zeer omslagtig beheer en welligt tot moeijelijke conflicten aanleiding te geven.»

Hetgeen bij de openbare beraadslagingen omtrent de departementen (buiten dat van Justitie) voorviel (30 Aug. en 6 Sept.) komt hierop neer:

De heer VAN DER LINDEN maakte zich vrolijk over het amalgama der afdeeling Binnenlandsch Bestuur. «Het is werkelijk bewonderenswaard, hoe men de zaken zoo vreemd bij elkander heeft kunnen brengen. Men vindt hier bijeen de koffij, suiker, specerijen en kina naast de Landsdrukkerij en de Javasche Courant; de volgelnestjes naast de staatsgevangenen; de gezanten en de grooten met de pakketvaart en de post! Om de taak van dat zoo erg bezwaarde depar-

tement wat gemakkelijker te maken, heeft men daarentegen den zoutaanmaak bij het onderwijs en de eeredienst gebragt. Men zou verwacht hebben, dat men eerder de staatsgevangenen had doen verhuizen naar het Departement van Justitie; dat men de Javasche Courant en de Landsdrukkerij des noods gebragt hadde bij het onderwijs; daarbij had men zelfs de grooten en gezanten kunnen voegen; en, daarentegen, wat zoo natuurlijk bijeen hoort, het zout bij de peper hadde gebragt.» — De minister, een oogenblik denzelfden toon aanslaande, antwoordde: «Voorzeker zijn onderwijs en godsdienst het zout der maatschappij; doch op dien grond wil ik die bijeenvoeging niet verdedigen; wel op grond daarvan dat, als men veel onder één departement van bestuur moet vereenigen, men dan zeer dikwijls in verlegenheid geraakt.» «Zoo men het bestuur op eenvoudigen, zuinigen voet wil inrigten, komt men van zelf tot het zamenvatten van soms zeer heterogene bestanddeelen onder een departement. Ook de Staatsbegrooting voor Nederland is daarvan niet geheel vrij.» — De heer VAN DER LINDEN, steeds ijverende voor geheele afzondering der kultuur- en handelsuitgaven (*), achtte dat antwoord onvoldoende. Wat het zout betrof, hij erkende «den smaak van den Minister», waar deze sprak van het zout in verband met onderwijs en eeredienst. «Doch zou het dan niet goed wezen bij het onderwijs en de eeredienst een ander zout te nemen dan het zout dat daar ginds wordt aangemaakt en waarvan wij eens een proefje op de Ministertafel hebben zien liggen (†), hetwelk zoo bruin was dat het wel uit een koffijpakhuis scheen verstrekt te zijn? Dat onzuivere zout behoort beter bij eene andere afdeeling.»

(*) Zie hierover Aant. X, blz. 86.

(†) De vorige minister nam vermoedelijk dit proefje naar de Kamer mede tot staving van zijn uitlatingen over de hoedanigheid van het Java-zout. Verg. Aant. III, blz. 229, maar ook blz. 233 en volgg.

De heer ROCHUSSEN maakte zich het tegendeel van vrolijk over «het vervallen der directie van de cultures». De bedoeling van den maatregel, zeide spreker, blijkt duidelijk uit de verklaring der M. v. T. dat «die directie niet meer voegt in den tegenwoordigen toestand». Wat kan daaronder anders verstaan worden dan dat «men de cultures loslaat», dat «het cultuurstelsel gesloopt wordt»? «Men heeft echter de pil een weinig willen vergulden en daarom er een argument achter gevoegd: de directeur der cultures is in werkelijkheid geworden de directeur der zaken van het binnenlandsch bestuur. Neen, dit is het geval niet; volstrekt niet. Op de begrooting voor het vorige jaar staat eene afdeeling voor gewestelijk bestuur en politie, en daarmede had de directeur der cultures niets te maken.» Voortaan zullen «de cultures» onder één hoofd komen met allerlei zaken van politie, «bovendien nog de vroegere directie van de civile magazijnen, en behalve dat de briefposterij, de paardenposterij, de pakketvaart, de landsdrukkerij». «Ik voorzie uit deze zamenvoeging van zoovele verschillende, groote, uiteenloopende onderdeelen van bestuur, dat de directeur zich zeer weinig zal inlaten met de cultures.» Wilde men geen afzonderlijke «directie der cultures, dan had ik het nog doelmatiger geacht haar met die van finantien te vereenigen», altoos met behoud van den naam. «De naam verdwijnt, de daad zal ook wel verdwijnen.»

De heer VAN NISPEN vond ook vreemd, dat de minister «zelfs dat woord cultures» niet wilde opnemen. Waarom het door den vorigen minister veranderde Indische voorstel tot oprichting van een direktie voor landbouw, handel en nijverheid, niet gevolgd?

De heer KEUCHENIUS meende dat «de opneming van het woord *cultures* bij deze begrooting de quaestie zelve nog niet zou afmaken, of de cultures al dan niet zullen worden bestendigd».

De minister antwoordde, hetgeen hierover in de stukken

vóór zijn optreden voorkwam niet voor zijn verantwoording te nemen; voorts met herhaalde verzekeringen omtrent zijn ernstigen wil om «de cultures» in stand te houden, waarmede het niet behouden van een «afzonderlijken directeur voor dien tak» geenszins in strijd was, daar «de bijzondere zorg voor de handhaving» der «koffij- en suikercultuur», die «alleen nog als gouvernementscultures bestaan» «aan twee hoofdambtenaren is opgedragen onder het oppertoezigt van een directeur». «Maar hoe dit zijn moge, indien inderdaad in het behoud van dien naam mogt gelegen zijn — des neen — een waarborg voor het behoud der cultures; indien het ten minste mogt zijn eenige zekerheid voor hare handhaving,» dan zou hij zich «gaarne vereenigen met een voorstel van wien ook, om aan het hoofd van de afdeeling de woorden te plaatsen: binnenlandsch bestuur *en cultures.*»

De heer Rochussen betuigde, «tot zijn groot leedwezen, door dit antwoord niet voldaan» te zijn. In die onvoldane stemming zeide hij nu kort op elkaar: «dat men de cultures op zijde schuift door ze zelfs niet meer te noemen», en: «Aan den naam op zich zelven hecht ik zoo weinig, dat ik daaromtrent geen amendement zal voorstellen. Wat doet de naam er toe, als de zaak maar blijft bestaan?» — Eenige dagen later dacht hij toch weer anders. Toen de afdeeling Departement van Binnenlandsch Bestuur aan de orde was, sprak hij: «Ik heb bij de algemeene beschouwingen den wensch uitgedrukt, dat de naam van directie van de cultures zou behouden blijven, opdat blijken mogt dat het Gouvernement afkeerig is van het denkbeeld, die cultures meer en meer op zijde te zetten. Ik heb uit het antwoord van den Minister eenigermate opgemaakt, dat de naam althans behouden zou worden. Het departement zou heeten: Cultures en Binnenlandsch Bestuur. Ik hoop dat de Minister te dien aanzien nog eene wijziging in het opschrift van deze afdeeling zal brengen. — De minister volhardde bij het vroeger gezegde, dat hij geen reden vond om daartoe

het initiatief te nemen. — De heer ROCHUSSEN wilde geen amendement voorstellen.

De heer ROCHUSSEN had ook «verschillende aanmerkingen» op «de onregelmatige verdeeling of indeeling» der departementen *in het algemeen*. Hij wilde daarmede «de Kamer niet vermoeijen, overtuigd dat daaraan nu toch niets meer veranderd zou worden».

De heer VAN HEUKELOM kon niet inzien waartoe een afzonderlijk departement voor onderwijs, eeredienst en nijverheid, moest worden ingesteld. Dat departement zou «niet veel te doen hebben». Ook niet wegens den aanmaak van zout, zoo men besloot dien «aan particulieren toe te vertrouwen». Verkoop van zout behoorde eigenlijk bij Financiën te huis. — De minister bleef het departement nodig achten, ten einde het onderwijs, «zoowel voor inlanders als voor Europeanen», te kunnen plaatsen «onder eene bekwame leiding, onder een speciaal daarmede belasten hoofdambtenaar, die, zelf met het onderwijs ingenomen, doeltreffende maatregelen aan het Bestuur voordraagt».

In de Eerste Kamer «wilden sommigen zich over de inrigting der departementen niet uitlaten, deels omdat zij onder de bestaande omstandigheden de begrooting voor 1867 als eene transitoire beschouwden, deels omdat zij de indeeling van het bestuur inzonderheid aan het oordeel der uitvoerende magt en het Indisch opperbestuur wilden overlaten». «Door anderen werd de opheffing der directie van de cultures afgekeurd. Men zag daarin meer dan een administrativen maatregel, en men vreesde dat het er toe zou kunnen leiden, dat dit gewigtig hoofddeel van het Indisch bestuur allengs tot een onderdeel wierd gebragt.» Bij de openbare beraadslagingen verklaarde de heer VAN TWIST, «in het algemeen geen voldoende reden» te hebben om de voorgedragen verdeeling, ofschoon «ook aan dit werk gebreken zullen blijven kleven, af te keuren».

Nadat de begrooting op al deze punten ongewijzigd was

aangenomen, werkte de regeering het ontwerp MIJER aldus uit bij een koninklijk besluit van 21 Sept. 1866, Indisch Stb. nr. 127:

« Art. 2. Tot den werkkring van het departement van binnenlandsch beheer behooren:

De inrigting en werking van het binnenlandsch bestuur, overeenkomstig de algemeene regelen en overeenkomsten; — het personeel van het gewestelijk bestuur; — het personeel van het inlandsch bestuur; — aanraking met inlandsche vorsten en grooten; — de openbare orde (toezigt op de naleving van gewestelijke en plaatselijke verordeningen); — kruis- en residentiepraauwen; — schutterijen en inlandsche korpsen; — maatregelen tegen zeeroof, alsmede zorg voor uit handen der zeeroovers verloste personen; — strandvonderij; — uitroeijing van tijgers en krokodillen; — het pandelingschap; — de landsdrukkerij; — de landbouw: *a.* de kultures op hoog gezag ingesteld; *b.* de landbouw in het algemeen; — de veeteelt; — de bosschen en stapelplaatsen; — de heerendiensten; — de landelijke inkomsten: *a.* de ongebouwde eigendommen; *b.* de belasting op het bedrijf; — tuinen en vischvijvers; — de statistieke opnamen; — de verpachting der nipabosschen; — de verkoop en uitgifte van gronden of landerijen, voor zoover dit met de kultures in aanraking komt; — de ontvangst, bewaring, verkoop en verzending van 's lands produkten; — het beheer van 's lands civiele pakhuizen; — de middelen van vervoer en gemeenschap: *a.* de brieven- en paardenposterij; *b.* de pakketvaart; *c.* het transport van Gouvernements-reizigers, zoo in den Archipel als van Indië naar Nederland; *d.* het toezigt op landverhuizers; *e.* het transport van Gouvernements-goederen, voor zoover dit niet tot andere departementen behoort.

« Art. 3. Tot den werkkring van het departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid behooren:

Het onderwijs, zoo voor Europeanen als inlanders; —

de kweekscholen voor inlandsche onderwijzers; — de ambachtsscholen; — de eeredienst: betrekkingen met de eeredienst zoowel van Europeanen als van inlanders, voor zoover de aard der eerediensten die medebrengt en zoolang het beginsel van afscheiding van Kerk en Staat geene volledige toepassing heeft gevonden; toelating van zendelingen; — de kunsten en wetenschappen: aanraking met wetenschappelijke instellingen; gebouwen van oudheidkundige en historische waarde; verzameling van voorwerpen van wetenschap en kunst; wetenschappelijke onderzoekingen en werkzaamheden; bevordering van de uitgaaf van nuttige boeken en van de taal-, land- en volkenkunde van N. I.; plantentuin te Buitenzorg; — de burgerlijke geneeskundige dienst: toelating van burgerlijke geneeskundigen, doktorsdjawa, vaccinateurs en inlandsche vroedvrouwen, alsmede opleiding van dat personeel; besmettelijke ziekten; stadsverbanden, gezondheidsetablissementen en ziekeninrigtingen; krankzinnigengestichten; — de burgerlijke veeartsenijdienst; — de godshuizen en andere instellingen van weldadigheid; — de nijverheid: kamers van koophandel en nijverheid, konsuls, oktrooijen, tentoonstellingen, maten en gewigten, oprigting van fabrieken, visscherijen, loterijen; — het mijnwezen: mineralogische onderzoekingen, concessiën, exploitatie van tin- en steenkolenmijnen, stofgoud; — het zout: aanmaak, beheer, transport, verkoop, zorg voor den voorraad.

«Art. 4. Tot den werkkring van het departement der burgerlijke openbare werken behooren:

De waterstaat, de wegen en 's lands burgerlijke openbare werken; — het stoomwezen: onderzoek van stoomtuigen, toezigt op hun gebruik; — de telegrafie; — de spoorwegen; — het personeel der tot dit departement behoorende diensten.

«Art. 5. Tot den werkkring van het departement van financiën behooren:

De belastingen en middelen, verpachte of niet-verpachte,

voor zoover zij niet tot eenig ander departement behooren; — de entrepôts; — de vendudepartementen; — het kadaster; — het opmaken van hoofdstuk I der begrooting van uitgaven van N. I., benevens van die afdeelingen van hoofdstuk II welke niet tot een bepaald departement van algemeen bestuur behooren; — het opmaken van de raming der middelen tot dekking der uitgaven; — het zamenstellen der algemeene begrooting van N. I.; — de administratie en voorziening in de behoefte van 's lands kassen; — de borgstellingen van komptabele ambtenaren; — het muntwezen; — de uitvoering der begrooting voor zoover die niet behoort tot een bepaald departement; — het opmaken der rekeningen van ontvangsten en uitgaven in N. I., voor zoover die niet behooren tot een bepaald departement; — het zamenstellen der algemeene rekening van ontvangsten en uitgaven in N. I.; — het algemeen toezigt over de ontvangsten en uitgaven en de behoorlijke inning der inkomsten, alsmede over de ontvangsten en uitgaven voor rekening van derden; — de zeebrieven en jaarpassen; — de zamenstelling van het verslag van den handel en de scheepvaart; — het personeel der tot dit departement behoorende diensten of inrigtingen.

«Art. 6. Bovendien behooren nog tot den werkkring van elk der genoemde departementen:

De aanschaffing van het benoodigde voor 's lands dienst voor zooveel het departement betreft, hetzij door inkoop, levering bij aanneming of ontbieding uit Nederland; — de komptabiliteit en kosten van het departement.»

Aan dit relaas ontbreekt het parlementair debat over den oorspronklijk voorgestelden Direkteur van *Justitie*. Wij plaatsen het hier, en voegen er onze opmerkingen bij, om daarna geheel op zich zelve de overige departementen te beschouwen.

Volgens het V. V. «vonden vele leden het voorstel «niet

genoegzaam gemotiveerd». «Geenszins was aangetoond, dat de tegenwoordige werkzaamheden van het Hooggeregtshof en van den procureur-generaal zoo veel omvattend waren, dat zij van een deel daarvan moesten worden ontlast.» «Aan eene vermeerdering van het personeel» bij het hof «en des noods ook bij het hoofdparquet zouden deze leden verre de voorkeur hebben gegeven boven de instelling van een koloniaal ministerie van justitie, dat, vreesden zij, voor alsnog in de koloniale huishouding niet paste en langzamerhand in een zeer kostbaar departement van algemeen bestuur kon ontaarden. Hier te lande is wel eens het gevoelen voorgestaan, dat na de invoering der regterlijke organisatie het Departement van Justitie kon worden gemist, en in N. I. zal men, zonder afdoende redenen, een geheel nieuw departement van dien aard oprigten!» De taak van «regtsgeleerd raadsman» zou «vervuld kunnen worden door een ambtenaar, die eene soortgelijke betrekking als de landsadvocaat hier te lande bekleedde». «Algemeene verordeningen» zou de Direkteur «wel niet zelf opstellen. De een of andere Indische hoofdambtenaar zal, zoo het ontwerp niet uit het moederland wordt overgezonden, daarmede wel worden belast, en dan kon het onderzoek gevoegelijk aan den procureur-generaal en het Hooggeregtshof opgedragen blijven; terwijl zulke stukken ook in den Raad van Indië bevoegde beoordeelaars zouden vinden. Eindelijk scheen ook voor de behartiging van het gevangeniswezen geen afzonderlijk directeur van justitie noodzakelijk. Die tak van beheer kon, bij het verband dat in N. I. tusschen justitie en politie bestaat en nog lang zal blijven bestaan, gerust aan de hoofden van het gewestelijk bestuur onder het oppertoezigt van de officieren van justitie en den procureur generaal toevertrouwd blijven.»

«Op deze bedenkingen werd geantwoord, dat de tegenwoordige regeling der zaken van justitie dan toch inderdaad niet houdbaar is. De procureur-generaal is thans in Indië

regtsgeleerd adviseur en advocaat van den Staat. Hij is daardoor zoo zeer met werkzaamheden overladen, dat de geregelde loop der zaken er onder lijdt. Aan de mogelijkheid om zulk een meer zelfstandig, hooggeplaatst hoofdambtenaar, als de directeur van justitie zal zijn, te kunnen raadplegen, heeft de G. G. onder bepaalde omstandigheden volstrekte behoefte: men denke b. v. aan het geval dat toepassing in aanmerking komt van de bepalingen van het reg.regl. wegens uitzetting. In 't algemeen schijnt voor het houden van oppertoezigt op de politie een directeur van justitie noodzakelijk, zij het ook dat de procureur-generaal aan het hoofd der politie staat. De door sommigen geopperde vrees, dat uit dit dubbel toezigt botsingen konden ontstaan, moest dan toch met het oog op hetgeen hier te lande bestaat als overdreven worden beschouwd.»

De minister Mijer verklaarde bij de M. v. B. in de bedenkingen tegen het voorstel te deelen, «althans» nog niet overtuigd te zijn van de «werkelijke behoefte». Hij zou «nader onderzoeken».

Blijkens het Eindverslag werd de strijd voortgezet. «Verscheidene leden noemden een afzonderlijk departement van justitie een noodelooze weelde»; «andere zouden deze directie zeer ongaarne zien vervallen». De laatste haalden nu, behalve de vorige argumenten, «de verbetering der regtspleging onder de inlanders, die ernstige behartiging verdient», als deel der taak van den nieuwen Direkteur aan, en beriepen zich op het gevoelen van den Prokureur Generaal in een bijlaag van het Indisch regeeringsverslag over 1865. Daar vinden we: «Het is in vele opzigten te betreuren, dat justitie en politie nog niet naar aanleiding van art. 64 reg.regl. zijn opgenomen onder de takken van algemeen bestuur en niet door een bijzonderen directeur worden beheerd.»

Bij de openbare debatten (30 Aug.) spraken *voor* het departement de heeren van Heukelom (deze echter volgens zijn eigen verklaring «niet stellig») en Keuchenius (die een

Direkteur nodig achtte voor de benoemingen en voor het opstellen van belangrijke verordeningen); *tegen*, de heer Godefroi. De minister nam beide punten van den tweeden spreker op. Wat het bestaande gebruik omtrent de voordracht van rechterlijke ambtenaren betreft, gedurende zijn veeljarige werkzaamheid bij het rechtswezen in Indië, had hij er «niets dan groot nut» van bespeurd. «De president van het Hooggeregtshof, die zeer veel ziet van het werk der ambtenaren van en bij de lagere regtbanken, is juist de man om den Landvoogd voor te lichten omtrent de personen bij de justitie te plaatsen. Bovendien gaat de president, zoo dikwerf het geldt regterlijke ambtenaren die werkzaam zijn bij het parquet, te rade met den procureur generaal, wiens advies hij bij zijne voordragt aan den G. G. overlegt.» — De heer Godefroi verklaarde hierop, tegen deze regeling «geen overwegend bezwaar» te hebben; «ook hier te lande worden presidenten van regterlijke collegien over benoemingen bij de regterlijke magt gehoord». — Wat het opstellen van verordeningen betreft, wees de minister op het voorbeeld van den Staatsraad Wichers, die belast was «met de zeer omvangrijke commissie tot zamenstelling van de gansche wetgeving voor N. I. en toch tevens met het presidium van de beide Hooge Geregtshoven». Wel is destijds tusschen dezen en den Vicepresident een schikking gemaakt, waardoor de eerste zich «meer bepaald» aan zijn speciale taak kon wijden; maar «niettemin heeft hij een belangrijk deel genomen aan de regtspraak van het hof, terwijl hij zijne commissie heeft afgewerkt binnen den tijd van twee jaren». «Zeker was de heer W. een zeldzaam man, en daarom hangt in dezen veel af van de keuze.» De minister geloofde niet dat het beter zou zijn «voor het codificatiewerk een vast ambtenaar te bestemmen dan eene specialiteit». Overigens had men met de aanhanden middelen reeds voordrachten tot verbetering van «het regtswezen» gereed gekregen «van veelomvattenden aard». «Onder andere» vond de minister er «een bij het

Departement van Kolonien, waarvan het gevolg zou zijn eene meerdere uitgave van ongeveer 6 ton 's jaars».

Volgens het Verslag der Eerste Kamer werd het nieuwe departement, door degenen die zich daarover uitlieten, «zeer zeker niet overbodig geacht». Bij de openbare beraadslagingen zeide de heer VAN TWIST overtuigd te zijn, «dat eene directie van justitie, wanneer alles daartoe gebragt wordt wat er toe gebragt kan worden, zeer nuttig en geenszins eene sinecure zou zijn». — De minister herhaalde de belofte van nadere overweging, die reeds begonnen was door in overleg te treden met «een hoog regterlijk ambtenaar», langer dan de minister «regterlijke betrekkingen in Indië» bekleed hebbende. Deze oordeelde, bij vermeerdering van het personeel bij het Hoog Gerechtshof volgens de begrooting, «en als de werkzaamheden van den procureur generaal eenvoudiger geregeld wierden», geen Direkteur van Justitie nodig. —

Dus is de beslissing door den wetgever uitgesteld tot den afloop van het door de regeering toegezegd onderzoek.

Intusschen heeft men, buiten de kamers, weleens getracht het geschil op de lijst der partijkwestiën te brengen. Een denkbeeld, door VAN DE PUTTE voorgedragen, door MIJER verworpen, moest immers «liberaal» zijn! Zonderling: wie in Nederland ijvert voor de afschaffing van den minister van Justitie, verwerft allicht een eereplaats onder de meest geavanceerde vrienden des volks; (de «reeds zoo zwaar belaste» natie zou door deze bezuiniging gebaat worden, enzv. enzv.;) daarentegen noemt men u achterlijk, zoo ge voor Indië een minister van Justitie *niet* begeert.

Mij dunkt, kwam het op gezag aan, men zou ongemeene waarde moeten hechten aan 't gevoelen van den heer GODEFROI, die, zelf een geruimen tijd minister van Justitie, de instelling van een soortgelijk ambt in Indië ontried.

Doch een grondig onderzoek zal wel minder op 't verzamelen van persoonlijke getuigenissen, dan op de ontleding

der zaak gericht moeten zijn. In die richting valt nog een en ander te doen, althans ter overreding van misdeelden die niets dan *gedrukte* stukken lezen. Als bewijs veroorloven we ons eenige vragen omtrent elk der hoofdargumenten, waarmede bij de beschreven debatten de instelling van een departement van Justitie werd aangeprezen. (Zie ook de M. v. T. op blz. 150.)

1°. Het Hoog Gerechtshof, wordt beweerd, heeft te veel werk om met vereischte «voortvarendheid» te adviseeren op «ontwerpen van eenigzins beduidende algemeene verordeningen». — Zal dat nog zoo zijn na de jongste vergrooting van het personeel? En zou, alleen wegens de «voortvarendheid», bij het uitvaardigen van algemeene verordeningen met het recht in verband, afgezien behoren te worden van het licht uit deze vergadering der meest ervarenen in zaken van het recht?

2°. De inmenging van den President van het Hoog Gerechtshof met de benoemingen wordt bedenklijk geacht. Op welken grond zou men dit volhouden na het aangevoerde door de heeren Mijer en Godefroi?

3°. De Prokureur Generaal behoort zich geheel te kunnen wijden aan zijn «eigenlijke taak». Wat begrijpt men hier onder «eigenlijke taak»? De taak van het openbaar ministerie volgens de wetenschap? Niet waarschijnlijk; men zou zich dan in bespiegelingen verliezen; over de ware grenzen van dat ambt zijn de mannen der wetenschap niet eenstemmig. Alzoo de taak die uitdruklijk bij de rechterlijke organisatie is aangewezen; met afsnijding van hetgeen, krachtens een vermeend te ruim gebruik van art. 36 (gehoorzaamheid aan den G. G.), daaraan toegevoegd werd of nog zou kunnen worden? Laten we zien wàt de M. v. T. bepaaldelijk afgesneden zou willen.

De P. G., zegt zij, behoort niet meer te zijn de rechtsgeleerde raadsman van den landvoogd. Dit hangt samen met art. 317 B. R., dat de ambtenaren van het openbaar

ministerie verplicht, «in alle burgerlijke zaken, waarin de regering van N. I., als vertegenwoordigende den lande, hetzij eischender, hetzij verwerender wijze, als hoofdpartij of wel als gevoegde of tusschenkomende partij optreedt, op daartoe van of namens den G. G. bekomen last,..... het geheele geding te voeren». Natuurlijk wordt de last niet gegeven zonder den P. G. over elk geval te hebben geraadpleegd. Nu schijnt de M. v. T. te willen dat die advokatendienst een einde neme; dus dat verwezenlijkt worde het slot van hetzelfde art. 317, luidens welk «het den G. G. blijft voorbehouden om, bij eene nadere regeling van dit onderwerp, de ambtenaren van het openbaar ministerie van de hierboven omschreven verpligting te ontheffen». Maar welken invloed heeft dat op de onderhanden kwestie? Zou men, om den P. G. van de hierbedoelde verplichting te kunnen ontheffen, behalve een regeeringsadvokaat nog een Direkteur van Justitie moeten hebben?

De P. G., zegt zij verder, behoort niet meer de rechtsgeleerde raadsman te zijn bij 't ontwerpen van algemeene verordeningen. Hierop is de tweede vraag onder 1°. van toepassing: wordt door de regeering krachtens art. 32 R. O. het Hoog Gerechtshof geraadpleegd, men zij verzekerd dat het hof krachtens art. 36 den P. G. raadpleegt. En ook waar het hof niet geraadpleegd wordt, zou 't met de «eigenlijke taak» van den P. G. onvereenigbaar zijn over zulke verordeningen zijn advies in te winnen?

Eindelijk, de P. G. behoort niet belast te worden met een «opzettelijke zorg» voor «het gevangeniswezen». Beoogt men een *hervorming* van het gevangeniswezen? Wil men gaan zoeken naar het beste stelsel, naar de wijzigingen welke door het klimaat, door den volksaard, door politieke belangen, in één woord door allerlei plaatslijke gegevens, worden aangeraden in hetgeen elders het voortreflijkst bevonden is; naar de ware manier van overgang uit den tegenwoordigen toestand tot het te bepalen ideaal? Of zal

men zich voorshands vergenoegen met verbeteringen op de bestaande grondslagen? Kan zelfs in het eerste geval de P. G., de hoogste strafeischer, de hoogste gelastigde tot het «doen uitvoeren van strafvonnissen» (art. 55 R. O.), van de overwegingen geheel uitgesloten? — Hebben de overwegingen eenmaal tot resultaten geleid, dan hangt alles voornamelijk van inspektiën af, die wel aan de plaatslijke autoriteiten opgedragen zullen moeten blijven, onverminderd de bezoeken vanwege het Hoog Gerechtshof en de Raden van Justitie, en door de Omgaande Rechters. (*)

Ook met terugzicht op het laatste onderwerp, dient met nadruk akte genomen van het feit, dat de M. v. T. geen verandering voorstelt in dat vak van den werkkring van den P. G., welk het duidelijke karakter draagt van *algemeen bestuur*. De P. G. is volgens de rechterlijke organisatie niet alleen de aanvoerder van het openbaar ministerie *bij het Hoog Gerechtshof* (art. 54); niet alleen de waarschuwer en, als hoofd der rechtspolitie, de gebieder der overige Europeesche ambtenaren van het openbaar ministerie in N. I. (art. 51 en 180); maar tevens, onder zekere beperkingen altoos, «bevoegd om aan de europesche *administratieve* ambtenaren, welke met de *policie* belast zijn, dienaangaande zoodanige instructien te geven als hij in het belang der justitie, tot opsporing en *voorkoming* van misdrijven of overtredingen, en tot handhaving der *openbare orde en rust*, noodig zal achten» (art. 181). Deze bemoeinissen dus, waar de P. G. onmiskenbaar als Direkteur verschijnt (†), wil men hem laten, al is er een afzonderlijk Direkteur van Justitie. Zou niet de uitbreiding van dit denkbeeld, zoodat

---

(*) Verg. art. 23 der instruktie voor de residenten in Stb. 1859 nr. 102; artt. 107, 140 en 178 R. O.; art. 367 S. V.; artt. 64, 70 en 90 Inl. R.

(†) Daarom, en ook omdat geen ander den titel van Prokureur Generaal voert, zou men wèl doen de woorden *bij het Hoog Gerechtshof* uit zijn titel weg te laten.

de P. G. meer nog dan thans op het standpunt van algemeen bestuurder geplaatst wierd, (behoudens zijn rechtstreeksche betrekking tot het Hoog Gerechtshof,) verkieslijk zijn boven de aanstelling van een Direkteur naast den P. G., ongeacht deze, in zijn wijden kring, reeds « bijzonderlijk belast » is « met de handhaving der wettelijke bepalingen en de besluiten van het openbaar gezag, met de vervolging van alle misdrijven en overtredingen en met het doen uitvoeren van alle strafvonnissen » (art. 55 R. O.)?

Bij al onze vragen worde gelet op de *onvoorwaardelijke* bevoegdheid van den P. G. (art. 60 R. O.) om « de dienst bij de teregtzittingen » door de Advokaten Generaal te doen waarnemen. Hij alleen beslist, welke zaken hij daar persoonlijk zal behandelen.

Het spreekt voorts van zelf, dat men zich steeds den P. G. denken moet, gewapend met een voldoend bureaupersoneel.

4°. Velerlei zaken, heeft men beweerd, zouden bij het aanwezen van een Direkteur van Justitie beter verzorgd worden. Welke?

De benoemingen bij de rechterlijke macht? — Zouden die beter worden door de voordracht op te dragen aan iemand, met de personen in hun werkkring minder bekend? Moest te dien aanzien naar verbetering gezocht, men zou haar misschien eer daarin vinden, dat het Hoog Gerechtshof, niet zijn President alleen, de voordracht deed. De onafhanklijkheid van de rechterlijke macht wierd er door versterkt.

De benoeming van notarissen? — Deze leggen examen af voor leden van het Hoog Gerechtshof, in 't bijzijn van den Prokureur Generaal of iemand van zijnentwege. Zij staan onder velerlei toezicht van rechtbanken en het openbaar ministerie. (Stb. 1860 nr. 3.)

De uitoefening van het recht van gratie (namelijk de

voorlichting welke de landvoogd tot die uitoefening behoeft)?— Hier moet volgens art. 52 reg.regl. het Hoog Gerechtshof gehoord. Het hof hoort steeds het openbaar ministerie. Waar 't de doodstraf en andere belangrijke gevallen geldt, hoort de G. G. tevens den Raad van Indië. Zijn er meer waarborgen nodig voor juiste beslissing? En kan men dit niet met zekerheid bevestigen, wat zou een advies van den Direkteur van Justitie anders wezen dan een nutloze — ja dikwerf wreede — vertraging?

De uitoefening van het recht van dispensatie (als voren)? — Ook deze geschiedt eerst na advies van het hof (art. 53 reg.regl.), dat weder den P. G. raadpleegt. Zou men nog meer rechtskundige voorlichting verlangen?

Het opstellen van verordeningen met het recht in verband? — Zou dat niet integendeel, gelijk de heer Mijer betoogde, beter gedaan worden door specialiteiten? Men wijst gewoonlijk op de wrange vruchten van deze methode voor het rechtswezen der Buitenbezittingen; maar, alle andere bedenkingen daargelaten, had die taak, waaraan een langdurig plaatslijk onderzoek verbonden was, aan een Direkteur opgedragen kunnen worden?

De uitoefening van het recht van uitzetting bedoeld bij artt. 45—48 reg regl. (namelijk weder de voorlichting welke de landvoogd hiertoe behoeft)? — Tot zulke uitzettingen zal niet besloten worden zonder advies van den Prokureur Generaal, die ambtshalve de persoon is om de gepleegde daden te toetsen aan het strafrecht en aan de belangen der «openbare orde en rust» (zie boven). Behalve deze heeft men hoge staatkundige belangen te raadplegen; ware daartoe de Direkteur van Justitie de aangewezen persoon, hij zou tevens moeten zijn de Direkteur van het binnenlandsch bestuur, de adviseur voor «staatkundige aangelegenheden» (zie blz. 129); is dat de meening?

Het staatstoezicht op naamloze vennootschappen van koop-

handel (artt. 36 en v. W. K.)? — De bewilliging wordt door den G. G. verleend: *a.* «indien de vennootschap niet strijdt met de goede zeden of de openbare orde»; dit raakt rechtstreeks den Prokureur Generaal; *b.* indien «er overigens geen gewigtige bedenking tegen hare oprigting bestaat»; hangt van het onderwerp af, en moet dus in ieder geval beoordeeld, niet door een Direkteur van Justitie, maar door de Direkteuren tot wier werkkring het onderwerp behoort; *c.* indien «de acte harer oprigting» geen «bepalingen bevat tegen» artt. 38—55; kan door iederen kommies nagegaan. Ontbinding, zoo niet bij de bewilliging bedongen, (op welk beding het aangeteekende bij *b* toepaslijk is,) kan volgens de wet alleen geschieden na een verklaring van het Hoog Gerechtshof (art. 37).

De erkenning van zedelijke ligchamen (artt. 1653 en v. B. W.)? — Geschiedt in den regel buiten rechtsgeleerd advies. En zou, indien art. 111 reg.regl. op de zaak betrekking heeft, uit het *rechts*oogpunt de raadpleging van den P. G. niet volstaan?

Het beheer der afdeeling Justitie van de begrooting van uitgaven en der inkomsten die het rechtswezen oplevert (boeten en konfiskatiën, belasting op zekere processen)? — Dit kan gevoeglijk blijven bij den Direkteur van Financiën, wat ook zuiniger zal zijn dan de aanstelling van afzonderlijk personeel daarvoor. De uitgaven voor Justitie bestaan grootstendeels uit vaste bezoldigingen en betalingen naar vaste tarieven.

Ik meen geen noemenswaardig onderwerp, dat voor verzorging door een Direkteur van Justitie in aanmerking gebracht is of zou kunnen worden, te hebben overgeslagen. Wel zou men nog een aantal kleinigheden, zooals naamsveranderingen, naturalisatiën, legalisatiën, met vrucht in zijn werkkring kunnen opnemen, indien eenmaal beslist was dat er zoo'n Direkteur moest wezen; maar tot die beslissing dragen ze niets bij.

Trekken we nu het aangeteekende samen (*).

Volgens art. 64 reg.regl. *moet* elke aanraking van de regeering met de justitie, buiten het krijgswezen, «beheerd» worden door een Direkteur. (Niet bepaaldelijk door een Direkteur van Justitie, ook niet bepaaldelijk *alle* door *een* Direkteur.) .

Maar de wetgever, die bij een latere wet (de komptw.) zich het laatste woord over de uitvoering van dat art. voorbehield, kan thans iets anders voorschrijven. Hij heeft dan ook deze bevoegdheid reeds gebruikt om verscheidene onderwerpen, in de termen van art. 64 vallende, aan geen der Direkteuren op te dragen.

De vraag dus, of er een Direkteur van Justitie behoort te zijn, kan geheel vrij van art. 64 beschouwd.

Tot die beschouwing leverden wij onze bijdraag. Een besluit te nemen, terwijl deskundigen onderzoeken, verbood de bescheidenheid. Zóó echter als de zaak dusver in het openbaar is toegelicht, zou ons besluit moeten zijn, dat er betere redenen bestaan tegen dan voor.

Over de *ingestelde* departementen is mijn gevoelen (op blz. 125) reeds kortlijk geuit. Luidt het ongunstig, de moeilijkheid van het onderwerp werd geenszins voorbijgezien. Wie zelf gepoogd heeft een goede regeling, niet slechts met breede trekken uit het hoofd in de lucht te schetsen, maar op het papier uit te werken, beoordeelt elke proeve van anderen toegevend. Ik voor mij verklaar, ondanks de meeste inspanning vergeefs naar een organisatie gezocht te hebben, tegen ongezochte aanmerkingen bestand. Maar toch — men kan 't ook *te* bont maken.

Bij de gekozen *benamingen* zullen we niet lang stilstaan. Wij buigen voor de natuur der zaken, die schijnt te gebieden dat vele departementen, ook elders, onnauwkeurige

(*) Zie ook blz. 129 en 132.

titels krijgen (*). Alleen een paar opmerkingen. De steller der M. v. T. (†) acht sommige der toen bestaande benamingen «oneigenaardig». Zijn dan de benamingen *Binnenlandsch Bestuur* en *Nijverheid* zoo «eigenaardig»? Beide duiden onderwerpen aan die bij *alle* departementen betrokken zijn. De eerste wekt daarenboven verkeerde denkbeelden omtrent de verhouding der gewestlijke besturen tot de overige departementen. En de naam *Nijverheid* klinkt haast ironisch voor een departement, dat (op Java!) zich volstrekt niet bekommeren mag om den landbouw, noch om zoovele andere nijverheidsbelangen als aan het wakend oog der andere departementen zijn toevertrouwd.

Doch dit alles is minder. Ernstiger bedenkingen treffen de taakverdeeling. Ziehier hoe men daarmee te werk ging.

Er waren vijf Direkteuren. Van geen hunner kon getuigd worden dat hij niets te doen had, dat hem niet genoeg te doen bleef. Behalve de door hen beheerde takken van algemeen burgerlijk bestuur moesten andere onder Direkteuren gebracht. Dit laatste (behoudens uitzonderingen die we in dit overzicht kunnen voorbijgaan) werd gedaan met gelijktijdige vermindering van het getal Direkteuren tot vier.

Voor deze vermindering, waarvan de reden nergens wordt opgegeven, had men een gewelddadige storing van den loop der dienst over. Want dit gevolg was klaar te voorzien, toen zoovele diensttakken dooreengeschud werden als een spel kaarten. (Het beeld herinnert aan de met zulke reorganisatiën verbonden verhuizingen van archieven.) Men kon

---

(*) *Financiën* b. v. zegt als opschrift van één departement altijd te veel; elk ander departement behandelt gedeelten der financiën. De Indische regeling van 1827 begreep dit eenigermate; zij gaf aan de hoofden der burgerlijke departementen den generieken naam van Direkteuren van Financiën.

Een vroegere regeling aldaar ontweek de door ons bedoelde natuurwet door de burgerlijke departementen eenvoudig te nummeren. Men noemde ze het eerste departement, het tweede departement, enzv. Dat voorbeeld zouden wij echter niet durven aanbevelen.

(†) In een hierboven op blz. 130 niet overgenomen korte inleiding.

ook weten dat de storing te gevoeliger moest zijn, naardien zij zou samentreffen met de invoering der komptabiliteitwet, met belangrijke veranderingen in het gewestlijk bestuur, met groote maatregelen of overleggingen betreffende heerendiensten, grondbezit, en wat al meer, — ongerekend de optreding van een nieuwen landvoogd. In geen van al die voorziene omstandigheden zag men een wenk, om ten minste voorlopig de bestaande grondslagen der departementale verdeeling zoo weinig mogelijk te verzetten.

Steeds was, door hen die het nieuwe organisme oorspronklijk voordroegen, betoogd, dat de belastingen in Indië, afgescheiden van het «landelijk stelsel», herziening dringend eischten. Nu oordeelde men 't den kortsten weg daarheen, een departement òp te heffen dat zich met het belastingwezen inzonderheid bezig hield (Middelen en Domeinen), en die taak hoofdzaaklijk over te dragen aan het departement dat juist meer dan andere de langdurige naweeën der komptabiliteitwet zou ondervinden (Financiën).

Hoge prijs werd gesteld op de bestuurskracht der Direkteuren. Nu meende men die kracht te vermeerderen door hen òf met zeer vele òf met zeer uiteenlopende onderwerpen te beladen.

Men schroomde zelfs niet, beide eigenschappen in één departement te paren. Ga eens op blz. 141 na, welke dingen al zoo onder Binnenlandsch Bestuur zijn opgetast. Hetzelfde hoofd zal dagelijks van nabij bewaken, goede bevelen en grondige adviezen geven over: de «staatkundige aangelegenheden» (zie blz. 129), het gansche personeel der gewestlijke besturen, de goevernementskultures, den vrijen landbouw, de heerendiensten, de landelijke inkomsten, de bosschen, de veeteelt, de statistieke opnamen, de civiele pakhuisadministratie, de posterijen, — *alles op en buiten Java;* — gezwegen van kleinigheden als de landsdrukkerij, de pakketvaart, de schutterijen, diverse zaken van politie. Vergeet niet, welke kwestiën omtrent sommige der genoemde

onderwerpen volgens openbare stukken hangende zijn, en dat er zooveel hangende is waarvan het publiek niets verneemt, gewichtiger dan het bekende. Ik vraag: wordt niet van dezen ambtenaar, al ware hij nog zoo bekwaam en ijverig, een volslagen onmogelijkheid of volslagen oppervlakkigheid gevergd? Wat heeft de regeering aan zijn voorlichting?

Tegen dergelijke aanvallen trachtte men zich te verschansen achter de twee hoofdinspekteurs, aan den Direkteur van dit departement toegevoegd. Hun bijstand zou zijn taak zooveel vergemaklijken! Gesteld, het argument ware juist: dan nog gold het slechts *die* onderwerpen; de overige tezamen bleven onze vraag rechtvaardigen. Maar is het argument zoo afdoende? Inspekteurs, van welken rang ook, onderzoeken; de Direkteur alleen beslist of draagt aan de regeering een beslissing voor. Of de Direkteur beslist en adviseert op verslagen van hoofdinspekteurs of van residenten, wat maakt dat uit voor den omvang van zijn taak? En er is meer: zou zijn taak door zulke hoge inspekteurs niet vaak vermoeilijkt kunnen worden? — Ik begrijp, dat nu en dan een inspekteur van hogen rang gezonden wordt tot een algemeen onderzoek, van aangelegenheden waaromtrent een goedingerichte statistiek ontbreekt, met den last om regelingen voor te dragen, die de Direkteur en de Raad van Indië op hun beurt beoordeelen. Maar vaste hoofdinspekteurs, naast den Direkteur, in het gewone dagelijksche beheer? Wat wordt van hen verwacht? Toch niet dat zij, jaar in jaar uit, altoosdoor zullen reizen, en toch altoosdoor even onvermoeid, met even open oog, alle details van het voorwerp huns onderzoeks bespieden. Dus jaarlijks een gedeeltelijk onderzoek, met tusschenpozen van nietsdoen. Zou 't dan niet veel beter zijn, voor hetgeen zij doen moeten, met bijvoeging van etlijke verwante vakken, een reizenden *Direkteur* te nemen, die op reis zijn macht behoudt en thuisgekeerd weer arbeidt?

Wilden wij tot onderdeelen afdalen, er zou nog menig

blijk van raadselachtig beleid in de tot stand gebrachte organisatie zijn aan te wijzen. Waartoe echter? Reeds hebben de feiten gesproken. Elke mail gewaagt van verregaande verwarring. Reeds moet de regeering op redmiddelen peinzen....

«Wat zoudt gij dan willen?»

Ik geloof dat een voorname verbetering zou zijn: de oprichting van een departement voor de zaken der *Buitenbezittingen*.

Een algemeen burgerlijk bestuur over de Buitenbezittingen, een hoofd dat zich onverpoosd met de belangen dier landen, met het Nederlandsche belang aldaar bezig houdt, kan met volle recht gezegd worden volgens de ingevoerde organisatie niet te bestaan.

Die zaken vereischen een bijzondere studie. Immers de Buitenbezittingen, hoe velerlei, hebben dit gemeen dat de volksaard, de bestuursinrichtingen, afwijken van die op Java. De afwijkingen zijn in sommige zoo essentieel, dat de bestuurder, die er komt met een van Javasche toestanden doortrokken brein, gereed staat om gevaarlijke politieke fouten te begaan. Onze regeering in elk dier gewesten is gegrond op speciale oorkonden, hetzij proklamatiën aan het volk, hetzij kontrakten met de vorsten. Van de talrijkheid en soorten dezer kontrakten kan ieder zich een begrip vormen, sedert krachtens art. 44 reg.regl. de inhoud aan de kamers wordt meegedeeld. Iedere oorkonde heeft haar geschiedenis; niet alleen een oude geschiedenis, wellicht uit boeken te leeren, maar tevens een ontwikkelingsgeschiedenis, nog slechts beschreven in niet gepubliceerde bescheiden. Met terugzicht op al zulke oorkonden bepaalt het reg.regl. bij art. 27, dat «de algemeene verordeningen op die gedeelten van N. I., alwaar het regt van zelfbestuur aan de inlandsche vorsten en volken is gelaten, slechts in zoo ver toepasselijk zijn als met dat regt bestaanbaar is». Nu vrage men aan den intiemsten kenner van het Indisch Staatsblad, die

geen bijzondere studie van de Buitenbezittingen gemaakt heeft, hoe ver de algemeene verordeningen op elke bezitting toepaslijk zijn: hij zal 't niet weten. Toch worden de zaken der Buitenbezittingen in den regel «beheerd» door in dat opzicht even onwetende Direkteuren.

Zoo behoren thans tot den werkkring van den Direkteur van Binnenlandsch Bestuur, waarvoor naar de grondidee der instelling van het departement een specialiteit in Javaansche zaken gekozen moet worden, de staatkundige aangelegenheden der Buitenbezittingen. Hij is het die, als algemeen bestuurder onder den G. G., waken moet over het staatsverband, door de voormelde oorkonden gevestigd of beoogd. Van deze zorg kan ik uit persoonlijke ervaring meespreken; want het bedoelde toezicht werd vroeger eenigermate uitgeoefend door den Algemeenen Sekretaris, als onder zich hebbende een «historisch bureau», dat de oorkonden bewaarde en de politieke voordrachten der gewestlijke besturen examineerde voor den Raad van Indië, na wien weder de Algemeene Sekretaris zijn gevoelen had te zeggen. Uit dien tijd is mij de indruk bijgebleven, dat de staatkundige aangelegenheden der Buitenbezittingen een gestadige centrale leiding niet kunnen ontberen; dat de toenmalige regeling in de behoefte kwalijk voorzag; dat de regeering moet worden bijgestaan door een deskundig hoofd, uitsluitend met de zaken der Buitenbezittingen bezig. En in deze overtuiging sta ik geenszins alleen. Regeeringshandelingen der laatste twintig jaren vertonen herhaaldelijk sporen van hetzelfde besef. Men raadplege o. a. de stukken over een departementale reorganisatie van 1847, door den minister Mijer herinnerd bij het Antwoord op het Eindverslag (§ 1); zoomede latere (instr. G. G. enzv.) over de aanstelling van een vasten Kommissaris Inspekteur voor de Buitenbezittingen.

Tegen dit laatste denkbeeld heeft het Indisch bestuur m. i. te recht praktische bezwaren doen gelden. Zoo 'n inspekteur, doorgaans ver van den zetel der regeering op reis, deugt

niet voor centraal adviseur. Den centralen adviseur moet zij steeds bij de hand hebben, altoos behoudens het geval van zendingen welke van genoeg gewicht mochten beschouwd worden om er zijn beschikbaarheid ter hoofdplaats aan te offeren. In zulke gevallen behelpt men zich. Den Direkteur zouden dus óók zendingen moeten opgedragen kunnen worden, doch als hoge uitzondering. Geregelde bezoeken van de Buitenbezittingen door inspekteurs beloven minder nut dan kosten.

De overige aangelegenheden der Buitenbezittingen zijn bij de ingevoerde organisatie, als vroeger, onder de Direkteuren verdeeld. Belastingen b. v., in aard gelijkende op «landelijke inkomsten», beheert de Direkteur van Binnenlandsch Bestuur; de belasting die geheven wordt door verkoop van goevernementszout, de Direkteur van Nijverheid; andere belastingen de Direkteur van Financiën. Men heeft beweerd, dat zoodanige verspreiding van toezicht, hoe zonderling voor kleine gewesten, noodwendig volgde uit het algemeene samenstel der departementen: wie een onderwerp beheerde moest het wel beheeren over geheel Indië. Waarom? Zouden dan b. v. de belastingen der Buitenbezittingen naar den maatstaf der Javasche beoordeeld moeten worden, in stede van naar de plaatslijke toestanden? Wat het zout aangaat: waarom zou de Direkteur der Buitenbezittingen niet even goed als die van Nijverheid, nadat deze in overleg met hem voor de beschikbaarhouding van de nodige hoeveelheid aan de afscheepdepôts gezorgd heeft, het vervoer naar de behoevende gewesten en den verkoop aldaar kunnen bestellen? Zou de eerste het alweer niet beter doen, en niet beter de gansche regeling van het zoutwezen der Buitenbezittingen kunnen behartigen, uit hoofde van zijn bijzondere kennis? De vraag strekt zich met toenemende kracht over alle industrieele belangen dier gewesten uit. Volgens de bestaande regeling worden zij door de betrokken departementen als bijzaken behandeld.

Ik geef toe, dat er onderwerpen zijn waaromtrent de Direkteur der Buitenbezittingen de meewerking van ambtgenoten zou moeten inroepen, b. v. van Financiën tot voorziening van 's lands kassen. Maar ook hier zou de tusschenkomst van het nieuwe departement nut aanbrengen door voorlopig onderzoek der gewestlijke voorstellen. Onderling overleg van departementen verdient voorzeker geen afkeuring.

Ik wensch derhalve een departement, uitsluitend belast met het burgerlijk beheer der Buitenbezittingen in den uitgestrektsten zin; aan 't hoofd daarvan iemand, door studie en zooveel mogelijk door vorige ambten met de toestanden aldaar vertrouwd; onder hem bureaux, naar groepen van bezittingen afgedeeld, waar men de oorkonden bewaart, (hetgeen niet verhindert dat dubbelen blijven in het algemeen goevernementsarchief, noch dat gepubliceerd worde wat kan,) de geschiedenis en statistiek bijhoudt, ambtenaren voor die gewesten vormt of tijdelijk beschikbare van daar benut; in één woord, een middenpunt van belangstelling in de plaats der tegenwoordige verspreide achteloosheid; een middenpunt waarheen menige blik zich richten zou bij 't aanvaarden van ambten in gindsche mingerekende streken, en dat allengs meteen magnetisch werken zou op *niet*-ambtlijke belangstelling.

Door de oprichting van dat departement wierden alzoo de andere van alle zorg omtrent de Buitenbezittingen, behalve eenige door een deskundig ambtgenoot ingeroepen meewerking, bevrijd. Zou men daarmee kunnen volstaan? Ik geloof neen. Ook de verdeeling der overblijvende, der *Javasche* taak, dient gewijzigd. Het zij mij vergund met den minst mogelijken omhaal een regeling te beschrijven, waardoor mijns inziens een inderdaad vruchtbaar bestuur zou kunnen worden verzekerd.

Voor de *Javasche* zaken, met de zooevenbedoelde onver-

mijdelijke inmenging in die der Buitenbezittingen, worden *vijf* Direkteuren aangesteld. Ieder beheert zijn afdeeling van de begrooting. Ieder benoemt en ontslaat, of draagt tot benoeming en ontslag voor, (naar vaste verordeningen,) het personeel dat uitsluitend tot zijn departement behoort. (De residenten, aan elken Direkteur in zijn kring ondergeschikt, worden dus niet door de Direkteuren voorgedragen.) Ieder zorgt voor een goede statistiek der aan zijn beheer vertrouwde onderwerpen (*) en levert zijn deel van bouwstoffen voor het door de Grondwet voorgeschreven jaarverslag. Verder doen zij het volgende:

Één Direkteur, met den titel *Financiën*, wijdt zijn aandacht hoofdzaaklijk aan de financiën *in het algemeen.* Hij zorgt dus voor de algemeene voorschriften die voortvloeijen uit de komptabiliteitwet; hij slaat in het algemeen haar werking gade. Hij maakt de algemeene begrooting op; ontvangt de ontwerp-begrooting van elk ander departement en beoordeelt ze uit zijn algemeen oogpunt; beheert de afdeelingen die geen departement betreffen. Hij wordt op de hoogte gehouden van alle voordrachten buiten de begrooting, die op de financiën, uit het algemeene oogpunt beschouwd, invloed hebben. Hij beheert 's lands geldvoorraad: zorgt dat er geld zij waar het wezen moet; trekt wissels op het moederland; geeft uitvoering aan de verordeningen op de delegatiën; verkoopt de produkten ten verkoop in Indië bestemd. Hij beheert de *algemeene* magazijnen, d. w. z. den goederen*voorraad* voor onderscheiden diensten tezamen, bedoeld op blz. 58, 60, 61, 62, van Aant. X, en de goevernementsprodukten in de strandpakhuizen; de niet voor verkoop in Indië bestemde produkten worden door hem ten vervoer naar Nederland afgegeven. Hij zorgt voor alle betalingen aan het burgerlijk goevernementspersoneel, die niet strekken ter bezoldiging van dienst; dus voor

(*) Een ander centraal toezicht op de statistiek dan dat der departementen schijnt zeer overbodig, als men zich houdt aan haar eerste vereischte: publiciteit. De regeering moet rekenen op de hulp der publieke kritiek.

nonaktiviteitstraktementen, wachtgelden, verloftraktementen (niet voor aktiviteitstraktement gedurende verlof), overtochtsgelden, pensioenen, onderstanden. (Dus op de begrootingen der andere departementen te brengen traktementen, personeele toelagen, indemniteiten voor huishuur, en reis- en verblijfkosten in dienst.) Hij zorgt voor alle geldelijke vorderingen ten laste van dat personeel. Als de geldman van den staat neemt hij tevens waar wat er omgaat in de maatschappij met de betaalmiddelen (dus ook de kredietvennootschappen). En vermits dit laatste, gelijkmede de wisseltrekking op Nederland en de verkoop van produkten, een dagelijksche aanraking onderstelt met den handel op het buitenland, beheert hij tevens de in- en uitgaande rechten, de entrepôts, de ankeragegelden, en wordt bij hem het handelsverslag opgemaakt. Voorts waakt hij over de maten en gewichten, strevende naar invoering der «nieuwe». Op zijn begrooting komen de kosten der Kamers van Koophandel en Nijverheid.

Een tweede Direkteur beheert de inkomsten die de staatskas trekt van Java's *grond:* de voortbrengselen der wateroppervlakte inbegrepen, doch de zoutwinning uitgesloten. Zijn titel kan zijn *Landelijke Inkomsten*, een bekende term, welks beteekenis te eer wat uitgebreid kan worden omdat zij reeds nu eenigszins onbepaald is. In zijn kring vallen dus: de goevernementskultures, met het vervoer naar de strandpakhuizen; de goevernementsbosschen (ook de verpachte (*)); de landrenten; de heerendiensten; de verkoop en andere afstand van gronden, onverschillig tot wat einde; de verponding, de belasting op de overschrijving van

---

(*) Men ziet dat wij de verpachte middelen niet bijeenhouden. De regeering gaf daartoe het goede voorbeeld, door de verpachte nipabosschen van de overige verpachtingen te scheiden: een begin van uitvoering van ons denkbeeld op blz. 452 van Aant. V (Deel I). Scheiding naar den aard van elk middel, het is reeds meermalen gezegd, zal het best tot verbetering leiden. Zij verhindert ook niet, indien dat nuttig mocht geacht worden zoolang het pachtstelsel bestaat, de middelen op den tegenwoordigen voet door de residenten op hetzelfde tijdstip te doen veilen.

vastigheden; het kadaster en de landmeterij; de belastingen op de partikuliere landen (post *i* en *q* op blz. 42 van Aant. X); de vischvangst; het mijnwezen (op Java nog niet veel werk gevend); de vogelnesten (verpachte (*) en niet verpachte); de (nu gedeeltelijk verpachte (*)) exploitatie der kleine eilanden; de vrije landbouw; de bijzondere belastingen op tabak. Wegens het innige verband worden daarbij gevoegd de teelt van rundvee, met de nu verpachte (*) belasting op het slachten van zulk vee, en de paardenfokkerij; dus ook de veeartsen.

Een derde Direkteur beheert, met den titel *Diverse Middelen*, de bronnen van inkomsten die onder geen ander departement behoren, t. w.: de opiumpacht (*); het zout; de vendukantoren; de loterijen; het kleinzegel met zoodanige zijner toepassingen die men aan geen ander departewil opdragen (b. v. oktrooijen, akten van aanstelling, zeebrieven); de belastingen op het bedrijf (verpacht (*) en niet verpacht, met de zoogenaamde hoofdgelden), op de kollaterale successiën, op de paarden en rijtuigen, op de sterke dranken, op de pandjeshuizen, op de dobbelspelen, op het slachten van varkens, op de waijangs, op het drinkwater uit den artesischen put te Samarang.

Een vierde Direkteur beheert de *Openbare Werken*, maar tevens de nauw daaraan verbonden posterijen; ook de telegrafen. Het toezicht op spoorwegkoncessiën, de verkoop en verhuur van huizen, de huishuurindemniteiten voor ambtenaren, komen van zelf hier.

Een vijfde Direkteur eindelijk beheert, met den gebruiklijken titel *Binnenlandsche Zaken: a.* hetgeen men in engeren zin onder binnenlandsch bestuur en de reeds dikwerf geciteerde instruktie voor de residenten onder «staatkundige aangelegenheden» verstaat; m. a. w. het algemeen politiek toezicht op de bevolking in haar onderscheiden bestand-

(*) Zie vorige blz.

deelen, de gewestlijke inrichting der organen voor dat toezicht, de middelen tot bewaring der openbare rust en tot bevordering der persoonlijke veiligheid (deze middelen behoudens het bepaalde medetoezicht van den Prokureur Generaal); onder welke omschrijving dus gebracht kunnen worden: het toezicht op de drukpers, het toezicht op vereenigingen, de akten van verblijf, de politieke uitzetting, het personeel der plaatslijke besturen met uitzondering van de residenten en voor zoover het niet uitsluitend andere departementen dient, de schutterijen en inlandsche korpsen, de kruisprauwen (indien men die niet liever naar Marine verplaatst in verband met de goevernementsmarine (*)), de uitroeijing van roofgedierte, het onderzoek van stoomwerktuigen, de strandvonderij; *b.* voorts de zorg voor de openbare gezondheid, het armwezen, de eeredienten, het onderwijs, de ambtenaarsexamens, de bevordering van kunst en wetenschap, de landsdrukkerij (met bijvoeging van de bestaande goevernementssteendrukkerijen).

Ziedaar.

Ik herhaal, ik zelf heb op dit ontwerp aanmerkingen die ik niet weerleggen kan. Maar het schijnt mij toe, twee groote voordeelen aan te bieden waarvoor de bedenkingen moeten zwichten. Ieder Direkteur namelijk zal zich bewegen in een eigen sfeer van hoofdzaaklijk *gelijksoortige* onderwerpen, welke zijn aandacht zonder geweld gestadig kan omvatten, en die hij dus aldoende doorgrondt (†). En geen der Direkteuren wordt met werk overstelpt; aan elke zaak zal de vereischte zorgvuldige behandeling ten deel kunnen vallen; de rijke ervaring, die iemand op dat standpunt onder-

---

(*) Algemeen bestuur door Marine gaat samen met plaatslijk bestuur door de residenten. — De materieele middelen tegen zeeroof moeten in één hand. Daarom wordt zeeroof hier niet genoemd.

(†) De belastingen van verschillenden aard, aan den Direkteur der Diverse Middelen toegedacht, hebben dit gemeen, dat zij hem bezig houden met de vraag: welke belastingen er moeten zijn naast die op de koopvaart en op den grond.

steld moet worden te bezitten, kan met ongejaagde denkvermogens aangewend.

Bekwame mannen (*), onder zulke voorwaarden de departementen besturend, zijn voor de regeering een ware steun, voor de ingezetenen een zegen. En zou men niet de meeste kans hebben om mannen van dien stempel naar het Direkteurschap te zien meedingen, en om ze gedurende de uitoefening van het ambt in den staat van bekwaamheid te houden, indien hetgeen van hen gevergd wordt aan onze beide voorwaarden beantwoordt?

Tegenover deze voordeelen verdwijnt ook het geldelijk bezwaar, dat misschien aan ons ontwerp verbonden is. Ik zeg: misschien; omdat het voorgestelde getal departementen geenszins behoort vergeleken te worden met het aanwezige, verkregen door een ondoordachte inkrimping van het vorige, maar met dat vorige. En dan moet in rekening komen de opruiming van personeel, die volgens het hier voorgestelde zou plaats hebben bij de Algemeene Sekretarie.

(*) Van rechtschapenheid behoeft hier niet gerept, omdat zij in *elk* ontwerp gelijklijk ondersteld wordt.

AANTEEKENINGEN

OVER

KOLONIALE ONDERWERPEN,

DOOR

E. DE WAAL.

XII.

DE NIEUWE INRICHTING VAN HET GEWESTLIJK BESTUUR OP JAVA.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1868.

INHOUD.

Blz.

Inlandsch bestuur . . . . **167—227**

Het einde der debatten over de traktementsverhogingen (wet van 6 Juli 1867). — Data. **167.** Terugblikken op het vorig debat. **168—187.** [De voorbarige afkondiging der ordonnantie van 5 Januari 1866. **168.** De zending van den heer VAN REES. **172.** De schorsing dezer ordonnantie en de brief van den heer KINDER DE CAMARECQ. **180—187.**] De voordracht van den minister TRAKRANEN en haar geschiedenis. **188.** Indische beschikkingen van 26 Sept. ter uitvoering van de wet van 6 Juli. **197.** Opmerkingen over die wet en haar uitvoering. **201.**

De kultuurpercenten der inlandsche ambtenaren. **214.**

Overzicht der tegenwoordige inrichting van het inlandsch bestuur, met het areaal, de bevolking en het getal dorpen, in elk gewest. **216.**

Nadere opmerkingen over de regentschappen. **217.** Over de distrikten. **220.** De huishouding der gemeenten. **221.**

Europeesch bestuur . . . . **228—284**

Maatregelen en denkbeelden buiten de reorganisatie van 1866. 1. Notariaat en vendumeesterschap. **228.** 2. Kadastraal-statistieke bureaux. **231.** 3. Afschaffing van de straf van rottingslagen. **233.** 4. Gewestlijke rechtspraak. **234.** 5. Gemeentebestuur op volkrijke hoofdplaatsen. **244.**

De organisatie van 1866. A. Haar parlementaire geschiedenis. **245.** B. Intrekking der kultuurpercenten. **246.** C. Formatie. **254.** D. Bezoldigingen. **267.** E. Samenvatting van ons plan en financieel overzicht. **277.**

XII

DE NIEUWE INRICHTING VAN HET GEWESTLIJK BESTUUR OP JAVA.

December 1867. (*)

Op de beschouwing der departementen in ons vorig nummer volgt regelmatig die der gewestlijke inrichting.

Gelijk men weet werd ook deze, wat Java en zijn onderhorigheden aangaat, bij de stukken der Indische begrooting voor 1867 algemeen herzien. Den aanvanklijken uitslag met opzicht tot het *inlandsch* personeel beschreven wij in Aant. IX. Latere voorvallen omtrent dit, en de nog niet besproken reorganisatie van het *Europeesch* personeel, zullen thans ons hoofdonderwerp zijn.

Inlandsch bestuur.

Wij bedoelen met latere voorvallen in de eerste plaats het «gemeen overleg» dat leidde tot de wet van 6 Juli 1867, waarbij de genoemde begrooting wordt aangevuld met een

---

(*) De M. v. B. omtrent de Indische begrooting voor 1868, gedagt. 26 Dec., werd eerst voor 't publiek verkrijgbaar toen deze Aant. voor de pers gereed lag. Wij maken nu van 't stuk gebruik in bijgevoegde noten.

III

krediet voor «*traktementsverhooging der inlandsche hoofden en ambtenaren op Java en Madura*». — Ziehier een korte opgave der data van dit overleg. Het debat, in Sept. afgebroken (Aant. IX blz. 305), werd spoedig na 't bijeenkomen der nieuwe Tweede Kamer hervat, bij 't voorlopig onderzoek van hoofdstuk Koloniën der staatsbegrooting 1867: V. V. 24 Dec. 1866 en M. v. B. 26 Jan. 1867. Het wetsontwerp omtrent de traktementsverhogingen werd ingediend 20 Feb. 1867 met een M. v. T. van 6 dito; het V. V. hierop is van 18 Maart, de M. v. B. van 29 dito. De openbare beraadslagingen over Koloniën liepen van 1 tot 5 April, over het andere ontwerp van 11 tot 15 Juni. De Eerste Kamer behandelde de zaak bij Verslag van 1 Juli en in de zitting van 4 dito.

Natuurlijk herdacht men bij de diskussiën ook het *vroeger gebeurde*. Daaromtrent vonden we met terugzicht op Aant. IX het volgende meldenswaard. Het betreft de voorbarige afkondiging (*a*), de aanvanklijke uitvoering (*b*) en de schorsing (*c*) der ordonnantie van 5 Jan. 1866.

a. Het Indisch bestuur, schreven wij t. a. p. blz. 435, ging «opgetogen» tot de ontijdige afkondiging over. Die gemoedsstemming is boven allen twijfel verheven door den sedert in het *Tijdsch. v. N. I.* openbaar gemaakten tekst van het advies van den Raad van Indië van 29 Dec. 1865 en van den brief van den G. G. van 5 Jan. 1866. — De heer W. VAN GOLTSTEIN getuigde (14 Juni), dat het advies «velen in den lande met verbazing de handen ineen heeft doen slaan».

Als oorzaak van de ontijdige afkondiging had de heer KEUCHENIUS (Aant. IX blz. 475) gewezen op de mogelijkheid, «dat, toen de beslissingen van den Koning aan den G. G. werden medegedeeld, te gelijker tijd zulke wenken gegeven of minstens zoodanige bewoordingen gebezigd zijn, dat de G. G. geregtigd was tot den twijfel, of de Minister van

Koloniën niet eene dadelijke afkondiging en gedeeltelijke uitvoering verlangd had». Hiertegen kwam de heer van de Putte op (14 Juni). «Bij gelegenheid der bespreking van de afkondiging der ordonnantie» van 5 Jan. 1866, zeide hij, «is geïnsinueerd alsof de toenmalige Regering officieus, particulier, direct of indirect door derden, wenken — men neme die woorden in den uitgestrektsten zin — zou gegeven hebben om de quasi niet verlangde afkondiging te provoceren. Ik verklaar dit leugens te zijn. Wanneer iemand verwonderd en ontstemd is geweest door het ontvangen der tijding, dat die publicatie was afgekondigd, dan was ik het.» De heer Keuchenius antwoordde (14 Juni), «een oogenblik vermoed» te hebben, «dat misschien een particulier schrijven, zonder eenige kwade bedoelingen, de oorzaak kon geweest zijn», maar «later zelf van het tegendeel overtuigd geworden» te zijn door de M. v. B. van Nov. 1865 omtrent hoofdstuk Koloniën voor 1866, waar voorkomt dat «de gelden» voor deze traktementsverhogingen «voor het eerst zullen worden uitgetrokken op de Indische begrooting voor het dienstjaar 1867».

De rede van den heer van de Putte sloeg meteen op een der vragen, door mij gedaan t. a. p. blz. 507. Hij droeg zorg dit te doen uitkomen. «En de publicist», sprak hij, «die vroeger het noodig heeft gehad zich na verloop van jaren over *Eene oude zaak* tegen insinuaties te moeten verdedigen, had zich van deze leelijke insinuatie moeten onthouden.»

Ik zal zeer kalm antwoorden.

De vraag, die den heer v. d. P. zoo hinderde, luidt: «Zijn niet werklijk tusschen het Plein en Batavia, ik zeg niet tusschen den minister en den G. G., in 't najaar 1865 partikuliere brieven gewisseld, waardoor men ginds kennis droeg van zekere strubbelingen, die weleens op een ongewenschte verandering van ministerie konden uitlopen?» Waarop onmiddellijk volgt: «Is niet werklijk ginds op grond

van openingen van dien aard de onverwijlde uitvaardiging der ordonnantie doorgedreven, ten einde een eventueel ministerie van de tegenovergestelde richting, dat misschien de diensten aan de hoofden zou willen behouden, althans dezen geduchten hinderpaal in den weg te zetten? Getuigt de merkwaardige ontboezeming, waarmede 's Raads advies tot het uitvaardigen van de ordonnantie aanhief, niet eenigermate van zoodanig drijven?»

Spreker noemt de eerste vraag een *insinuatie.* — Men schermt soms wat gauw met dat woord. Is het wel steeds een uitnemend scherp rapier? Hier althans snijdt het geen hout. De historische kritiek bestaat niet, kan niet bestaan, uit louter affirmaties. Vragen, gissingen, vermoedens, zijn in duistere gevallen den geschiedvorscher even onontbeerlijk als den rechter van instruktie, bij wien hij zoo juist vergeleken wordt. Beider taak is *de waarheid* na te sporen zonder aanzien des persoons. Begrijpen zij hun ambt (*), men wane niet door toedichting van een onedelen zin voor haatlijkheden hen af te schrikken. De nauwgezette onderzoeker der feiten zal elke weerlegging van zijn gissingen onpartijdig wegen; hij zal groote waarde hechten aan elke ronde ontkenning van een eerlijk man: het gezegde echter, dat deze of gene gissing een *insinuatie* is, al wordt het met stemverheffing uitgesproken, *kan* geen indruk op hem maken: het brengt hem met zijn taak geen duimbreed verder.

Ik veroorloof mij deze terechtwijzing met te meer vrijmoedigheid, omdat ik meen het voorbeeld van eerbied voor de eeuwige rechten der historie gegeven te hebben bij 't schrijven der brochure, door den heer VAN DE PUTTE — zeker zonder «insinuatie» — in het debat gesleept.

(*) MICHELET schreef bij de uitgave van het laatste deel zijner *Histoire de France*, terugziende op de oorzaken der volbrenging van dat groote werk:

«Je déclinai les fonctions publiques, estimant que l'histoire est la première de toutes.»

Er is in die hyperbole veel waars.

Eén *leelijke* insinuatie, zeide spreker. Dat leelijke adjektief wordt geslingerd naar een ingebeeld feit. Het vermoeden, door mij geopperd ter verklaring van het duistere geval in kwestie, scheen spreker toe tegen hem gericht; dit was 't klaarblijklijk niet. Men leze het gansche betoog, waarvan de voormelde vragen een deel uitmaken, en de termen dier vragen zelve. Ik zocht het *initiatief* tot de voorbarige afkondiging *te Batavia*, niet *op het Plein* (*). De gissing was eenvoudig deze. Reeds in Okt. 1865 wist men hierterstede, dat oneenigheden ontstaan waren tusschen de ministers THORBECKE en VAN DE PUTTE: zou niet een der heeren, bij Koloniën werkzaam, over die «strubbelingen» bevestigend geschreven hebben aan een vriend te Batavia? En hebben wellicht dáárom leden van den Raad van Indië, bekende warme voorstanders van de afschaffing der diensten aan de hoofden, (een zaak waarmede hun persoonlijk belang hoegenaamd niet gemoeid was,) aanleiding genomen om haar «door te drijven»? — Ik dacht bij de eerste vraag aan geen bepaald persoon. Een brief van den heer V. D. P. was voor de verklaring van 't geval niet nodig. Maar nu men dit opwerpt: indien hij destijds jegens een vriend te Batavia zich over de krisis had uitgelaten, die hem gewis vervulde, zou daarin zoo'n kwaad gestoken hebben dat de blote onderstelling beleedigend moest zijn? Waartoe toch die hevigheid der ontkenning? De vraag gewaagt uitdruklijk slechts van «openingen» omtrent het bestaan van een krisis. — Wenken zijnerzijds, «om de afkondiging te provoceeren», kon ik logisch kwalijk vermoeden, omdat de machtiging tot het *voorbereiden* (§) van de bewuste maatregelen den datum van 24 Okt. 1865 droeg, de «strubbelingen» toen reeds begonnen waren, en de heer V. D. P. dus, had hij uit hoofde dáárvan gewenscht de kamers voor een *fait*

(*) Dit blijkt o. a. overvloedigst uit den aanhef op blz. 505 («De indruk» enz.), in verband met Aant. VIII blz. 391/2.

(§) Verg. Aant. IX blz. 506.

accompli te plaatsen, zijn doel veiliger zou bereikt hebben door den ingang der maatregelen te vervroegen en de begrooting voor 1866 met de kosten, b. v. over een half jaar berekend, te bezwaren (*). Daartoe was het opperbestuur bevoegd.

Ik heb van de gedane vragen geen tittel of jota terug te nemen.

b. «Van alle zijden», meldt het V. V. van 24 Dec., werd «bepaaldelijk» aangedrongen op de overlegging van het rapport van den goevernementskommissaris VAN REES «dd. 12 Junij jl». (Hoe kende men den datum zoo precies?) De minister TRAKRANEN antwoordde kortlijk, die overlegging «onraadzaam» te achten. (Hij was 't dus op dit punt niet eens met zijn voorganger, die in Sept. zeide: «Het is zeer wel mogelijk dat het rapport later aan de Kamer zal worden medegedeeld.» Aant. IX blz. 500.) Volgens 't V. V. van 18 Maart «werd de wensch naar meer toelichting door overlegging der tot deze zaak betrekking hebbende bescheiden door een zeer groot aantal leden uitgesproken». «Zoowel om het waas van geheimzinnigheid dat nog over den loop der zaak ligt gespreid, als door de overweging dat het hier de toelichting geldt van ééne bepaalde zaak, waaromtrent door de Regering voorstellen aan de Staten-Generaal worden gedaan, meenden velen te moeten aandringen op de overlegging van» dit rapport en nog een ander (zie *c* beneden). «De overlegging dezer stukken werd noodzakelijk en tevens allezins mogelijk geacht, daar zij geen adviesen behelzen, maar het relaas geven der bevinding bij een opzettelijk ingesteld onderzoek. Mogt de Regering meenen, dat deze stukken, hetzij geheel of gedeeltelijk, niet behoorden te worden gedrukt, dan konden zij in elk geval op de griffie der Kamer worden nederge-

(*) Verg. Aant. IX blz. 440 aan 't einde.

legd ter inzage van de leden.» De minister antwoordde: «De mededeeling dier bescheiden blijft onraadzaam voorkomen, ook al wierden ze niet gedrukt. Het rapport, waarin de heer VAN REES zijne indrukken kenbaar maakte onder den invloed eener zeer sterke ingenomenheid met den nader geschorsten maatregel, zou alligt eenzijdige opvattingen doen geboren worden of bevorderen.» (Elders in hetzelfde antwoord schreef de minister: «Wat bijzonder betreft het oordeel, door een bekwaam lid van den Raad van Indië uitgesproken, het mag niet worden voorbijgegaan dat die staatsdienaar zijne rondreize volbragt en daarvan verslag deed onder den indruk zijner hooge ingenomenheid met het denkbeeld van plotselinge intrekking der diensten. Men behoeft waarlijk geen oogenblik diens goede trouw in het geringste te verdenken, wanneer men, met die ingenomenheid van nabij bekend, de voordragt zijner individuele bevinding met eenige behoedzaamheid raadpleegt.») «Daarom zou de Regering niet mogen nalaten, bovendien onder de aandacht der Kamer te brengen eene gansche reeks van onlangs ingekomen berigten der hoofden van gewestelijk bestuur, waarvan vele het bewijs leveren, hoe zeer de bedoelde maatregel, ter juiste waardering van zijne noodzakelijkheid en zijne gevolgen, uit een meer onbevangen standpunt behoort te worden beoordeeld dan de steller van het bewuste rapport schijnt te hebben ingenomen.» Voorts: «De Regering meent zich in iedere bij de Vertegenwoordiging aanhangige zaak een vrij oordeel te moeten voorbehouden omtrent de vraag, of daartoe betrekkelijke bescheiden al dan niet voor overlegging vatbaar zijn. Het is hare taak, elke voordragt in de memorie die ze vergezelt zoo volledig en duidelijk mogelijk toe te lichten. Wordt van de zijde der Vertegenwoordiging verdere opheldering begeerd, de Regering is dan geroepen die naar vermogen, hetzij schriftelijk in de M. v. B., hetzij mondeling in den loop der openbare beraadslaging, te geven. Maar het overleg

der Regering met hare raadgevers en ambtenaren kan niet wel in 's lands raadzalen worden overgebragt, zonder tevens de taak der Regering, meer dan hare verantwoordelijkheid toelaat, in handen der Vertegenwoordiging te doen overgaan. Daarenboven zijn op den duur geen vrijmoedige volledige rapporten te wachten, wanneer ambtenaren die moeten geven onder den invloed der wetenschap, dat zij niet uitsluitend de Regering zullen bereiken.»

Bij de openbare debatten van 12, 13 en 14 Juni betuigden etlijke sprekers hun leedwezen over deze volgehouden weigering. De heer Keuchenius voegde daarbij, dat hij de redenen niet kon beoordeelen maar op grond van art. 89 Grw. eerbiedigen moest; de heer Rochussen, dat hij zich met het motief des ministers aangaande de vrijmoedigheid der officieele briefwisseling vereenigde, maar toch het geheele rapport van den heer van Rees en zaaklijke meedeeling van adviezen van andere ambtenaren wenschte; de heer Casembroot, dat hij zich bij het regeeringsantwoord neerlegde, doch «eenig nader licht had wenschen te ontvangen, hoe die invloedrijke en alvermogende ambtenaar de reis deed door Java ter verkondiging van de afschaffing der heerediensten». De heer van der Hucht verklaarde, dat hij door «berigten» die hij alle reden had voor juist «aan te nemen», «tot de overtuiging gekomen» was, dat de heer van Rees, «om er geen anderen naam voor te gebruiken, een zeer onjuist rapport heeft ingediend. Dat rapport spreekt toch van eene regeling in overeenstemming met de hoofden. Die overeenstemming heeft geen plaats gehad. Die ambtenaar heeft daar, waar hij met de hoofden gesproken heeft, uit de hoogte gesproken; hij heeft, gelijk men in Indie zegt, *prentah* gegeven.» De heer van de Putte vroeg hierop: «Hoe komt men aan die wetenschap? Ons is het rapport niet bekend; wij kunnen dus niet oordeelen of het juist of onjuist is.» De minister herhaalde zijn weigering. «Het rapport heeft betrekking op

eene andere regeling van zaken dan die thans wordt voorgesteld.» En «had het den stempel gedragen van onderzoek, had men daaruit kunnen opmaken in hoeverre het wenschelijk zou zijn over te gaan tot geheele afschaffing van de dienstpraestatien van de bevolking aan de inlandsche hoofden, dan zou de overlegging nog nut kunnen gehad hebben voor deze Kamer.» «Om in het licht te stellen dat dit het geval niet is,» las hij «eenige regelen uit dat rapport» voor. Dit citaat straks.

De gevoerde diskussie betrof alzoo hoofdzaaklijk een belangrijk punt van konstitutioneel recht, omstandig behandeld in onze studie: *De koloniale politiek der Grondwet.* In verband met het daar gezegde (*) is de thans op te lossen vraag deze: bestonden er redenen, om voor het rapport van den heer v. R., aangenomen dat het niet behoort tot de *soort* van stukken tegen wier meedeeling aan de kamers in 't algemeen geen gegrond bezwaar kan bestaan, uitzondering te maken op den regel die niet-meedeeling zijn moet? Ik antwoord onbeschroomd bevestigend. Had de minister zijn weigering naaktlijk laten rusten op art. 89 Grw., een iegelijk buiten de regeering ware tot zwijgen genoopt. Zulk beroep kan niemand beoordeelen zonder het stuk gelezen te hebben. De minister deed echter zulk beroep niet. Wel noemde hij een paar algemeene bedenkingen tegen meedeelingen als de verlangde, t. w.: dat daardoor «de taak der Regering, meer dan hare verantwoordelijkheid toelaat, in handen der Vertegenwoordiging overgaan», en vrijmoedigheid in de briefwisseling van ambtenaren onderling en met de regeering uitgedoofd worden zou. Maar die bedenkingen dienden slechts tot rechtvaardiging van zijn besluit, om in elk geval te beslissen of

(*) Bepaaldelijk blz. 377, 433—435. N.B. Ik zie met vreugde — want het pleit voor verbetering van 't gezichtsvermogen — dat op blz. 433 aldaar gesproken wordt van *brieven* die uithoofde van *haren* aard, enz. Zoo'n font werd nieteens verbeterd bij de Errata!

stukken zullen meegedeeld worden. Ten aanzien van dit geval nu gaf hij een bepaalde reden op waarom hij de overlegging onraadzaam achtte. Het rapport zou, wegens de daarin heerschende groote ingenomenheid met de ordonnantie van 5 Jan. 1866, «alligt eenzijdige opvattingen doen geboren worden of bevorderen», en de regeering zou het dus niet kunnen meedeelen zonder bijvoeging van een aantal stukken daartegen. Dat argument kunnen wij beoordeelen.

Het komt mij zeer zwak voor. Was art. 89 met opzicht tot den *inhoud* der stukken geen beletsel, wat kon er tegen wezen, bij het rapport een résumé van de andere stukken over te leggen? Het résumé behoefde zelfs niet te melden *welke* ambtenaren dit of dat berichtten, zus of zoo dachten; de gewesten konden met willekeurige letters worden aangeduid. Op die wijze liep de vrijmoedigheid der ambtlijke briefwisseling zeker geen gevaar. Evenmin was dit te vreezen van de onverkorte meedeeling van het rapport zelf; want ieder ambtenaar moet begrijpen dat zóódanige stukken kwalijk aan de kennisname der kamers onttrokken kunnen worden. Immers het rapport handelde over de aanwending van een globaal krediet, door de wetgevende macht (onderstelde men) verstrekt. Die aanwending moest verantwoord. Zij moest blijken bij de eerstvolgende begrooting, aan de kamers voor te dragen. Hoe zou zij vollediger toegelicht dan door het rapport van den specialen goevernementskommissaris? De rapporteur moest te meer op de meedeeling zich voorbereiden, indien de regeering overeenkomstig zijn plan het krediet overschreed (zie beneden).

Ook uit het parlementaire oogpunt is de weigering moeilijk te verdedigen. Zij verried het tegendeel van krachtbesef. Toen zijn voornaamste wederstanders zich gedroegen als zou het rapport den onwrikbaarsten steun geven aan hun gevoelen, kon de minister de kracht van zijn

overtuiging glansrijk ten toon spreiden door openlegging van het stuk naast zijn tegenbetoog. «De taak der Regering» gaat niet «in handen der Vertegenwoordiging over», wanneer de minister, aangaande een onderwerp van wetgeving, zijn stelsel op de meest vertrouwenwekkende wijze toelicht.

Er was buitendien een bijzondere reden voor openlegging: de zware beschuldiging (van onwaarheid in een officieel rapport), door een lid der volksvertegenwoordiging, in de kamer, ten aanhore van den minister, tegen een door den Koning benoemd ambtenaar geuit. Die beschuldiging werd door het uit het stuk voorgelezene niet gestaafd. Zij moest dus òf op een ander gedeelte slaan òf ongegrond zijn. De beschuldiger verlangde openlegging; evenzoo degeen die in de kamer voorshands voor den aangevallene partij trok. Hoe kon de minister over de zaak heenglijden? De ambtenaar had recht te verwachten dat het hoofd van 's Konings dienaren haar terstond na de beschuldiging in 't helderste licht zou stellen.

Het door den minister voorgelezen gedeelte van het rapport luidt: «Op de hoofdplaats van elk gewest is eene conferentie belegd, waarbij, behalve de Europesche ambtenaren en Regenten, zooveel mindere inlandsche hoofden zijn toegelaten als ter plaatse aanwezig waren of van hunne standplaatsen gemist konden worden. Na de aanwezigen het doel mijner zending te hebben herinnerd, meende ik in de eerste plaats op de meest duidelijke wijze te moeten verklaren de trouwens niet duistere beteekenis der ord. van 5 Jan. 1866, en den vasten wil der Regering om de daarbij uitgevaardigde voorschriften zonder oogluiking of aanzien des persoons te handhaven. Bij die gelegenheid heb ik gewezen op de straffen, waarmede overtredingen zouden bedreigd worden.»

«De Kamer», meende de minister, zou nu «moeten toe-

geven, dat hier geen sprake is geweest van kalm en bedaard onderzoek, maar eerder van een oppermagtig bevel aan de hoofden om zich in de regeling te schikken, die de Regering had gemaakt.» — De heer JONCKBLOET merkte hierop aan, dat hij de inleidende waarschuwing van den kommissaris «zeer natuurlijk» vond en geenszins zag dat diens geheele handeling uit het geven van «een oppermagtig bevel» bestond. — Ook de heer VAN DE PUTTE vond die waarschuwing «zeer natuurlijk; want na al het vroeger gebeurde moest bij het bespreken van het quantum der tractementsverhooging tot die inlandsche hoofden worden gezegd, dat het nu geene schoone beloften aan de inlandsche bevolking waren, die niet nagekomen zouden worden, maar dat de Regering er zich aan zou houden. Zonder dit was het onmogelijk met die hoofden in het noodige overleg over de tractementsverhooging te treden.» De minister zweeg.

Wij scharen ons aan de zijde der sprekers. Naar mijn gevoelen had men vóór de uitvaardiging der ordonnantie «de geheele zaak bedaard met de regenten moeten overleggen, vereffenen» (Aant. VIII blz. 393). Maar nu de ord. uitgevaardigd was, kon van geen nadere raadpleging omtrent hetgeen zij beval sprake zijn. De minister, meenende door het citaat te bewijzen wat hij tegen den heer VAN REES had, verwarde blijkbaar het onderwerp der ord. (de diensten) met het onderwerp der zending (de traktementsverhogingen). Zelfs van vrienden der inlandsche hoofden verdient de waarschuwing, zoo als de minister haar meedeelde, eer lof dan blaam; want zonder haar had het vroeger gebeurde inderdaad aan de hoofden gegronde aanleiding gegeven om te onderstellen dat het verbod zoo'n vaart niet nemen zou, en de waarschuwing moest hen aanmoedigen om vrijuit bezwaren in te brengen, indien de nieuwe traktementen tegenover een gestrenge toepassing van het verbod onvoldoende schenen.

Van onzen kant lokt het voorgelezene nogtans één bedenking uit. Volgens den aanhef schijnt ook het overleg tot een nieuwe regeling der traktementen van de *regenten* te hebben plaats gevonden in het bijzijn van een aantal *mindere inlandsche hoofden*. Dit is naar mijn inzien strijdig, èn met gezonde begrippen van ambtlijke orde, èn met 's goevernements bijzondere verhouding tot de regenten. De regent behoort gehandhaafd te worden als hoofd van de inlandsche besturende klasse. Toelating van mindere inlandsche hoofden in de vergadering was zelfs voor het regelen van *hun* bezoldigingen onstaatkundig: de regent moest er tevens voor zijn onderhorigen spreken.

Vandaar het zooeven herinnerd gevoelen, dat men de geheele zaak vooraf met de *regenten* had moeten overleggen. — En de heer VAN DE PUTTE sloeg dus weder te eenenmale mis, toen hij (15 Juni), nadat de heer STIELTJES mijn gevoelen beamend had aangehaald, en de heer THORBECKE had verklaard diens rede met groot genoegen te hebben gehoord, het wilde doen voorkomen alsof wij verlangden «dat men aan elk hoofd, dat tractementsverhooging zal krijgen, hetgeen over 5561 verschillende personen loopt, zou gaan vragen: keurt gij het goed dat wij die wijziging zullen gaan invoeren?» — De heer VAN DE PUTTE liet er op volgen: «Het eenige wat te pas zou kunnen komen zou dáárin bestaan, dat men drie of vier regenten van oude vorstenfamilie te voren raadpleegde». Ook daarmede stem ik niet in. Ik zie geen enkele reden waarom men al de overige regenten te gering zou schatten om hun advies te vernemen. Ik kan zijn denkbeeld voorts niet rijmen met de beschouwing van de regenten als louter ambtenaren. Zijn de regenten niets dan ambtenaren, hun gezag enkel ontleenend aan hun benoemingsbrief, dan draagt hun afstamming van een oude vorstenfamilie niets bij tot de waarde van hun meening.

Behalve het voormelde deed de minister mondeling nog een paar meedeelingen omtrent de zending van den heer VAN REES, die wij moeten opteekenen.

De eene is van 1 April: «Dat van de tractementsverhooging ook aan de bevolking mededeeling zoude zijn gedaan door aanplakking aan de messigits op de passars, is uit Indië tegengesproken.» (Plaatslijke afkondiging van de ord. van 5 Jan. op de gewone wijze wordt hiermede niet ontkend.)

De andere, van 13 Juni, houdt in, dat voor de traktementsverhogingen omstreeks *f* 150000 meer «noodig bevonden» werd dan het in Nederland bepaalde krediet van *f* 3340000, en dat «om daarin te voorzien, eenvoudig van de lijst geschrapt werden de mantries bij de koffij- en suikercultuur en de pen werd gehaald door de aan de mindere inlandsche hoofden toegekende cultuurprocenten, tot een gezamenlijk bedrag van p. m. *f* 250000, zoodat men ten slotte met zekere zelfvoldoening kon wijzen op een overschot van *f* 100000».

c. Over de *schorsing* bevatten onze bronnen velerlei.

1. De heer KEUCHENIUS herinnerde (12 Juni) een opmerking in het *Tijdschrift voor N. I.*, dat van de M. v. B. omtrent de Indische begrooting voor 1867 twee geschreven editiën bij de kamer ontvangen werden, en de eerste, door den minister teruggenomen, van schorsing geen gewag maakte. — Niemand sprak tegen.

2. In de gedrukte M. v. B. beweerde de minister MIJER, onbekend te zijn met «de bepaalde en onbewimpelde zienswijze van het Indisch bestuur» over de afschaffing der diensten aan de hoofden (Aant. IX, blz. 443). — Daartegen protesteerde de heer VAN DE PUTTE. «Toen het onderzoek begon,» zeide hij, «was aan het Departement van Koloniën in 1864 een zeer groote stapel stukken betreffende deze quaestie aanwezig». Na 1861 had de G. G. SLOET te advi-

seren op de quaesties, die hier het onderwerp van koloniale debatten hebben uitgemaakt; in de eerste plaats over de plannen tot regeling der cultures van den heer LOUDON, in de tweede plaats over het ontwerp van den heer UHLENBECK, en ten derde over het wetsvoorstel nu ruim een jaar geleden ingetrokken. In het eerste stuk over de plannen van den heer LOUDON en in al de verdere stukken is telkens en telkens dat vraagstuk ter sprake gebragt. Ik herinner mij nog zeer goed eene uitdrukking in dat eerste advies van den nieuwen G. G. voorkomende. Aan het slot van zijn betoog over die heerediensten zegt hij: de eeuwige wetten van billijkheid en regtvaardigheid zijn in het oosten en in het westen, in het noorden en in het zuiden dezelfde. Bij de overweging der zoogenaamde cultuurwet werd dat punt opzettelijk behandeld, en in de bijlagen van de adviesen over die wet, op het Departement van Kolonien aanwezig, bevinden zich twee afzonderlijke memorien met voorstellen over die aangelegenheid.»

4. Dezelfde M. v. B. beriep zich op een gezegde in een brief van den G. G. van 13 Maart 1866, volgens welk «de onlangs genomen maatregelen ongetwijfeld ontevredenheid bij de algemeene inlandsche hoofden verwekken» moesten (Aant. IX blz. 436). Die zinsnede stond in den brief als maakte zij een deel uit van het advies van den Raad van Indië. De minister MIJER zou opheldering vragen omtrent de tegenstrijdigheid tusschen deze zienswijze en de ingenomenheid met de ord. van 5 Jan. 1866 (Ald. blz. 443). — Nu vroeg men in 't V. V. van 24 Dec. wat de G. G. teruggeschreven had, en of het gerucht, dat het advies van den Raad van Indië, bij dien brief gevoegd, en dus aanwezig toen de M. v. B. van 26 Juli gesteld werd, «geene zinsneden in den aangehaalden geest» bevatte, waar was. De minister TRAKRANEN antwoordde, dat volgens inlichtingen uit Indië die zinsnede «bij vergissing» in den brief was geraakt. «Eene kantteekening in potlood, bij wijze van

glosse door den G. G. op een verhandeld stuk gesteld, zoude tot die vergissing hebben aanleiding gegeven.» «In de destijds door den Raad van Indië uitgebragte adviesen» was den minister «niets gebleken van de beduchtheid die in de aangehaalde zinsnede voorkwam». Hij herinnerde evenwel het advies van 1862 ter zake (Aant. IX blz. 452). Het V. V. van 18 Maart merkte namens «verscheidene leden» aan, dat «de eenige» tegen de afschaffing der bedoelde diensten «aangevoerde grond» uit deze opheldering gebleken was «eene schrijffout te zijn».

Die voorstelling, moeten wij aanmerken, is onnauwkeurig. De Raad van Indië had de zinsnede niet gebezigd, maar de G. G. wèl; en geschiedde dit «in potlood», de gedachte was daarom niet minder gemeend.

5. Er liep in 't najaar 1866 een ander gerucht, waarover het V. V. van 24 Dec. inlichting vroeg. Men verhaalde dat de heer Kinder de Camarecq, Hoofdinspekteur van Financiën, belast met een zending voor de uitvoering der ordonnantie van 15 Feb. 1866 omtrent de heerendiensten in 't algemeen, en die daarvoor evenzeer als de heer van Rees met de regenten in overleg moest treden, «een rapport aan de Regering» had «ingezonden, waarbij de afschaffing der heerediensten» (aan de hoofden) «in het belang der openbare orde en rust op Java werd ontraden». Ook op de meedeeling van dit stuk werd volgens 't V. V. «van alle zijden bepaaldelijk» aangedrongen. — De minister antwoordde op de vraag in zoover toestemmend, dat werklijk de heer Kinder in een bij het departement van Koloniën berustend «rapport» de «tenuitvoerlegging der bedoelde afschaffing, althans voor het tegenwoordige, onraadzaam achtte»; maar weigerde de meedeeling van dat *geheime* stuk. Bij V. V. van 18 en M. v. B. van 29 Maart, zoomede bij de openbare beraadslagingen, nadere aandrang uit de kamer, herhaalde weigering des ministers.

Op deze weigering van een *geheim* stuk is het door ons aan-

geteekende omtrent het rapport VAN REES geenszins vanzelf toepaslijk. Er zijn regeeringszaken die tijdelijk geheim *moeten* blijven, over het oogenblik van wier vatbaarheid voor openbaarmaking alleen de regeering oordeelen kan. Thans gold het, zoo 't schijnt, een *vertrouwlijk* schrijven — geen eigenlijk «rapport» — van een hoofdambtenaar aan de regeering, over een zaak buiten het voorwerp van zijn zending; een schrijven, waarvan te minder kan beweerd worden dat het bij 't opstellen voor publiciteit bestemd was, indien de schrijver zelf het woord *geheim* bovenaan plaatste. Het belang der vrijmoedigheid van de ambtlijke briefwisseling zou dus eischen, dat het stuk niet aan de kamer wierd meegedeeld zonder des schrijvers toestemming. En al zou hij zijn toestemming na het later gebeurde gaarne verleend hebben, met welk doel zou de regeering dit middel te baat nemen? Om kracht bij te zetten aan haar argumenten? Hun kracht lag altijd meer in een goed sluitende voordracht, (waartoe elk voorhanden stuk stof levere,) en desnoods in een plechtige verzekering van feiten door den verantwoordelijken minister, dan in dat laatstlijk zoo in zwang gekomen optellen van gunstige autoriteiten. — Redenen teöver derhalve voor de weigering.

Doch ook hier bleef de minister zich niet gelijk. Hij besloot gedeelten van het gevraagde stuk voor te lezen (13 Juni). — Het volgende zal de algemeene strekking genoeg doen uitkomen (*). Na herinnerd te hebben dat hij «in de laatst verloopen maanden met een groot aantal regenten en voorname inlandsche hoofden in aanraking» was geweest, bericht de schrijver: «Bij allen vond ik eene gedrukte stemming. Meer en meer teruggedrongen op een geïsoleerd standpunt, sinds de solidariteit van belangen tusschen hen en ons aan het wankelen is gebragt, behoeft het geen bijzondere gave van opmerking, om de verwijdering,

(*) Voor de voorgelezen details is hier geen plaats; komen zij ter sprake, dan lette men op hetgeen de heer VAN DE PUTTE er tegen inbracht (14 Juni).

althans terughouding, te constateren in hunne wijze van verkeer met de gouvernementsambtenaren in vergelijk met den meer intimen vriendschappelijken omgang van vroeger. En geen wonder: dat de hoofden geen bijzondere ingenomenheid aan den dag leggen met de ambtelijke stelling, hun in de toekomst aangewezen, is zeer natuurlijk....... De beoogde tractementsverhooging der hoofden biedt hun slechts eene gedeeltelijke vergoeding aan voor hetgeen ze voortaan zullen moeten missen. Inzonderheid in afdeelingen, waar de cultuuremolumenten van weinig beteekenis zijn — en dit is het geval met het meerendeel hunner — gaan de hoofden in geene blijmoedige stemming het nieuwe tijdperk te gemoet...... Waar men komt, heerscht eene ongewone leegte en stilte in de pendoppo's en woningen der regenten...... Aan niemand is het gegeven de onweerswolken te peilen, die zich dreigend thans vertoonen aan den staatkundigen horizont ook van het moederland. Niemand kan voorzeggen, of de tijden van rustige rust niet weldra ten einde zullen loopen voor deze kolonie. Eene wijze staatkunde schijnt te gebieden: laten wij de inlandsche hoofden, weleer gedienstige werktuigen in onze handen, niet geheel van ons vervreemden; laten wij tot kalmer tijden uitstellen wat thans te willen bereiken welligt eene groote staatkundige fout zoude zijn.»

De heer VAN DE PUTTE (14 Juni) zeide hiervan, het citaat «met zeer veel genoegen» gehoord te hebben; daar hij «bepaalde redenen» had «te gelooven, dat de heer KINDER slechts om tweederlei redenen de schorsing voor een jaar van de ordonnantie heeft voorgestaan: vooreerst om hetgeen voorviel aan de oevers van de Elbe, en ten tweede om de teleurstelling op Java ontstaan aangaande de intrekking der cultuurwet.»

De heer ROCHUSSEN (14 Juni) «had liever gezien dat de minister niets of alles had aangehaald».

6. 't Spreekt vanzelf, dat ook de gansche reeks van

stukken, op blz. 173 en volgg. bedoeld, tevens onder de getuigen voor of tegen de schorsing behoort. Behalve die, bestaan volgens de M. v. B. van 26 Jan. en de openbare debatten: *geheime* «adviezen» van den Raad van Indië over het «rapport» van den heer Kinder, een «beschikking» daarop van den G. G., en een «gemotiveerd verzoek» om ontslag uit 's lands dienst van genoemden hoofdambtenaar.

7. De heer Keuchenius vroeg (12 Juni), of de schorsing, toen de minister Mijer daartoe tusschen de eerste en tweede editie van zijn M. v. B. van 26 Juli besloot, gerechtvaardigd werd door bij het departement van Koloniën ontvangen berichten over den «staat van rust op Java». De minister antwoordde (13 Juni), dat de schorsing een maatregel was «van vooruitzorgende staatkunde»; men wilde een «gevaar ontwijken dat men kon voorzien»; het gevaarlijke der ord. van 5 Jan. bleek voldoende uit het nu voorgelezen gedeelte van het rapport Kinder; de rust was niet verstoord, maar de ord. was dan ook niet in werking getreden. Spreker kon met dat antwoord geen genoegen nemen (14 Juni). De minister volhardde (id.). Spreker insgelijks (id.).

8. De heer W. van Goltstein herinnerde (11 Juni), dat den 2 Nov. 1866 in het *Indisch genootschap* door «een zeer liberaal man» was getuigd, dat volgens bij hem ontvangen berichten «inderdaad groote ontevredenheid zou bestaan, omdat de inlandsche hoofden ongeneigd zouden zijn zich alleen als ambtenaren te doen beschouwen, en naar die meening aan hunne eer en hun aanzien zou worden tekortgedaan door het afschaffen der diensten van de bevolking».

De heer van de Putte daarentegen verhaalde (13 Juni), dat in het najaar 1866 «een paar controleurs kersversch uit de binnenlanden van Java» bij hem «aankwamen en eenstemmig verklaarden, niet te begrijpen dat er eenig bezwaar kon zijn tegen de uitvoering» der ord. 5 Jan.; «want dat de regenten en hoofden zich op de zaak reeds voorbereid en maatregelen in dien zin genomen hadden,

reeds jongens in dienst genomen en uitgerekend hadden dat zij nu niet drie toekanlampo's noodig hadden, maar het wel met één zouden kunnen doen en dan nog een voordeeltje zouden hebben.»

En wat «zeer zeker vreemd is», spreker ontving na zijn aftreden «van twee hoofden op Java, die hij nooit gekend had, brieven tot aanprijzing van dien maatregel, als het éénig mogelijke om den druk van de Javaansche bevolking te verhinderen, en met aanbeveling om dien maatregel te blijven voorstaan.»

9. De schorsing — «voorloopig, in afwachting van nadere bevelen van het Opperbestuur» — werd in Indië afgekondigd bij ord. van 19 Nov. 1866, door den waarn. G. G. Prins, na overweging dat bij de Indische begrooting voor 1867 «geene fondsen zijn aangewezen om uitvoering te kunnen geven aan de voorgenomen verhooging van de bezoldigingen der inlandsche hoofden en beambten en de daarmede gepaard gaande maatregelen in het belang der inlandsche bevolking, bedoeld bij de ord. van 5 Jan. 1866».

De heer van de Putte (15 Juni) vestigde de aandacht op deze bewoordingen. «Van de stervende lippen van den waarnemenden landvoogd wordt een kreet om hulp geslaakt», «als wilde hij een beroep doen op de Vertegenwoordiging»....

De heer Rochussen (15 Juni) merkte daarop aan, dat de waarnemende landvoogd, «in den toestand waarin hij was, dat stuk wel niet zelf geredigeerd zal hebben, maar de redactie waarschijnlijk overgenomen is uit het voorstel van den Raad van Indie, waaraan spreker minder hecht, omdat men daarin het element van het hoor en wederhoor niet vond».

10. «De Regering», meldt de M. v. B. van 29 Maart, «heeft een onderzoek noodig geacht naar den indruk, door de schorsing op hoofden en bevolking te weeg gebragt. De uitslag daarvan is haar in de laatste dagen bekend geworden, en zij verheugt zich te kunnen mededeelen, dat in

geen gedeelte van Java en Madura ernstige gevolgen uit de schorsing werden voorzien. De hoofden hadden die over het algemeen met tamelijke onverschilligheid vernomen; hier en daar hadden zij zich daarmede ingenomen betoond, terwijl daarentegen uit enkele gewesten van hunne teleurstelling of bevreemding wordt gewaagd. De bevolking, wordt berigt, had op enkele uitzonderingen na de strekking der besluiten van Jan. 1866 niet begrepen, of scheen te vermoeden dat de hun toegezegde verligting al spoedig door nieuwe lasten van anderen aard zou worden opgewogen.»

(Dit laatste behoeft niet te verwonderen: de toenmalige ideeën over belangrijke verhoging van de opbrengst der landrente zullen wel tot de dessa's zijn doorgedrongen.)

De heer Keuchenius meende (12 Juni), «dat het evenzeer mag gelden voor een bewijs van de uitnemende rust en tevredenheid van de inlandsche bevolking en hare hoofden, als voor een bewijs van de goedaardigheid en zachtmoedigheid van die bevolking,» later voegt hij er bij «grootmoedigheid» van bevolking en hoofden beiden, — «dat, niettegenstaande èn hoofden èn bevolking zich een jaar lang hebben mogen vleijen, de eersten dat zij vermeerdering van inkomsten zouden krijgen, de laatste dat zij van drukkende diensten zou worden ontheven, de niet-verwezenlijking van eene van die beloften geen oogenblik hare rust verstoord heeft.»

11. Volgens laatstgenoemden spreker (11 Juni) «is de inlandsche bevolking hier en daar den 1sten Jan. 1867 bij de controleurs gekomen om te vragen, of zij dan niet, overeenkomstig de afgekondigde ordonnantie» van 5 Jan. 1866, «vrij was van de praestatie van heerediensten» aan de hoofden.

En hiermede nemen we afscheid van het verleden, om den weg in te slaan naar de toekomst.

Deze werd bereid door het wetsontwerp van 20 Feb. 1867.

Men had in Indië geen urgentie gezien (*). De minister meende dat ingang van de verbeteringen met 1° Juli 1867 vroeg genoeg was. Zijn voorstel beoogde, overeenkomstig het plan van den minister MIJER, een krediet van 2 millioen 's jaars (dus over 1867 de helft) voor traktementsverhogingen die de G. G. regelen zou, en die gepaard zouden gaan met: beperking van de verstrekking van heerendienstplichtigen aan de hoofden; «gestrenge handhaving van het — zoo noodig te vernieuwen — verbod tegen het vorderen van gedwongen leveringen, hetzij betaald of onbetaald»; overname voor 's lands rekening van «den last van oprigting, herstel en onderhoud der woningen van de districtshoofden, alsmede het onderhoud der regentswoningen»; «afschaffing van het apanage- of ambtelijk landbezit van alle inlandsche hoofden of ambtenaren, de dorpsbestuurders alleen uitgezonderd,» in dien zin dat «het ambtelijk landbezit, waarvoor geen wettige titel kan worden aangevoerd, dadelijk vervallen» zou, «terwijl het landbezit dat op wettige wijze is verkregen, als een zuiver persoonlijk regt, tot den dood» of de vroegere aftreding «van de tegenwoordige bezitters gehandhaafd» zou «kunnen blijven, doch in geen geval verbonden met onbetaalde heerediensten».

Gelijk gemeld verscheen reeds den 18 Maart het V. V., den 29 de M. v. B. Toen echter de zaak alzoo in staat van wijzen was, besloot de Tweede Kamer (10 April), tegen den wensch des ministers, met 35 van de overgebleven 56 stemmen, tot uitstel na een wegens vermoeidheid enz. verlangd reces, en vervolgens tot voorafgaande behandeling van andere ontwerpen. Vandaar dat het publiek debat over dit eerst den 11 Juni begon, en de ingang der maat-

(*) Verg. Aant. IX blz. 520. Die Aant. werd gesloten op 15 Dec. 1866. De onderstelling aldaar kreeg nog meer kracht door een gezegde van den minister TRAKRANEN weinige dagen later (21 Dec.): «dat al hetgeen op dit oogenblik van deze plaats zou geschieden, welligt zou ingrijpen in maatregelen die in Indië reeds kunnen genomen zijn, maar die nog niet ter mijner kennis zijn gebragt».

regelen tot 1 Okt. verschoven werd met evenredige vermindering van de over 1867 te besteeden som.

Van een omstandig relaas der gedachtenwisseling kunnen we ons onthouden. Niet alleen omdat de hoofdideeën dezelfde waren als bij het vorig debat, in Aant. IX beschreven, maar tevens omdat veel onzekerheid, die over de gansche diskussie zweefde, sedert werd weggenomen door de hierna te geven Indische verordeningen van 26 Sept. 1867. Met deze verordeningen trad de zaak inderdaad een nieuwe phase in.

Wij rangschikken de geopperde denkbeelden naar de mate der geuite ondersteuning.

De heer VAN ECK (11 en 14 Juni) had een bezwaar, waarvan (zoover ik weet) hem de eer der ontdekking toekomt. Voor het aangewezen doel zou de bijdrage aan het moederland, bij de Indische begrooting voor 1867 uitgetrokken, verminderd worden: die bijdrage beschouwde hij als vastgesteld. «De regeling der bijdrage moet vaststaan. Indien verandering in het Indisch budget moet worden gebragt, kan die verandering, wat de uitgaven betreft, slechts op tweeërlei wijze plaats hebben, òf door er inkomsten tegenover te stellen, òf door andere uitgaven te laten vervallen. Met het brengen van nieuwe uitgaven ten laste van het Indisch budget moet men volstrekt niet raken aan het batig slot. Dit moet op zich zelf blijven.» — Spreker reageerde dus meteen tegen de bevoegdheid, bij het regeeringsreglement aan den G. G. toegekend en bij art. 31 der komptabiliteitwet bevestigd, om kredieten boven de begrooting te openen. — De minister antwoordde (13 Juni) zeer juist, doch niet met de hier gebezigde woorden, dat de bijdrage aan het moederland, bij de Indische begrooting uitgetrokken, niets anders is dan een *geraamd* overschot op de geraamde middelen tegenover de geraamde uitgaven. Verg. Aant. VII blz. 142.

De heer PIJNAPPEL vroeg (12 Juni): «Waar men denkt aan eenen geleidelijken overgang ten aanzien van de heere-

diensten, aan eene misschien trapsgewijze vermindering daarvan, en waar de Minister zelf erkent, dat de Indische hoofden het juiste gebruik van het geld niet kennen, en geneigd zijn daarvan op eene voor hen zelven verkeerde wijze gebruik te maken, zou daar het denkbeeld niet overweging verdienen, om ook de verhooging van bezoldigingen niet in eens, niet plotseling te doen plaats hebben, maar langs denzelfden geleidelijken weg, zoodat zij, die het gebruik van het geld nog niet voldoende kennen, de gewoonte om veel geld te ontvangen langzamerhand mogen verkrijgen?» De minister antwoordde (13 Juni): «Ik geloof, dat de verwezenlijking van dat denkbeeld eene verkeerde uitwerking zou hebben. Waar de gelegenheid bestaat om, zonder aan wettelijke voorschriften te kort te doen, een maatregel te nemen ten nutte van de inlandsche hoofden in het algemeen, en die het gevolg moet hebben dat ook de inlandsche bevolking daarvan de heilzame uitkomsten zal ondervinden, daar komt het de Regering voor, dat dadelijk en zonder trapsgewijze toepassing daartoe behoort te worden overgegaan.» — Wij hadden liever gezien dat de minister, nu hij toch de vertrekking van dienstplichtigen behield, meer in den geest van den heer P. naar Indië had geschreven.

«Velen», meldt het V. V., achtten even als vroeger een verhoging der traktementen van de *regenten*, waartoe, beweerden zij, het in 1862 door het Indisch bestuur gevraagde krediet van 13 ton met 7 ton werd aangevuld, «onnoodig». De minister antwoordde, dat de regenten in den maatregel begrepen moesten wegens de vermindering der hun te verstrekken dienstplichtigen, en dat thans ook aan meer soorten van inlandsche ambtenaren verhoging werd toegedacht dan in 1862. — Het getal dezer leden schijnt daarop gedund; want een amendement van den heer Rochussen tot vermindering van de aangevraagde som in hun zin — hetzelfde dat hij in 1866 voordroeg (Aant. IX blz. 489) — verwierf slechts 12 van de 64 stemmen, ter zitting

van 15 Juni tegenwoordig. 't Waren de heeren Casembroot, Forrest, Haffmans, Hoekwater, Hoffman, Insinger, Rochussen, Simons, Stieltjes, Vader, Wassenaer, Wintgens.

Dat amendement stond in verband met het denkbeeld van «verscheidene» leden, die «meenden dat het onraadzaam zoude zijn, de regeling der heerediensten met de tractementsverhooging te verbinden. Deze is lang beloofd en ten vorigen jare plegtig toegezegd. Door hare invoering kan de Indische Regering krachtig optreden tot beteugeling van vele thans bestaande misbruiken en tot handhaving van nuttige voorschriften, die tot dusverre onuitgevoerd zijn gebleven. Het vraagstuk der heerediensten is daarentegen nog niet tot genoegzame klaarheid gebragt. In geen geval kan het door de Staten-Generaal worden opgelost, wijl zij de daartoe noodige kennis der Indische toestanden en gebruiken missen. Alvorens tot de regeling der verpligte diensten over te gaan, moet echter een meer onpartijdig onderzoek geschieden». — Het getal der leden, die ten slotte hieraan gehecht bleven, kan afgeleid worden uit de stemming omtrent het amendement Thorbecke: zie beneden.

«Verscheidene» leden begeerden als vroeger *afschaffing* der verplichte diensten aan de hoofden. De heer van de Putte stelde daartoe een amendement voor, volgens welk de nieuwe begrootingspost zou luiden: «tractementsverhooging van de inlandsche ambtenaren en hoofden op Java en Madura, de Preanger regentschappen voorloopig uitgezonderd, als vergoeding wegens gelijktijdige afschaffing van de beschikking te hunnen behoeve over de gronden, den arbeid en de goederen der inlandsche bevolking». Dit werd den 15 Juni met 36 van de 64 stemmen verworpen.

Voor, de heeren Beens, Beyma, Blom, v. Blom, Brouwer, Dam, v. Delden, Dullert, Dumbar, v. Eck, Fokker, Geertsema, Godefroi, Heemskerk, Hingst, Jonckbloet, Kerkwijk, Keuchenius, v. d. Maesen, Moens, v. d. Putte, de Raadt, de Roo, Viruly, Voorthuysen, Westerhoff, Wybenga, Zijlker.

Tegen, de heeren AMERONGEN, BEGRAM, BICHON, BIEBERSTEIN, DE BRAUW, CASEMBROOT, FOREEST, GOLTSTEIN (beide), GULJÉ, HAFFMANS, HARDENBROEK, HEIJDENRIJCK, HOEKWATER, HOFFMAN, V. D. HUCHT, INSINGER, 's JACOB, KIEN, DE LOM, LUYBEN, LYNDEN, V. NAAMEN, V. NISPEN, PIJNAPPEL, PIJPERS, RAPPARD, V. REENEN, ROCHUSSEN, SIMONS, STIELTJES, THORBECKE, VADER, VERHEYEN, WASSENAER, WINTGENS.

Eindelijk was er volgens het V. V. een derde groep van «verscheidene» leden, die met den minister *beperking* der bedoelde diensten wilde. De heer THORBECKE stelde voor, deze bestemming van het toetestane krediet in de wet uit te drukken, door in den considerans te voegen: «in verband met eene beperking van de diensten door de inlandsche bevolking aan hare hoofden bewezen». Dit amendement werd den 15 Juni, na 't verwerpen der beide vorige, met 51 van de straksgenoemde 64 stemmen aangenomen. *Tegen*, de heeren BEGRAM, DUMBAR, FOREEST, HAFFMANS, HOFFMAN, V. D. HUCHT, INSINGER, JONCKBLOET, LUYBEN, ROCHUSSEN, SIMONS, WASSENAER, WINTGENS.

De alzoo geamendeerde wet werd aangenomen met 57 tegen 27: de laatste samengesteld uit 19 van de 28 voor het amendement VAN DE PUTTE, (de heeren DAM, DULLERT, GODEFROI, HEEMSKERK, KERKWIJK, V. D. MAESEN, VOORTHUYSEN, WESTERHOFF en ZIJLKER gingen niet verder mede,) benevens de heeren AMERONGEN, BEGRAM, HOFFMAN, INSINGER, V. NISPEN, ROCHUSSEN, SIMONS en WINTGENS.

Onderzoeken wij, voor later gebruik, hoe de regeering en de voorsteller van het aangenomen amendement zich de *beperking* dachten.

Daar de minister TRAKRANEN de taak zijns voorgangers overnam, moeten we ons vooraf diens gedachte te binnen brengen. Een rond stelsel, wij zagen het in Aant. IX, had hij niet. Maar blijkbaar genoeg doelde hij op een zeer *doortastende* beperking. Sommige zijner uitdrukkingen gingen

zelfs verder. 't Was alsof zijns inziens, bij de uitvoering der door hem voorgenomen maatregelen, geen eigenlijke gedwongen diensten aan de hoofden zouden overblijven. Zoo zeide hij aan 't eind der beraadslagingen in de Tweede Kamer (ald. blz. 489): «Zullen de persoonlijke diensten die dan overblijven niet *die* diensten zijn waarvan de heer BAUD gewaagde; die uitmaken den zedelijken band tusschen de hoofden en de bevolking; die ondanks het verbod zullen blijven voortbestaan?» (Dus ultra-vrijwillige.) En in de Eerste (blz. 499): «Geen Regering kan de gedwongen diensten der bevolking aan de hoofden willen bestendigen; ja de Regering die ze zou willen afschaffen zou betrekkelijk weinig nieuws verrigten, want de onwettige leverantien en diensten zijn reeds afgeschaft bij de publicatie van 1834.» De «zedelijke» band echter «tusschen de bevolking en de hoofden lost zich onder andere ook op in persoonlijke diensten, die, met een Westersch oog bezien, allen schijn hebben van niets dan dwang te zijn, doch dien naam niet verdienen; zij ontstaan uit eene betrekking.... waarin de Regering vruchteloos tusschen beide zou komen.» (Dus alweder vrijwillige, waarmee het bestuur niets te maken heeft.)

De minister TRAKRANEN volgde het voetspoor zijns voorgangers in onzekerheid van omschrijvingen. Doch duidelijk openbaarde hij een andere richting dan die deze citaten aangeven. Ook hij schreef en sprak herhaaldelijk van een «aanmerkelijke», «aanzienlijke», «zeer aanzienlijke», «zeer groote» beperking; van een beperking «binnen enge grenzen», waardoor de «overblijvende, behoorlijk geregelde diensten weinig bezwarend zouden worden», van «het behoud van een in vele gevallen zeker *gering* gedeelte dezer diensten». (*) Het behoud van gedwongen diensten stond

(*) De aangehaalde uitdrukkingen komen voor in de M. v. B., bls. 2, 3, 4 en 5, en in de redevoeringen van 13 Juni (Bijbl. 1137, 1139, 1140).

evenwel vast. Hij wilde ze regelen; de regeling zou dan om de vijf jaren herzien worden volgens art. 57 reg.regl., «om daarin trapsgewijze de verminderingen te brengen, bestaanbaar met het algemeen belang»; *afschaffing* behoorde eerst plaats te hebben *na* die der heerendiensten aan den staat (*).

«Aan welke vaste regelen verstrekking van heeredienstpligtigen aan de hoofden is onderworpen», lezen wij in de M. v. T., «heeft de ondergeteekende te vergeefs onderzocht, en hij meent dat het gemis dier regelen, waardoor uit den aard der zaak eene vijfjaarlijksche herziening tot eene hersenschim werd, grootendeels heeft aanleiding gegeven tot de zoo verschillende waarderingen, waarnaar tot heden die diensten zijn beoordeeld.» De minister zag dus al de regelingen, na het reg.regl. vastgesteld (zie Aant. VIII), voorbij, of beschouwde ze als niet werkend. Hierover geinterpelleerd, berichtte hij (13 Juni): «Het blijkt uit de leggers der heeredienstpligtigen, welk aantal personen ingedeeld is bij de regenten en andere hoofden. Maar mij is bovendien gebleken, dat naast dat aantal inlanders, die volgens de leggers aan de regenten zijn toegekend, nog door hen gebruik wordt gemaakt van een veel grooter aantal inlanders, die niet vermeld zijn op die leggers.» Voorbeelden «uit de officieele stukken»: regent van Serang 87 boven de toegewezen 75, Rembang 73 boven de 40, Blora 85 boven de 40, Panaroekan 80 boven de 50, Banjoewangi 171 boven de 40, Banjoemaas 139 boven de 60, Bandjernegara 105 boven de 55, Patjitan 78 boven de 30. [De heer Rochussen vroeg hierop (15 Juni): «Van waar heeft de minister die cijfers vernomen? Ik heb vernomen dat ze onjuist zijn en opgegeven zijn ter appui van de maatregelen die bij ord. van 5 Jan. 1866 ontijdig zijn afgekondigd.» — Dit bleef onbeantwoord.]

Zou dan de minister een nieuwe soort van regeling in-

(*) Zie de M. v. T.

voeren? Neen. «Die regeling zal aan de Indische Regering moeten worden overgelaten. Ik stel mij echter voor, dat aan elk van de inlandsche hoofden een bepaald aantal dienstpligtigen dagelijks zal worden aangewezen, voldoende tot het verrigten van het noodige huis- en stalwerk.» (*) Er zal «eene behoorlijke regeling» moeten worden «vastgesteld, met de bedoeling die gestreng te handhaven.» (*) Men zal de «ongeoorloofde» diensten, de beschikking over een grooter getal dienstplichtigen dan de leggers aanwijzen, terstond afschaffen, en de «geoorloofde», de leggers zelve, herzien. «Uit een welligt thans reeds nader ingesteld onderzoek zal moeten blijken, in welke mate de heerediensten nu zullen worden opgelegd.» (†)

Dit alles was gezegd toen de heer THORBECKE zijn amendement voorstelde (15 Juni). Hij voegde er bij zich met de tweeledige bedoeling der voordracht, verhoging der traktementen en beperking, tegen vergoeding, der diensten, volkomen te vereenigen. «Eene aanvankelijke beperking, spoedig, zooals de Minister ons dezer dagen zeide, tot stand te brengen, zal in volgende jaren uitgebreid kunnen worden. De post zal bij de aanstaande begrooting op nieuw in beraadslaging komen, waarbij men overwegen zal, of niet het deel, tot vergoeding van verminderde diensten bestemd, zal vermeerderd worden.» (In een volgende rede zeide hij: «Wanneer eenmaal op de begrooting eene verhooging is gebragt tot vergoeding van afgeschafte diensten of welke andere praestatien ook, zal men met die verhooging en die afschaffing in volgende jaren kunnen voortgaan, haar uitbreiden, wijzigen, nader bepalen, zooals de toestand dan zal eischen.»)

De minister bestreed het amendement, eerstlijk omdat dan de wet zou uitdrukken, «op welke wijze de Indische

---

(*) Zitting 13 Juni, Bijbl. 1139.
(†) Zitting 15 Juni, Bijbl. 1168 en 1169.

Regering behoort uitvoering te geven aan art. 57 reg.regl.», en voorts omdat het niet overeenkwam met het beginsel zijner voordracht omtrent de «geoorloofde» diensten. Van dat beginsel gaf hij thans tweeërlei omschrijving: 1°. «op den voorgrond», «voorloopige handhaving, met trapsgewijze vermindering volgens de bepalingen der wet» (namelijk van 't reg. regl.); 2°. «aan het Indisch bestuur over te laten bepalingen te maken, die om de vijf jaren zullen moeten worden herzien». In de Eerste Kamer (4 Juli) zeide hij ter toelichting: «Aanvankelijk was ik van meening, dat het amendement eene verdere strekking had dan de Regering had voorgedragen, omdat dadelijke vermindering van de *geoorloofde* diensten niet in deze wet was gepreciseerd en ik meende dat men, met het oog op art. 57 reg. regl., ook in dezen tot trapsgewijze vermindering eerst zou kunnén overgaan nadat de diensten zouden zijn geregeld. Daar die diensten aan de hoofden evenwel bij de bedoelde regeling welligt tevens eene beperking zullen kunnen ondergaan, in vergelijking met de diensten die thans op de leggers der dessa's zijn vermeld, heb ik mij tegen dat amendement niet verder verzet, daar ik in elk geval het lot dezer wet, waarop door de Regering in het belang der inlandsche bevolking en hare hoofden hooge prijs werd gesteld, niet afhankelijk wilde maken van dit ondergeschikte punt.»

Uit gindsche kamer nog dit. «Tegen de vermeerdering van uitgaven,» bij het wetsontwerp voorgesteld, «werd geen enkel bezwaar vernomen. Zeer vele leden gaven integendeel hun genoegen te kennen, dat thans eene oude schuld wordt afgedaan aan inlandsche hoofden en ambtenaren in Indië, die sedert lang te laag zijn bezoldigd geweest. De kwijting van die schuld zal tevens dienstbaar zijn aan de verligting der bevolking op Java.».... «Door sommigen» (ook door den heer VAN TWIST) «werd evenwel betwijfeld, of het wel noodig ware geweest, die tractementsverhooging ook toe te

passen op de regenten. Dezen toch worden in den regel voldoende bezoldigd, en zoo er niettemin misbruiken bij het verleenen van diensten aan de regenten mogten bestaan, dan kunnen daartegen andere maatregelen genomen worden.» — De minister antwoordde, dat vermits «de beperking der diensten» ook de regenten zou treffen, zij niet van den maatregel behoorden uitgesloten te worden. «Maar» (dit in een volgende rede) «ik geloof dat de uitvoering van den geheelen maatregel aan het Indisch bestuur kan en moet worden overgelaten.» — In de openbare zitting leverde de heer VAN TWIST een uitgewerkt betoog tot staving van zijn bekend gevoelen, dat de verplichte diensten aan de hoofden een historischen en wettigen grond hebben, en dat het dus niet aangaat, ze *ex plenitudine potestatis* af te schaffen, maar men tot de afschaffing, die ook hij voorstaat, moet geraken door overleg met de hoofden. Nu had hij wel, nevens het wetsontwerp, «andere maatregelen gewenscht, bestemd om dat doel te naderen». Doch hun gemis zou voor hem geen reden zijn om tegen te stemmen; hij wilde tot dezen stap op den goeden weg gaarne medewerken. — Het ontwerp werd met algemeene (51) stemmen aangenomen.

Middelerwijl had het Indisch bestuur de uitvoering voorbereid. Zij geschiedde bij een besluit en drie ordonnantiën van 26 Sept., verordeningen bevattende voor «de Gouvernementslanden op Java en Madura, de Preanger regentschappen voorshands uitgezonderd», behoudens nog een uitzondering die beneden blijkt, alles ingaande met 1 Okt. 1867.

Bij het besluit, Stb. nr. 125, wordt «de bezoldiging der inlandsche hoofden en ambtenaren» vastgesteld op de volgende sommen 's maands, — onder dien verstande dat de titularissen, die thans méér genieten, in het genot daarvan blijven.

Regenten. Samarang en Soerabaja *f* 1200. Krawang en Banjoewangi *f* 900. Op andere gewestlijke hoofdplaatsen *f* 1100. Bawean *f* 600. Elders *f* 1000. Ongerekend personeele toelagen voor een aantal aktueele regenten: zie deze beneden.

Patih's. Op de gewestl. hoofdplaatsen *f* 300. Bawean *f* 150. Elders *f* 250. — *Kliwons f* 75. — *Mantri's bij de regenten f* 50. — *Distriktshoofden*. Samarang en Soerabaja *f* 250. Op andere gew. hoofdp. *f* 225. Elders *f* 200. — *Onderdistriktshoofden f* 100. *Distriktsmantri's* (ook de grootmantri's) *f* 65.

Hoofddjaksa's f 250. De aktueele te Cheribon bovendien een personeele toelaag van *f* 50. *Adjunkt*-dito *f* 100. *Djaksa's f* 100. *Adjunkt*-dito *f* 75. *Hoofdpanghoeloes*. Batavia *f* 150. Samarang en Soerabaja *f* 100. Elders *f* 75. Andere *panghoeloes f* 50. *Bij de gevangenissen*: cipiers in groote *f* 35, in kleine *f* 25; hoofdmandoers en hoofdkadjinemans *f* 20; mandoers *f* 15.

Bij de landelijke inkomsten en kultures. *Onderkollekteurs f* 150, *f* 175, *f* 200, *f* 225, *f* 250, naar gelang dat de perceptie bedraagt: minder dan *f* 50000, *f* 50000 tot beneden *f* 100000, *f* 100000 tot beneden *f* 150000, *f* 150000 tot beneden *f* 200000, *f* 200000 en meer. *Hoofden bij de vischvijvers*. Japara *f* 50. Grissee, eerste hoofd *f* 75, tweede *f* 50. *Mantri's en gekommitteerden bij de koffie- en suiker-kultuur f* 45. *Koffiepakhuismeesters*, 1e klasse *f* 80, 2e *f* 65, 3e *f* 50. *Bij de waterleidingen:* wedono's en demangs *f* 75; bekels, hoofdmantri's en mantri's *f* 50, ondermantri's, kleinmantri's en distrikts *f* 30. *Bij de vogelnestklippen*. Karangbollong: pakhuismeester-sorteerder *f* 50, onderdemang *f* 40, adsistent-sorteerders *f* 12. Rongkob (Djokjo): demang *f* 50, sorteerder *f* 15, leerling *f* 5, hoofdtoekan *f* 12. Patjitan, mantri *f* 50.

Bij het zout. Aanmaak: mantri's *f* 50, hoofdmatamata's *f* 25, hoofdoppassers en mandoers *f* 15. Verkooppakhuismeesters als minimum, zie Stb. 1851 n. 2, *f* 50.

Onderwijzers f 50, met twee vijfjaarlijksche verhogingen van *f* 10.

Vaccinateurs en hulp-dito *f* 45.

Schrijvers. Bij: residenten *f* 50, adsistentresidenten *f* 25 regenten *f* 30, distriktshoofden *f* 20, hoofddjaksa's *f* 25, adjunkt-dito en djaksa's *f* 15, kontroleurs, onderkollekteurs, suikerkultuur, algemeene pakhuizen en landbouwinrichtingen, *f* 15. Waar de gelden voor schrijvers als toelagen beschouwd en dientengevolge meer schrijvers op een minder inkomen zijn aangesteld, moet de verhoging onder hen verdeeld, dus het getal niet vergroot.

Oppassers. Hoofdoppassers en oppassers te paard bij residenten en adsistentresidenten, zoomede hoofdkadjinemans bij djaksa's *f* 15. Al de overigen, waaronder kadjinemans, sapoeloerans en wachters bij gevangenissen, matamata's bij waterleidingen, gandoks en toekans bij vogelnestklippen, matamata's bij den zoutaanmaak, *f* 10.

Een der ordonnantiën, Stb. nr. 122, «verdere uitvoering willende geven aan de wet» van 6 Juli, bepaalt, «met intrekking der ord. van 5 Jan. en 19 Nov. 1866»:

«1°. Het apanage- of ambtelijk landbezit van alle inlandsche hoofden en ambtenaren — de dorpsbestuurders alleen uitgezonderd — wordt afgeschaft.

2°. Het vorderen van inlanders van leveringen, betaald of onbetaald, door of ten behoeve van wien ook, is onvoorwaardelijk verboden.

3°. Van de inlanders worden, behalve voor den Staat en voor de inlandsche gemeenten, de dorpsbestuurders daaronder begrepen, geene andere of meerdere persoonlijke diensten, betaald of onbetaald, gevorderd, dan die ten behoeve van de huishouding der door of namens den G. G. aangestelde inlandsche hoofden en ambtenaren uitdrukkelijk zijn aangewezen.

4°. In de huisvesting van inlandsche regenten en distriktshoofden wordt door en voor rekening van het Gouvernement voorzien, zonder eenige beschikking over den arbeid der dienstpligtige bevolking, noch over hare goederen. Andere

inlandsche hoofden en ambtenaren voorzien zelven in hunne huisvesting, zonder eenige bemoeijing van het Gouvernement of van de bevolking.»

Een andere ordonnantie, Stb. n. 123, «ter voldoening aan de wet» van 6 Juli «willende beperken de diensten die door de inlandsche bevolking aan hare hoofden bewezen worden», bepaalt slechts een bevoegdheid:

«1°. Voor de persoonlijke diensten ten behoeve van de huishouding der door of namens den G. G. aangestelde inlandsche hoofden en ambtenaren *kan* worden toegekend» het volgend getal «heerendienstpligtigen». «Aan een:

regent 40, patih 15, distriktshoofd 12, kliwon (*) (distriktshoofd) 8, onderdistriktshoofd 6, kliwon (*) 5, hoofddjaksa 12, adjunkt-dito 6, djaksa 6, adjunkt-d°. 4, hoofdpanghoeloe 6, adjunkt-d°. 4, panghoeloe 4, onderkollekteur 10, regents- of distriktsmantri 4, mantri bij de suiker- of koffijkultuur of bij de waterleidingen 5, mantri bij den zoutaanmaak, de vischvijvers of de vogelnestklippen 2, koffij- of zoutpakhuismeester 3, vaccinateur 3, onderwijzer 2, schrijver 2.

2°. Waar blijkens de leggers der heerendiensten reeds een minder aantal heerendienstpligtigen wordt verstrekt dan bij het vorig artikel is aangewezen, ondergaat dat minder aantal geene vermeerdering.»

Bij deze ordonnantie wordt, behalve de Preanger voorshands, nog «de residentie Batavia definitief uitgezonderd».

Een derde ordonnantie, Stb. nr. 124, «het in verband met de ord. van heden, Stb. nrs. 122 en 123, wenschelijk achtende om, in afwachting van een strafwetboek voor inlanders en met dezen gelijkgestelden, strafbepalingen uit te vaardigen tot tegengang van het misdrijf van knevelarij,»

(*) Bij de traktementsbepaling, zie boven, is slechts één ambt onder den naam van *kliwon*.

bepaalt «onder nadere goedkeuring des Konings», dat (*) «inlandsche hoofden en ambtenaren, zoomede de aan hen in hunne dienstbetrekking ondergeschikte personen, zich schuldig maken aan het misdrijf van knevelarij», niet alleen «door in te vorderen of te ontvangen, of te doen invorderen of ontvangen, hetgeen zij weten dat geheel of ten deele niet verschuldigd is voor landrenten, schattingen, belastingen, gelden of inkomsten, of voor belooningen of bezoldigingen»; maar ook door «gronden aan inlandsche gemeenten of inlanders toekomende wederregtelijk zich toe te eigenen, of in gebruik te nemen of te houden, of onder welk voorwendsel ook daarover ten nadeele van de regtmatige bezitters te beschikken», zoomede door «het vorderen van persoonlijke diensten of van leveringen ten behoeve van wien ook, welke niet uitdrukkelijk bij algemeene verordeningen zijn toegelaten»; en dat voor dit misdrijf worden gestraft: «de hoofden en ambtenaren met dwangarbeid in den ketting voor den tijd van 5 tot 10 jaren, ter plaatse op het eiland waar het vonnis is gevallen», door den G. G. te bepalen, «voorafgegaan door tentoonstelling, en de aan hen in hunne dienstbetrekking ondergeschikte personen met dwangarbeid buiten den ketting voor den tijd van 2 tot 5 jaren, ter plaatse» als voren, «behoudens art. 27 der Bepalingen ter regeling van eenige onderwerpen van strafwetgeving welke eene dadelijke voorziening vereischen», volgens welk «de straffen van dwangarbeid in en buiten den ketting» voor regenten, distriktshoofden en andere aanzienlijke inlanders, «vervangen worden door wegzending naar een oord van ballingschap», door den G. G. aan te wijzen.

Wij zeiden 't reeds: deze beschikkingen openden een nieuw tijdperk. De wetgevende macht heeft beslist, aan het bestuur een krediet te geven voor de traktementsverhogingen, onder

---

(*) Wij verkorten zeer. De redaktie laat (ook daarna nog) veel te wenschen over.

de voorwaarde van den considerans der wet; het bestuur heeft van de verleende bevoegdheid gebruik gemaakt. Hoe ontevreden men over den daardoor geboren toestand moge zijn, hij is *wettig* geboren. Men moet beginnen hem als zoodanig te erkennen. Wenscht ge iets anders, uw betoog moet van den nieuwen toestand uitgaan. — Wij zullen hierop letten bij de voor te dragen opmerkingen.

Het gezegde geldt evenwel niet met gelijke kracht de *laatst*vermelde ordonnantie. Deze werd onder 's Konings nadere goedkeuring uitgevaardigd. De goedkeuring kan geweigerd, in plaats van goedkeuring kan een last tot wijziging afgezonden. Zouden daartoe redenen zijn?

Door menigeen in de koloniale wereld hierterstede wordt deze *dreig*-ordonnantie sterk gelaakt. Slaat het goevernement de hoogste inlanders op zoo'n wijs in 't aangezicht, — hoorde ik dezer dagen meermalen, en geenszins alleen van «verstokte oudgasten», — waar moet het heen met ons gezag en met de *sociale* orde op Java? — Ik geloof dat men daarbij veelal art. 115 van het Indische strafwetboek voor *Europeanen* over 't hoofd ziet. Dit bedreigt «alle openbare ambtenaren», die «onverschuldigde persoonlijke diensten vorderen», «met tuchthuisstraf van 5 tot 10 jaren»; de «aan hen in hunne ambtsbetrekking ondergeschikte personen met gevangenisstraf van 2 tot 5 jaren»; allen bovendien «met geldboete van ten minste $\frac{1}{12}$ en ten hoogste $\frac{1}{4}$ van het onwettig genoten voordeel». Waar de resident met 5 tot 10 jaren tuchthuis bedreigd wordt, mag de regent over een bedreiging met 3 tot 5 jaren ballingschap (waaraan steeds een goede onderstand verbonden is) niet morren. Zou hij met den «ouderen broeder» willen ruilen? — Doch 't neemt niet weg: de *afzonderlijke* uitvaardiging en aanplakking in de dessa's van dit artikel van het aanstaande strafwetboek voor inlanders, alsof geen zijner overige artikelen even noodzaaklijk wezen kon, moet bij de aanzienlijke hoof-

den alweder kwaad bloed gezet hebben. Men had zeer wel kunnen wachten tot het wetboek zelf gereed was. En zulks te meer, vermits de inlander nog nieteens weet welk bedrag aan heerendiensten hij, volgens de jongste bedoelingen van het goevernement, schuldig is. De ordonnantie van 15 Feb. 1866 (Aant. VIII blz. 278) werd bij ordonnantie van 21 Nov. 1866 geschorst. Het besluit van 5 Sept. 1864 (ald. blz. 266), dat nu schijnt te herleven, werd niet in het Staatsblad opgenomen; het bevat ook slechts voorschriften en wenken voor de Europeesche besturende ambtenaren. Wil men dat de inlander zijn hoofden en de Europeesche ambtenaren wegens «het vorderen van onverschuldigde persoonlijke diensten» bij den rechter aanklage, dan moet vooraf een algemeene verordening het individueele recht op dit stuk beschrijven.

«Maar bij den rechter kan tegen de hoofden straf geëischt door de Europeesche ambtenaren. De hoofden zijn jegens het Europeesch gezag aan de leggers der heerendiensten gebonden.» — Hier stuiten wij op een hinderpaal van andere natuur. De strafbepaling der ord. van 26 Sept. is zoo uitsporig, dat de Europeesche ambtenaren, behalve in zeer ernstige gevallen, eer het vergrijp door de vingers zullen zien dan haar toepassing eischen. Alle redelijke gradatie ontbreekt. Zij bedreigt de blote «vordering» van onverschuldigde persoonlijke diensten, met een straf die in de meeste gevallen zelfs voor ligchaamlijken dwang nog te hard zou zijn. Poging tot het misdrijf wordt van het misdrijf niet onderscheiden. Zoolang het nieuwe strafwetboek voor inlanders dit onderscheid niet uit het strafwetboek voor Europeanen heeft overgenomen, wordt de speciale strafbedreiging der ord. van 26 Sept. slechts getemperd door art. 6 der «Bepalingen ter regeling van eenige onderwerpen van strafwetgeving», luidens welk «de regter bevoegd is om uithoofde der jonge jaren van eenen beklaagde, zijne verleiding door anderen, en *dergelijke* omstandigheden, welke

de schuld merkelijk verminderen, den zoodanigen eene zachtere straf op te leggen dan in het algemeen tegen het misdrijf is bedreigd». Wanneer dus een regent, voor de eerste maal, één man te veel «vordert», — niet gewelddadig naar het werk laat sleuren, maar slechts vordert, — zou het minimum van 3 jaren wegzending naar een oord van ballingschap moeten geëischt worden. Zulke grimmige strafwetten *schijnen* streng, maar zijn het tegendeel. Geen Goeverneur Generaal zal de toestemming, die tot het gerechtlijk vervolgen van regenten, distriktshoofden en «andere inlandsche hoofden van aanzien» onmisbaar is (art. 4 R. O.), verleenen, geen verstandig resident zal die toestemming vragen, zonder 't geval met de bepaalde straf vergeleken te hebben. Voor de meeste overschrijdingen van de leggers der heerendiensten zal het minimum der straf te hoog voorkomen. En de slotsom zal wezen dat ze doorgaans administratief worden afgedaan — gelijk tot dusver.

Ditzelfde gebrek, verlamming door buitensporigheid, kleeft ook aan art. 115 van het strafwetboek voor Europeanen (zie boven). Want al mag men 't er voor houden dat de rechter, uit hoofde van het bij art. 3 aldaar gemaakte onderscheid tusschen poging tot misdrijf en misdrijf, het woord «vorderen» in art. 115 zal opvatten als geweldadigen dwang, de poging tot het in art. 115 beschreven misdrijf wordt bij art. 3 bedreigd met gevangenisstraf van 1 tot 5 jaren, en die straf kan in een aantal gevallen nog veel te zwaar zijn voor 't vergrijp.

Zou het minimum van straf niet kunnen bestaan in geldboeten, waaruit het goevernement den onverplicht ten arbeid opgekomene zijn verloren tijd ruim vergoede?

De onontbeerlijke algemeene verordening op de heerendiensten zal gelegenheid verschaffen om deze geheele zaak nader te overwegen. Het strafwetboek voor Europeanen, bestemd om tijdelijk te werken, zoowel als de ordonnantie van 26 Sept., kan daarbij gewijzigd.

Inmiddels, dit volgt uit het betoog van haar onmacht, behoeft de ordonnantie niet geschorst. Schorsingen kwamen reeds al te zeer in de mode. Het opperbestuur onthoude zwijgend zijn goedkeuring en make werk van de aangeduide algemeene verordening.

In verband met dàt onderwerp valt op te merken, dat de Nederlandsche wetgever bij de wet van 6 Juli 1867 een tweede schrede deed op het gebied van *regeling der heerendiensten*. Toen hij de eerste deed bij 't reg. regl., was het om de regeling aan het bestuur over te laten, onder de enkele voorwaarde van vijfjaarlijksche herziening (door het bestuur), « met het doel om daarin trapsgewijze de verminderingen te brengen, bestaanbaar met het algemeen belang ». Bij de wet van 6 Juli kwam hij tusschenbeide met het bevel tot beperking van een bepaalde soort der heerendiensten, terstond, onafhanklijk van de vastgestelde periodieke herziening door 't bestuur. En wanneer men den oorsprong van dat bevel nagaat, vertoont zich niet onduidelijk het voornemen van een tak der wetgevende macht, om jaarlijks te overwegen of nadere beperking van die soort der heerendiensten zal worden voorgeschreven.

Tegen zoodanige inmenging der kamers met *onderdeelen* der heerendiensten, afzonderlijk, zijn bezwaren aangevoerd in mijn opstel over de debatten van Aug.-Sept. 1866. (Aant. IX blz. 316 en 317.) Het gevolg der nu gepleegde zal misschien leeren of ik ongelijk had. Immers, nadat op haar verlangen de voorwaarde van « beperking » der diensten aan de hoofden in de wet werd opgenomen, staat de Tweede Kamer voor de vraag: beantwoordt de ordonnantie van 26 Sept., Stb. n°. 123, aan onze inzichten? De inzichten der leden die voor het amendement stemden kunnen nogal uiteenlopen. Ieder heeft er het zijne bij gedacht. — Hadden zij, die een doortastende vermindering begeerden, niet wellicht méér verworven door den minister tot een verklaring

te nopen, overeenkomende met die van zijn voorganger (blz. 195)? Zou de verklaring van één persoon geen vaster maatstaf tot vergelijking van daarop gevolgde handelingen aangeboden hebben, dan de kollektieve, met verschillende bedoelingen toegestemde verklaring van den considerans?

In alle geval voeden wij den stillen wensch, dat de kamer vooreerst niet verder ga dan tot het vorderen van een omstandige toelichting der genoemde ordonnantie. Deze heeft inderdaad veel toelichting nodig, wil men een juist begrip geven van de financieele verhouding tusschen de genomen maatregelen en het op afschaffing der diensten aan de hoofden gebouwde ontwerp VAN DE PUTTE. De ord. bepaalt slechts maxima: men moet het werklijk getal der aan iederen titularis verstrekt wordende dienstplichtigen kennen. Zij gelast de verstrekking aan soorten van ambtenaren wier getal uit de begrooting niet blijkt: men moet het werklijk totaal der dagdiensten kennen. Ook de waarde van die diensten volgens het dagloon op elke plaats moet opgegeven. Eindelijk moet men weten *waarom* aan zooveel soorten van ambtenaren, tot zelfs aan allerlei mantri's, pakhuismeesters, onderwijzers, schrijvers, dienstplichtigen verstrekt worden. Waarom niet uitsluitend aan *besturende* ambtenaren?

Tegen elke diepere beslissing omtrent *onderdeelen* der heerendiensten pleit daarenboven, dat zij het *geheel* dezer aangelegenheid verstoort. Aangaande dit geheel ijverden wij voor het vaststellen bij de wet van zeer weinige *hoofdbeginsels*, ter vervanging van art. 57 reg. regl. (Aant. VIII blz. 403 en X blz. 70), in 't belang van 's lands financiën en van den dienstschuldige. Onze hoofdbeginsels zijn in grove omtrekken geschetst op blz. 399—401 van Aant. VIII. Wij onderscheidden drie klassen van heerendiensten: diensten aan de gemeente, waarin art. 71 reg. regl. voorziet; gemeentediensten aan den staat, voor buitengewone behoeften; en individueele diensten aan den staat. Voor de laatste

klasse, waaronder de diensten aan de hoofden, verlangden wij perodieke bepaling van het getal dienstdagen naar de behoefte in elk gewest of regentschap en meteen afkoopbaarheid. Wij gingen daarbij uit van de gedachte (t. a. p. blz. 400 in verband met blz. 383), dat de last der heerendiensten, na haar gestadige vermindering sedert zoovele jaren, niet bezwarend is voor het volk, maar dat aan het volk de keus moet worden gegund, dien te kwijten in geld of in arbeid. Door de jongste beperking werd de last opnieuw verminderd. Gaat men dus, op den voet der wet van 6 Juli, tegen geldelijke vergoeding voor de hoofden zonder aequivalent voor den staat, deze soort van verplichte diensten al meer beperken, dan wordt inbreuk gemaakt op het hoofdbeginsel van afkoopbaarstelling; dan wordt òf het financieel belang, welks beteekenis bij iedere begrooting scherper uitkomt, prijs gegeven, òf een verhoging van andere belastingen noodzaaklijk die den inlander onaangenamer zal treffen. (Verg. de rede van den heer Thorbecke op blz. 413 van Aant. IX.) De afkoop daarentegen, mits goed geregeld, zal met lust geschieden (*).

De bedenking wegens verstoring van het geheel dezer aangelegenheid en van 's lands financiën geldt mede de belofte, met voorkennis van de kamers gedaan bij art. 4 der ord. van 26 Sept., Stb. n°. 122, dat «in de huisvesting van inlandsche regenten en districtshoofden door en voor rekening van het Gouvernement wordt voorzien zonder eenige beschikking», dus zelfs niet tegen betaling, «over den arbied der dienstpligtige bevolking». 't Zal trouwens te

(*) Verg. Aant. VIII blz. 382. Met genoegen zag ik, dat bij de nu beschreven debatten de heer van de Putte, ofschoon dit punt «daarlatende tot later», zich tegen de afkoopbaarstelling niet verzette en zelfs haar welslagen hoopte. Trouwens, hij erkende dat de inlanders de heerendiensten «dikwijls afkoopen, en veel willen geven om zich voor altijd daarvan vrij te koopen». (*Bijblad* blz. 1134 en 1173.)

bezien staan, of zij niet hier en daar het bouwen van zulke woningen onmogelijk maakt. Ontoereikendheid van vrijwillig volk voor 's lands werken is zoo zeldzaam niet, en wordt niet zeldzamer door het aantal werken te vergrooten. Men zoekt vergeefs, waarom voor deze soort van 's lands werken een andere regel vereischt werd dan die voor 's lands werken in het algemeen. De gevreesde belemmering zal alweder slechts kunnen worden verhoed door een algemeene verordening omtrent de heerendiensten (volgens onze schets door de klasse der gemeentediensten aan den staat).

Intusschen kan de haastige bepaling dit goede opleveren, dat zij een dam legge tegen de verderflijke zucht van zekere technici, om inlandsche ambtenaren te begiftigen met modelwoningen in den (Indisch)Europeeschen trant, die dan weer met Europeesche meubelen gevuld moeten worden enz., hetgeen men gerust meetelle onder de oorzaken van het allengs ongenoegzamer worden der *bezoldigingen*.

De lange lijst van *deze* in het besluit van 26 Sept. zal vermoedelijk breedvoerig toegelicht worden bij de M. v. B. omtrent het ontwerp der Indische begrooting voor 1868, dat naar het besluit moet omgewerkt. (*) 't Zou dus voorzichtig zijn, met aanmerkingen te wachten tot de verschijning der Memorie. Nogtans — van sommige kunnen we ons niet onthouden. Wij wagen de gissing, dat de M. v. B. die zijde van het tafereel welke wij naar 't licht wenden in het donker laten zal.

Ik wilde namelijk wijzen op den *bureaukratischen* aanleg der schilderij. Het is een lievelingsidee der bureaukratie, alles, zooveel zij kan, aan één vorm te onderwerpen, over één kam te scheeren. Zoo bepaalt dan ook dit besluit voor iedere soort van ambten — regenten, patih's, djaksa's, distriktshoofden — met enkele uitzonderingen hetzelfde traktement.

(*) P.S. De sedert verschenen M. v. B. bracht noch die toelichting noch die omwerking, — vermoedelijk wegens gemis van stukken uit Indië.

Eenheid van bezoldiging voor klassen van ambten is dikwerf onvermijdelijk. B. v. waar een overalheen verplaatsbaar personeel een kader vormt, en het traktement de rangen in het kader teekenen moet. Maar grondig beschouwd heeft zij veel tegen zich. Hetzij men de waarde van het ambt of de duurte der standplaats tot uitgangspunt kieze, gelijkheid van betaling is niet het logisch gevolg. De waarde van gelijknamige ambten verschilt naargelang van de standplaats. De duurte der standplaatsen verschilt zeer.

Nu ligt er in 't karakter der inlandsche ambten over 't algemeen niets dat tot onlogische bezoldiging noodzaakt. Het regentsambt is geheel eigenaardig, plaatslijk verscheiden evenals de geschiedenis waaraan het zijn oorsprong ontleent. Patih's, distriktshoofden, zijn in den regel niet verplaatsbaar buiten het gewest, ja zelfs, als men op hoge staatkundige belangen acht geeft, niet buiten het regentschap.....

Doch treden wij wat naderbij.

Er zijn thans op Java, buiten de Preanger (waarop de regeling niet is toegepast), en zonder Madura (dat ten onrechte in deze hervorming met Java op één lijn wordt gesteld (*)), doch met inbegrip van de onmiddellijke onderhorigheid Bawean, 68 (†) *regenten*. Hun bezoldiging bedroeg vóór de nieuwe regeling (§) en zal volgens deze

---

(*) De hervorming van Madura, door den G. G. VAN TWIST gaande gemaakt, is een gansch andere zaak. Ik houd met opzet het bewijs terug.

Overigens kan hier wel gezegd, dat daar één regent is, met den titel van pangeran, te Pamakasan. Hij genoot volgens de ontwerpbegrooting voor 1868 een traktement van *f* 1000 en een personeele toelaag van *f* 500 's maands, en zal volgens het besluit van 26 Sept. genieten aan traktement *f* 1100 en aan toelaag gelijk thans *f* 500 's maands.

(†) Namelijk als men Ponorogo en Soemorotto, ofschoon ze volgens den laatsten Regeringsalmanak door *één* persoon worden waargenomen, voor twee regentschappen telt, gelijk de ontwerpbegrooting voor 1868 doet.

(§) Zie den uitgewerkten staat bij afd. IV van de ontwerpbegrooting voor 1868. — Deze meldt echter doorgaans niet, *welke* (wèl *hoeveel*) regenten in elk gewest de aangeduide sommen genieten. Waar mogelijk hebben wij die leemte uit onderhandsche inlichtingen aangevuld.

bedragen als volgt. Alles *'s maands* en ongerekend de kultuurpercenten.

			September 1867.			Voortaan.	
			Traktement.		Toelaag.	Traktement.	Toelaag.
BANTAM.	Serang		1000			1100	100
	Pandeglang		800			1000	
	Tjiriengien		800			1000	
	Lebak		800			1000	
KRAWANG.	Krawang		800			900	100
CHERIBON.	Cheribon		1000			1100	800
	Indramajoe		500			1000	
	Madjalengka		800			1000	100
	Koeniengan		600			1000	
	Galoe		600		100	1000	100
TAGAL.	Tagal		1000			1100	
	Pamalang		800			1000	
	Brebes		800			1000	200
PEKALONGAN.	Pekalongan	een	1000	a.		1100	
	Batang	een	800	a.		1000	100
SAMARANG.	Samarang		1200			1200	200
	Salatiga		800			1000	100
	Demak		800			1000	100
	Grobogan		800			1000	
	Kendal		800			1000	
JAPARA.	Patti		800		200	1100	400
	Japara		800			1000	
	Koedoes		800			1000	
	Joana		700		100	1000	300
REMBANG.	Rembang		800 *			1100	500
	Toeban		700 *			1000	500
	Bodjonegoro		700 *			1000	500
	Blora		600 *			1000	300
SOERABAJA.	Soerabaja		1200			1200	200
	Sidhoardjo		800			1000	
	Grissee		1166$\frac{2}{3}$			1000	200
	Sidajoe		1200			1000	200
	Lamongan		800			1000	
	Modjokerto		600			1000	
	Bawean		400			600	
PASOEROEAN.	Pasoeroean	een	1000	a.		1100	
	Malang	een	700	a.		1000	
	Bangil	een	500	a.		1000	
PROBOLINGGO.	Probolinggo		700			1100	100
BEZOEKI.	Bezoeki		1000		806	1100	806
	Panaroekan		500			1000	
	Bondowoso		500			1000	
BANJOEWANGI.	Banjoewangi		0 †			900	
BANJOEMAAS.	Banjoemaas	een	1000	a.		1100	200
	Poerwokerto	een	900	a.		1000	100
	Poerbolinggo	drie	800	a.		1000	
	Bandjarnegara					1000	
	Tjilatjap					1000	200

a. Zie vorige noot.

* „Met inbegrip van afgestane landerijen.” Zonder deze ƒ415, ƒ350, ƒ350, en ƒ346.

† Hier werd het inlandsch personeel in land (met koffiepercenten) bezoldigd.

		September 1867. Traktement.	Toelaag.	Voortaan. Traktement.	Toelaag.
BAGELEEN.	Poerworedjo	650 *		1100	400
	Koetoardjo	800		1000	
	Keboemen	800		1000	
	Karanganjer	800	300	1000	150
	Ambal	800		1000	
	Ledok	800		1000	
KADOE.	Magelang	800		1100	
	Temanggong	800		1000	100
MADIOEN.	Madioen	een 1000		1100	100
	Magetan	drie 800	a.	1000	
	Ngawi	twee 600		1000	
	Poerwodadi	een 500		1000	
	Ponorogo			1000	400
	Soemorotto			1000	
	Patjitan			1000	
KEDIRI.	Kediri	800		1100	100
	Ngrowo	600		1000	
	Trengalek	600		1000	
	Berbek	600		1000	
	Blitar	600		1000	

Zouden we op goed geloof kunnen aannemen, dat de hier gedetailleerde verschillen tusschen het verleden en het heden hun volkomen verklaring vinden in de beperking der kosteloos verstrekte dienstplichtigen? Of vermoedt ge met mij, dat men er maar een slag in geslagen heeft om langs den kortsten weg de geliefkoosde eenvormigheid te bereiken?

De verscheidenheid die de vorige bezoldigingen kenmerkt was weleer grooter, het streven in de tegenovergestelde richting reeds eenige jaren werkzaam. En vanwaar die verscheidenheid? Gewoonlijk werd bij de benoeming van een regent overwogen, welk traktement hem zou worden toegelegd. De historische oorkonden werden geraadpleegd. Sommige hielden overeenkomsten of beloften in, die een hoog cijfer voorschreven. Lieten ze vrijheid, men handelde naar de omstandigheden waaronder het ambt werd aanvaard. Wanneer b. v. een jong zoon den vader opvolgde en geen groot gezin zijns vaders te onderhouden had, kreeg hij aanvanklijk een minder traktement. De kultuurpercenten kwamen daarbij in rekening. Na eenige jaren trouwe plicht-

* Met inbegrip van afgestane landerijen. Zonder deze f 406$\frac{5}{8}$.

betrachting, of vroeger wegens buitengemeenen ijver, of zelfs alleen wegens huislijke zorgen en dergelijke konsideratiën, werd het traktement verhoogd. Zoodoende onderhield men bij de regenten, nevens het besef van afhanklijkheid, dat van te leven onder een welwillende, vaderlijke oppermacht. — Vermoedelijk dachten ook dááraan de oud-landvoogden Rochussen en van Twist, toen zij, die anders weleens heterogeniteit aan den dag leggen, zich vereenigden in 't ontraden van het plan om de nieuwe maatregelen over de regenten uit te strekken.

Hoe de minister van de Putte de vroegere politiek beoordeelde blijkt uit de bekende nota A niet duidelijk. Hij wees voor de traktementen van de regenten, evenals voor die der overige kategorieën van «inlandsche hoofden en ambtenaren», een gemiddeld cijfer aan. «Vaststelling toch van een voor geheel Java verbindend organiek tractement voor elken rang», zegt de nota, «is onuitvoerlijk. Die middencijfers, vermenigvuldigd met het aantal titularissen in elken rang, zijn op de begrooting uitgetrokken als credieten, waarover het Indisch bestuur tot hunne bezoldiging kan beschikken. Aan dat bestuur blijve het dan overgelaten, mits voor elke kategorie binnen de grenzen van dat crediet blijvende, de aangelegenheid gewestelijk te regelen.» Men *kan* dit zoo verstaan, dat het Indisch bestuur ook bevoegd werd verklaard om de aanwezige verscheidenheid te behouden en zelfs te vermeerderen.

Door de tegenwoordige Indische regeering werd met het verleden beslissend gebroken. De regenten mochten dan wezen — gelijk de minister Mijer bij de debatten van Aug.—Sept. 1866 met warmte (in andere bewoordingen) volhield — een geheel eigenaardig soort van dienaren; hoofden der aanzienlijke geslachten van het geannexeerde volk, dat hen eerbiedigt en welks taal, zeden en wereldbeschouwing verre van de onze wijken; hoofden eener vermogende, ons dikwerf vijandige kerk; hoofden wien onder

zekere voorwaarden zelfs het vorstlijke voorrecht van ambtserflijkheid is gelaten of toegekend: dat alles kan den verheerenden geest van centralisatie en nivellement niet bewegen om hen te verschonen van het algemeene gareel der aangebeden regelmaat. Er zullen zijn, dus dekreteerde die genius bij het besluit van 26 Sept., regenten op zóóveel en regenten op zóóveel 's maands. Vaste klassen. Jong of ervaren, traag of ijverig, weinig of veel verwanten te zijnen laste, ieder krijgt het organiek traktement, onmiddellijk bij de benoeming, tot zijn aftreden geen gulden meer. Tijdelijk slechts ontvangen sommigen, voor wie het organiek inkomen thans te gering zou zijn, personeele toelagen. (Ik weet geen betere manier om de toelage met de klassenverdeeling overeen te brengen.) Daarna, alle onregelmatigheden, en dus ook die politiek van vroeger met haar onregelmatige beloningen en tegemoetkomingen, afgeschaft. Die bewijzen van opbeurende, humane welwillendheid worden vervangen door — strafbedreigingen; in welken toon zagen wij straks.

Ik hoop te dwalen, maar zoo als de zaak daar ligt vraag ik mij ietwat wanhopig af: is dàt *besturen*?

Nog een paar details.

Bij elken regent is 1 *patih*, behalve bij den regent van Probolinggo die er drie heeft (om lager te melden reden). Er zijn dus (buiten de Preanger altoos) 70 patihs.

Van deze genoten vóór de nieuwe regeling, *'s maands*: 2 *f* 350 (*), 1 *f* 250. 5 *f* 175, 20 *f* 150, 1 *f* 140, 10

(*) Namelijk de 2 extra van Probolinggo (Loemadjang en Kraksaän). Zij kregen dit abnormaal traktement op zonderlinge wijze. De minister VAN DE PUTTE had voor de nieuwe bezoldiging der patihs in 't algemeen, tegen *afschaffing* der verstrekking van dienstplichtigen, een gemiddeld cijfer uitgetrokken van *f* 350 's maands. Ofschoon zijn maatregel in het algemeen verviel, moesten in 't begin van 1867 de 2 patihs in Probolinggo toch aangesteld, wegens de plaatsing van twee adsistentresidenten aldaar. In stede nu van aan die 2 patihs een traktement te geven, overeenkomende met dat hunner ambtgenooten (het hoogste desnoods), gaf men hun *zijn* cijfer. En dit cijfer zullen zij thans volgens het besluit van 26 Sept. voorshands behouden, niettegenstaande de afschaffing der diensten door aanwijzing van een maximum werd vervangen.

f 130, 6 *f* 125, 2 *f* 120, 1 *f* 110, 16 *f* 100, 1 *f* 90, 3 *f* 80, 1 *f* 45, 1 (Banjoewangi) 0.

Voortaan zullen zij hebben: 18 (op de gewestlijke hoofdplaatsen) *f* 300, 50 *f* 250, 1 (Bawean) *f* 150.

Hier rijst weder de bedenking: waartoe die prachtige, voorzeker dure eenvormigheid? De grondidee der traktementsverhogingen was, aan ieder zóóveel toe te leggen dat hij betamelijk, overeenkomstig zijn rang, leven kan. Deze maatstaf *moest* verschillende cijfers opleveren.

Klemmender wordt die bedenking bij de *distriktshoofden*; want het verschil in den prijs der levensbehoeften op hun velerlei standplaatsen is zeer groot. Er zijn er (buiten de Preanger en Batavia) 334, waarvan vóór de regeling genoten ('s maands): 2 *f* 120, 7 *f* 100, 125 *f* 80, 11 *f* 75, 37 *f* 70, 29 *f* 65, 29 *f* 60, 63 *f* 50, 1 *f* 45, 8 *f* 35,62½, 6 *f* 35, 1 *f* 30, 4 *f* 28,75, 4 *f* 27,50, 3 *f* 26,67, 1 *f* 25, 2 (Banjoewangi) 0. Voortaan geeft men aan 2 (Samarang en Soerabaja) *f* 250, aan 16 (overige hoofdplaatsen) *f* 225, en aan 316 zonder eenig onderscheid *f* 200.

Wij hebben nu een vrij beduidend gedeelte der beschikkingen over het krediet van 2 millioen nagegaan, en zullen het hierbij laten.

Aan het gemelde omtrent de bezoldigingen verbinden wij een korte aanteekening over de *kultuurpercenten*.

«In afwachting der uitkomsten van het onderzoek betreffende de koffijcultuur, en van de beslissing nopens de belangen van landbouw en nijverheid, en dus althans voorloopig, is bestendiging van de cultuurprocenten der inlandsche ambtenaren raadzaam voorgekomen.» Zoo besliste de minister VAN DE PUTTE bij de nota B onder de stukken der Indische begrooting voor 1867. Tot steun haalde hij uit een rapport van den Direkteur der Kultures UMBGROVE het volgende aan. «De inlander is, onder den invloed van opvoeding, volksgeaardheid, enzv., niet zoo doordrongen als

de Europeaan van het pligtmatige van arbeid. Hij heeft meer uitwendige prikkels noodig. En die vindt hij minder dan de Europeaan in zijne ambtelijke stelling, waarin hij weinig kansen tot bevordering heeft. De hoogste trap van den maatschappelijken ladder van den inlander was, tot dusver, de regentswaardigheid, en dien trap bereikt een inlandsch ambtenaar niet zoo zeer door verdienste dan wel door geboorte. De betrekking van wedhono of districtshoofd is dus in werkelijkheid de hoogste, voor het meerendeel der inlandsche ambtenaren bereikbare. En de wedhono's weten hunne positie te zullen behouden, indien zij het ten aanzien van de takken der dienst maar niet al te erg maken, terwijl zij evenzeer overtuigd zijn, door voortvarendheid en ijver geen stap verder te zullen komen. — Ook werken de cultuurprocenten voor de inlandsche ambtenaren niet onbillijk. Een regent of wedhono is verzekerd, zonder zeer buitengewone omstandigheden, gedurende zijn geheele leven, althans gedurende geruimen tijd, de voordeelen te genieten van hetgeen hij tot bevordering der gouvernementscultures in zijn gewest heeft gedaan.»

Volgens het V. V. omtrent die begrooting werd «door eenigen beweerd, dat, als de cultuurpercenten voor de Europesche ambtenaren vervielen, geen genoegzame reden bestond om de inlandsche hoofden in 't genot daarvan te laten. In dat genot lag, wat men zeggen mogt, ook voor de inlandsche hoofden slechts een zeer zwakke prikkel tot ijver in het bevorderen der cultures. De voorgestelde verhooging was genoegzaam om ook als vergoeding voor de cultuurpercenten te strekken.»

De minister Mijer antwoordde, dat deze bedenkingen hem niet hadden overtuigd van de onjuistheid der vele en gewigtige gronden vóór «de handhaving der cultuurpercenten van de inl. hoofden in de Nota medegedeeld».

Deze kwestie loopt volgens de ontwerpbegrooting voor 1868, waar de leverantie geraamd wordt op 860000 pikels

koffie en 1333000 pikels suiker, over omstreeks 6 ton. Verg. Stb. 1850 n. 24.

Naar mijn inzien zou reeds een goede schrede tot afschaffing gedaan kunnen zijn, had men zich niet met handen en voeten gebonden willen beschouwen aan den afgod der Eenvormigheid, maar de zaak geheel *gewestlijk* herzien.

Het nu volgende staatje, samengesteld uit den *Regeringsalmanak* voor dit jaar en de ontwerpbegrooting voor 1868, vergunt een blik in nog eenige verhoudingen van het inlandsch gewestlijk bestuur, die men elders, mijns wetens, niet zoo bijeen vindt.

Gewesten.	Oppervlakte. in vierk. g. mijlen.	Inlandsche bevolking op ult°. 1865.	Dorpen.	Regenten.	Distrikten.	Distriktshoofden.	Kliwons.	Onderdistriktshoofden.
Bantam	151	608500	1899	4	22	22	5	0
Batavia	117	821300	2402	0	19	5	0	2
Krawang	87	194000	545	1	17	5	0	0
Preanger	386	894500	? (*a*)	5	66	? (*b*)	? (*b*)	? (*b*)
Cheribon	121	918100	1181	5	26	26	1	0
Tagal	63	551400	1008	3	16	15	0	19
Pekalongan	34	351100	1484	2	12	12	2	1
Samarang	99	1034700	2846	5	24	25	6	26
Japara	42	587000	1214	4	16	16	4	1
Rembang	139	732600	2053	4	27	23	4	0
Soerabaja (*c*)	109	1279700	5246	7	30	26	0	25
Pasoeroean	104	495500	1706	3	23	23	3	22
Bezoeki	75	319000	562	3	18	18	3	18
Probolinggo	53	344600	550	1	13	13	1	11
Banjoewangi	84	42900	163	1	2	2	?	?
Banjoemaas	101	695600	1365	5	19	19	5	0
Bageleen	62	900600	2609	6	23	23	6	0
Kadoe	37	498900	3530	2	12	12	2	0
Madioen (*d*)	148	584800	1566	7 (*e*)	32	29	4	0
Kediri	118	450000	1330	5	30	25	5	0

(*a*) Alleen het getal *dessa's* (1631), niet dat der *kampongs* wordt opgegeven. Verg. Aant. VIII blz. 361.

(*b*) Niet opgegeven: worden niet uit 's lands kas betaald.

(*c*) Hieronder Bawean: 4 vierk. g. m., 32000 inlanders in 1861 (*Tijds. N. I.* 1866, I blz. 217), 65 dessa's, 1 regent, 4 distrikten.

(*d*) Hieronder Patjitan: 48 v. g. m.. 103000 inl., 287 dessa's, 1 regent, 5 distrikten.

(*e*) Ponorogo en Soemorotto als 2 geteld. Zie blz. 209, noot.

Ik zal de verwerking der stof-tot-nadenken, welke deze cijfers aanbieden, grootendeels aan den lezer overlaten. Een paar opmerkingen slechts.

1°. In de laatste dertig jaren heeft het getal *regentschappen* vrijwat verandering ondergaan.

Zoo werden van grootere, die bleken door één regent niet goed beheerd te kunnen worden, afgescheiden, en hetzij terstond tot regentschap, hetzij eerst tot onderregentschap (*ronggo*schap) en later tot regentschap verheven:

Salatiga, in 1843 ronggoschap, in 1857 regentschap;
Tjilatjap, » 1841 » , » 1856 »
Blitar, » 1850 » , » 1863 »
Panaroekan } in 1850 één regentschap, in 1858 twee
Bondowosso } regentschappen;
Sidhoardjo, in 1859 regentschap.

Een tusschensoort van verandering is die van *Indramajoe* en *Grobogan*. Het eerste, vroeger zonder regent of onderregent, kreeg in 1845 een ronggo, in 1858 een regent. *Grobogan* werd in 1859, regentschap zijnde, tot ronggoschap gedegradeerd, en in 1860 weder regentschap.

Daarentegen verdwenen uit het gewest *Madioen* (met Patjitan), van de 17 regenten die wij er lieten bij de eerste organisatie van 1830, (wij vonden er 22,) in 1832 tot 1839 niet minder dan 9, daarna in 1850 nog 1 (Ardjowinangon), alles door inlijving bij andere regentschappen in hetzelfde gewest.

Voorts verdween in 1864 het regentschap *Buitenzorg*, door afschaffing van het ambt, dat nutloos werd geacht wegens plaatslijke omstandigheden.

Als vierde schakeering verdient nog gewag, dat van het regentschap *Salatiga* bij de ordonnantie van 20 Jan. 1866, ingaande met 1867, de distrikten Ambarawa en Oenarang werden afgescheiden en niet bij een ander regentschap ingelijfd, maar tot een zelfstandige adsistentresidentie *Ambarawa* gemaakt, *zonder* regent of onderregent. Dit geschiedde

vermoedelijk wegens het buitengewoon militair karakter dezer distrikten.

Aannemende dat de intrekking van *Buitenzorg* geheel op zich zelve staat, of hoogstens in 't vervolg Krawang bedreigt, zoodat het overig Java daarmede niets te maken heeft, en dat aldaar de abnormale regeling van *Ambarawa* een uitzondering zal blijven, hebben wij tegen al deze gedaantewisselingen niets. Wij herinneren ze tot inleiding van tweeërlei vragen omtrent de jongste beginsels ter zake.

a. Probolinggo verkeerde in volkomen hetzelfde geval als de regentschappen waarvan Bondowosso, Panaroekan, Blitar, Sidhoardjo, (ik haal alleen de voorbeelden uit den Oosthoek aan,) in 1850—59 werden afgescheiden. De regent kon het wegens de uitgestrektheid niet goed beheeren. In stede nu van ook dit regentschap te splitsen, heeft men bij de organisatie van 1866 besloten het onder één regent te laten, maar, als eerste uitzondering op den algemeenen regel dat elk regent slechts één patih heeft, hem twee patihs extra toe te voegen, die te Kraksaän een Loemadjang hem vertegenwoordigen naast twee adsistentresidenten. Waarom? «Het denkbeeld van splitsing in twee regentschappen», meldt de reeds aangehaalde nota B, «is overwogen», — dus door eenige Indische autoriteit aanbevolen? — «doch verworpen, als kunnende strekken tot ondermijning der regentswaardigheid, *waarvan de Regering zelfs den schijn wenscht te vermijden.*»

De door ons onderstreepte betuiging, komende van den minister VAN DE PUTTE, na zijn bekende daden, (verg. desnoods Aant. VIII blz. 393,) is verrassend.

Maar dat daargelaten. Zou de verkozen regeling metterdaad de regentswaardigheid *niet* ondermijnen? Zij houdt den regent de hand boven 't hoofd, voor zoover zij hem bij voortduring de kultuurpercenten over de nieuwe afdeelingen verzekert. Is dat echter de knoop? Zal het regentsgezag van die afdeelingen, met ondergeschikte inlandsche ambte-

naren bestuurd door Europeesche van beduidenden rang, niet allengs uitgesloten worden? Heeft men hier niet metterdaad den grond gelegd vóor twee *regentloze* afdeelingen?

Ik moet namelijk uit de bewoordingen der nota opmaken, dat een *blijvende* regeling bedoeld is. Beoogde men een *tijdelijke*, alleen om het geldelijk belang van den aktueelen regent te ontzien, of wegens beletsels in (mij onbekende) historische oorkonden, en bestaat het vóornemen om later, bij gunstige gelegenheid, het oude voorbeeld van splitsing te volgen, dan vervalt deze vraag. Doch dan, ik herhaal het, had de nota anders moeten luiden.

Hoe 't zij, dit staat vast, dat het kreëeren van nieuwe regentschappen de regentswaardigheid, het regentsgezag, het besef bij de regenten van gesteund te worden door het goevernement, geenszins ondermijnt. Integendeel verkondigt elk nieuw regentschap, aan dien stand en aan het volk, den wil der regeering om door middel van regenten den inlander te besturen.

b. Natuurlijk ligt hierin niet opgesloten, dat *iedere vermindering* van het getal regentschappen tot ondermijning van de regentswaardigheid strekken zou. Zelfs de finale *intrekking* van Buitenzorg zal dat gevolg niet hebben; vermits dit regentschap als exceptioneel bekend stond. Vermindering door *ineensmelting*, waar zij geschieden kan zonder schennis van rechten of beloften en met inachtneming van plaatslijke historische gegevens (*), zal door de regenten gebillijkt worden, zoo slechts de algemeene gedragslijn der regeering jegens hen hun vertrouwen inboezemt.

Daarom de vraag: zijn niet etlijke regentschappen te klein? Het staatje doet het onderstellen. Zie b. v. de gewesten Japara en Bageleen, waar het gemiddeld areaal per regentschap

(*) Er zijn misschien nog steeds grenslanden die kwalijk vereenigd kunnen worden wegens oude veeten en dergelijke oorzaken.

omstreeks 10 vierk. geogr. mijlen bedraagt tegenover zooveel meer overal elders.

Koestert het goevernement een meening van dien aard omtrent het regentschap *Soemorotto* in Madioen? Hier werd sedert 1856 geen effektief maar een *waarnemend* regent aangesteld, en nadat deze in 1860 wegens plichtverzuim ontslagen moest worden (zie jaarverslag) werd niet meer een afzonderlijk persoon, maar de regent van *Ponorogo* met die waarneming belast, hetgeen volgens den Regeringsalmanak voor 1867 nog het geval was.

Indien werklijk bij dezen maatregel het voorbereiden der ineensmelting van de twee regentschappen bedoeld is, zouden wij zeggen: ziedaar de wijze waarop ten aanzien van te kleine regentschappen behoort gehandeld, — onder de boven gestelde voorwaarden altoos. Een behoorlijke afronding van regentschappen heeft voor 't bestuur, dus voor 't volk, groote voordeelen. Men trachte die te verkrijgen zonder plotslinge grepen, zachtkensaan naarmate de gelegenheid zich voordoet. Doch vooraf worde het plan beraamd, opdat men bij onverwachte vakature, en ontstentenis van nabestaanden in den zin van art. 69 reg.regl., terstond wete wat te doen. En men zinne op betamelijke middelen om de volvoering van het plan te bevorderen, b. v. door huwelijken tusschen de beide betrokken familiën.

2°. Nu het traktement der distriktshoofden zoo aanmerklijk is verhoogd, zou een algemeene herziening van het *getal distrikten* en van het *distriktspersoneel*, bepaaldelijk om te bezuinigen, te pas komen. Het staatje vertoont ongelijkheden, die wij zeer geneigd zijn hierendaar voor weelde te houden. In sommige gewesten treft men distrikten aan van gemiddeld 15000—18000 en 21500 zielen; elders van 30000 tot 39000; in Kadoe, Samarang en Soerabaja van over de 40000. Bawean, met een bevolking van 32000 zielen, dus eigenlijk een middelmatig distrikt, heeft 4 distrikten! 't Was vroeger een motief tot vermeerdering der distrikten,

dat men voor het geringe traktement van districtshoofd het bestuur over een grooten kring billijkerwijze niet vergen kon.

Ik besluit dit hoofdstuk met nader aan te dringen (want ik deed het reeds met betrekking tot de heerendiensten in Aant. VIII blz. 390) op den voornaamsten eisch van elke gewestlijke inrichting: het behoorlijk afbakenen der *gemeente* in den staat.

Trouwens, de jongere bestuursideeën omtrent de Javaansche gemeente (zie t. a. p. blz. 352—359) vorderen geenszins volstrekte onthouding van staatswege. En de bekende onderzoekingen die thans op dat veld plaats hebben, al beoogen zij andere doeleinden, zullen hetgeen wij wenschen bevorderen.

Ik zeg: *bekende* onderzoekingen, omdat ieder weet dat zoogenaamde «kadastraal-statistieke» opnamen op Java gaande zijn, hoofdzaaklijk om de landrente te verbeteren, en dat nog een speciale kommissie het recht op den grond aldaar bestudeert ten behoeve van de erfpachtkwestie. Doch minder bekend schijnt de omschrijving, zoowel der algemeene als der bijzondere taak. Ik meen althans geen ondienst te doen door hier in te lasschen: de bijlage C der M. v. B. van 26 Juni 1866 (Indische begrooting 1867), bevattende de punten «waarover men zich, blijkens onlangs bekomen berigt, voorstelt het onderzoek in iedere dessa te doen loopen», en de 25 vragen, volgens meedeeling van den minister TRAKRANEN ter zitting van 3 April 1867, door den G. G. MIJER «geconcipieerd om te worden onderworpen aan de commissie, die belast zal worden met het plaatselijk onderzoek, dat moet voorafgaan aan de overweging of de regten der inlanders op den grond voor uitbreiding en meerdere bevestiging vatbaar zijn».

De bijlage C is gesplitst in een «numeriek» en een «beschrijvend» «gedeelte». De eerste rubriek luidt:

I. Ligging der dessa. — 1. Volgnommer der dessa. 2. Naam der dessa. 3. Aan bevaarbare wateren? 4. Aan wagen- of karrenweg? 5. Door bergen van bevaarbare wateren of karrenwegen gescheiden? 6. Afstand in palen van de omliggende dessa's. 7. Id. van den naasten bazaar. 8. Id. van de op hoog gezag aangelegde kofffjtuinen. 9. Id. van de op hoog gezag aangelegde suikerrietaanplantingen, als zij buiten den kring der dessa liggen. 10. Id. van de verste plaats waar heerediensten moeten verrigt worden. 11. Id. van de hoofdplaats van het district. 12. Id. van de hoofdplaats van het regentschap. 13. Doekoe's tot de dessa behoorende (gehuchten).

II. Dessa-gebied. — (a) *Belastbare uitgestrektheid* (in bouws en vierk. ellen). 14. Sawa's, van levend water voorzien. 15. Sawa's, van den regen afhankelijk. 16. Dit jaar beplante tegalvelden. 17. Dit jaar beplante gagavelden. 18. Nipabosschen. 19. Klappertuinen. 20. Sirietuinen. 21. Vischvijvers, hoe veel? 22. Erven, hoe veel? 23. Op hoog gezag aangelegde koffijtuinen. — (b) *Niet belastbare uitgestrektheid* (in bouws en vierk. ellen). 24. Wegen, waterleidingen, begraafplaatsen, enz. *binnen* het bewoonde gedeelte der dessa gelegen. 25. Id. *buiten* id. 26. Rawa's. 27. Djatihoutbosschen. 28. Wildhoutbosschen. 29. Gronden als algemeene weide in gebruik of daarvoor kunnende dienen. 30. Onbenutte, voor cultures ongeschikte gronden.

III. Bevolking. — (a) *Ontleding en totaal der ingezetenen.* 31. Gehuwde werkbare mannen. 32. Gehuwde oude of gebrekkige mannen. 33. Gehuwde vrouwen. 34. Ongehuwde werkbare mannen. 35. Ongehuwde oude en gebrekkige mannen. 36. Ongehuwde vrouwen. 37. Kinderen, jongens beneden 14 jaar; meisjes nog niet huwbaar. 38. Totaal zielen. 39. Stand en beroep der mannelijke ingezetenen: *a.* ambtenaren, inlanders van geboorte; *b.* leden van het dessa-bestuur; *c.* priesters (hadjies en padries); *d.* landbouwers (met of zonder velden); *e.* handwerkslieden (al dan niet tevens landbouwer). — (b) *Persoonlijke diensten.* 40. Aantal aandeelen in sawa's. 41. Id. in tegalvelden. 42. Id. in gagavelden. 43. Id. in nipabosschen. 44. Id. in klappertuinen. 45. Id. in sirietuinen. 46. Bezitters van vischvijvers. 47. Id. van dessaerven. 48. Personen, uit hoofde van belastbaar grondbezit tot heerediensten verpligt. 49. Cultuur-dienstpligtigen, ingedeeld bij de op hoog gezag aan-

gelegde: *a.* koffijtuinen (waar ook gelegen); *b.* suikerrietaanplantingen (idem).

IV. Dessarijkdom. — 50. Huizen. 51. Padieschuren. 52. Karren of pedaties. 53. Paarden. 54. Buffels. 55. Runderen. 56. Klapperboomen op de erven of in afzonderlijke tuinen. 57. Vruchtdragende arengboomen. 58. Id. pinangboomen. 59. Id. koffijboomen. 60. Kapbare bamboestoelen. 61. Steen- en pannebakkerijen en kalkbranderijen. 62. Andere inrigtingen van nijverheid.

V. Toestand der dessa. — 63. Zamenstelling van het dessabestuur: *a.* Loerahs. *b.* Petingies. *c.* Kebaijans. *d.* Modins. *e.* Tjariks. *f.* Kamitoeas. 64. Gemeentelijk grondbezit. 65. Uitzonderingen op gemeentelijk grondbezit, door regt van eerste ontginning als anderzins. 66. Individueel grondbezit. 67. Vrijstellingen van heeredienst. 68. Id. van cultuurdienst. 69. Aanslag in de landrente. 70. Id. in de belasting op het bedrijf. 71. Opsomming der heerediensten, aan de dessa opgelegd. 72. Getal koffijboomen op hoog gezag aangeplant, onverschillig waar gelegen. 73. Getal bouws, op hoog gezag met suikerriet beplant, onverschillig waar gelegen. 74. Bouws van 500 vierk. roeden, volgens schatting van den dessaschrijver beplant met: *a.* padie; *b.* andere voedingsgewassen; *c.* handelsgewassen. 75. Namen der gewassen voor eigen rekening aangeplant, als: *a.* Djagong. *b.* Aardappelen. *c.* Suikerriet. *d.* Indigo. *e.* Kapas enz. 76. Heilige tempels. 77. Oudheden. 78. Hoeveelheid sawa's of tegalvelden, aan de leden van het dessa-bestuur toegestaan. 79. Hoeveelheid sawa's of tegalvelden, ten behoeve van het onderhoud van tempels, oudheden enz. afgestaan.

Het «beschrijvend gedeelte» luidt:

1. Namen der dessa's.

Bezit of eigendom van den grond. — 2. Bestond er vroeger in deze dessa individueel grondbezit, zoo ja, wanneer en onder welke omstandigheden is dat verloren gegaan en het gemeenschappelijk bezit er ontstaan? Bestaan er nog geschreven bewijzen of registers waaruit dit individueel bezit blijken kan? 3. Bestond er naast het gemeentelijk ook individueel bezit, zoo ja, onder welke benamingen? 4. Hoe is dat individueel bezit ontstaan? 5. Kunnen ook andere gronden dan rijstvelden het voorwerp van individueel bezit uitmaken? 6. Wordt door de ontginning van woeste gronden het individueel

bezit of het eigendom dier gronden verkregen? 7. Mogen de zoogenaamde sawa-poesaka vervreemd worden? 8. Aan wie vervallen die individuele gronden, wanneer de poesaka-bezitter, de ontginner of hunne erfgenamen de dessa verlaten, of op andere wijze de verpligtingen niet nakomen, die op het landbezit rusten? 9. Hoe lang behouden de poesaka-bezitter, de ontginner of hunne erfgenamen, in een dezer gevallen verkeerende, regt op die gronden? 10. Kunnen die gronden, ook zonder dat de ontginner in een dezer gevallen verkeert, in het gemeenschappelijk bezit der dessa komen? 11. Kan de ontginner bij verkoop of anderzins over zijne ontgonnen gronden beschikken?

Algemeene regten en gebruiken. — 12. Heeft de dessa ook regten en verpligtingen jegens andere dessa's, het district of het regentschap? 13. Heeft de Souverein, volgens de begrippen van den inlander, het regt om op de volstrektste wijze over de gronden, zoo gemeentelijk als individueel, te beschikken, zonder tot eenige schadevergoeding gehouden te zijn? 14. Brengt de adat mede, dat de gronden, van welke de djatiboomen ten behoeve van het Gouvernement (vroeger Souverein) zijn geveld, door de dessa tot bouwgronden mogen worden aangelegd? 15. Worden de bewoners van andere dessa's ook en, zoo ja, op welke voorwaarden, toegelaten om van die gronden, niet vallende onder de rijstvelden, eenig voordeel te trekken? 16. Heeft iedereen regt op eens anders veld padie te helpen oogsten, en hoeveel daarvan behoudt hij als snijloon (bawon)?

Waterverdeeling. — 17. Heeft de dessa ook eene eigen waterleiding? 18. Bezit zij er eene, gemeenschappelijk met andere dessa's, zoo ja, onder welke bepalingen? 19. Mag de dessa hare waterleiding verleggen, zoo ja, onder welke voorwaarden? 20. Ontspruit het water dat de sawa's besproeit — of geschiedt de aftapping van dat water — uit eene rivier op het grondgebied der dessa, of komt het uit andere dessa's; zoo ja, uit welke?

Verdeeling der rijstvelden. — 21. Worden in deze dessa de rijstvelden, zoo natte als drooge, ook verdeeld? 22. Worden de gemeentelijke gronden, niet vallende onder de rijstvelden, waarvan op eenigerlei wijze voordeel wordt getrokken, verdeeld, of blijven zij ten gebruike van de gezamenlijke dessa-bewoners? 23. Bij wien berust het regt der verdeeling? Wie doet de verdeeling? 24. Ge-

schiedt de verdeeling voor een of meer jaren, of na het ontstaan van zekere omstandigheden? 25. Is elk aandeel zamengesteld uit eene gelijke uitgestrektheid van elke soort aanwezige rijstvelden, of is de grootte van elk aandeel verschillend naar mate van de vruchtbaarheid en ligging van den grond? 26. Wie hebben regt op aandeelen bij de verdeeling? 27. Hoe gaat het regt op aandeelen verloren? 28. Welke zijn de vereischten voor een nieuweling, om aandeel te ontvangen in de rijstvelden? 29. Zijn er ook personen, niet behoorende tot de dessa, die aandeel verkrijgen in de sawa's, bijv. familiebetrekkingen en volgelingen van inlandsche ambtenaren, pradjoerits, politiedienaren enz.? Hoe groot is de geheele uitgestrektheid gronds aan hen toegedeeld? 30. Kan, en, zoo ja, om welke reden, mag een bezitter afstand doen van zijne rijstvelden gedurende den tijd van zijn bezit, en welke zijn de gevolgen daarvan ten opzigte van landrente en heeredienstpligtigheid?

Landrente. — 31. Hoe groot is, volgens de adat, het aandeel van den Souverein in de opbrengst der velden? 32. Hoe geschiedt de individuele omslag van den aanslag in de landrente voor de dessa vastgesteld, ook met opzigt tot mislukking van den oogst en individueel grondbezit? 33. Gedurende hoe lang zijn nieuw ontvangen gronden van landrente vrijgesteld? 34. Wie blijft aansprakelijk voor de landrente van velden aan personen uit andere dessa's verhuurd?

Heerediensten. — 35. Bestaat er ook evenredigheid tusschen de uitgestrektheid rijstvelden, die iemand bezit, en de heerediensten, waartoe hij verpligt is, of regelt zij zich naar het aantal zijner menoempangs? 36. Deelen bezitters van eigen huis of eigen huis en erf in de heerediensten, zoo ja, in welke en in welke mate? 37. Kan de regthebbende op rijstvelden zijn aandeel behouden, wanneer hij in eene andere dessa metter woon is gevestigd, door het stellen van een werkman in zijne plaats? 38. Kunnen huisgezinnen die bij elkander inwonen, terstond nadat zij afgezonderd van elkander zijn gaan wonen, tot heeredienst worden opgeroepen, zoo neen, welke zijn dan de vereischten daartoe? 39. Welke algemeene heerediensten zijn aan de dessa opgelegd en hoeveel personen komen voor elk derzelve jaarlijks uit? 40. Is deze dessa vrijgesteld van heerediensten, zoo ja, om welke reden en tegen welke verpligtingen? 41. Uit hoeveel huisgezinnen bestond de dessa, toen haar die verpligtingen werden opgelegd?

Gemeentediensten. — Welke diensten worden, behalve de heerediensten ten behoeve van het Gouvernement en de cultuurdiensten, van de dessabewoners gevorderd ten behoeve der dessa? 43. Welke zijn de vereischten om die diensten van iemand te kunnen vorderen? 44. Hoe veel personen komen jaarlijks voor die diensten uit?

Regten en verpligtingen van hoofden en bevolking. — 45. Hoe is het dessabestuur zamengesteld en welke zijn de functien van elk zijner leden? 46. Bestaan er ook zoogenaamde oudsten en welke zijn hunne functien? 47. In welke verhouding staan het dessahoofd, het dessabestuur en de zoogenaamde oudsten tot elkander en tot de ingezetenen der dessa? 48. Welke diensten hebben de ingezetenen tegenover hen te verrigten? 49. Welke voordeelen trekken zij van de ingezetenen? Welke verpligtingen heeft het dessabestuur te vervullen tegenover de ingezetenen? 50. Welk aandeel komt aan het dessabestuur (collectief) toe in de rijstvelden? 51. Hebben de algemeene inlandsche ambtenaren ook regt op de rijstvelden, zoo ja, voor welke uitgestrektheid? 52. Hoeveel koelie-aandeelen heeft het hoofd en elk lid van het dessabestuur? 53. Door wie en op welke voorwaarden laten het hoofd en de leden van het dessabestuur de rijstvelden bearbeiden, die zij zelven bewerken? 54. Door wie en op welke voorwaarden worden de rijstvelden bewerkt, of afgestaan aan de familiebetrekkingen van inlandsche ambtenaren, politiedienaren enz., die niet tot de dessa behooren, of afgezonderd ter bekostiging van sedikas en voor den aankoop van materialen voor de balei-dessa enz.? 55. Op welke wijze zou de sterkte van het dessabestuur en de belooning van elk lid het best worden geregeld?

Hoever deze *dessa-monographieën* gereed zijn, en wat voorts daarop betrekking heeft, melden wij onder *Europeesch bestuur.*

De 25 vragen van den G. G. Mijer luiden:

1. Welke regten, individueel of gemeentelijk, van eigendom, van bezit, of van gebruik, worden door den inlander uitgeoefend op: *a.* bebouwde gronden; *b.* erven; *c.* vischvijvers; *d.* nipabosschen; *e.* zoutpannen? 2. Van waar worden die regten ontleend? 3. Welke waarborgen heeft de inlander voor de handhaving dier

regten? 4. Waardoor gaan die regten verloren? 5. Welke regten worden op den grond uitgeoefend: *a.* door algemeene inlandsche hoofden; *b.* door het dessabestuur; *c.* door de leden der gemeente? 6. Waarop steunen die regten? 7. Worden zij door de bevolking geëerbiedigd? 8. Wat is het begrip van den inlander omtrent zijne regten op de op hoog gezag aangelegde koffijtuinen en wel: *a.* op de gronden; *b.* op het gewas; *c.* op de vruchten? 9. Zijn de tegenwoordige koffijtuinen al dan niet voor het meerendeel aangelegd op gronden, reeds door de bevolking ontgonnen? 10. Welke regten meent de bevolking te hebben op woeste gronden? 11. Hoe ver strekken de woeste gronden zich uit, op het gebruik waarvan bepaalde dessa's meenen regt te hebben? 12. Is de inlander gesteld op het behoud van gemeentelijke bezitregten op den bebouwden grond? 13. Zijn aan het behoud van die regten meerdere waarborgen voor de openbare rust en maatschappelijke orde verbonden, dan waar het individueel bezitregt bestaat? 14. Hoe handhaaft de inlander bij ontstentenis van geslachtsnamen het individueel bezitregt op den grond? 15. Is het waar, dat de sawa's overal vaste namen hebben, waardoor alle conflicten over het bezit vermeden worden? 16. Op welke uitvoerbare wijze kan het individueel regt, waar het bestaat, van Regeringswege bevestigd worden? 17. Bestaat er bezwaar om het individueel regt van bezit of gebruik dadelijk of na eenig tijdsverloop te veranderen in eigendomsregt? 18. Is het te vreezen, dat het individueel eigendomsregt op ligtvaardige wijze aan inlandsche hoofden, vreemde Oosterlingen of Europeanen zal vervreemd worden? 19. Wat zou moeten gedaan worden, om zoodanige ligtvaardige vervreemding te verhinderen? 20 Hoe wordt bij individueel regt op bouwgronden de waterverdeeling geregeld? 21. Welke verpligtingen bestaan er ten aanzien van het grondbezit tusschen de dessa's onderling? 22. Bestaan er bezwaren tegen eene vijfjaarlijksche verdeeling der gemeente-velden, als een stap om tot individueel bezit geleidelijk te geraken? 23. Hoe wordt bij individueel bezit geregeld de beschikking over gronden voor de gouvernements-cultuur? 24. Moet voor de bewerking en den oogst der rijstvelden de voorkeur gegeven worden aan gemeenschappelijken arbeid en bezit boven individuelen, of omgekeerd? 25. Welk begrip verbindt de inlander aan het bezit van erven?

Europeesch bestuur.

Wij handelen weder alleen van *Java* met zijn onmiddellijke onderhorigheden. Dus niet van *Madura* (zie noot op blz. 209). Ook niet van het Nederlandsch bestuur op *Bali*, dat ten onrechte bij de ingevoerde organisatie als onderdeel van Java wordt voorgesteld (*). Voorts vertrouwen wij, dat de exceptioneele toestand der Javasche *Vorstenlanden*, zonder telkens tusschengevoegde herinnering, den lezer wel steeds voor den geest zal blijven. —

Vóór de nieuwe inrichting, waarop de Indische begrooting voor 1867 het zegel der wetgevende macht drukte, dient gewag gemaakt van eenige maatregelen of denkbeelden, in den laatsten tijd omtrent het Europeesch personeel van het binnenlandsch bestuur genomen of aanbevolen, wier kennis te pas kan komen bij het oordeel, over die nieuwe inrichting te vellen. Ik bedoel:

1°. die betreffende het *notariaat* en het *vendumeesterschap* buiten de drie hoofdsteden.

Sedert jaren was betoogd, dat deze werkzaamheden, bij toenemenden omvang, dus althans waar de daaraan verbonden emolumenten een inkomen verschaften voldoende voor een afzonderlijk persoon van den vereischten stempel, niet meer behoorden te worden opgedragen aan de gewestlijke sekretarissen of adsistentresidenten. Zulke bijposten trokken hen te zeer van het hoofdambt af, zooniet omgekeerd, en het algemeen belang vorderde volle behartiging van beide. De koppeling veroorzaakte ook politieke zwarigheden.

(*) Al is de resident van Banjoewangi tevens »gekommitteerde« voor de zaken van Bali en Lombok, die eilanden worden daardoor nog geen deel van Java. Verg. Stb. 1861 n°. 47. Hun voorstelling als zoodanig, in stede van als buitenbezittingen, is vooral financieel verwerplijk.

Reeds in Aug. 1856 ontving de Indische regeering ter zake een gedetailleerde voordracht (Aant. I blz. 48). Over 't beginsel dachten de autoriteiten destijds vrij eenparig. Over de toepassing rees verschil. 's Goevernements rechtsgeleerde raadsman b. v. wilde *notarissen*, die tevens vendumeester, de departementale chef van het venduwezen daarentegen (schrijver dezes) gaf de voorkeur aan *vendumeesters*, die tevens notaris zouden zijn. Vendumeesters, meenden wij, waren als ambtenaren gemaklijker te hanteeren door 't gezag, in geval van mindere geschiktheid of minderen ijver, van neiging tot weerspannigheid, tot ongewenschte bemoeijingen met de inlandsche huishouding, en dergelijke. Daar een minimum inkomst van *f* 4000 's jaars voldoende scheen, vielen aldra op Java 15 standplaatsen in de termen. Wij meenden verder dat voor het vendumeesterschap (dus uit 's lands kas) niet meer genoten moest worden dan *f* 5000 's jaars.

Hetzij dat de voordracht bij de toenmalige regeering geen ingang vond; of dat deze besloot de vaststelling van het sedert 1848 nodig verklaarde nieuw reglement op het notarisambt af te wachten, welk eindelijk in Jan. 1860 het licht zag om met 1 Juli 1860 in werking te treden; of dat men het stuk liet meereizen met den grooten bundel over een algemeene hervorming van het binnenlandsch bestuur: er kwam geenerlei uitvoering vóór 1863.

In de eerste helft van dat jaar, meldt een noot op bijl. G van het regeeringsverslag over 1861, werd hierop door het opperbestuur de aandacht van het Indische gevestigd. In Juni verscheen ginds een besluit (Stb. n^r. 65), luidende: «dat te *Pasoeroean* de sekretaris der residentie niet belast is met de uitoefening van het notarisambt, doch dat aldaar een afzonderlijk notaris wordt bescheiden»; en in Dec. een ordonnantie (Stb. 170), dat, bij eventueele vervanging van de aanwezige bekleeders in hun hoofdambt, het notariaat mede aan een afzonderlijk persoon zou worden opgedragen

te *Meester Cornelis*, *Tangerang*, *Buitenzorg*, *Cheribon*, *Pekalongan* en *Soerakarta*.

Dit was dus een kleen begin. Maar een jaar later had het denkbeeld vrij wat veld gewonnen. Bij ordonnantie van Feb. 1865 (Stb. 16) werd onder nadere goedkeuring des Konings bepaald, dat, bij eventueele vervanging van de aanwezige bekleeders in hun hoofdambt, nog afzonderlijke notarissen zouden worden aangesteld te *Serang*, *Poerwakarta*, *Bandong*, *Tjiandjoer*, *Indramajoe*, *Tagal*, *Salatiga*, *Patti*, *Japara*, *Rembang*, *Toeban*, *Bodjonegoro*, *Grissee*, *Modjokerto*, *Sidhoardjo*, *Malang*, *Probolinggo*, *Bezoeki*, *Banjoemaas*, *Poerworedjo*, *Magelang*, *Djokjokarta*, *Madioen*, *Ngawi* en *Kediri*; en dat al deze notarissen, gelijkmede de bovenvermelde van 1863, — met uitzondering voorshands van Tangerang, Buitenzorg en Pekalongan, — «zoolang niet ter plaatse waar zij gevestigd zijn, tot de oprigting van een afzonderlijk vendudepartement besloten wordt,» 't welk bij de ordonnantie geschiedde voor *Cheribon*, *Pasoeroean*, *Soerakarta* en *Grissee*, « van ambtswege belast zijn met de funktien van vendumeester binnen den kring van het plaatselijk vendukantoor, zonder dat hieruit regt verkregen wordt op de voorregten aan de vendumeesters op de drie hoofdplaatsen van Java als burgerlijke ambtenaren toegekend». — 's Konings goedkeuring volgde terstond (Stb. 1865 nr. 58). Latere toepassingen en wijzigingen kunnen we hier voorbijgaan.

De beslissing week alzoo in twee opzichten van onze voordracht. Op sommige plaatsen werd het vendumeesterschap, in stede van met het notariaat verbonden, een afzonderlijk ambt overeenkomstig de regeling voor de drie hoofdsteden. En de regeering verkoos notarissen-vendumeesters boven vendumeesters-notarissen. Het eerste punt zal ter sprake komen waar wij de belasting op de openbare verkopingen behandelen. Omtrent het tweede wordt de straks opgeteekende bedenking versterkt door de meerdere vastheid,

aan het notarisambt gegeven bij het reglement van 1860 (Stb. 3), voor zoover dat ambt niet aan de gewestlijke sekretarissen of adsistentresidenten is toegewezen. Al geschiedt de benoeming der afzonderlijke notarissen «niet voor het leven», zij kunnen slechts wegens uitdruklijk vastgestelde redenen geschorst, ontzet, afgezet. Zelfs het anders dikwerf bruikbare middel van eenvoudige verplaatsing buiten verzoek schijnt niet voorbehouden. Zouden de bezwaren, die hieruit kunnen ontstaan, opgewogen worden door het financieel voordeel dat de afzonderlijke notarissen geen pensioen krijgen? De tijd zal 't leeren.

Wie echter in die uitvoeringskwestie gelijk moge hebben, volgens de eenstemmige bedoeling werd de beschikbaarheid van een aantal gewestlijke bestuursorganen voor hun eigenlijke taak door de ordonnantiën van 1863 en 1865 gewaarborgd. En zij zal, vermits daarbij zeker cijfer van inkomsten tot peil moet gestrekt hebben, allengs aan meer zulke organen ten deel vallen.

2°. de oprichting van gewestlijke «kastraal-statistieke bureaux».

Na vele partieele beschikkingen onder vorige besturen, werd bij besluit van 2 Nov. 1864 (Stb. 166), krachtens machtiging en onder nadere goedkeuring des Konings (de laatste verleend blijkens Stb. 1865 n°. 50), de zoogenaamde «statistieke opname van Java» op geregelden voet gebracht. Over welke punten men (later) «zich voorstelde het onderzoek te doen loopen», meldden wij zooeven. Hier de organisatie van het personeel en de vorderingen van den arbeid.

Voor de eigenlijke «opname» werden bij het besluit aangewezen een inspekteur, «belast met de leiding», en «vijf opnemingssektiën», in even zooveel gewesten, elke aangevoerd door een kontroleur der landelijke inkomsten en kultures; ongerekend verder ondergeschikt personeel.

Daarenboven bestemde dat besluit «tot *bijhouding* van de

statistieke opname van Java» een adjunktinspekteur, «belast met de leiding van dezen tak», zoomede «in elk gewest, waar de statistieke opname daartoe genoegzaam gevorderd is, een kadastraal-statistiek bureau». Deze bureaux «stellen zich tot taak de behoorlijke bijhouding der veranderingen in de bebouwde gronden en de dessa's, binnen hun gewest voorgevallen, en hare overbrenging op de dessa- en verzamelkaarten; het verkrijgen eener behoorlijke statistiek; het houden van aanteekeningen omtrent al wat strekken kan tot vermeerdering der kennis van hetgeen met het bezit en gebruik van den grond en de wederkeerige regten en verpligtingen van hoofden en bevolking in verband staat; de leiding van en de kontrole over de distriktsmantri's, aan wie de zorg voor eene naauwkeurige bijhouding van het dessaregister wordt opgedragen». Aan het hoofd van elk bureau zal, volgens aanvullend besluit van 6 Mei 1867 (Stb. 63), geplaatst worden een kontroleur der landelijke inkomsten en kultures der 1e of 2e klasse, mits reeds drie jaren als kontroleur werkzaam. «Nadat», bepaalt verder Stb. 1864 nr. 166, «de dessakaarten zijn voltooid en de bijhouding der statistieke opname voor den vervolge behoorlijk is geregeld, maakt het kadastraal-statistiek bureau eene afdeeling van het residentiekantoor uit.»

Al de kontroleurs bij de opname en bij de kadastraal-statistieke bureaux worden, luidens Stb. 1867 nr. 63, «als tellende boven de formatie à la suite daarvan gevoerd».

Volgens den Regeringsalmanak voor 1867 (afgesloten in Mei) bezaten reeds 4 gewesten een kadastraal-statistiek bureau: Tagal, Pekalongan, Samarang en Bageleen. Bij 't ontwerpen van de begrooting voor 1868 waren daarbij gekomen Cheribon, Kadoe en Banjoemaas, en rekende men op nog 3 vóór het einde van 1867. (*)

(*) P.S. En toch is, volgens de M. v. B. van 26 Dec., den minister «verzekerd», dat «de opname nog 15 à 20 jaren zal duren»!?

De blijvende kosten dezer 12 bureaux worden geraamd op ƒ190166 's jaars, de tijdelijke der opname zelve voor 1868 op ƒ243377.

3°. de afschaffing van de straf van *rottingslagen*, anders dan «tot het handhaven van de orde en tucht onder de veroordeelden», — uitgesproken krachtens machtiging des Konings bij ord. 28 Feb. 1866, Stb. nr. 15.

Deze herinnering zou zeer overtollig zijn, indien men er niets had bij te voegen.

Ik wilde ten eerste aanteekening houden van de merkwaardige bijzonderheid, door den oud-minister VAN DE PUTTE aangehaald in zijn veelbevattende rede van 13 Juni 1867 (de rede met de «staande zeilen» enzv.), dat «16 van de 19 residenten» en «eenige» (twee?) leden van den Raad van Indië tegenstemden. De meerderheid in den Raad, de Prokureur Generaal en de Goeverneur Generaal waren er voor.

En ik wilde de gelegenheid aangrijpen om mij onder de toejuichers van den maatregel in te schrijven. Te lang bleef die straf een wetboek bevlekken, dat sedert 1848 geen geeseling en brandmerk meer kende. De minister HASSELMAN moge officieele aanleiding gehad hebben, om ter zitting van 21 Nov. te verklaren dat de maatregel «onvoldoende voorbereid was» (*), wij wenschen niettemin den heer VAN DE PUTTE zonder voorbehoud geluk met de moedige, humane daad. Het kan niet anders of de regeering heeft bij 't nemen van den maatregel verwikkelingen voorzien: de gevangenissen waren reeds hierendaar te klein, men zou terstond veel grootere ruimte en tevens gewijzigde inrichtingen nodig hebben. Er viel dus te kiezen tusschen uitstel totdat alles voldoende voorbereid zou zijn (wanneer?) en onmiddellijke

(*) P.S. Volgens de M. v. B. v. 26 Dec. treft dit verwijt het Indisch bestuur, niet den toenmaligen minister. Er wordt namelijk gezegd (blz. 26), dat de G. G. «er in tijds nadrukkelijk op was gewezen, eenige maatregelen van voorbereiding of van overgang te treffen».

invoering trots de tijdelijke bezwaren. Dat de toenmalige minister het laatste koos, — dat hij, op dat oogenblik de walgelijke straf kunnende afschaffen, niet van zich kon verkrijgen te bepalen: men zal nog een paar jaren voortgaan met slaan, — dat hij er misschien bij dacht: zoo'n bepaling kan een opvolger van de overzijde gemaklijk verschuiven, maar de dadelijke afschaffing zal niemand licht intrekken, — wij rekenen 't hem tot lof. (*)

Minder prijslijk was de ondersteuning, in dezelfde rede verleend aan dien regent, van wien verhaald wordt dat hij gezegd zou hebben geen terugkeer tot den rotting te vreezen, omdat de afschaffing geen geld kostte. Deze man vergiste zich grovelijk, want de afschaffing zal wel degelijk geld kosten, en niet weinig!

4°. de hangende overwegingen omtrent een wijziging in de gewestlijke *rechtspraak*, in dien zin dat de administratieve ambtenaren daarvan zooveel mogelijk ontheven worden.

Hieromtrent komen in de verslagen van den Prokureur Generaal over de werking der «nieuwe» wetgeving, sedert eenige jaren gewone bijlagen van het regeeringsverslag aan de kamers (†), mededeelingen en oordeelvellingen voor, die we niet mogen nalaten te verzamelen.

In het verslag van den P. G. Swart, dat de reeks opent en den toestand van 1858 beschrijft, vinden wij:

«Bij de beoordeeling der werking van de nieuwe wetgeving op J. en M. onder den inlander behoort niet uit het oog verloren te worden, dat dezelve bijna geheel is toevertrouwd aan administrative ambtenaren en inlandsche hoofden, en dat, hoe gebrekkig zoodanige regtspraak uit een juridisch oogpunt ook zij, hierin, daargelaten nog het politiek oog-

---

(*) P.S. Natuurlijk brengt de inhoud der vorige noot een kleine wijziging van dezen laatsten volzin mede.

(†) Zie jaargangen 1856, 1859, 1860—64.

punt, geene radicale verandering kan worden gebragt zonder zeer aanmerkelijke uitgaven,

«De regtspraak over den inlander is dan ook ongetwijfeld merkelijk minder goed dan over den Europeaan; doch ook daarin is een aanmerkelijke vooruitgang te bespeuren, en kan ook dat gedeelte der nieuwe wetgeving over het algemeen geacht worden vrij goed te werken. Blijkens de ontvangen rapporten is dan ook het oordeel van schier alle hoofden van gewestelijk en plaatselijk bestuur en omgaande regters ten dien aanzien zeer gunstig, en verklaren zij eenstemmig, dat het reglement op de uitoefing der politie, de burgerlijke regtspleging en de strafvordering onder de inlanders voldoet aan de vereischten eener goede en prompte regtsbedeeling.

«De Bepalingen betrekkelijk de uitoefening der *politie* strooken vrij wel met de inrigting van het inlandsch bestuur, en de verhouding der inlandsche ambtenaren van politie, zoo onderling als met betrekking tot de Europesche overheid, is behoorlijk geregeld. Blijkens de ingekomen rapporten worden echter die voorschriften niet altijd stipt nageleefd, terwijl de gestelde termijnen te kort zijn en mitsdien in den regel worden overtreden.

«Zoo blijkt het uit het rapport van den resident der Preanger regentschappen, dat de bij artt. 16, 44, 67 en 76 gemaakte uitzondering ten aanzien der voorloopige inhechtenisneming in de praktijk regel is, omdat niet zonder reden wordt verondersteld, dat ieder inlander, die zich het minste kwaad bewust is en vreest met de politie in aanraking te zullen komen, trachten zal zich hieraan door de vlugt te onttrekken; dat de bepalingen van artt. 59, 60, 78, en 85 niet worden nageleefd; dat de djaksa of hoofddjaksa begint met alle zaken op de politierol te brengen, waarop de zakelijke inhoud der verklaringen van beklaagden en getuigen wordt vermeld, en dat, eerst nadat het den resident of adsistent-resident bij het houden der politierol gebleken is

dat er grond tot verwijzing naar den landraad of de omgaande regtbank bestaat, een meer uitvoerig proces-verbaal van onderzoek wordt opgemaakt en daarna de verwijzing gedaan; dat de weg, door het reglement aangewezen, meestal niet uitvoerbaar is bevonden, daar de djaksa's in zoo korten tijd de verbalen niet kunnen gereed maken, en zulks ook de werkzaamheden grootelijks zoude vermeerderen, daar dan ook in kleine politiezaken verbalen zouden moeten worden gemaakt.

« Deze en meer afwijkingen hebben niet alleen in genoemde residentie, maar ook in andere, welligt in alle gewesten plaats. Voor zooverre het echter bekend is, zijn zij meest alle van ondergeschikt belang en wel niet overeen te brengen met de letter van de wet, doch voor het meerendeel niet geheel in strijd met derzelver geest.

« Het aantal gepleegde misdrijven, waarvan de daders onbekend blijven, is over het algemeen groot. Te regt merkt echter de resident der Preanger regentschappen in zijn rapport op, dat zulks niet aan de wettelijke instellingen te wijten is, die bij eene behoorlijke handhaving krachtig genoeg zijn om het kwaad te beteugelen; maar dat de oorzaak veel meer te zoeken is in den onvolmaakten toestand der inlandsche maatschappij, in gebrek aan pligtbesef bij mindere en hoogere inlandsche hoofden, en in de vrees van den geringen inlander om zich door het aangeven van misdaden aan de wraakzucht der misdadigers en hunner familiebetrekkingen bloot te stellen.

« Door de groote afstanden op sommige plaatsen, voornamelijk in de Preanger regentschappen, zijn de ambtenaren, belast met de afdoening der politiezaken, verpligt, de in de ver afgelegen districten voorkomende zaken, in strijd met het reglement, op schriftelijke rapporten van de djaksa's en regenten af te doen, zonder de beklaagden of de getuigen te hooren. Het opkomen van de in de zaak betrokken personen naar de hoofdplaats levert zulk een bezwaar op,

dat niet alleen slechts zeldzaam kleine politiezaken worden aangebragt, maar ook welligt gewigtiger misdrijven verzwegen worden.

«De regtspraak van den resident op de politierol, waaromtrent de nieuwe wetgeving hoofdzakelijk het bestaande heeft bevestigd, is een krachtig middel tot handhaving der orde, doch, het mag niet worden ontkend, aan den anderen kant eene bron van vele misbruiken. Niet zelden wordt aan die regtspraak eene uitbreiding gegeven, welke met de letter en de bedoeling der wet in strijd is. Op de politierol toch worden dikwijls niet alleen overtredingen en kleine burgerlijke zaken afgedaan, waarvan de kennisneming eigenlijk tot de bevoegdheid der districts- en regentschapsgeregten behoort, maar ook misdrijven die voor den landraad, ja zelfs wel eens voor de regtbank van omgang hadden moeten worden gebragt. Dit laatste is vooral dan het geval, bijaldien de hoofden van bestuur, de schuld van verdachten voor zich zelven aannemende, evenwel overtuigd zijn dat dezelve bezwaarlijk tot volledig bewijs is te brengen.

«De werking der *districts-* en *regentschapsgeregten* laat, vooral ten aanzien van de eerstgenoemde, veel te wenschen over. Bij de meeste is het getal der behandelde zaken zeer gering; op sommige plaatsen werken zij in het geheel niet. De meeste zaken, waarvan de kennisneming tot de bevoegdheid dier geregten behoort, worden ondershands of door den resident op de politierol afgedaan. De oorzaak dier onvolkomene en ongelijkmatige werking is toe te schrijven, deels aan de weinige bekendheid der bevolking met den aard en de strekking dier instellingen, deels aan de onbekwaambeid en ongeschiktheid van het meerendeel der inlandsche hoofden om met eenige regtspraak belast te worden, en het weinige vertrouwen dat zij bij de bevolking genieten, en eindelijk welligt ook aan gebrek aan toezigt en aanmoediging van de zijde van het bestuur. Hoewel enkele residenten de intrekking der districtsgeregten wenschelijk ach-

ten, bestaan er echter geene gewigtige bedenkingen tegen derzelver instandhouding. De zaken toch, waarvan zij bevoegd zijn kennis te nemen, zijn van zoo gering belang, dat grove misbruiken daarvan niet te duchten zijn, terwijl, wanneer de bevolking eenmaal meer met die instellingen bekend en vertrouwd zal zijn, en het personeel der hoofden uit geschikter menschen zal zijn zamengesteld, die geregten betere uitkomsten zullen opleveren, en zelfs nuttig werkzaam kunnen zijn.

«De klagten over de omslagtigheid der regtspleging in *burgerlijke* zaken, welke tot de kennisneming der *landraden* behooren, zijn ongegrond, althans zeer overdreven.

«De bepalingen betrekkelijk de *strafvordering* verzekeren eene geleidelijke, behoorlijke en spoedige afdoening van zaken. Menige landraad levert hiervan de bewijzen, waar de zaken dikwijls binnen een maand na de ontdekking van het misdrijf afgedaan en ter revisie opgezonden worden, terwijl de behandeling weinig te wenschen overlaat. Het is er echter verre van af dat dit regel zoude zijn. Bij vele landraden blijven de zaken maanden lang aanhangig en worden ten laatste, naar de processenverbaal te oordeelen, ter teregtzitting slordig en oppervlakkig onderzocht en afgedaan. De administrative ambtenaren beschouwen de hun opgedragen regtspraak veelal als bijzaak en schijnen zelfs afkeerig te zijn van alles wat daarop betrekking heeft. Hier zouden zelfs de beste wetten niet baten. Zoo als echter gezegd is, bestaan daarop loffelijke uitzonderingen.

«De voorschriften omtrent het bewijs worden niet zelden verkeerd en soms op de zonderlingste wijze toegepast, doch is zulks bij personen, die geene de minste regtsgeleerde vorming hebben genoten, geenszins bevreemdend, daar de leer van het stellig bewijs voorzeker een der moeijelijkste gedeelten is der wetgeving. Dan, zoo die voorschriften al geen nut aanbrengen, zij werken ook doorgaans niet nadeelig.

«De bepalingen vervat in art. 82, in verband met art.

375, van het inlandsch reglement, worden door de *omgaande regters*, niet zonder reden, ongunstig beoordeeld. De resident beslist thans in het hoogste ressort de vraag, of er tegen eenen beklaagde voldoende bewijzen bestaan ter verdere vervolging bij de omgaande regtbank. De verwijzingen hebben dikwijls zeer ligtvaardig plaats. Niet zelden toch worden de zaken verwezen alleen op grond der opgaven of aantijgingen van medebeklaagden, of op zeer verwijderde aanwijzingen, zoodat vele vrijspraken daarvan het gevolg zijn. Intusschen is het de bedoeling der wet, dat de teregtstelling alleen dan behoort plaats te hebben, indien er zoodanige bezwaren aanwezig zijn, dat met eenigen grond kan worden verwacht dat een onderzoek ter openbare teregtzitting tot eene veroordeeling zal leiden. Anders moet eene openbare teregtstelling worden voorgekomen, daar vele vrijspraken de hoop op straffeloosheid vermeerderen, de werkzaamheden van den omgaanden regter ten nadeele van andere zaken noodeloos vermeerderen en den staat groote kosten veroorzaken. Wenschelijk ware het dat hierin op de eene of andere wijze werd voorzien. Welligt zoude, in navolging van de voorschriften van artt. 377 en 378 inl. regl. kunnen worden bepaald, dat, indien de omgaande regter van oordeel is dat er geene voldoende bezwaren aanwezig zijn voor eene teregtstelling, hij zijn gevoelen en de gronden waarop het steunt, met terugzending der stukken, aan den resident zal mededeelen. Indien deze zich met de zienswijze van den omgaanden regter vereenigt, zou daarin moeten worden berust; in het tegenovergestelde geval worden gehandeld in den geest als bij het tweede lid van art. 377 is bepaald, en zou de procureur-generaal zoodra mogelijk na de ontvangst der stukken beslissen.

«Het voorschrift van art. 104 R. O., volgens hetwelk de omgaande regter ten minste eens in de twee maanden in elke residentie zijner afdeeling teregtzitting moet houden, wordt en kan slechts zelden worden nageleefd.»

Latere verslagen zijn van den P. G. RAPPARD en betreffen de jaren 1859 tot 1863. Uit elk iets.

1859. Ten aanzien van de strafvordering bij het Hoog Gerechtshof en de Raden van Justitie «is een bezwaar hierin gelegen, dat bij de groote afstanden de instructie in vele strafzaken aan de plaatselijke administrative ambtenaren moet worden toevertrouwd; zelven overladen met ambtsbezigheden, zien die ambtenaren zich hoogst ongaarne belast met een ingewikkeld of omvangrijk onderzoek van strafzaken; deze omstandigheid en het gemis aan genoegzame regtskennis hebben dikwijls een ongunstigen invloed op het onderzoek, waardoor de behandeling der zaken ter teregtzitting zeer wordt bemoeijelijkt, en zelfs het bewijs wel eens verloren gaat; ook in dezen wordt het gemis aan plaatselijke regters zeer gevoeld.»

«De behandeling der zaken bij de landraden geeft nog veel stof tot klagen; de residenten, met andere werkzaamheden overladen, moeten te dikwijls het voorzitterschap van de landraden aan den secretaris der residentie opdragen; terwijls dikwijls de stukken de duidelijke bewijzen dragen, dat de voorzitter de opmaking van de vonnissen geheel overlaat aan den griffier van den landraad, van welken in den regel niet mag worden verwacht dat hij voor een dergelijk werk berekend is. Ook de inlandsche regtspleging zoude er zeer bij winnen, indien plaatselijk aan een regtsgeleerd ambtenaar het voorzitterschap der inlandsche regtbanken wierd opgedragen.»

1860. «De regtsbedeeling onder de inlandsche bevolking heeft geen aanleiding gegeven tot nieuwe beschouwingen; de behandeling der zaken bij vele inlandsche regtbanken is niet van oppervlakkigheid vrij te pleiten; bij de toenemende werkzaamheden der administrative ambtenaren is hierin geene verbetering te hopen; het oogenblik schijnt dan ook niet meer ver verwijderd, dat tot eene herziening der organisatie van de landraden zal moeten besloten worden.»

1861. «De zoo zeer toenemende werkzaamheden der administrative ambtenaren oefenen een nadeeligen invloed op de regtsbedeeling uit, en het is niet te voorzien dat hierin verbetering zal komen, te minder daar ook het aantal door hen te behandelen regtszaken jaarlijks toeneemt. Eene herziening van de organisatie van het inlandsch regtswezen kan niet uitblijven, zal de regtsbedeeling beantwoorden aan hetgeen in billijkheid mag worden verlangd.»

1862. Voor Madura werd een afzonderlijk omgaand rechter bestemd. Bij verschillende landraden werden griffiers aangesteld. «Desniettemin vond ik mijne overtuiging, dat de toestand der politie en van de regtsbedeeling onder de inlandsche bevolking nog zeer treurig te noemen is, door alle ingekomen rapporten bevestigd. De administrative ambtenaren, met de uitoefening der politie en de regtsbedeeling belast, hebben te veel andere en van hun standpunt gewigtiger werkzaamheden; zij behandelen veelal politie en regtspraak als lastige bijzaken, hen slechts blootstellende aan telkens wederkeerende teregtwijzingen. Het opsporen van misdrijven en de instructie van strafzaken wordt in den regel overgelaten aan inlandsche ambtenaren, die voor die taak niet berekend zijn. Zij achten genoeg te hebben gedaan met verdachten over te leveren. Zij vatten iedereen op, die slechts door den een of ander als verdacht is genoemd, maar na dagen, weken of maanden weder moet worden in vrijheid gesteld. In de meeste afdeelingen overtreft het aantal der in vrijheid gestelde verdachten dat der waarlijk schuldig bevondenen; in eenige afdeelingen staan de eersten tot de laatsten als 8 : 1. Verreweg de meeste misdrijven blijven ongestraft, en er bestaat weinig waarborg dat niet wel eens onschuldigen boeten. Reeds zijn voorstellen om in dien hoogst ongunstigen toestand der regtsbedeeling verbetering aan te brengen bij de Regering in overweging.»

1863. «De regtspraak bij de landraden bleef veel te wenschen overlaten. Voorziening is dringend noodzakelijk.

Er zal eerlang behooren besloten te worden tot de aanstelling van Europesche regterlijke ambtenaren in verschillende afdeelingen op Java, belast met het voorzitterschap der landraden en residentiegeregten, en tevens met eenige regtspraak in burgerlijke zaken over Europeanen en daarmede gelijkgestelden. Een voorstel in dien zin is bereids ingediend en maakt een punt van overweging bij de Regering uit.»

«Ook de toestand der politie laat steeds veel te wenschen over. Eenige veranderingen en verbeteringen werden daarin echter aangebragt.»

Te oordeelen naar een noot bij de bovenstaande plaats uit het verslag van den P. G. over 1861, aan de kamers gezonden in Maart 1865, achtte de minister van de Putte de «behoefte aan veiligheid van personen en eigendom in de binnenlanden» voldoende gewaarborgd door een vermeerdering van «het getal *besturende* ambtenaren, met het politietoezigt belast» (*). Dit ziet op de aanstelling van meer adsistentresidenten, die sedert een feit werd.

Het Indisch bestuur was van een andere meening. Na ontvangst der machtiging tot groote uitbreiding van het getal adsistentresidenten, schijnt het een reorganisatie van het binnenlandsch rechtswezen voorgesteld te hebben, kostende ongeveer 6 ton 's jaars. Zie rede van den minister Mijer van 30 Aug. 1866.

Deze minister vond, dat de aanzienlijke uitgaaf «nog al eenige ernstige overweging» verdiende. De minister Trakranen schreef er van in Jan. 1867 (M. v. B. hst. IX), dat «daarbij onder meer sprake is van eene andere zamenstelling der landraden». «Bij de behandeling dezer voorstellen zal er ook door de Regering op worden gelet, in hoe ver beperking van de inmenging der politie zou moeten leiden, hetzij tot vereenvoudiging der procedure of vermeerdering van personeel bij de landraden, hetzij tot uitbreiding van

(*) Zoo namelijk staat in de M. v. B. van 18 Nov. 1864, waarnaar de noot verwijst.

het getal dier collegien.» (*) Den tegenwoordigen minister is aanleiding gegeven om zijn daden of voornemens ter zake te doen kennen, door een vraag bij 't V. V. omtrent de Indische begrooting voor 1868. (†)

Intusschen werd de kwestie voor het publiek uiteengezet door den heer MIRANDOLLE in het *Tijdsch. v. N. I.*, afl. 1 en 2 van 1867. Aan die algemeen gelezen betogen is wellicht grootendeels de belangstelling te danken, die uit den verderen inhoud van 't laatstgemeld V. V. doorstraalt.

«Door verscheidene leden», leest men er, «werd de overtuiging uitgesproken dat, indien ergens in Indië hervorming dringend noodzakelijk is, de landraden in de eerste plaats daarvoor in aanmerking komen»..... «Andere leden zagen in zoodanige hervorming groot bezwaar, althans indien zij op eenmaal moest plaats hebben. De zaak zou van zeer kostbaren aard zijn. Hoe zou men bovendien geschikt personeel voor de presidenten van de landraden vinden? Naauwelijks scheen er, als men de zaak ernstig aan wilde vatten, iets anders over te blijven, dan op het voorbeeld van Britsch-Indië het stelsel der omgaande regters uit te breiden, in zoo ver dat hun ook het voorzitterschap van de landraden wierd opgedragen.»

De regeering zou nu, dunkt mij, een goed werk doen door de Indische voordracht een tijd lang aan de publieke

(*) P.S. Luidens de M. v. B. v. 26 Dec. zouden volgens het Indische plan de voorzitters der landraden allen rechtsgeleerden zijn, tevens als residentie-rechters optreden, en de omgaande rechters vervangen. «Zonder volstrekte verwerping dier voorstellen werd in het begin dezes jaars aan den G. G. te kennen gegeven, dat het aanzienlijk getal van 98 regterlijke ambtenaren, waaronder minstens 49 regtsgeleerden, bezwaarlijk zal te verkrijgen zijn; en de landvoogd werd uitgenoodigd zijne voorstellen aan dit bezwaar te toetsen.»

(†) PS. Luidens de M. v. B. kan de minister «niet toegeven, dat administrative ambtenaren niet in staat zouden zijn de eenvoudige voorschriften van het inlandsch reglement na te komen, ten einde de zaken der inlanders af te doen naar hunne gewoonten en hunne begrippen van hetgeen regt en billijk is.... Kennis van het volkskarakter is van groote beteekenis. In dit opzigt hebben in den regel de administrative ambtenaren veel voor boven de regterlijke». Evenwel verklaart hij zich slechts «tegen eene zoo kostbare hervorming op éénmaal».

kritiek te onderwerpen. (*) Regeling van het rechtswezen is bij uitnemendheid een publieke zaak. Uit het publiek verrijzen zoo dikwerf betere denkbeelden, dan die opkomen in het met allerlei arbeid overladen brein van den Indischen ambtenaar. (Dit stelsel van openbaarmaking van *ontwerpen* in Indië zouden wij zelfs zooveel mogelijk uitgebreid wenschen, als hulpmiddel bij 't gemis van een volksvertegenwoordiging.)

Zoolang vergelijking met de Indische voordracht niet vergund wordt, schenkt zeker menigeen zijn «adhaesie» aan het denkbeeld van den heer Mirandolle, om voor de inlandsche rechtbanken een afzonderlijk kader van daartoe opgeleide Europeesche ambtenaren te bestemmen, die behalve het recht in het algemeen en onze Indische wetboeken, ook de inlandsche taal, gebruiken en instellingen moeten bestudeerd hebben. De uitvoering van dit denkbeeld zou kunnen geschieden trapsgewijze; met bepaling van kringen van rechtsgebied die niet noodwendig zich naar de administratieve indeeling in gewesten behoefden te voegen; en zorg dragende dat die ambtenaren niet als rechter optraden dan na hun theoretische kennis van de volkstaal, gebruiken en instellingen, in het land zelf te hebben aangevuld. Misschien konden zij beginnen als griffier bij een landraad, vervolgens assessor worden, en dan eerst president.

3°. de hangende overwegingen omtrent het invoeren van een soort van *gemeentebestuur* op sommige volkrijke hoofdplaatsen.

Daar dit op ons onderwerp (de algemeene gewestlijke inrichting) weinig invloed kan hebben, zal 't voldoende zijn aan te stippen, dat de minister Trakranen den 26 Jan. 1867 (M. v. B. over hst. IX) «de voorstellen» der kommissie, in 1863 te Batavia benoemd om de regeering ter zake voor te lichten, «zeer onlangs» had ontvangen; dat volgens het-

(*) P.S. Door het vermelde in de tweede noot op de vorige blz. is hieraan gedeeltelijk gevolg gegeven. Maar men dient het plan in zijn geheel te kennen.

zelfde bericht de Raad van Indië met het denkbeeld «niet ingenomen» was; (van den G. G. werd gezwegen;) dat ook de minister «de verwezenlijking niet vrij van bedenking» achtte; dat hij «voor alsnog bezwaar» maakte tegen de verzochte meedeeling der stukken aan de kamer; en dat het V. V. over de Indische begrooting 1868 de vraag bevat of «er iets is voorbereid tot invoering der bedoelde hervorming». (*)

En nu de door den wetgever bij de begrooting voor 1867 bekrachtigde organisatie. Eerst (A) wat over het plan in het algemeen voorviel in de kamers. Vervolgens (B tot D) de bestanddeelen.

A. De parlementaire geschiedenis is spoedig verhaald. Een nota B, overgelegd bij de M. v. T. van 2 Maart 1866, omschreef de veranderingen waartoe de Koning machtiging had verleend. Het geldelijk gevolg werd berekend op ruim vier ton (†) 's jaars, welke meerdere uitgaaf men dus aan de kamers voordroeg. Intusschen was van de machtiging, op een enkele uitzondering na (zie Stb. 1866 nr. 148), in Indië reeds gebruik gemaakt. De veranderingen namelijk waren (met uitzondering als voren) bij een ordonnantie en een besluit van 20 Jan. 1866 (Stb. 5 en 6) vastgesteld, om in werking te treden op 1°. Jan. 1867. De minister wist dit niet den 2 Maart; de Tweede Kamer wèl, toen de begrooting in April haar bereikte. Volgens het V. V. trof dan ook deze anticipatie op het votum der vertegenwoordiging gelijke afkeuring als het gebeurde met de inlandsche traktementsverhogingen (zie Aant. IX). De M. v. B. berichtte daarop, dat, blijkens een brief aan den G. G. van 12 April,

(*) P.S. De M. v. B. van 26 Dec. schijnt de zaak als afgedaan te beschouwen doordien de vorige minister «tot de overtuiging werd gebragt, dat de verwezenlijking van het denkbeeld ontijdig, althans niet wenschelijk was».

(†) Zie hieromtrent § E van deze Aanteekening.

de onverwijlde afkondiging der veranderingen evenzeer gefaakt was door het opperbestuur, ofschoon het daarin had berust. Overigens liep de zaak voorspoedig af. «In de schatting van verscheidene leden», meldt het V. V., «waren de gronden, door de Regering voor deze nieuwe organisatie aangevoerd, voldingend. Anderen dachten minder gunstig. Zij meenden dat men ook in dit opzigt met te kwistige hand te werk ging». De laatsten verwierven van den minister Mijer een geringe bezuinigende wijziging der uitgevaardigde ordonnantie. Behoudens die vermindering werd de aanvraag, zonder stemming over de betrokken onderafdeeling, toegestaan.

B. Een der hoofdgedachten was: *intrekking der kultuurpercenten* voor de residenten, adsistentresidenten en kontroleurs. Deze staat in de nota B op den voorgrond.

Reeds in Okt. 1844, wordt er gezegd, schreef Baud aan de Indische regeering, onder vele waarschuwingen tegen onvoorzichtige uitbreiding van het kultuurstelsel, «of het niet raadzaam zou zijn, om althans de residenten te plaatsen op een geheel onzijdig standpunt, door namelijk aan hen de percenten der cultures te ontnemen, die vervangende door eene vaste toelage». «De waarn. G. G. Reijnst, in overeenstemming met den Raad van N. Indie, beantwoordde die vraag bevestigend. Zoo toen niet aanstonds tot intrekking der cultuurprocenten is overgegaan, het was van wege de overleggingen nopens het bedrag, waarop de jaarwedden der betrokken ambtenaren, in verband met zoodanige intrekking, moesten worden bepaald. Daarop volgde eene gedachtenwisseling tusschen den G. G. Rochussen, die de cultuurprocenten als een noodzakelijk kwaad voor alsnog wilde behouden, en de Ministers Rijk, die ze ten sterkste afkeurde, en G. L. Baud, die ze wenschte vervangen te zien door andere middelen tot verzekering eener voortdurende pligtsbetrachting. Sedert is de aangelegenheid blijven rusten,

totdat in 1861 de Minister LOUDON aan het Indisch Bestuur de beschouwingen mededeelde die hem overtuigd hadden van de noodzakelijkheid der afschaffing van cultuurprocenten.» (In dezen volzin zal bij «blijven rusten» verstaan zijn «tusschen opper- en Indisch bestuur». In Indië is, bedrieg ik mij niet, het onderwerp kort na het reg.regl. ter tafel geweest.)

De aanschrijving van 1861, meldt de nota verder, maakte een «opzettelijk onderzoek» gaande, waarna de Direkteur der Kultures UMBGROVE voorstelde «de cultuurprocenten der Europesche ambtenaren in te trekken» met behoud van die der inlandsche. (Zie omtrent dit laatste blz. 214.) «De Europeaan», voerde hij volgens de nota aan, «heeft door zijne hoogere ontwikkeling meer begrip van pligtbetrachting en pligtverzuim. Behalve de zedelijke gronden, die hem tot pligtbetrachting nopen, bestaat voor hem een dagelijksche prikkel in het vooruitzigt en de kans op bevordering in maatschappelijken rang, die grootendeels afhangt van inspanning en verdiensten.... De goede zijde» der percenten, «verzekering eener ijverige medewerking tot invoering eener nieuwe orde van zaken, heeft grootendeels opgehouden: het cultuurstelsel is ingevoerd, is adat geworden; de kwade zijde daarentegen is blijven bestaan, namelijk de aansporing om te *overdrijven*. Overdrijving kan alleen plaats hebben met voorkennis en medewerking der Europesche ambtenaren. Zoolang dezen cultuurprocenten trekken, bestaan tegen overdrijving geen waarborgen. Hiermede wilde hij geen verwijt uitspreken tegen de Eur. ambtenaren, alsof zij in den regel uit persoonlijk winstbejag de regten en belangen der bevolking zouden verwaarloozen. Maar de gelegenheid daartoe bestond zijns inziens. Zoodra zij daarentegen geen geldelijk belang meer hebben bij de meerdere of mindere productie, zullen zij er te krachtiger tegen waken, dat de inlandsche ambtenaren uit baatzucht te zware lasten opleggen; zij zullen den prikkel voor de hoofden temperen.... Ook werken de cultuurprocenten voor de Eur. ambtenaren zeer

onbillijk. Ten gevolge der talrijke mutatiën onder het Europeesch personeel oogst gewoonlijk de opvolger de vruchten van den arbeid zijns voorgangers.... De vele mutatien worden daarenboven, ten nadeele van 's lands dienst, zeer bevorderd door het stelsel van cultuurprocenten. Zoolang de jaarlijksche inkomsten, b. v. der residenten, zoo uiteenloopend zijn, dat een resident van Rembang nog geen *f* 18000 en zijn ambtgenoot voor Pasoeroean ruim *f* 40000 's jaars trekt, kan er geen einde komen aan het hunkeren en jagen om lotsverbetering.» — De G. G. ondersteunde, met den Raad van Indië, het voorstel bij het opperbestuur.

«Tegen die intrekking», volgt hierop in de nota als nieuwe alinea, die wegens den samenhang het gevoelen van den minister schijnt uit te drukken, «bestond te minder bezwaar, omdat in de toekenning der hier bedoelde cultuurprocenten zoovele wijzigingen zijn gebragt, dat zij in geenen deele aan het oorspronkelijke doel meer beantwoorden. Zij hebben daardoor veeleer het karakter verkregen van eene zeer ongelijkwerkende tractementsverhooging. Op sommige plaatsen is het vastgestelde maximum verzekerd zonder de geringste inspanning van de zijde der ambtenaren; elders daarentegen blijft hunne onvermoeide werkzaamheid toch zonder vrucht, tenzij dan voor hunne opvolgers. De prikkel van het eigenbelang, waardoor men in den aanvang de belangstelling en het naauwgezet toezigt der bij de cultures betrokken Eur. ambtenaren meende te vermeerderen, is dientengevolge geheel afgestompt.»

Bij het eerste onderzoek der begrooting door de Tweede Kamer vond de maatregel weinig tegenstand. «Behalve de enkele leden,» meldt het V. V., «die in de afschaffing der cultuurpercenten een nieuwen slag zagen, aan de gouvernementscultures toegebragt, had men met dien maatregel vrede.» Toen echter de minister Mijer dezen handhaafde, gewaagde het Eindverslag van «levendige bestrijding». «Op de afschaffing dier percenten is steeds aangedrongen door

hen, die aan het cultuurstelsel vijandig waren en dus elken prikkel tot bevordering daarvan door de ambtenaren wilden wegnemen. In zoodanig voordeel ligt geenszins uit den aard der zaak een lokaas tot knevelarij. Ware dit het geval, dan zou men in Nederland ook de percentsgewijze belooning der ontvangers moeten afschaffen. Meer en meer wordt in het gewoon maatschappelijk leven het beginsel toegepast, om door het uitzigt op aandeel in de winst tot ijverige pligtsbetrachting aan te sporen. Men denke aan hetgeen niet enkel aan directeuren van maatschappijen of industriele ondernemingen, maar zelfs aan mindere geëmploijeerden en werklieden van dezen aard wordt toegelegd.» De minister antwoordde met te verwijzen naar de «vele aanhalingen» in de nota B, blijkens welke «intrekking der cultuurprocenten reeds voor langen tijd op zeer juiste gronden is aanbevolen ook door hen, die geenszins tegen het cultuurstelsel gestemd waren». — Volgens het Verslag der Eerste Kamer waren daar «enkele leden», die «de afschaffing der procenten, indien men de cultures wil behouden, afkeurden». De minister verzekerde hun, dat de maatregel «aan het behoud der cultures niet te kort zal doen».

Het einde deelden wij reeds mede: de bij 't besluit van 20 Jan. bepaalde intrekking werd goedgekeurd.

Door dit resultaat van 't gemeen overleg is alweder één van onze oude wenschen tot vervulling gekomen. Doch de bevredigende invloed van de uitspraak mag het oog niet doen luiken voor naar mijn inzien beduidende vergrijpen tegen logika en historie, bij een paar der vooropgezette beweegredenen gepleegd. Ik bedoel aan den eenen kant de beweering, dat de toekenning van kultuurpercenten noodwendig leidde tot overdrijving van het kultuurstelsel of van de kultures, en aan den anderen de ministerieele bijvoeging in de nota B, dat «de prikkel van het eigenbelang, waardoor men in den aanvang de belangstelling en het naauwgezet toezigt der bij de cultures betrokken Europesche

ambtenaren meende te vermeerderen, ten gevolge van zoovele wijzigingen in de toekenning der hier bedoelde cultuurprocenten gebragt, geheel is afgestompt».

Om met het afstompingsargument te beginnen, vooraf twee vragen. Hoe was het logisch mogelijk, de *beide* zienswijzen als bondgenoten tegen de kultuurpercenten te laten gelden, gelijk t. a. p. door de woorden «te minder» geschiedt? Na het zonder bestrijding geciteerd advies van den Direkteur der Kultures hebben in de kultuurpercenten geen wijzigingen plaats gehad. En zag men niet, welk wapen hier den voorstanders van het kultuurstelsel werd aan de hand gedaan tegenover het gewone verwijt, dat het kultuurstelsel niet bij machte is geweest de produktie op te voeren? «Dat komt van die liberale afstomping der prikkels!» zouden zij gerechtigd zijn u voor de voeten te werpen, ware het argument juist.

Maar de gansche voorstelling van het argument is *niet* juist.

Er wordt gewezen op het afstompend vermogen der gedachte bij den betrokken ambtenaar: ik werk toch waarschijnlijk slechts voor de beurs van mijn opvolger. Die gedachte komt eigenlijk alleen te pas bij den *aanplant* van koffie. (Niet bij de verzorging der tuinen, noch bij het toezicht op den pluk, op de droging en op den aanbreng; want de gevolgen van deze bemoeinissen worden gemeenlijk in hetzelfde jaar ondervonden.) Indien nu die gedachte zoo'n afstompend vermogen hebben moest, hoe kon men de afstomping toeschrijven aan de «zoovele *wijzigingen*», in de kultuurpercenten gebracht? Van den oorsprong af heeft nooit een resident vast kunnen rekenen op de percenten over de vruchten der koffiebomen die hij deed planten.

Er wordt gesproken van «zoovele wijzigingen». Men was blijkbaar vergeten, dat de jongste der wijzigingen in de kultuurpercenten reeds van 1850, de voornaamste van 1835, 1841 en 1842 dagteekenen. Indien ze den ijver der amb-

tenaren «geheel» afstompten, wat blijft er over van zoovele vertoogen, na die jaren door de liberalen tegen de kultuurpercenten geschreven?

En waarin bestonden de wijzigingen?

De jongste, Stb. 1850 n^{r}. 24, voor de *koffie* in een aanmerklijke *verhoging*. Het loon der Europeesche ambtenaren voor die kultuur bedroeg aanvanklijk (Stb. 1833 n^{r}. 7), zoowel van den resident alleen als van de betrokken ondergeschikten gezamenlijk, ½ % van hetgeen het goevernement aan de bevolking betaalde, zijnde over dat en de eerstvolgende elf jaren *f* 12 koper per pikel. Over 1844 en vervolgens (tot 1857) werd de betaling aan de bevolking verminderd op *f* 10 koper. Stb. 1850 n^{r}. 24 verving het ½ % door een fixum van 10 duiten per pikel. — Voor de *suiker* bepaalde Stb. 1850 n^{r}. 24 een loon van 8 duiten per pikel, waar het aanvanklijk (resol. 5 Dec. 1832 en 12 Aug. 1833) 10 duiten bedroeg. — Alles behoudens de beperkingen van 1835, 1841 en 1842. — Bij Stb. 1835 n^{r}. 11 namelijk werd bepaald, «dat voortaan de nieuwlings in eenige residentie of afdeeling benoemd wordende Europesche ambtenaren, welke deel hebben aan de toegestane procentos voor de cultures, die procentos, *met opzigt tot de koffij*, zoodanig als die thans zijn bepaald, slechts ten volle zullen genieten over de hoeveelheid, waarmede de leverancie onder hunne administratie is vermeerderd; terwijl hun voor de leverancie, die reeds bestond toen zij in de residentie of afdeeling geplaatst werden, slechts zal worden te goed gedaan de *helft* der bepaalde procentos». — Hetzelfde bepaalde Stb. 1841 n^{r}. 41 omtrent al de overige kultuurpercenten. — Bij Stb. 1842 n^{r}. 55 werd, met behoud van de vorige bepalingen, het genot van kultuurpercenten voor de *ondergeschikte* ambtenaren (zoomede voor de vier zelfstandige adsistentresidenten, die men verder buiten de redeneering mag laten) nader beperkt binnen een maximum over alle kultures samengenomen. Geen adsistentresident

mocht voortaan meer aan dit bijloon trekken dan *f* 6000, de kontroleurs der drie klassen niet meer dan *f* 2100, *f* 600 en *f* 600, 's jaars.

Kan men logisch volhouden, dat door al deze maatregelen «de prikkel van het eigenbelang» bij de betrokken ambtenaren noodwendig «geheel afgestompt» moest worden? Het cijfer van het loon bleef de moeite waard. De bepalingen van 1855 en 1841 verbonden hun belang aan vermeerdering van produktie. Vermoedelijk dacht men bij 't stellen van het argument te uitsluitend aan de bepaling van 1842. Dacht men echter tevens aan de noodzaaklijke voorwaarde eener afstompende werking van het maximum? De produktie moest zoodanige hoogte bereikt hebben, dat ieder «nieuwlings in eenige residentie of afdeeling benoemd» adsistent-resident of kontroleur, zonder zijn handen uit te steken, van het maximum der percenten zeker was. In hoeveel afdeelingen is dit het geval geweest? En had dáár het gezag van den resident, wiens ijver door geen maximum van percenten verflauwd werd, op de ondergeschikte ambtenaren, zelfs op de kontroleurs die hij telkens verplaatsen kon, geen vat meer?

Neen, indien men van de hoofdstelling uitgaat dat geldbejag de voorname drijfveer van den ambtlijken ijver is, — welke strekking aan de beide bovengemelde beweeringen ten grondslag ligt, — dan behoort de prijs der logika aan het *overdrijvings*argument.

Maar bovenal tegen dien gemeenschaplijken *major* protesteeren wij. Uit den aard der zaak is geldbejag de voorname drijfveer van den *industrieel*; uit den aard der zaak verkrijgen *andere* drijfveeren het overwicht bij den ambtenaar. Hoe rampzalig sommige van zijn drijfveeren wezen mogen, de zucht om veel en spoedig geld te maken wordt bij hem door verscheidene invloeden getemperd. Hij heeft uitzicht op pensioen: dus minder kapitaal nodig voor den ouden dag. Hij heeft voor 't pensioen twintig, voor het

hoogste pensioen dertig jaren te dienen: dus, aan dien tijd vast, (zeer weinigen laten de begonnen aanspraak op pensioen varen,) minder haast. Hij heeft gedurende den diensttijd algemeene belangen verzorgd en voorgestaan die hem lief werden als zijn eigen, om zoo te zeggen zijn zinnen bemachtigden: dus een minder open oor voor de inblazingen der geldzucht. Daarenboven legt het ambtenaarschap, het lidmaatschap van het *corps* ambtenaren, zekere roersels in 't gemoed (edele en onedele), die vrijwat krachtiger kunnen worden dan geldelijk eigenbelang. — Ik spreek van de groote meerderheid der klasse die bij ons onderwerp betrokken is. De uitzonderingen worden onder de ambtenaren zelven zóó met den vinger gewezen, dat reeds dit algemeene oordeel den regel bevestigt.

Trouwens, doorslaande bewijzen tegen de stelling die wij bestrijden levert de geschiedenis. Alvorens de onloochenbare overdrijving van het kultuurstelsel onder 't ministerie VAN DEN BOSCH en de eerste jaren van BAUD aan het door kultuurpercenten gespoorde geldbejag der ambtenaren toe te schrijven, geve men acht op zoomenig gelijktijdig voorbeeld van overdrijving der landrente, der verpachte middelen (passers enzv.), der heerendiensten (o. a. voor verdedigingswerken, die zelfs de uitbreiding van kultures benadeelden), — altemaal dingen waarvoor de ambtenaren geen percenten genoten. Alvorens geldbejag in het algemeen als een voorname drijfveer van den ambtlijken ijver te erkennen, geve men acht op de millioenen koffiebomen, geplant op bevel en onder toezicht van residenten die geenszins zeker waren van percenten over de vruchten; op de bereidvaardigheid waarmede gehoorzaamd werd toen het opperbestuur matiging van het kultuurstelsel voorschreef, niettegenstaande de geldprikkel bleef; op de vele oneenigheden met suikerfabrikanten, ontstaan doordien residenten de partij der bevolking kozen tegen het eigen percentenbelang; op het staken van de indigokultuur (ik bedoel partieele maatregelen vóór de

finale opheffing van 1866), voorgesteld door ambtenaren die van die kultuur percenten trokken; op de honderden mijlen waterleidingen, aangelegd uitsluitend ten behoeve van de rijstkultuur die geen percenten gaf.... Men zou nog meer kunnen bijbrengen. Als «aanteekeningen» evenwel, om denkbeelden op te wekken, schijnen deze getuigen van werkzame *andere* drijfveeren voldoende.

Mij dunkt, de intrekking der kultuurpercenten van de Europeesche ambtenaren wordt overvloediglijk gewettigd door de volgende onbetwistbare feiten. De regel voor bezoldiging van deze klasse van staatsdienaren is: betaling van het ambt met een vaste som, bepaald naar den rang, in verband met het uitzicht op pensioen. Van dien regel behoort niet ten behoeve van sommige ambten afgeweken dan om dringende redenen. Dringende redenen, om dat gedeelte der werkzaamheden van het ambt van resident, adsistentresident of kontroleur, 't welk de op hoog gezag ingestelde kultures aangaat, afzonderlijk te betalen met een aandeel in de opbrengst, bestaan niet. Zoolang het goevernement de instandhouding der koffie- en der suikerkultuur beveelt, zullen de ambtenaren, uit overtuiging, of uit plichtbesef, of om zich verdienstlijk te maken, of uit vrees, gehoorzamen. Daarenboven is de toekenning van een bijloon voor de uitvoering der bevelen aangaande die kultures in menig opzicht onrechtvaardig.

C. De *formatie* (bepaling der soorten en getalsterkte) van het Europeesch besturend personeel in de gewesten (van Java: zie blz. 228) werd vastgesteld als volgt.

a. Er zijn 22 gewesten. [Er waren er 24. Buitenzorg en Patjitan vervielen: zij werden onderdeelen van Batavia en Madioen. Volgens het oorspronklijk ontwerp, overeenkomende met de ordonnantie van 20 Jan. 1866, zou Patjitan een zelfstandig gewest blijven, onder een resident der 3e klasse. De minister Mijer, zich vereenigend met een opmerking in

't V. V., achtte die afdeeling daartoe te onbeduidend. Hij liet aan het Indisch bestuur over, haar onder een adsistentresident bij Madioen of bij Kedri in te lijven. Het eerste geschiedde bij Stb. 1866 nr. 144.]

b. Het algemeen bestuur over elk gewest wordt gevoerd door een *resident*, die echter tevens het bijzonder bestuur heeft over de afdeeling waartoe de hoofdplaats van het gewest behoort. Uitzondering op dit laatste maken natuurlijk de Vorstenlanden; voorts eenigermate Batavia, Samarang en Soerabaja, waar bepaalde deelen der taak van het bestuur ter hoofdplaats aan adsistentresidenten is opgedragen. Andere uitzonderingen blijken straks.

c. In het algemeen gewestlijk bestuur en in het bijzonder bestuur der hoofdplaatsafdeeling wordt de resident bijgestaan door een *sekretaris*. (In de Vorstenlanden heeft deze den titel van adsistentresident.)

d. Het bijzonder bestuur der overige afdeelingen is opgedragen aan *adsistentresidenten*. Hun verhouding tot het inlandsch bestuur is aldus omschreven bij art. 6 der tweede instruktie in Stb. 1859 nr. 102: «De regent is gehoorzaamheid verschuldigd aan de bevelen, door den adsistentresident der afdeeling waartoe het regentschap behoort, in hoedanigheid van vertegenwoordiger van den resident, aan hem gegeven.»

Een der kenmerken van de nieuwe regeling was, dat er in elk regentschap, buiten dat waartoe de hoofdplaats behoort, (behoudens oorbaar geachte uitzonderingen, waarover straks,) een adsistentresident moest zijn. Het getal dier ambtenaren werd hiervoor met omstreeks de helft vermeerderd. Van de 73 regenten hebben thans 69 den resident of een adsistentresident (hierendaar meer dan een: zie beneden) naast zich; in 1866 slechts 54.

Als algemeene redenen voor deze grondbepaling noemt de nota B: uitbreiding en versterking van ons gezag, verbetering van politie en rechtspleging doordien de adsistent-

resident politierol en landraad houden mag, (geen lager ambtenaar is daartoe buiten bijzondere gevallen bevoegd,) en verzekering van «de getrouwe naleving der verbodsbepalingen tegen beschikking over personen en goederen der inlandsche bevolking van de zijde harer hoofden».

e. Aan de residenten en aan 14 adsistentresidenten zijn voor de bewaking van het inlandsch bestuur hulpambtenaren toegevoegd met den titel van *kontroleur bij de landelijke inkomsten en kultures.* Deze vormden vanouds een kader, in drie klassen gedeeld. Allengs uitgebreid, bestond het in 1866 uit 26 van de 1e, 35 van de 2e, 50 van de 3e klasse, te zamen 111 (2 voor Madura inbegrepen, de 2 op Bali niet). Daar zij in een aantal regentschappen, waar geen adsistentresident was, gedeeltelijk zijn werk deden, achtte men na de vermeerdering der adsistentresidenten minder kontroleurs nodig. Hun getal werd op 100 bepaald, waarvan 40 van de 1e en 60 van de 2e klasse.

«Over zoodanig aantal», meldt de nota B, «zal vermoedelijk niet aanstonds beschikt kunnen of behoeven te worden, doch met het oog op de statistieke opname en de gewenschte vermeerdering van statistieke bureaux, waarbij controleurs noodig zijn, scheen het raadzaam het organieke kader niet te laag te stellen.» Het latere Indische bestuur dacht er anders over. Het heeft zich niet alleen gehaast het volle getal kontroleurs te benoemen (*), maar zelfs bepaald dat de kontroleurs bij de statistieke bureaux boven de formatie gerekend zullen worden (zie blz. 232).

Door de nieuwe klasseering der kontroleurs, in verband met den maatregel omtrent de adsistentresidenten, beoogde men volgens de nota B «eene sedert geruimen tijd in het welbegrepen belang van 's lands dienst wenschelijk en noodzakelijk geachte wijziging in de positie» der eerstgenoemden. «Die ambtenaren toch, die behooren te zijn de pionniers van

(*) Zie *Jav. Cour.* 2 Jan. 1867.

vooruitgang en beschaving, en ontegenzeggelijk een beslissenden invloed kunnen uitoefenen op den bloei van landbouw en nijverheid, op de algemeene welvaart alzoo, verrigten tegenwoordig 10, 15, soms meer jaren volmaakt dezelfde werkzaamheden, met geringe opklimming van rang en inkomsten. Veelal op afgelegen plaatsen in de binnenlanden, dikwijls verstoken van alle intellectueel verkeer, zonder afwisseling van werkkring, loopt de controleur gevaar, door de eentoonigheid zijner levenswijze de voor zijn veelomvattenden werkkring zoo noodige geestkracht te verliezen. De controleur heeft, boven alle andere ambtenaren, de gelegenheid en de roeping, de inlandsche maatschappij en huishouding in al hare onderdeelen te bestudeeren, den indruk en den invloed gade te slaan van de maatregelen en bevelen, die van het Bestuur uitgaan, de leemten op te merken en de behoeften te leeren kennen, welke voorziening vorderen. De controleurs-loopbaan, van die zijde beschouwd, is de uitnemendste school tot vorming van zoodanige ambtenaren, als ten allen tijde en in alle landen worden vereischt, doch meer dan ooit en meer dan elders in eene nog zoo weinig ontwikkelde maatschappij, in een land waar nog zoo veel te verbeteren en te hervormen is als op het Java der negentiende eeuw.»

Deze waardeering van de kontroleurs als «pionniers op het veld van vooruitgang en beschaving» vond luidens 't V. V. «inzonderheid» weerklank bij «verscheidene» leden.

f. Een lagere soort van hulpambtenaren zijn de *ambtenaren ter beschikking.* Men had er vroeger weinig tegelijk: de Regeringsalmanak voor 1866 noemt 9. Het besluit van 20 Jan. 1866 bepaalt hun getal op 45, waarvan 1 voor Madura en 1 voor Bali, en wijst hen eenvooreen uitdruklijk toe aan even zooveel opgenoemde adsistentresidenten, tot »hulp» bij «het toezigt over de landelijke inkomsten en cultures». — »De ambtenaren ter beschikking», bepaalt verder dat besluit, «moeten minstens twee jaren als zoo-

danig hebben dienst gedaan, voor dat zij tot kontroleur kunnen aangesteld worden.»

Omtrent deze formatie eenige opmerkingen. (*)

Met het gronddenkbeeld: in elk regentschap buiten de zetels der residenten een adsistentresident, (uitzonderingen nu daargelaten,) wordt gereedelijk ingestemd. Niet omdat kontroleurs politierol noch landraad mogen houden; want er zou eigenlijk geen bezwaar tegen zijn, de oudere kontroleurs der 1e klasse, buiten de zetels van residenten en adsistentresidenten geplaatst, daartoe bevoegd te verklaren: te minder sedert de rottingslagen zijn afgeschaft. Maar omdat ik (uitzonderingen steeds daargelaten) *het regentschap als de natuurlijke eenheid der gewestlijke indeeling*, en 't als een der eerste eischen eener behoorlijke dienstregeling beschouw, dat elke dier eenheden (« afdeelingen »), onder het toezicht van het algemeen gewestlijk hoofd, doch met zekere zelfstandigheid, bestuurd worde door een Europeesch ambtenaar van bezadigder leeftijd en rijper ervaring in bestuurszaken dan de kontroleurs. Oók indien de besturende ambtenaren hun rechterlijke macht kwijtraken, (gelijk wij helpen wenschen,) zal de adsistentresident, die volgens de formatie als ambtenaar ter beschikking begon en verscheidene jaren kontroleursdienst achter den rug heeft, een meer en inderdaad vertrouwenswaard orgaan zijn voor de blijvende taak van het Europeesch bestuur: het ten goede leiden van den invloed der inlandsche ambtenaren en hoofden op het volk.

Moest echter, nu het algemeen gewestlijk bestuur door deze verbetering van het afdeelingsbestuur zooveel gemakkelijker is gemaakt, het getal *residenten* niet *verminderd*? Men behoeft slechts het areaal (een beduidend moment voor

---

(*) Men zal zien dat het hier voorgedragen gevoelen niet volkomen met vroegere uitingen en voorstellen mijnerzijds overeenstemt. Dit verklaart zich deels door later ingetreden omstandigheden, deels door een nadere studie van 't geheel der gewestlijke inrichting.

reisplichtige residenten) der tegenwoordige gewesten onderling te vergelijken (zie blz. 216) om bevestigend te beslissen. Bezoeki, Tagal, Bageleen, Probolinggo, Japara, Kadoe, Pekalongan, en vooral de drie laatste, zijn bepaaldelijk te klein voor een afzonderlijken resident. Vereenig Tagal met Pekalongan, Bageleen met Kadoe, en ge krijgt residentiën van gelijke grootte als Samarang, kleiner dan Banjoemaas, Pasoeroean, Soerabaja, die kleiner zijn dan zoovele andere.

Beter dan aaneensmeding van bestaande gewesten, (die evenwel niet op dat betere behoeft te wachten,) zou wezen een geheele herziening der gewestlijke indeeling van Java, uitgaande van het gezonde beginsel: dat de resident, *algemeen* bestuurder van het gewest, en als zoodanig verplicht om door bezoeken in alle afdeelingen «zich persoonlijk te overtuigen dat de onderscheidene takken van 's lands dienst naar behooren worden behartigd» (art. 42 der eerste instruktie in Stb. 1859 nr. 102), *niet tevens behoort te zijn de rechtstreeksche bestuurder van eenige afdeeling*, gelijk hij thans is van de afdeeling waarin de hoofdplaats ligt. De noodzaaklijke, en noodzaaklijk drukke, beweging van het algemeen bestuur in 't gewest behoort voor geen der afdeelingen met het verlies van haar voornaamste bestuursorgaan gepaard te gaan.

Bij de toepassing van dit beginsel zou men vermoedelijk aan de residenten in den regel het algemeen gewestlijk bestuur kunnen opdragen van afdeelingengroepen ter grootte van omstreeks 200 vierk. geogr. mijlen. De afstanden tusschen hun zetel en de periodiek te inspekteeren afdeelingen mogen dan grooter zijn, elke afwezigheid van de hoofdplaats kan langer duren zonder schade voor eenige afdeeling.

Voor het bestuur der hoofdplaatsafdeelingen (buiten Batavia, Samarang en Soerabaja, die wij afzonderlijk behandelen) wordt in dat geval geen adsistentresident vereischt: men belaste daarmede den gewestlijken *sekretaris*. Dat hij, als orgaan van het *algemeen* gewestlijk bestuur,

zich kwalijk *dikwijls* van de hoofdplaats verwijderen kan om de afdeeling te bereizen, is geen overwegend of onoverkomelijk bezwaar. De resident woont dan toch een groot deel van het jaar op de hoofdplaats en zal vanzelf deze afdeeling meer dan de andere inspekteeren. Ook werkt reeds de nabijheid der centrale bestuursmiddelen gunstig op die afdeeling. In het ontbrekende voorziet desnoods een ervaren kontroleur.

Omtrent dat ambt van *sekretaris* nam de ingevoerde organisatie, zijdelings, een beslissing die mij voorkomt hoe eer zoo liever herroepen te moeten worden. Door namelijk zijn traktement te laten op *f* 400 en *f* 500, terwijl dat der adsistentresidenten van *f* 500 wordt verhoogd op *f* 600 en *f* 700 's maands, wijst men hem een rang aan beneden de adsistentresidenten. Hij behoort integendeel, in de gewesten buiten Batavia, Samarang en Soerabaja, boven hen te staan. En zulks om de afdoende reden, dat bij verhindering of ontstentenis van den resident de sekretaris optreedt, en niemand voegzamer optreden kan, voor het *algemeen* bestuur van 't gewest, waaruit gedurig bevelen aan de adsistentresidenten voortvloeijen. Voorts zal het toekennen van den (materieel duidelijk geteekenden) voorrang aan de sekretarissen in die gewesten nuttig zijn voor de opklimming en vorming tot het residentschap. Is het sekretariaat begeerlijk in 't oog der adsistentresidenten, moet men in den regel sekretaris geweest zijn om resident te worden, de algemeene dienst zal er bij winnen.

De sekretarissen van Batavia, Samarang en Soerabaja zijn uit hoofde van hun werkkring mindere ambtenaren dan de overige sekretarissen en kunnen door hoofdkommiezen vervangen. Zij hebben geen bemoeinis met de politie, noch met 's lands kas, noch met het kadaster.

Elders zal de sekretaris in ons plan bewaarder van 's lands kas blijven (met hulp van den kommies evenals thans), onder gemaklijk te vinden bepalingen tegen het gelijktijdig

uitoefenen der funktiën van ordonnateur en kashouder. Hij is voorts krachtens zijn ambt chef der kadastraalstatistieke bureaux, al worden daarbij op den duur kontroleurs nodig bevonden, hetgeen wij betwijfelen.

In Banjoewangi kan de sekretaris gemist. Het hoofd van dit gewest is resident wegens zijn betrekking tot Bali en Lombok; omdat deze niet gedoogde hem aan een resident ondergeschikt te laten, werd bij Stb. 1849 nr. 59 de adsistentresident zelfstandig verklaard; zonder die betrekking zou hij thans in dezelfde termen vallen als Patjitan; hij moet dus voor zijn bemoeinissen in Banjoewangi zelf niet meer personeel hebben dan een adsistentresident der eerste klasse.

Terugkeerende naar de *adsistentresidenten*, ruimen we hier een plaats in voor de uitzonderingen (zie blz. 255), bij de formatie gemaakt op den regel dat elke afdeeling bestaat uit een regentschap en bestuurd wordt door den resident of door een adsistentresident. Die uitzonderingen zijn drieërlei.

1°. Wegens beperktheid en nabijheid, zijn de regentschappen Poerworedjo en Koetoardjo, Magetan en Poerwodadi, Ponorogo en Soemorotto, Ngrowo en Trengalek, paarsgewijze gelijk wij ze opnoemen, tot één afdeeling samengevoegd: het eerstgenoemde paar onder den resident van Bageleen, elk der overige onder een adsistentresident. Tegen deze vereeniging valt (behoudens hetgeen wij zooeven van het voeren van afdeelingsbestuur door residenten zeiden) niets in te brengen. Eer moeten we vragen, of niet nog andere regentschappen aldus bijeen konden. Joana b. v. met Patti, Keboemen met Karanganjer, waar de afstand der regentszetels slechts 9 en 8 paal bedraagt?

2°. In sommige regentschappen, zetels van residenten, bevinden zich *daarenboven* adsistentresidenten, t. w.: *a.* op elke der hoofdsteden *Samarang* en *Soerabaja* twee, een voor de politie en een voor de komptabiliteit, krachtens oude verordeningen; *b.* in het Noorderregentschap Serang van het gewest Bantam, een te *Anjer.* Aan deze wereld-

haven was ook vroeger een adsistentresident bescheiden; een tijd lang door een havenmeester vervangen, werd het ambt hersteld in 1863 (besluit van 21 Juni, niet in Stb., zie regeeringsverslag); en *c.* in het regentschap *Probolinggo*, krachtens de ordonnantie van 20 Jan. 1866, een te *Loemadjang* en een te *Kraksaän.*

Wat *a* betreft: de adsistentresidenten voor de politie schijnen herschapen te kunnen worden in eenvoudige adsistentresidenten der afdeeling. (Dit geldt ook Batavia.) De adsistentresidenten voor de komptabiliteit zijn een nutloze weelde: het werk dat zij verrichten kan door goedkoper ambtenaren geschieden, gelijk ook wel bij de departementen onder de nieuwe komptabiliteitverordeningen 't geval zal wezen. (Ze zijn niets meer dan bewakers der mandaten, geen kashouders; 's lands kas is er in handen van een «algemeenen ontvanger».) Ad *b*, geen bezwaar. Over *c* is gehandeld op blz. 218.

3°. De afdeeling *Ambarawa* heeft geen regent. (Verg. blz. 217.)

Behalve de genoemde hadden we nog één uitzondering gewenscht voor *Bawean.* Hier was een *quasi*-adsistentresident. Hij had den naam, maar niet het traktement: in traktement stond hij gelijk met een (toenmalig) kontroleur der 1e klasse. De nieuwe organisatie heeft hem tot een wezenlijk adsistentresident verheven. Zoo'n hoog ambtenaar is het onbeduidende eilandje, nog geen 4 vierk. g. m. groot, bevolkt als een gewoon distrikt op Java, al pronkt het inlandsch hoofd met den titel van regent, niet waard. Ook bestaat er geen enkele reden waarom Bawean zou moeten behoren tot de posten, voor Javasche kontroleurs, bij regelmatige opklimming tot adsistentresident; weggelegd. Men zou daar veel meer hebben aan een *op zee* gevormd ambtenaar. Evenals op de Karimoneilanden kan hier een «posthouder», of wil men dat liever een «gezaghebber» aangesteld, geheel buiten de formatie van het Javasch binnenlandsch bestuur.

Eindelijk een woord over de hulpambtenaren.

De titel van kontroleur *bij de landelijke inkomsten en kultures* wekt verkeerde begrippen. Uit hun instruktie blijkt dat de kontroleurs *alle* takken van het binnenlandsch bestuur helpen bewaken. Men noeme hen dan ook, gelijk in de Buitenbezittingen, kontroleurs *bij het binnenlandsch bestuur.*

De titel van *ambtenaar ter beschikking* komt nauwkeuriglijk uitsluitend aan diegenen toe, die nog geen vast ambt bekleeden: aan de tot ambtenaar benoemden, ter beschikking van den G. G. gesteld, onder genot van het «voorloopig traktement» (Stb. 1865 nr. 78) een plaatsing wachtend. Zoodra men hun, gelijk de formatie aan de klasse *f*, in een bepaalden werkkring een vast traktement geeft, dient de titel veranderd. *Adspirantkontroleur bij het binnenlandsch bestuur* zou stroken met de bestemming, en met den titel van adspirantingenieur bij den waterstaat, het mijnwezen enzv.

Ging men bij de organisatie van beide soorten dezer hulpambtenaren niet «met te kwistige hand» te werk? (Verg. blz. 246.) Van de op Java, Madura en Bali aanwezige 111 kontroleurs werden 19 (Ambarawa inbegrepen) door adsistentresidenten vervangen, het overschot van 92 op 100 gebracht. Daarenboven kregen verscheidene adsistentresidenten, thans gerangschikt in de *tweede* klasse, die in 1866 een kontroleur hadden, een ambtenaar ter beschikking in de plaats. Alzoo verhoogde de formatie het getal kontroleurs bij de *residenten* en bij de adsistentresidenten der *eerste* klasse met 8 *plus* de door ambtenaren ter beschikking vervangenen. En het Indisch bestuur verhoogde nog weder de formatie, tegen de bedoeling des ministers, met al de kontroleurs voor de kadastraalstatistieke bureaux.

Jammer dat de *Regeringsalmanak* slechts de gewesten waar de kontroleurs werkzaam zijn en niet hun standplaatsen opgeeft. Wij zouden anders weten welke nieuwe standplaatsen voor het aanzienlijk verschil zijn gevonden.

Zoolang toelichting ontbreekt moeten we met bekwame oud-residenten 't er voor houden, dat reeds de formatie zelve de behoefte verre tebovengaat. Zelfs zou 't nog betoog vereischen of de kontroleurs, chefs der kadastraalstatistieke bureaux op de gewestlijke hoofdplaatsen, dááraan werk genoeg hebben.

Wees niet karig met kontroleurs, voeren de nota B en haar weerklank in 't V. V. ons te gemoet: kontroleurs zijn «de pionniers van vooruitgang en beschaving»! — Wij antwoorden: weest niet te dichterlijk in de opvatting van het kontroleurschap! 't Is zeer waar: sommige kontroleurs hebben ellenden geleden, en doorworsteld op een wijze, die het beeld van den Amerikaanschen *pioneer* voor den geest roepen; sommige uitstekende kontroleurs hebben aan «vooruitgang en beschaving» onschatbare, vaak onvergolden diensten bewezen. Maar het lot der opvolgers verschilt nogal van dat der baanbrekers, en uitstekendheid is in de kolonie evenmin als in het moederland gewoon. Let derhalve op werklijke toestanden, op het gros van 't verkrijgbaar personeel. En ziet dan de schaduwzijden niet voorbij, die aan den vriend van «vooruitgang èn beschaving» zich vertonen in dat uitzenden van jongelieden, meest ongehuwd, als agenten van een gevreësd gezag, naar afgezonderde streken, te midden eener gedweeë, doch weleens wraakgierige bevolking. De schaduwen worden individueel donkerder, naarmate het getal der aldus vertrouwden de strikte behoefte overschrijdt. Ieder kontroleur, die niet volop bezigheid heeft, is schadelijk. Vooral binnenslands. En de bezigheid van den kontroleur, in een te kleinen kring geplaatst, dreigt te ontaarden tot het onderdrukken en verdringen van de inlandsche bestuursorganen, die integendeel, door verstandige leiding, door het aanbrengen van humane ideeën, moeten worden wakker en bruikbaar gemaakt, al was 't alleen om het volk, waarop in 't eind de staatslasten neerkomen, zoo min mogelijk met de altoos grootere kosten van Europeesch bestuur te beladen.

Uit welk gezichtspunt wij de formatie der *ambtenaren ter beschikking* (adspirantkontroleurs) beschouwen: *a.* uit dat der behoefte aan hulp bij de adsistentresidenten, of *b.* uit dat van behoefte aan opleiding van jongelieden voor 't kontroleursvak, of *c.* uit dat van 't vereischte van elke zoodanige opleiding, dat men de adspiranten niet ontmoedige door hen te lang op definitieve plaatsing te laten wachten, — rijzen bedenkingen in menigte.

Ad *a.* Van de 43 dienen volgens de formatie 19 tot hulp bij 19 adsistentresidenten die in de plaats kwamen van even zooveel met afdeelingen belaste kontroleurs. De kontroleur deed daar het werk zonder zulke hulp af: kan de adsistent-resident het niet? Oefent deze politie- en rechtsmacht uit, hij heeft daarentegen meer bureaupersoneel (kostende *f* 4080 's jaars buiten den adspirant). Voor zelfstandige onderzoekingen, voor zendingen waar 't op aankomt, zijn de adspiranten onbruikbaar: zij moeten daarvoor eerst opgeleid. — De overige 24 werden deels toegewezen aan adsistent-residenten die 't vroeger zonder zulke hulp konden stellen, deels bestemd om kontroleurs te vervangen. Het laatste is, daar waar een onderafdeelingsambtenaar buiten de zetels der adsistentresidenten onontbeerlijk was gebleken, geen verbetering (*).

Ad *b.* Waarom met de opleiding juist uitsluitend de *laagste* soort van adsistentresidenten belast? Waarom voor alle adspiranten gelijklijk een opleidingstijd van «minstens twee jaren»? De vluggeren leeren de kontroleurstaak zeker in korter tijd. En als er vakaturen komen onder de kontroleurs der tweede klasse zoolang geen adspirant de volle twee jaren

---

(*) P.S. Blijkens blz. 31 der M. v. B. van 26 Dec. heeft de regeering dit reeds ingezien, door in Dec. 1866 te vergunnen dat kontroleurs, in stede van ambtenaren ter beschikking, in zulke onderafdeelingen bescheiden worden, mits de formatie der kontroleurs niet overschreden worde en „geen vermeerdering van uitgaven, hetzij door bouw van huizen of toekenning van indemniteiten van huishuur, daarvan het gevolg zij”.

gediend heeft, zou dan het belang der zaken vorderen ze aan te vullen met personen zonder eenige opleiding voor dat vak, in stede van met gunstig bekende adspirant-kontroleurs? (*)

Ad *c*. Heeft men berekend, gedurende welken tijd de laatste adspirant naar een benoeming tot kontroleur zal blijven uitzien? De vakaturen onder de kontroleurs der 2e klasse worden gedeeltelijk vervuld door van verlof teruggekeerden. Het *totaal* der nieuwe benoemingen tot dien rang bedroeg volgens Regeringsalmanak in 1864 en 1865 gemiddeld 11. Thans is de formatie der adsistentresidenten en der kontroleurs 1e en 2e klasse wel grooter, maar daarentegen komt er in de hogere rangen vermoedelijk meer stabiliteit door 't vervallen van de kultuurpercenten. De adspirant schijnt inderdaad kans te hebben op vier jaren wachtens. Is dat aanmoedigend? Men wilde den kontroleur spoediger bevordering verzekeren en schafte de 3e klasse af: zou hij niet liever als kontroleur 3e klasse dan als ambtenaar ter beschikking een betere positie wachten?

Ik zou zeggen: Laat door de residenten een voorshands onbepaald getal «ambtenaren ter beschikking» (ambtenaren op het «voorloopig traktement») op de proef nemen. (Het afgelegd examen bewijst nog niet de *geschiktheid* voor het kontroleurschap: er zijn ziels- en ligchaamsgebreken die zeer wel samengaan met bureaudienst, niet met kontroleursdienst.) Stel den proeftijd op vier maanden: dan reeds zal blijken wie goed zijn of goed kunnen worden. Uit dezulken alleen benoeme de betrokken Direkteur een bepaald getal tot adspirantkontroleur. Dat getal zij tweemaal het gemiddeld

(*) Trouwens de bepaling van «minstens twee jaren» schijnt reeds overtreden. De lijst op blz. 528 en volg. van den Regeringsalmanak voor 1865 bevat veranderingen in 't personeel tot omstreeks het einde van Jan. 1865. Daarop komen als ambtenaren ter beschikking *niet* voor, de twee die volgens den Regeringsalmanak voor 1867 in Dec. 1866 en Jan. 1867 tot kontroleurs benoemd werden.

cijfer der jaarlijksche vakaturen onder de kontroleurs der 2e klasse, zoodat men niet langer dan twee jaren adspirant behoeve te blijven. De overige goedbevonden ambtenaren ter beschikking moeten zelf weten, of zij een benoeming tot adspirant zullen wachten, of een ander heenkomen zoeken.

D. Wij komen aan de *bezoldigingen.*

Het organiseerend besluit van 20 Jan. 1866 onderscheidt hierin, buiten vrije *woning*, drie soorten of bestanddeelen: *traktementen*, toelagen voor *representatie*kosten, toelagen voor *reis*kosten.

a. De *residenten* zijn voor het *traktement* verdeeld in drie klassen, betaald met *f* 18000, *f* 15000, en *f* 12000, 's jaars. De 1e klasse bestaat uit Batavia, Samarang, Soerabaja, Soerakarta en Djokdjokarta; de 3e uit Krawang en Banjoewangi; de 2e uit de 15 overigen. (In 1866 bedroeg het traktement voor Soerakarta en Djokdjokarta *f* 24000, Samarang *f* 20000, Batavia en Soerabaja *f* 18000, 15 andere gewesten *f* 15000, de 4 zelfstandige adsistentresidenten *f* 8400.)

Als jaarlijksche toelagen voor *representatiekosten* krijgen Soerakarta, Djokdjokarta, Samarang en Soerabaja *f* 6000; Krawang en Banjoewangi *f* 1200; de overigen *f* 3000. Deze toelagen waren vroeger niet bekend. Ook niet vóór de kultuurpercenten, tenzij bij uitzondering. Men beschouwde de kosten van representatie door het traktement vergoed. Alleen kosten van publieke feesten, of van zekere groote feesten ten huize van de residenten in de Vorstenlanden, werden daarenboven door den staat gedragen. Dit laatste zal volgens de nieuwe regeling zoo blijven. — Van de nieuwe toelagen meldt de nota B: «Zoodanig stelsel van toelagen verdient de voorkeur boven eene evenredige verhooging der vaste jaarwedde. De verloftractementen toch worden berekend naar de vaste jaarwedde, zonder toelagen of emolumenten in aanmerking te brengen. En indien bij eventuele wijziging

van het stelsel van pensioneren, niet de rang maar de laatstgenoten jaarwedde tot maatstaf van pensioenberekening wierd aangenomen, ook dan zal het in 's lands voordeel zijn, de organieke tractementen niet te hoog te hebben opgevoerd.» Wat de bepaalde sommen betreft: de residenten in de Vorstenlanden «behooren de thans door hen genoten inkomsten te behouden»; de residenten van Samarang en Soerabaja trokken «tot dusver jaarlijks» gemiddeld *f* 6000 en *f* 14000 aan kultuurpercenten; voor den resident van Batavia «is eene toelage van *f* 3000 's jaars voor de representatiekosten toereikend doch noodig geoordeeld», ook wegens de inlijving van Buitenzorg; voor Krawang en Banjoewangi «is een cijfer van *f* 1200 's jaars voldoende»; en door aan al de overigen ieder *f* 3000 's jaars toe te kennen «zal een einde gemaakt worden aan de thans bestaande ongelijkheid van inkomsten», die oorzaak is dat residenten «telkens verplaatsing naar een ander gewest verlangen» en dat «veelal de billijkheid eischt juist dàn een resident te doen vervangen, wanneer hij begint met den toestand van het hem toevertrouwde gewest eenigermate vertrouwd te worden».

Als vaste toelagen voor *reiskosten* genieten Soerakarta en Djokdjokarta ieder *f* 300, de overigen *f* 1200 's jaars. «Ter bevordering van orde en regelmaat is eene vaste toelage noodig.» — Ofschoon het organiek besluit het niet zegt, zal men onder de hierbedoelde reizen wel alleen moeten verstaan die *binnen het gewest*, en tot bijwoning van de jaarlijksche verpachtingen waar ze buiten het gewest gehouden worden (*). Voor andere reizen wordt gedeklareerd naar algemeene tarieven (Stb. 1862 nr. 153*). Op alle reizen heeft de resident het vrij gebruik der postpaarden langs de wegen waar die gestationneerd zijn. — Vóór de nieuwe regeling werden óók vaste toelagen voor reizen

(*) Verg. *Bijbl. Stb. N. I.*, nieuwe uitg. blz. 452.

binnen het gewest genoten, echter slechts door residenten wier kultuurpercenten *f* 3000 's jaars niet tebovengingen (*). Uit een gezegde in de nota B («anderen declareren die») zou men moeten afleiden dat sommige residenten geen vaste toelage hadden.

De residenten hebben vrije *woning.*

b. De *sekretarissen* hebben volgens de nieuwe organisatie even als te voren een *traktement* van *f* 6000 's jaars, behalve in Krawang en Banjoewangi waar het *f* 4800 bedraagt. Voorts diverse emolumenten: als vendumeester en notaris waar de op blz. 229 en v. beschreven maatregelen nog niet zijn toegepast, voor het debiet van zegels, als overschrijver van vaste goederen, enzv. Geen toelagen voor representatiekosten of reiskosten. Geen vrije woning.

c. De *adsistentresidenten* zijn bij het organiek besluit voor het *traktement* verdeeld in twee klassen, betaald met *f* 8400 (†) en *f* 6000 's jaars. Met Madura en Bali noemt het 17 van de 1e, 43 van de 2e. Vóór de nieuwe regeling kregen Grissee *f* 7200, Bawean *f* 4500, de overigen *f* 6000 's jaars. Daarenboven zijn en waren er te Batavia, Samarang en Soerabaja adsistentresidenten voor de politie, ieder op *f* 9000 's jaars, en te Samarang en te Soerabaja voor de komptabiliteit op *f* 7200 's jaars. Wijders te Soerakarta en Djokdjokarta adsistentresidenten als sekretarissen.

Toelagen voor *representatiekosten* ontvangen de adsistentresidenten niet. Vroeger twee op Madura ieder *f* 1800 's jaars.

Als vaste toelage voor *reiskosten* krijgen de adsistentresidenten, «aan het hoofd der afdeelingen staande», ieder *f* 900 's jaars. Vroeger diverse indemniteiten hiervoor, tenzij hun kultuurpercenten *f* 1500 's jaars tebovengingen (§).

(*) Verg. *Bijbl. Stb. N. I.*, nieuwe uitg. blz. 452.

(†) Op de begrooting voor 1867 is hiervoor bij vergissing *f* 9000 gesteld.

(§) *Bijbl. Stb.* t. a. p. blz. 453.

Voorts genieten sommigen emolumenten als vendumeester en notaris. Verg. blz. 229 en v.

Allen, uitgezonderd op de hoofdplaatsen Batavia, Samarang, Soerabaja, Soerakarta en Djokdjokarta, hebben vrije woning.

d. De *kontroleurs* zijn voor het *traktement* verdeeld in twee klassen, betaald met *f* 4800 en *f* 3600 's jaars. Vroeger *f* 3900 en *f* 3300.

Zij krijgen geen toelagen voor representatiekosten; voor *reiskosten* *f* 600 's jaars. Vroeger mochten zij deklareeren in dienst reizende buiten hun afdeeling (*).

Zij hebben vrije woning.

e. De *ambtenaren ter beschikking* genieten een *traktement* van *f* 2700 's jaars zonder meer. Ook geen vrije woning. — Vroeger slechts het nonaktiviteitstraktement van *f* 1800. «Althans in den tegenwoordigen tijd», verklaart de nota B, is het laatste «niet toereikend om te kunnen bestaan»; zoodat wel een hoger inkomen moest verzekerd, wilde men den regel handhaven van minstens twee jaren dienst in deze betrekking.

Een en ander (*a*—*e*) kwam tot stand zonder speciale bezwaren uit de kamers. (Het algemeene bezwaar der minderheid meldden wij op blz. 246.) De minister Mijer echter behield op één punt zich wijziging voor. Luidens de M. v. B. was zijn «aandacht bijzonder gevallen op het hooge cijfer waarop de gezamenlijke toelagen voor *reiskosten* werden voorgedragen». Hij zou den G. G. aanschrijven, «deze toelagen slechts te verleenen waar de betrokken ambtenaren werkelijk kunnen geacht worden door hunne reizen in uitgaven te vervallen». Dit schijnt nog onderzocht te worden of tot bevestiging van het besluit van 20 Jan. geleid te hebben; want op de ontwerpbegrooting voor 1868 zijn die toelagen overeenkomstig het besluit uitgetrokken.

(*) *Bijbl. Stb.* t. a. p. blz. 453.

Ook omtrent dit gedeelte eenige opmerkingen.

α. Hoe men 't wende of keere, geen betere algemeene maatstaf ter bepaling van de *traktementen* voor landsdienaren in een kader (zie blz. 209), zoo in 't civiele als in 't militaire, dan de *rang*.

Nu zoek ik vergeefs, waarom de *residenten* op Java onderling in rang zouden moeten verschillen. Aller verhouding tot het centraal bestuur is volkomen dezelfde. De verhouding der vijf, die men in de eerste klasse heeft geplaatst, jegens hun geadministreerden en jegens de militaire autoriteiten (al zijn er generaals onder) zou in geen enkel opzicht veranderen, stelde men hen met de tweede klasse gelijk. Zij zouden er niet minder *resident* om wezen, niet minder «het burgerlijk gezag» voeren, 'twelk «zoolang niet anders is bepaald het hoogste is» (art. 68 reg.regl.). Voor den hogeren rang, aan Soerakarta en Djokdjokarta gegeven, kan geenszins pleiten dat ze met inlandsche vorsten te doen hebben en de overigen slechts met ondergeschikte regenten; want op de Buitenbezittingen hebben verscheidene residenten der tweede en der derde klasse met vorsten te doen; den resident van Banjoewangi, 's goevernements vertegenwoordiger bij de vorsten van Bali en Lombok, verwees men zelf naar de derde klasse.

Een traktement van *f* 1250 's maands (benevens vrije woning), thans aan 15 van de 21 (*) toegekend, wordt voor den rang van resident op Java voldoende, tegenover de *f* 1666 's maands (zonder vrije woning) van de Direkteuren zelfs ruim geacht.

Moet men dan dit traktement ook toekennen aan de twee residenten der derde klasse, Banjoewangi en Krawang? Neen. De resident van *Banjoewangi* is geen Javasch resident. Hij is resident wegens zijn betrekking tot Bali en Lombok (blz. 261). Men moet hem dus rangschikken onder de resi-

---

(*) Waarom Banjoewangi niet meegeteld blijkt aanstonds.

denten buiten Java. Van deze hebben verscheidene een traktement van *f* 1000. *Krawang* kreeg een resident der derde klasse, vermits het gewest te onbeduidend was voor een wezenlijke residentie en men toch meende het kwalijk te kunnen inlijven. Die meening komt ongegrond voor. Krawang valt geheel in dezelfde termen als Patjitan (en als Banjoewangi zoodra de zetel van onzen vertegenwoordiger naar Bali of Lombok wordt overgebracht, wat met den tijd wel gebeuren zal). Zulke landschappen, te gering voor een zelfstandig gewest, maar tevens te ver van een resident om door dezen dikwerf bezocht te worden, of om hun bestuurder dikwerf naar den resident te doen opkomen, moeten, met andere afdeelingen aan wier bestuurders wegens haar aard (omvang enzv.) meer dan aan gewone afdeelingshoofden dient te worden overgelaten, een afzonderlijke kategorie van *afdeelingen* uitmaken. Het oppertoezicht kan er zeer wel aan den naasten resident opgedragen, wanneer het bestuur er wordt opgedragen aan ambtenaren van rijker ervaring dan de overige afdeelingshoofden. De noodzaaklijke meerdere zelfstandigheid is meteen een geldige grond voor een hogeren rang.

Om die reden beamen wij de verdeeling der *adsistent-residenten* in twee klassen. Ook tegen de bepaalde traktementen van *f* 700 en *f* 600 's maands vinden we niets (*). Maar kunnen al de afdeelingen, die men in de eerste klasse heeft geplaatst, den toets aan den daareven gestelden proefsteen doorstaan? Een algemeene herziening schijnt raadzaam. Meer- of mindere duurte der dagelijksche behoeften komt voor de bepaling van het traktement niet in tel; zoo ja zou de gansche organisatie anders zijn uitgevallen. Verplichting tot

(*) De exceptioneele traktementen van *f* 750 's maands der adsistentresidenten voor de *politie* te Batavia, Samarang en Soerabaja, worden volgens de opmerking op blz. 262 door het gewone van *f* 700 (met vrije woning) vervangen. Zie voorts het aldaar gezegde over de adsistentresidenten voor de *komptabiliteit* en over *Bawean*.

meer representatie kan volgens het aangenomen stelsel een grond zijn voor toelagen, niet voor verhoging van het traktement waarnaar verloftraktement en pensioen berekend worden.

Daar de *sekretaris* den voorrang moet hebben boven de adsistentresidenten (blz. 260), dient zijn traktement hoger te zijn dan *f* 700. Men geve hem *f* 750, met intrekking van alle emolumenten. De afstand tusschen hem en den resident wordt dan nog door een aanzienlijk verschil in traktement gekenmerkt, zonder dat de sprong redelijkerwijze te groot geacht zou kunnen worden om uit de sekretarissen de residenten te kiezen. Gelijke sprongen, grootere zelfs, doet men ongeveer bij iedere benoeming tot Algemeen Sekretaris, tot Direkteur, tot President van het Hooggerechtshof, tot Raad van Indië, bij nog zoovele. En de oudste der bekwame sekretarissen zal, telkens wanneer een residentspost openvalt waarvoor geen van verlof teruggekeerd resident beschikbaar is, op vrijwat dienstjaren bij het binnenlandsch bestuur kunnen wijzen.

De verdeeling der *kontroleurs* in twee klassen beveelt zich aan door de reden, hierboven omtrent de adsistentresidenten vermeld: het meer- of mindere vertrouwen dat in hen gesteld moet worden naargelang van de standplaats. Of er inderdaad juist 40 standplaatsen zijn, die meer zelfstandigheid eischen, kunnen wij niet beoordeelen. Tegen de bepaalde traktementen van *f* 400 en *f* 500 geen bedenking.

Van de *ambtenaren ter beschikking* is reeds gezegd, dat zij gedurende den proeftijd niet meer moeten hebben dan het vastgesteld « voorloopig traktement ». Tot *adspirant-kontroleur* benoemd, en indien het kader zoo wordt ingericht dat men in die betrekking niet langer dan twee jaren blijft, kunnen zij volstaan met *f* 200 's maands. Eerst bij langer wachten op bevordering zonder hun schuld zou het traktement tot *f* 225 verhoogd kunnen worden.

β. Welke ambtenaren *vrije woning* moeten hebben, is

een tamelijk ingewikkelde kwestie, die 't verkeerd zou zijn terloops te behandelen (*). Intusschen kan omtrent het Europeesch gewestlijk bestuur onbevreesd vastgesteld, dat de staat moet zorgen voor een met het ambt overeenkomstige huisvesting van de hoogste gezagvoerders in de gewesten, van hun verspreide vertegenwoordigers in de afdeelingen buiten die waarin de hoofdplaats ligt, en van de kontroleurs dáár waar zonder die zorg de geschikte huisvesting zou ontbreken. Uit dit drieledige beginsel, geknoopt aan de bepaling van *gelijke* traktementen voor elke soort van ambten en aan de gewenschte opklimming tot en met het ambt van sekretaris (†), vloeit noodwendig voort dat ook de overige kontroleurs en de sekretarissen (†) in het genot van vrije woning moeten deelen; doch niet noodwendig door 't verstrekken van een landswoning, vermits, op plaatsen waar een woning zonder dat te verkrijgen is, de toekenning van een indemniteit voor huishuur naar plaatslijke behoefte uit een financieel oogpunt de voorkeur *kan* verdienen. Vergeleken met het bestaande, brengt deze logische gevolgtrekking alzoo slechts één verandering mede: het toekennen van vergoeding voor huishuur aan de sekretarissen. Zij zal niet veel kosten. De meeste sekretarissen wonen goedkoop, en de neiging van eigenaren om de huur op te slaan, thans bedwongen door gemis van huurders, zal 't niet minder worden door de dreigende verrijzenis eener landswoning indien de huur nadeeliger uitkomt.

γ. Het vraagstuk der *toelagen voor representatiekosten* laat zich aldus voorstellen:

Ieder ambtenaar van rang behoort in zijn uiterlijke levenswijze de eer van zijn rang op te houden. Al is dit niets dan een «vaag besef», al zwijgen hier de ambtlijke voor-

---

(*) Verg. ook Aant. X blz. 94. Men verbeelde zich niet dat in het *Bijbl. Stb.*, nieuwe uitg. blz. 464 en volgg., *alle* bepalingen omtrent vrije woning zijn opgenomen.

(†) Men lette op de uitsluiting van Batavia, Samarang en Soerabaja, blz. 260.

schriften, de verplichting wordt algemeen erkend. Doch niemand vergt, dat eenig ambtenaar met vermogende partikulieren wedijvere in weelde en praal. Hun inkomsten overtreffen zelfs het hoogste traktement, buiten dat van den Goeverneur Generaal. Daar de traktementen niet naar zulke behoeften kunnen ingericht, schiet er niets over dan de eer te doen bestaan in waardigen eenvoud.

Voor zoover nu de algemeene verplichting in dien zin ook op den resident rust, behoort hij de kosten te bestrijden uit zijn traktement.

Maar de resident heeft uit hoofde van zijn ambt nog *bijzondere* verplichtingen in dit opzicht. Op 's Konings verjaardag b. v. dient hij wel een «luisterrijke partij» te geven. Als personaadjes van rang zijn gewest bezoeken, dient hij ze te logeeren en een diner of soirée te hunner eere aan te leggen. Hij dient wel meer dan een ander op «vaste dagen» zijn huis voor het «uitgaand» publiek der hoofdplaats open te stellen. Waar een garnizoen is, rekent men drukke recepties bij den resident onder de uitnemendste middelen om een goede verstandhouding tusschen 's lands dienaren te bewerken en te bewaren. (Hierendaar slechts werden tot dat einde societeiten ingesteld.) — Ik spreek niet van de feestdagen die in de Vorstenlanden officieel gevierd worden, want daarvoor zijn speciale fondsen op de begrooting aangewezen.

Een hulpmiddel tot het voldoen aan de bedoelde verplichtingen wordt den resident van 's lands wege verschaft door 't verstrekken van een deftige woning. Moeten daarbij komen vaste toelagen ten bedrage van *f* 3000 's jaars voor de groote meerderheid, *f* 6000 's jaars voor sommigen? Het besluit op zich zelf, om deze kosten afzonderlijk te vergoeden in stede van het traktement te verhogen, achten wij rationeel, èn om de redenen der nota B (zie blz. 267) èn omdat de toelage de bestemming uitdrukt. Zijn echter in elk gewest de vastgestelde sommen nodig? In de Vorstenlanden

b. v., waar de residenten volgens de organisatie hun vroeger inkomen geheel behouden? In menig als zeer goedkoop bekend gewest, waar het inkomen weinig of niet minder dan het vroegere zal bedragen? In Banjoewangi, vergeleken met andere residenten op *f* 1000 's maands buiten Java? — Kunnen de sommen in zoovele gewesten dezelfde zijn, terwijl de hoegrootheid van het te onthalen personeel er zoozeer verschilt? Hoe brengt men bij 't bestaan van dit feit de vaststelling van gelijke sommen voor de groote meerderheid overeen met de juiste stelling der nota B, dat het streven moet wezen om de voordeelen van het residentschap in de gewesten onderling niet te doen verschillen? — En moeten de vergoedingen voor representatiekosten betaald worden in den gekozen vorm van vaste (vermoedelijk maandelijksche) genietingen, zonder eenige verklaring van de genieters dat zij ze voor het uitgedrukte doel behoefden? Moeten die betalingen steeds doorgaan, al is het bekend dat de behoefte niet bestond, b. v. in geval van ziekte, verlof en andere langdurige afwezigheid? Mij dunkt, een nader onderzoek van dit alles belooft geen te versmaden bezuiniging. Overdaad in de gewestlijke representatie aan te moedigen ware voorzeker een zeer averechtsche politiek.

δ. Eenige van deze bedenkingen kunnen tevens gemaakt omtrent de *toelagen voor reiskosten.* Terwijl het areaal karakter der gewesten aanmerklijk verschilt, worden «orde en regelmaat» niet «bevorderd» door overal dezelfde som voor reiskosten te vergoeden. (Onder andere krijgt de adsistent-resident van *Bawean* evenzeer *f* 900 's jaars voor reizen als zijn collega's in de grootste koffieafdeelingen op Java!) Die vergoedingen moeten ook slechts betaald aan wie kosten heeft gehad. Van de gewestlijke ambtenaren op Java wordt verlangd dat zij *veel* reizen: waarom dan juist voor hen ronde sommen 's jaars, voor de overige ambtenaren in den regel vergoeding der kosten van elke reis volgens algemeene bepalingen? Bij zulke vaste indemniteiten lijden

gemeenlijk de ijverigsten schade. Waar het traktement niet bestemd is om meteen de reiskosten te bestrijden, — en dat het traktement der gewestlijke ambtenaren daartoe niet bestemd is bewijzen de afzonderlijke toelagen voor reiskosten,— eischen «orde en regelmaat» reglementaire vergoeding der kosten van elke verplichte reis.

Voor een zuivere regeling behoort m. i. Stb. 1836 nr. 53 tot voorbeeld genomen. Dus geen indemniteiten, maar kredieten; in gewone omstandigheden als in 't oog te houden grens. Uit die kredieten te vinden de vergoeding van vervoermiddelen naar het algemeen reglement in Stb. 1862 nr. 153a, zoomede de vergoeding van werklijke kosten wegens nachtverblijf en dergelijke (geen vaste daggelden). Daarenboven vrij gebruik van 's lands posterijen, dat trouwens ook aan de nu bepaalde vaste toelage verbonden is.

De betaling der vergoeding zou dan moeten geschieden op ordonnantie van den resident, tegen driemaandelijksche deklaraties (*). De deklaraties der adsistentresidenten en kontroleurs beoordeele hij alleen; de zijne voege hij bij het mandaat (zoodat de rekenkamer ze ontvange met de kasverantwoording) en zende hij in afschrift aan den betrokken Direkteur (zoodat deze een overzicht van de reizen der residenten verkrijge en te dien aanzien zijn bevoegdheden uitoefene). Bij voorziene ontoereikendheid der kredieten vraagt de resident bijtijds aanvulling; ongemachtigde overschrijding komt te zijnen laste.

E. Samengevat komt het door mij aanbevolen plan hierop neder.

De eenheid van het gewestlijk bestuur is de *afdeeling*. Groepen van afdeelingen vormen een *gewest*, tot omstreeks

(*) Art. 12 van het reglement van 1862 vergunt het geven van voorschot daarop.

200 vierk. g. m. oppervlakte. Waar regenten zijn bestaat de afdeeling uit het regentschap, behalve waar de nabijheid der zetels of de beperktheid van het areaal toelaat twee regentschappen onder één afdeeling te brengen.

Het *gewest* wordt bestuurd door den *resident.* In dit *algemeen* gewestlijk bestuur wordt hij bijgestaan door het vereischte bureaupersoneel. Aan 't hoofd hiervan staan te Batavia, Samarang en Soerabaja hoofdkommiezen, elders de *sekretaris.*

Het *afdeelingsbestuur* wordt gevoerd: over de afdeeling waarin de hoofdplaats ligt, de drie hoofdsteden uitgezonderd, door den *sekretaris;* overal elders, dus ook over de afdeelingen waartoe de drie hoofdsteden behoren, door *adsistent-residenten.*

De afdeelingsbestuurders zijn verantwoordelijk voor de nakoming der openbare verordeningen en der bevelen van den resident. Indien zij tusschen die bevelen en de verordeningen strijd vinden, deelen zij hun bedenkingen aan den resident mede; houdt de resident het bevel staande, dan gehoorzamen zij; van elk zoodanig geval geeft de resident kennis aan den betrokken Direkteur. Alleen de resident korrespondeert met de Direkteuren en den Goeverneur Generaal. Door de Direkteuren of den G. G. om advies gevraagd, raadpleegt hij de betrokken adsistentresidenten en vermeldt hun gevoelen.

De afdeelingsbestuurders worden in 't bestuur over *onderdeelen* der afdeeling bijgestaan door *kontroleurs bij het binnenlandsch bestuur*, wier getal en standplaatsen de G. G. bepaalt. Geen kontroleurs dan waar volop bezigheid voor hen is.

Het *traktement* van den resident bedraagt *f* 1250 's maands. Hij geniet voorts vrije woning, een som voor bijzondere representatiekosten, — die driemaandelijks betaald wordt op mandaat van den betrokken Direkteur, tegen een verklaring dat ze tot dat einde is besteed, — en vergoeding der

kosten van dienstreizen op den voet van Stb. 1836 n^{r}. 55.

Het traktement van den sekretaris bedraagt *f* 750. Hij geniet een indemniteit voor huishuur en vergoeding van reiskosten als boven.

De adsistentresidenten worden voor het traktement verdeeld in twee klassen. In afdeelingen ver van de hoofdplaatsen, of wier karakter een ambtenaar van rijper ervaring vordert, bedraagt het *f* 700; elders *f* 600. Zij genieten vrije woning, vergoeding van reiskosten als boven, en een toelage voor representatiekosten waar nodig.

De kontroleurs worden voor het traktement mede in twee klassen verdeeld. Op grooten afstand van de afdeelingshoofdplaats genieten zij *f* 400, elders *f* 300. Zij hebben vrije woning en de reiskosten worden hun vergoed als boven.

Over *ambtenaren ter beschikking* en *adspirantkontroleurs* verwijzen wij naar blz. 266 en 273.

Ten slotte een beknopt *financieel* overzicht.

Volgens de nota B zou het oorspronklijk voorstel een meerdere uitgaaf veroorzaken van *f* 412050 's jaars. Zij schat namelijk de bezuiniging aan kultuurpercenten op *f* 231670. Zij brengt in rekening een bezuiniging van *f* 19200 op de inspektie der kultures (door aanstelling van twee hoofdinspekteurs in de plaats van vier inspekteurs). Daarentegen wordt meer gevraagd dan bij de begrooting van 1865: voor residenten en bijkomende sekretarissen *f* 85100, voor adsistentresidenten (met inbegrip van het inlandsch personeel in Probolinggo) *f* 350220, voor kontroleurs *f* 111500, voor ambtenaren ter beschikking *f* 116100: tezamen *f* 662920.

Deze becijfering is niet naauwkeurig. De kultuurpercenten worden uitgetrokken met het gemiddeld betaalde over *alle* kultures (zoo ten minste luiden de bewoordingen) in 1858—60; men had moeten nemen het gemiddeld betaalde in latere jaren (althans 1862—64) voor *koffie en suiker* alleen. De vervanging van inspekteurs door hoofd-

inspekteurs, zonder overdracht van hun taak aan de gewestlijke besturen, beweegt zich geheel op het *departementaal* terrein en kan dus hier niet in kompensatie komen. De vergelijking der overige posten met de begrooting van 1865 is goed voor zooveel vaste uitgaven (traktementen en indemniteiten) betreft; maar daarin mochten niet opgenomen *kredieten* voor reiskosten ad *f* 18000 tegenover de nieuwe *vaste toelagen*; deze hadden vergeleken moeten worden met het werklijk betaalde gedurende de laatste jaren. Bij de nieuwe uitgaven voor residenten had gewag moeten zijn gemaakt van de vermeerdering der oppassers ten gevolge van de verheffing van drie gewesten tot residentiën, evenzeer als iets dergelijks geschiedde bij de adsistentresidenten. De nieuwe traktementen van 17 adsistentresidenten der 1e klasse zijn uitgetrokken tegen *f* 9000 's jaars; het besluit van 20 Jan. 1866 bepaalt ze op *f* 8400. Bij de adsistentresidenten der 2e klasse moest nog een memoriepost gevoegd voor de meerdere kosten van hun woningen, waaromtrent het besluit van 20 Jan. bepaalt, dat de door hen te betrekken kontroleurswoningen « des noods door weinig kostbare verbouwing en toevoeging eener pendoppo voor hen ingerigt kunnen worden ».

De eenige wijziging van den minister Mijer (blz. 246 en 254) verminderde de meerdere uitgaaf voor residenten met *f* 12000 tegen vermeerdering van die voor adsistentresidenten met *f* 9000 (moet zijn *f* 8400), ongerekend een vermindering van de posten voor oppassers.

Terwijl juister gegevens ontbreken kunnen we het totaal der meerdere uitgaaf ramen op omstreeks 4½ ton. Iets meer of minder doet trouwens weinig ter zake. Een inrichting van het Europeesch gewestlijk bestuur, die aan de behoefte beantwoordt, is voor het volk een zegen, zelfs veel meer dan dat bedrag waard.

De vraag echter was, of de ingevoerde organisatie verklaard kon worden aan de behoefte te beantwoorden. Die

vraag werd in de vorige §§ onderzocht. En dat onderzoek leidde tot het opperen van veranderingen, wier financieele beteekenis wij nu zullen toelichten

De veranderingen zouden zijn:

1°. vermindering van de *traktementen* van vijf *residenten* van *f* 18000 op *f* 15000 's jaars (blz. 267 en 271), gevende een bezuiniging van *f* 15000 's jaars, ongerekend die op de pensioenen en verloftraktementen. Deze vermindering gaat gedeeltelijk gepaard met een verhoging der toelagen voor representatiekosten, waarop gerekend zal worden bij 4°;

2°. vermindering van het *getal residenten*, door verandering van hun werkkring (blz. 259). Ik stel dat minstens vijf gewesten, waaronder *Krawang* dat bij Batavia zou komen, kunnen vervallen. Zoodoende treden vijf adsistentresidenten der 1e klasse, volgens de organisatie met hun reistoelagen kostende tezamen *f* 46500, in de plaats van vijf residenten en sekretarissen die in de organisatie verschijnen met tezamen *f* 120000 (*). Rekent men bij 't verschil van *f* 73500 de vermindering van bureaupersoneel, van oppassers, van residentiehuizen enzv., dan mag deze bezuiniging wel op *f* 90000 's jaars geschat;

3°. wegens de verandering van den werkkring des residents, afschaffing van het ambt van *Inspekteur van Financiën*. Indien toch de resident uitsluitend het *algemeen* bestuur over zijn gewest voert, en dus geheel beschikbaar wordt voor de zorg «dat de onderscheidene takken van 's lands dienst naar behooren worden behartigd» (zie blz. 259), dan doet hij meteen hetgeen aan dien inspekteur is opgedragen, van een even onpartijdig standpunt jegens de beheerende ambtenaren. En de resident zal het beter doen, want hij kent de zaken die onderzocht moeten van naderbij, en hij heeft voor elk onderzoek meer tijd dan de meestal zich

(*) Traktement, representatie- en reistoelaag van residenten: Krawang *f* 14400, vier andere ieder *f* 19200 *f* 76800. Sekretarissen: Krawang *f* 4800, vier andere ieder *f* 6000 *f* 24000.

voortspoedende inspekteur (er zijn er maar twee voor de gansche taak). Te Batavia, waar de resident niet dezelfde bemoeinissen kan hebben met de daar gevestigde civiele administratiën als zijn ambtgenoten ten hunnent, zal het werk van den inspekteur, voor zoover het niet op den resident overgaat, zonder eenig nadeel verricht kunnen worden door den sekretaris van het betrokken departement. (*)

Bezuiniging: volgens ontwerpbegrooting voor 1868 *f* 33200 's jaars;

4°. vermindering der toelagen voor *representatiekosten* (blz. 275) in de na 2° op Java overblijvende 17 gewesten, welke bezuiniging ik in verband met 1° matig schat op *f* 20000;

5°. vermeerdering van de traktementen der *sekretarissen* in 13 van de 17 gewesten (de 2 adsistentresidenten in de Vorstenlanden meegeteld) met *f* 3000 's jaars ieder, *f* 39000; benevens indemniteit voor huishuur, dooreen te ramen op *f* 1000 's jaars, *f* 13000; totaal *f* 52000. Daarentegen vervanging van de sekretarissen te Batavia, Samarang en Soerabaja door hoofdkommiezen, te Banjoewangi door een kommies, en intrekking van alle thans door sekretarissen genoten emolumenten als vendumeester, debitant van het kleinzegel, overschrijver van vaste goederen. Zonder het venduloon dat dan aan een notaris-vendumeester zou worden uitgekeerd, (de invoering van dat ambt wordt door ons plan bespoedigd,) kan deze bezuiniging reeds nu grovelijk op *f* 12000 geraamd; maar op den duur, naarmate de belastingen waarover de tegenwoordige organisatie aan de sekre-

---

(*) Ik schreef dit een en ander niet zonder de instruktie in Stb. 1828 nr. 39 punt voor punt te hebben nagegaan. Trouwens, veel daarvan verviel door overdracht aan speciale inspekteurs, en veel wat op het papier overbleef werd nooit uitgevoerd (ook wegens gebleken nutteloosheid). Hoe dieper men de zaak doordringt, te warmer wordt de overtuiging, dat bij een goede regeling, vooral van 't gewestlijk, maar tevens van 't departementaal bestuur, deze financieele wacht kan inrukken.

tarissen kollekteloon toekent meer afwerpen, stijgt die som. Rest meerdere uitgaaf *f* 40000;

6°. aangaande de *adsistentresidenten*:

a. vermindering van het getal der 1e klasse (blz. 272), doch daarentegen verstrekking van toelage voor representatiekosten aan sommige van hen (blz. 273). Hiervan wordt een kleine bezuiniging verwacht;

b. vervanging van de 3 voor de politie op *f* 9000 door 3 van de 1e klasse op *f* 8400 met indemniteit van huishuur (blz. 262 en 274): een meerdere uitgaaf van p. m. *f* 4000;

c. vervanging van de 2 voor de komptabiliteit op *f* 7200 ieder door hoofdkommiezen op *f* 5400 (blz. 262): bezuiniging van *f* 3600;

d. vermindering van het getal der 2e klasse door herziening van de indeeling der gewesten in «afdeelingen» (blz. 261). Al vervallen er slechts twee, bedraagt de bezuiniging reeds *f* 24360 's jaars (reiskosten en ondergeschikt personeel inbegrepen);

e. vervanging van dien op *Bawean* door een gezaghebber (blz. 262) op *f* 4800, zijnde het traktement van kontroleur 1e klasse: verschil *f* 2400;

f. intrekking van alle venduloon, thans door sommigen van hen genoten. (Dit volgt uit het gezegde van de kultuurpercenten op blz. 254. Al het werk van het ambt wordt door het traktement betaald.) Een niet geringe bezuiniging, want er zullen altijd afdeelingen overblijven waar, wegens onvoldoend inkomen, geen afzonderlijk notaris-vendumeester geplaatst kan worden;

7°. vermindering van het getal *kontroleurs* (blz. 264). Belangrijke bezuiniging. Voor 5 der 2e klasse ware het bedrag reeds *f* 21000;

8°. andere regelingen omtrent de *ambtenaren ter beschikking* (blz. 266 en 273), waardoor misschien hoogstens betaald zou worden: aan 24, in de eerste vier maanden *f* 150, later *f* 200 's maands, dus in twee jaren ieder *f* 4600, dooreen

'sjaars voor de 24 *f* 55200; terwijl de organisatie kost *f* 116100: verschil *f* 60900 'sjaars;

9°. andere regelingen omtrent de *reiskosten* (blz. 277), die vermoedelijk het tegenwoordig totaal niet noemenswaard zouden verhogen.

Wij beweeren derhalve, — en zulks doende laten we nieteens het volle bedrag der bovenstaande berekening gelden, — dat voor *ruim twee ton 'sjaars minder* een betere inrichting van het Europeesch gewestlijk bestuur verkregen kan worden dan die welke bij de begrooting voor 1867 is bekrachtigd.

---

kost

277),
nens-

n we
gel-
etere
egen
57 is

